

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Сумський державний педагогічний університет
імені Д.С. Макаренка
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла ґичини
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

МІЖРЕГІОНАЛЬНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА СТУДЕНТСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ

*Актуальні проблеми
розвитку країн світу:
історія, освіта, культура*

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

25 ЖОВТНЯ 2024 Р.

Миколаїв

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Кафедра історії**

до 50-річчя історичної освіти на Миколаївщині

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

25 жовтня 2024 р.

Миколаїв
МНУ імені В. О. Сухомлинського
2024

УДК [94(477)+94(100)]:327:37
ББК 63(4/8)+66.4+74
А43

*Рекомендовано до друку рішенням
вченої ради педагогічного факультету
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 4 від 20 листопада 2024 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

РИЖЕВА Н.О. (доктор історичних наук, професор)
БУГЛАЙ Н.М. (доктор історичних наук, доцент)
МАРИНЧЕНКО Г.М. (кандидат історичних наук)
МЕЛЕЩЕНКО Т.В. (кандидат історичних наук, професор)
МОЦАК С.І. (кандидат педагогічних наук, доцент)
НЕФЬОДОВ Д.В. (доктор історичних наук, доцент)
СУГАЦЬКА Н.В. (кандидат історичних наук, доцент)
ХРЯЩЕВСЬКА Л.М. (кандидат історичних наук, доцент)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Каганов Ю.О. (доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Запорізького національного університету)
Ніколаєв І.Є. (доктор історичних наук, завідувач кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти),
Березовська Т.В. (кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства Миколаївського національного аграрного університету)

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: БУГЛАЙ Н.М., МАРИНЧЕНКО Г.М.

А-43 Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура.
Матеріали міжрегіональної науково-практичної студентської онлайн-конференції «Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура» (до 50-річчя історичної освіти на Миколаївщині) (25 жовтня 2024 р.). – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2024. – 216 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей і повідомлень учасників Міжрегіональної науково-практичної студентської онлайн-конференції «Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура» (до 50-річчя історичної освіти на Миколаївщині). Публікації присвячені актуальним питанням вітчизняної та всесвітньої історії, історії міжнародних відносин, етнології, історіографії, краєзнавства та інноваціям в історичній освіті.

Для істориків, краєзнавців, вчителів та здобувачів освіти, а також для тих, хто цікавиться історією та питаннями освіти.

*Матеріали подаються мовою оригіналу.
Відповідальність за подану інформацію
несуть автори.*

УДК [94(477)+94(100)]:327:37
ББК 63(4/8)+66.4+74
© МНУ імені В.О. Сухомлинського
© Автори статей

Зміст

Секція 1: Україна в світовому історичному процесі

Демідов Д.	Сучасне геополітичне становище України та його основні детермінанти	12
Удовидченко С.	Реформаторська діяльність Володимира Великого	14
Шкредь Є.	Зародження протестантського руху в Україні	17
Мачков Д.	Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького 1648-1657 рр.	20
Ясельна Г.	Паризька мирна конференція: бачення українського питання лідерами конференції	22
Тернович Б.	Створення та діяльність Українських націоналістів та Української повстанської армії	25
Кузьміна К.	Військові сили Гетьманату (1918 р.) у спогадах Павла Скоропадського	27
Місаренко О.	Життя українського села під владою гетьманського режиму П. Скоропадського	29
Райда Т.	Мемуарна література як джерело з історії Української революції 1917-1921 рр.	32
Ходарченко Г.	Останні роки життя С. Петлюри	35
Деребальт О.	Історичні джерела про роль жінок в українському суспільстві кінця ХІХ — початку ХХ століття	38
Фоміна Н.	Українські Січові Стрільці доби Великої війни у вітчизняній історіографії	40
Бриченко Д.	Стаханівський рух: історія виникнення та його вплив на радянську промисловість	43
Кириленко А. Філенко А.	Стан освіти на Миколаївщині в період «відлиги» Економічний розвиток Української РСР в другій половині 1960-х - першій половині 1980-х рр. в контексті господарської реформи О. Косигіна - О. Лібермана 1965 р	45 47
Костриба О.	Сучасна українська історіографія діяльності “Поліської Січі” Тараса Бульби-Боровця	49
Поліщук А.	Значення та походження українського тризуба	55

Секція 2: Країни світу та міжнародні відносини

в історичній ретроспективі

Мугумов Я.	Субетноси та діаспори в історичному країнознавстві	59
Михайлов М.	Формування європейської школи зброєзнавства	62
Янчук М.	Польські землі в зовнішній політиці Наполеона Бонапарта на початку XIX ст.	65
Богданов О.	Консулат у Франції як військова диктатура: історичний міф або реальність	67
Романенко Д.	Польсько-українська війна 1918-1919 рр.: міжнародна реакція, дипломатичні зусилля та вплив Антанти	71
Медвідь С.	Роль медіа у відносинах Британської королівської сім'ї із суспільством	73
Іщенко Д.	Офіційне листування Королеви Великої Британії Вікторії з прем'єр міністрами: аналіз епістолярних спадщини	76
Самченко Ф.	Османно-французькі відносини за даними листування Нурбану-Султан та Катерини де Медічі	80
Нанакіна К.	Німецьке місто Гослар: культурно-історична спадщина минулого в контексті сучасності	83
Бурцев І.	Повстання сипаїв 1857 року в Індії як чинник переосмислення історії колонізації регіону	85
Юськів Д.	Внутрішня політика США у міжвоєнну добу в контексті економічної кризи 1929-1933 рр.	89
Дубач Б.	Провінція Хубей у контексті Україно-Китайських відносин у період 1991-2022 років	91
Ніколаїду Е.	Інституціональна історія дипломатії Греції другої половини XIX – першої половини XX століття (національні особливості формування грецької моделі дипломатії)	94

Секція 3: Освіта України та країн світу:

історія та сучасні тенденції

Грекова М.	Освіта України та країн світу: історія та сучасні тенденції	101
Палевін-Савенко О.	Освіта України (європейський вектор): історія та сучасні тенденції	104
Радіонов В.	До питання про морально-екологічний імператив освіти	106
Гончарук В.	Педагогічні погляди китайського мислителя Дун Чжуншу: конфуціанство як основа виховання	109

<i>Петрусь Ю.</i>	Важливість патріотичного виховання у сфері вищої освіти: Україна в світовому історичному процесі	113
<i>Шаповалов Б.</i>	Всесвітня історія в контексті використання Інтернет-ресурсів на заняттях у загальноосвітній школі	115
<i>Яриловець В.</i>	Зародження та розвиток шкільної історичної науки та методики навчання в Україні	118
<i>Барашева Т.</i>	Розвиток шкільної історичної освіти в Україні у 1990-х - 2000-х роках	120
<i>Гапонова Ю.</i>	Урок історії у форматі особистісно-орієнтованої парадигми	122
<i>Черкасова В.</i>	Ігрові технології під час вивчення історії: до історії питання	126
<i>Білоконь І.</i>	Цифрові технології у роботі сучасного вчителя історії	128
<i>Литвиненко І. Тимченко С.</i>	Психологічна готовність дітей дошкільного віку до навчання в школі	129
<i>Огородня Д.</i>	Художня література як засіб формування моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку	133
<i>Бородай Д.</i>	Гіпнотичний дискурс як різновид нейролінгвістичного дискурсу	136

Секція 4: Моїтико—правові аспекти історії країн світу

<i>Ходько Ф.</i>	Формування стратегій протидії терористичним загрозам	141
<i>Удовіченко С.</i>	Демократія як основа забезпечення прав людини	144
<i>Бринчак С.</i>	Конструювання іміджу сучасної України на міжнародному рівні	146
<i>Бахтін А., Кальваровська Б.</i>	Соціально-політичні аспекти національної безпеки України	148
<i>Шерепа Т.</i>	Австро-угорська конституція 1867 року: правові положення для формування українських політичних партій у Галичині	151
<i>Пирогов В.</i>	Інституційний розвиток радянської системи партійно-державного контролю (1917–1934 рр.)	154
<i>Процик Є.</i>	Побудова демократії в часи радянського тоталітаризму: національно-визвольний рух	157
<i>Бабінська А.</i>	Розвиток потенціалу горизонтальної дезінтеграції суспільства	159
<i>Ніколаєнко Н., Діма Ю.</i>	Історія становлення Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Миколаївській області	162

Світлий А.	Роль політичної еліти під час війни в Україні у 2024 р.	166
------------	---	------------

Секція 5: Історичне краєзнавство та культурно-етнографічні дослідження

Довбня В.	Об'єкти культурної спадщини культового призначення в контексті пам'яткоохоронної діяльності на Миколаївщині	170
Плечко С.	Жіноцтво Терещенків та їх вклад у меценатство	172
Порохнава Д.	Образ жінки в історії України XIX століття: від ліричного до модерного	174
Берест А.	Роль та досягнення жінок в науці: історія створення та розвиток громадської організації "Жінки в науці" в Україні	176
Тарасов О.	Етапи розвитку ковальської справи на території України	179
Миргородський С.	Зброя та бойове знаряддя запорозьких козаків	182
Євдокименко О.	Вплив виконавської майстерності Соломії Крушельницької на розвиток оперного мистецтва початку XX століття	186
Клапцуняк П.	Феномен українського митця Володимира Івасюка: роль родини та соціального середовища у формуванні особистості	189
Тітов Ю.	Глухівщина – край дитинства Народної артистки України Ади Роговцевої (за спогадами мисткині)	192
Семеній Б.	Чернігівщина у житті та долі Головнокомандуючого ЗСУ генерала В. Залужного	195
Оболешев І.	Головнокомандувач ЗСУ генерал В. Залужний: про сучасну російську – українську війну та виклики перед світовою спільнотою	199
Колбешкін Д.	Роль іноземців у формуванні осередків суднобудування та флоту на Півдні України у першій половині XIX ст	202
Безбожна Д.	Культурний розвиток Миколаївщини у другій половині 1960-х - на початку 1990-х років	205
Корінчук О.	Дослідження Пізноскіфської археологічної експедиції у кінці XX– на початку XXI ст.	209
Мирун В.	Архівна спадщина професора Ю.С. Крючкова	213

Передмова

У 2024 році виповнюється 50 років від початку підготовки в МНУ імені В.О. Сухомлинського фахівців з вищою історичною освітою. Це, безумовно, значна подія не лише для нашого навчального закладу, а й всього регіону.

Цінність систематизованих історичних знань та необхідність їх збереження й вивчення людиною почала усвідомлювати ще з античних часів. Про це свідчить вислів видатного давньоримського політичного діяча, оратора й письменника Марка Тулія Цицерона: «Історія — це свідок часів, світло істини, пам'ять минулого, вчителька життя...» Тож не дивно, що підрозділи закладів вищої освіти, що готують професійних істориків, здавна користуються особливою увагою абітурієнтів. В повній мірі це стосується і нашого університету — первістка і донині безумовного флагмана у підготовці фахівців з вищою історичною освітою на Миколаївщині на міцних традиціях, закладених у попередні роки.

Певна увага приділялась історичній освіті вже у відкритому у 1913 році Миколаївському учительському інституті та педагогічному інституті, від яких веде свою історію МНУ імені В.О. Сухомлинського. Однак окремого підрозділу для підготовки фахівців-істориків у навчальному закладі не було, якщо не рахувати невдалу спробу його створення в середині 30-х років ХХ ст.

Складне становище із забезпеченням шкіл кадрами вчителів історії, що склалося на Миколаївщині на початку 1970-х років, спонукало керівництво області звернутися до профільного міністерства з пропозицією організувати їх підготовку в місцевому педінституті. У 1974 році створено історичне відділення у складі філологічного факультету, яке через два роки перетворилося на окремий підрозділ — історичний

факультет. Першим деканом став Іван Іванович Федьков (1939-2022) — згодом професор, заслужений працівник освіти України.

Кожна епоха висувала свої вимоги щодо структури та змісту історичної освіти. Відповідно змінювались назви, структура й напрямки діяльності підрозділу, що готував фахівців-істориків та фахівців з подвійною спеціалізацією. За півстоліття підготовлено більше трьох тисяч фахівців з історії, правознавства, політології, народознавства, географії, педагогіки, англійської мови та літератури.

Набутий випускниками рівень кваліфікації та педагогічної майстерності дозволяє їм успішно працювати в навчальних закладах всіх рівнів акредитації, наукових установах, музеях, органах влади та управління, засобах масової інформації, політичних партіях, громадських організаціях, правоохоронних органах, служити у ЗСУ, брати активну участь у волонтерському русі. Багато випускників захистили кандидатські та докторські дисертації і працюють викладачами, в тому числі в рідному навчальному закладі. Список лише відомих випускників, удостоєних високих державних нагород, міг би скласти не одну сторінку.

Викладачі, студенти та випускники-історики з початком АТО, а також повномасштабного вторгнення ворога в Україну стали на захист її територіальної цілісності. Деякі з них героїчно загинули, виконуючи свій обов'язок перед Батьківщиною. Слава героям і вічна пам'ять!

Одним з основних напрямків діяльності професорсько-викладацького складу була і залишається наукова робота та залучення до неї студентів і магістрантів. Пріоритетними виступають фундаментальні наукові дослідження з найбільш актуальних проблем історичної науки, соціально-економічного, політичного та культурного розвитку суспільства.

Викладачі та студенти беруть активну участь у міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях. З кінця 1990-х років започатковано традицію проведення конференцій та видання збірок за результатами наукових досліджень студентів з історичної проблематики. Отже, організована кафедрою історії студентська наукова конференція,

присвячена 50-річчю вищої історичної освіти в університеті та на Миколаївщині, є продовженням цієї традиції.

Сподіваємось, що реорганізація МНУ імені В.О. Сухомлинського, яка здійснюється в сучасних умовах, сприятиме збереженню та подальшому розвитку кращих традицій вищої історичної освіти і залученню студентів до наукових пошуків.

*З повагою та найкращими побажаннями
Олександр Жавцький, к.і.н., доцент,
фахівець музею історії МНУ імені В.О. Сухомлинського,
випускник історичного факультету 1978 року.*

Секція І:
Україна в світовому
історичному
процесі

Сучасне геополітичне становище України та його основні детермінанти

Демідов Денис,

докторант спеціальність 052 «Політологія» ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

Поява на політичній карті світу в 1991 р. незалежної України заклала підвалини регіональних трансформацій не лише в європейському регіоні. Підписання Україною в 1992 р. Гельсінського Заключного акту символізувало закріплення самовизначення та визнання державності українського народу іншими країнами. Це стало початком конструктивної діяльності України в європейських структурах на правах рівноправного партнера. Стратегічно важливе місце, яке Україна посідає в Європі, стало одним із визначальних чинників нової геополітичної ситуації в Східній Європі. Значний внесок України в розвиток безпекової політики полягає у відмові від конфронтаційних підходів та усвідомленні конструктивної відповідальності за міжнародну безпеку.

Важливу роль у зміцненні регіональної стабільності та безпеки відіграли ухвалення Конституції України та численні документи двостороннього та багатостороннього характеру, підписані із сусідніми країнами. Особливістю геополітичного становища України є те, що здійснюючи процес інтеграції до ЄС, вона, на відміну від інших країн Центральної та Східної Європи, змушена долати дві лінії поділу континенту, які виникли після другої світової війни. Перша з них – це межа між країнами колишнього Варшавського Договору і рештою Європи, що поступово розмивається і зникає. Другу уособлює західний кордон колишнього СРСР, що часом сприймається як межа дуже неоднорідної та аморфної спільноти СНД, яка віддаляє Україну від її природних партнерів у Центральній та Східній Європі. Україна поетапно здійснює процес інтеграції до загальноєвропейської спільноти і розглядає поглиблення інтеграційних процесів на європейському просторі як необхідну передумову створення системи європейської безпеки, утвердження нового геополітичного простору, що відповідає вимогам ХХІ століття.

З прийняттям України до Ради Європи, ОБСЄ, ЦЄІ та інших європейських організацій і структур з'явилися нові можливості для використання практичного досвіду демократичних держав Європи в практиці національного державного будівництва, наближення до цивілізаційних стандартів та ідентифікації України в якості повноцінної європейської держави. Важливим аспектом дослідження геополітичного становища України є аналіз підходів сучасних вітчизняних науковців та дослідників. Показово, що на сьогодні серед

них, вочевидь, не має більш менш чітко окреслених спільних оцінок геополітичного становища України.

Особливості геополітичного положення України вимагають концентрації зовнішньополітичних зусиль на створенні та розбудові надійних міжнародних механізмів безпеки на двосторонньому, субрегіональному, регіональному і глобальному рівнях і, відповідно, на розвитку широкого співробітництва із сусідніми та іншими державами, а також міжнародними організаціями, включаючи військово-політичні, з метою підвищення передбачуваності та довіри, побудови всеохоплюючих і ефективних механізмів регіональної безпеки в Європі та вдосконалення існуючих в рамках ООН механізмів глобальної безпеки. Але при цьому виникає потреба максимальною мірою використати переваги власного геополітичного положення з метою рішучого відстоювання національних інтересів. Враховуючи сучасну геополітичну ситуацію, розстановку сил на міжнародній арені, свої об'єктивні можливості та геополітичне положення, Україні потрібно поступово посилювати конструктивний вплив на загальну ситуацію в європейському регіоні.

Аналіз сучасного геополітичного становища України, потрібно проводити в контексті визначення основних геостратегічних векторів, в яких визначено реалізацію національних інтересів, а також спектру загроз національній безпеці. Серед основних векторів можна виділити наступні: європейський, євроатлантичний, євразійський та субрегіональний. Кожен з них має своє змістове навантаження та по своєму визначає геополітичну приналежність України.

З точки зору політичного виміру відносин, орієнтація України на основні європейські цінності має відбуватися в тісному поєднанні з національними, виходячи з існуючої внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації. З боку ЄС Україна розглядається як держава, в контексті співробітництва з якою можна вдосконалити та розширити процеси політичного партнерства і співробітництва для посилення геополітичної ролі європейського простору, а також активізувати діяльність стосовно поширення норм європейської демократії для підвищення рівня соціального розвитку. Основу економічного виміру повинні складати позитивні тенденції економічного розвитку у відповідності до європейських стандартів всередині України, які, в свою чергу, є чинником зміцнення національної безпеки.

Сучасне геополітичне становище України зумовлено її роллю та місцем в процесах, що відбуваються, переважним чином, на локальному та регіональному рівнях. На підставі цього формуються основні геостратегічні вектори, включаючи європейський, євроатлантичний, євразійський та субрегіональний. В них відбувається стратегічне співробітництво та здійснюється зовнішньополітична діяльність, яка спрямована на інтеграцію до європейського простору. Важливою сферою співробітництва України в рамках цих векторів є безпекова, в якій основну увагу зосереджено на питаннях захисту

національних інтересів та цінностей, а також на зміцненні національної безпеки.

В контексті європейського вектору відбуваються процеси, важливі з точки зору розвитку засад демократичного суспільства за європейським зразком, підвищення рівня конкурентоздатності української економіки, а також захисту та зміцнення національної безпеки. Головним геополітичним завданням є позиціонування України в якості повноцінної європейської держави із входженням до ключових європейських структур та організацій.

Список використаних джерел та літератури

1. Соболев А. А. Особливості формування воєнно-політичної стратегії України в контексті трансформації європейської архітектури безпеки : аналіт. доп. / А. А. Соболев // Матеріали круглого столу «Україна і майбутня архітектура європейської безпеки: воєнно-політичний вимір». Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 25 листопада 2021 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/1125_dop.pdf.
2. Федуняк С. Європейська інтеграція України в контексті позаблокової зовнішньої політики / С. Федуняк // Буковинський Вісник державної служби та місцевого самоврядування. 18.07.2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://buk-visnyk.com.ua/?p=752>.
3. Яворська Г. Безпекова політика України в контексті формування системи колективної безпеки в Європі / Г. Яворська // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/421/>.

Реформаторська діяльність Володимира Великого

Удовидченко Софія,

студентка 2 курсу спеціальності 081 «Право»

Науковий керівник:

Сугацька Н.В.,

кандидат історичних наук, зав. кафедри гуманітарних дисциплін
Миколаївський навчально-науковий інститут права Національного
університету «Одеська юридична академія»
м. Миколаїв, Україна

Київська Русь за княжіння Володимира Великого стала могутньою державою середньовічної Європи, чому сприяли його шість важливих реформ: адміністративна, військово-земельна, релігійна, судова, освітня і фінансова.

Адміністративна реформа забезпечила консолідацію слов'янських земель навколо Києва і подолання надмірної вольності місцевих князків, що мали майже безмежну владу у своїх руках, через значну віддаленість від центру. З метою централізації влади, контролю за надходженням данини і чіткого виконання князівських наказів Володимир передав усі удільні князівства під контроль своїх дванадцяти синів, вірних бояр, дружинників і воєвод, які від його імені

управляли прилеглими до столиці територіями, а сам Володимир єдиновладно правив у Києві [2, с. 279]. Ця реформа закріпила династичне право і зміцнила владу київського князя на всій території Київської держави.

Здобутком адміністративної реформи замість родоплемінного княжіння став новий адміністративний поділ держави за територіальною ознакою на волості. Стосовно військово-земельної реформи слід зазначити, що в результаті змін відбулася ліквідація «племінних» військових об'єднань і злиття військової системи з системою феодалного землеволодіння. Володимир активно надавав земельні володіння на цих територіях «лучшим мужам», зобов'язуючи їх до військової служби. Князь наділяв землею усіх бажаючих стати на захист держави, тому чисельність армії постійно збільшувалась, а серед дружинників було багато представників народу. Завдяки цьому утворилося сильне військо, що могло забезпечити обороноздатність країни і зміцнення влади київського князя.

Водночас київський князь будував захисні фортеці. Саме тоді побудовані Білгород на Ірпені, Василів на Стугні, Берестове на південній околиці Києва. Сильна армія і потужна оборона давала можливість відбиватися від ворожих нападів і берегти населення та кордони Київської Русі.

Релігійна реформа мала на меті зміцнити державу, зберігши її територіальну єдність, згуртувавши народ і підтримавши авторитет центральної влади, шляхом проголошення єдинобожжя. Володимир Святославович довго вагався стосовно вибору релігії, але врешті-решт обрав християнство за візантійським прикладом. Ідея Володимира полягала в поширенні єдиної віри на всю територію Київської Русі, для об'єднання з розбіжними племінними народами, де кожен сповідував свою віру. Остаточним поштовхом для прийняття християнства стало прохання до Володимира Святославовича візантійського імператора Василя II допомогти придушити заколот полководця Варди Фоки. Володимир Великий і Василій II Болгароборець дійшли угоди, що візантійський імператор віддасть київському князю свою сестру Анну в дружини, а Володимир охреститься і запровадить християнство у Київській Русі [4, с. 105 – 106]. У результаті виграшних битв Василій II хотів порушити угоду, але Володимир у відповідь на таку зухвалість пішов військовим походом на Корсунь, що був кращою візантійською колонією в Криму. Здобувши місто, Володимир все ж змусив Василя II виконати свої умови договору. Процес християнізації Русі розпочався у Києві. Нестор Літописець у «Повісті минулих літ» зазначає: «Володимир звелів перекинути ідолів – одного порубати, інших палити. Перуна ж наказав прив'язати до хвоста коня й тягти Боричевим узвозом» [1, с. 15]. Володимир Святославович запросив до себе візантійського митрополита, щоб той охрестив Київську Русь. За наказом князя у Києві протягом 989 – 996 рр. було збудовано Церкву Успіння Пресвятої Богородиці, названу Десятинною церквою. Прийняте у 988 р. християнство відкрило для Русі багато шляхів для розвитку за

європейським зразком, зокрема в сферах культури, науки, мистецтва і освіти. Також християнство забезпечило рівноправне становище Київської Русі серед християнських держав.

Судова реформа спричинила розмежування суду на світський і церковний. Разом з тим встановлювалося, що верховним суддею був князь, але судові повноваження також могли виконувати урядовці. Світські суди передбачали поділ на князівський суд – вирішував справи, які стосувалися феодалів; вотчинний суд – опікувався питаннями землевласників і залежного від них населення; вічовий суд – розглядав на народних зборах (вічі) найважливіші справи, що стосувалися общини та держави; громадський (вервний) суд – розглядав цивільні і карні справи на рівні общини. Прийняття християнства викликало необхідність запровадження церковного суду, компетенцією якого стали справи, що стосувалися духовенства, шлюбно-сімейних відносин, справ про порушення моралі, двоєженство, віровідступництво, чаклунство і знахарство, здійснення язичницького культу і справи, що пов'язані з церковним майном.

Освітня реформа започаткувала відкриття шкіл для значного поширення освіченості. Причиною цього стало прийняття християнства, що підвищувало загально-необхідний рівень розвитку людини, за стандартами Візантії і Європи. Разом з тим виникла потреба в забезпеченні функціонування складної системи державного адміністрування. Володимир Великий відкрив при Десятинній церкві школу «книжного вчення», яку відвідувало 300 дітей. Школи займалися підготовкою молоді до діяльності в різних сферах державного, культурного та церковного життя. У результаті освітньої реформи було створено три типи шкіл: палацова школа підвищеного рівня, школа «книжного вчення» для підготовки духовенства та приватні школи. Вінцем освіти стали риторика і філософія [5, с. 49 – 50].

Фінансова реформа повинна була вирішити питання забезпечення економічної стабільності і збагачення державної скарбниці. Виникла необхідність у структуруванні всіх сфер фінансової діяльності держави: податків, мита, функціонування княжих урядовців і збір судових стягнень. Фінансову реформу доповнило карбування власної монети – у Київській Русі з'явилися «златники» (золоті монети) і «срібники» (срібні монети). Відомо, що було випущено один тип «златників» та чотири типи «срібників». На аверсі цих монет було зображення Володимира в парадному одязі і вінці, а також напис: «Володимир на столі (престолі), а се його злато (сребро)». На реверсі монети був зображений образ Христа. Існував також інший варіант, що зберігав зображення князя, а з іншого боку замість Христа був великий (на все поле монети) «тризуб», який дослідники вважають родовим символом Володимира і його нащадків, бо цей знак часто зустрічався на цеглинах, дармовісах, мечях і прапорах [3, с. 224 – 225].

Оцінюючи наслідки, які мала реформаторська діяльність київського князя Володимира Великого, можна стверджувати, що він

вбачав мету свого володарювання у зміцненні державності та підвищенні авторитету Київської Русі на міжнародній арені.

Список використаних джерел та літератури

1. Нестор Літописець. Повість минулих літ [Електронний ресурс]. Бібліотека української літератури «УкрЛіб». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13465> (дата звернення: 14.10.2024).
2. Видатні постаті України : біогр. довід. / Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий, В. А. Гайченко та ін. Київ, 2007. 1480 с.
3. Котляр М. Ф. Грошовий обіг Давньої Русі. Енциклопедія історії України. Т. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Ін-т історії України. Київ, 2004. С. 224 – 225.
4. Ричка В. Володимир Великий: Лицар Духу. Київ, 2020. 308 с.
5. Шабанова Ю. О., Тарасова Н. Ю., Дичковська О. Я. Історія української культури : навч. посіб. Дніпропетровськ, 2012. 141 с.

Зародження протестантського руху в Україні

Шкредь Євгеній,

студент 2 курсу спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник:

Перепелюк О.М.,

доктор філософії (Історія та археологія), доцент кафедри історії та етнології України Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна

Початок протестантського руху, його проникнення та розвиток на теренах України, розпочався ще в XV столітті. Предтечею реформаційного руху можна вважати вченого богослова Яна Гуса, в честь якого і було названо новий суспільно-релігійний рух – гусизм [13, с. 12]. Його вчення розповсюджувались не тільки на території Чехії, але і на просторах Корони Польської та Великого князівства Литовського, в тому числі на українських територіях, які входили в склад цих політичних утворень на Сході Європи. Наприклад, Федір Острозький, якого іменують в чеських літописах Фрідеріком, стає на захист гусизму приєднавшись до таборитів [3, с. 402]. А його колега по військовій справі й родич князя Вітовта князь Жигмонт Корибутович, відправився в Чехію на допомогу гуситам зі своїм загоном в кількості трьох тисяч чоловік [13, с. 15].

Вчення Яна Гуса імпонувало як вельможам, так і звичайному населенню, особливо популярними були наступні тези: скасування незрозумілої для звичного люду латини, проповідування їм рідною мовою, спрощення релігійних обрядів, відмова від привілеїв духовенства [13, с. 14]. Розповсюдженню ідей Яна Гуса сприяли його послідовники, які також емігрували із Чехії в Польщу і Литву, в тому числі студентство та інтелігенція з українських земель [6, с. 100]. І навіть смерть засновника гусизму не знищило ідеї Реформації в Європі.

У XVI столітті Реформація відродилась з новою, невпинною силою. Криза, яку пережила християнська Європа та яка передувала руху Реформації, тривала впродовж двох століть [5, с. 398]. Кожна протестантська течія шукала в цей час активну підтримку серед населення, поширюючи свій вплив, в тому числі й в Україні. Широка підтримка була отримана з боку місцевої інтелектуальної еліти, проте кожний напрямок мав свої особливості та перспективи розвитку в Україні [10, с. 7].

Мартін Лютер, як основоположник лютеранства, у своїх працях «Аугсбурзьке сповідання віри» і «Книга Злагоди» оголосив таку доктрину: відмова від влади Папи Римського, єдине джерело віри – це Біблія, а виправдання можливе лише по вірі, що надає Господь [2, с. 202]. Лютеранство стало провідником, першопричиною для розширення реформації. І як писав Дейвіс Н.: «Лютеранський рух протесту роздмухувала низка паралельних подій, кожна з яких розсувала рамки протестантства» [5, с. 504], чим і було обумовлено появи нових течій протестантизму [12, с. 59].

Проникнення «першої хвилі» лютеранства на територію України розпочалось в 30-40-х роках XVI століття [10, с. 7], з території Волині [6, с. 100]. Але сам характер вчення, а точніше його німецьке походження, стало перешкодою для розповсюдження серед слов'ян, бо останні були в протистоянні з німцями [8]. По при цьому, лютеранство розповсюджувалось через німецьких колоністів, зокрема в містах і містечках, які етнічно належали українцям. Серед них: Бечі, Кросні, Ланцуті, Нурці, Венгрові, Найдорфі [13, с. 14].

Також варто пригадати, що серед німецьких поселенців розповсюджувався анабаптизм. Вони, як і більшість протестантів, визнавали порятунок через віру, натомість не визнавали хрещення дітей, і наполягали на прийнятті водного хрещення або ж перехрещення у свідомому віці. Їх окремі групи селились в 1535 році у містечку Крашніки та місті Володимир на Волині. Проте анабаптизм розповсюджувався виключно в німецькомовному середовищі, що ускладнювало його поширенню серед українців [13, с. 23].

Слідом за лютеранством та анабаптизмом в Україні почало розростатися вчення Жана Кальвіна. Знатні роди, такі як Радзивілли, Ходовські, Вишневецькі, Олесницькі, Горностаєві, Ходкевичі, Сапегі, Прунські, Райські та багато інші, приймали вчення кальвінізму, наслідуючи прикладу князя Миколи Радзивілла [3, с. 403]. На те було багато причин: знатна верхівка була незадоволена духовенством, а тому легко приймала протестантське вчення; освічені магнати та шляхтичі, вбачаючи в Руській церкві «занепад», покидали її та навертались або в латинство, або протестантизм [11, с. 28]. До того ж, кальвінізм був зрозумілий для представників православ'я: церковне життя мирян будувалось на участі в Споминах страждання і смерті Ісуса Христа, проповіді на зрозумілій парафіянам мові, а також немало важлива відсутність celibату [9, с. 79]. Особливу роль в поширенні ідеї стало місто Берестя, де вище згаданий Микола Радзивілл створив

протестантську громаду. Тим самим кальвінізм мав більше шансів на поширення серед вірян [13, с. 41].

Особливе місце було у вчення антитринітаріїв, які мали доволі різноманітний соціальний склад сповідників: від шляхти до міщан, ремісників, торговців та міської бідноти [9, с. 81]. Їх погляди були доволі радикальні навіть на фоні кальвінізму. Виступали вони за скасування кріпацтва та експлуатації селян, відмови від війни та державної влади, бажали зробити майно спільним та жити в братерстві і рівності [7].

За час зародження протестантизму в Україні, а особливо за 60-80 роки XVI, діяло близько 500 реформаторських громад [10, с. 7]. Найбільшого поширення набув кальвінізм, виступаючи як «модна» релігія, і ставши доволі впливовою [13, с. 50]. Але з такою легкістю як магнати й шляхта приймала кальвінізм, то вже під кінець XVI – XVII століття так само легко повертались до католицької віри з посиленням антифеодального руху [6, с. 101]. Така ж участь чекала й інші напрямки Реформації. Лютерани та анабаптисти, давши потужний імпульс для розвитку Реформації в Україні, але не отримали потрібної підтримки мас. Українці все ще сприймали ці релігійні течії чужими для себе [13, с. 50], а мовна тенденція лише посилювала цю думку. Не обійшлося і без допомоги Католицької церкви, яка посилила утиски на всі протестантські течії. Особливо жорстко учинивши з лівим крилом антитринітаріїв, які в XVII столітті трансформувались в соцініан, послідовниками Фавства Соціана, а у 1658 році остаточно були заборонені Річчю Посполитою [6, с. 101].

Отже, Реформація, яка прокотилася всією Європою у XV – XVII століттях, вплинула і на населення українських територій. На сьогодні 24% релігійних організацій в Україні є протестантськими [4, с. 1]. Занепад, а пізніше і відродження зародка протестантизму в Україні можна порівняти зі словами Ісуса Христа: «Істинно, істинно кажу вам: якщо зерно пшениці, впавши на землю, не вмере, воно залишиться одне. Якщо ж умре, – принесе великий урожай» [1]. Таким чином, зародження протестантського руху та його розповсюдження на території України зіграло важливу роль у формуванні світобачення та утворенні релігійних громад, що висвітлює місце України у світових історичних процесах.

Список використаних джерел та літератури

1. Біблія Сучасний переклад. 2023. пер. о. Турконяк Р. Українське Біблійне Товариство. 1172 с.
2. Вільховий Ю. А. Історія лютеранської громади та зародження протестантизму на Полтавщині. Theoretical and science bases of actual tasks: матеріали XXIII International Scientific and Practical Conference (м. Лісабон, Португалія, 14 — 17 червня 2022 року). Лісабон: International Science Group. 2022. С.202-209.
3. Герус В. В. Проестантизм в Україні. *Історія. Філософія*. С. 402 – 403.
4. Гоголя С. О. Протестантизм у соціокультурному просторі незалежної України: історіографія, джерельна база та методологія дослідження. *Культура України*. Вип. 34. Харків. 2011. С. 39.

5. Дейвіс Н. Європа: Історія. пер. з англ. П. Таращук, Щ. Коваленко. К. : Основи. 2008. 1464 с.
6. Куренний Л. Ю. Загальноєвропейський зміст реформаційних рухів в Україні в XVI – XVII століттях. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2013. № 4. С.99 – 104.
7. Любашенко В. І. Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій. Лекція 5. Ранній протестантизм в Україні (Антитринітаризм. Соцініанство) URL: https://risu.ua/lekciya-5-ranniy-protestantizm-v-ukrajini-atitrinitarizm-i-socinianstvo_n82995 (дата останнього звернення: 13.10.2024).
8. Любович Н. Альбрехт, герцог прусський и реформація в Польше. *Журнал Министерства народного образования*. 1885. Кн. 9.
9. Нікольченко Ю. М. Реформація й Україна (До 500-річчя Реформації в Європі). *Культура в процесі духовно-морального розвитку глобально суспільства*. Харків. 2018. С.76 – 86.
10. Скорик О. В. Протестантизм в Україні у XVI – XVIII ст. маг. роб. Житомир. 2014. 85 с.
11. Токарська Ю. Рух за духовне та церковне відродження в Україні в останніх десятиліттях XVI століття. *Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (м. Одеса, Україна, 21 – 22 січня 2020 року)*. Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2022. С. 28–33.
12. Филипович Л. Протестантизм та його роль в утвердженні релігійного багатоманіття світу. *Історія релігій в Україні: Науковий щорічник*. Вип. 27. 2017. С. 54 – 62.
13. Яроцький П. Протестантизм в Україні. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. Т. 5. К. : Світ Знань. 2022. 424 с.

Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького 1648-1657 рр.

Мачков Данило,

студент 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Хрящевська Л. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Національно-визвольна війна, що відбулася під проводом гетьмана Богдана Хмельницького у 1648-1657 роках, стала важливою віхою в історії українського народу, яка відзначилася боротьбою за незалежність, соціальну справедливість і національну ідентичність. Війна виникла як відповідь на гноблення українського населення з боку польської шляхти, яке виявлялося в систематичних утисках, економічній експлуатації та релігійних переслідуваннях.

Причинами національно-визвольної війни були численні фактори, що накопичувалися протягом десятиліть.

По-перше, польська шляхта, яка домінувала в Україні, утискала права козаків і селян, обкладаючи їх високими податками та забираючи землі.

По-друге, релігійна дискримінація, спричинена переслідуванням православних віруючих та прагненням католицької церкви підкорити їх, викликала глибоке незадоволення серед населення. Система шляхетського правління, яка ігнорувала інтереси козацтва, ще більше загострювала соціальну напругу.

Війна розпочалася 1648 року, коли Богдан Хмельницький, обурений жорстокістю польської шляхти, повів козацьке військо на боротьбу за свободу [1]. Першою значною перемогою козацького війська стало здобуття перемоги під Жовтими Водами, що відкрило шлях до масового приєднання селян і козаків до повстання. Важливу роль у цих подіях відіграли козацькі традиції та дух боротьби, які надихали людей боротися за свої права. Козаки використовували тактику партизанської війни, що дало змогу отримати перевагу над чисельно переважаючими польськими військами.

Успіхи козаків продовжилися, і 1649 року відбулася битва під Зборовом, яка стала знаковою у військовій історії України. Після цієї битви було укладено Зборівську угоду, яка визнавала автономію України у складі Речі Посполитої, а також забезпечувала певні права для козацького стану [2]. Однак, незважаючи на укладену угоду, шляхта продовжувала ігнорувати умови, що призвело до подальшого загострення конфлікту.

Наступні роки стали періодом нових битв і випробувань. В 1651-1652 роках відбулися кілька важливих битв, зокрема під Берестечком, де козаки зазнали значних втрат, але продемонстрували мужність і відданість своїй справі [5]. Ця битва виявилася не лише фізичною, а й моральною перевіркою для козаків, які, незважаючи на поразку, не втратили віри у перемогу.

З часом, на тлі політичних змін, було укладено Гадяцьку угоду у 1658 році, яка проголошувала створення Великого князівства Руського у складі Речі Посполитої [3]. Проте ця угода не вирішила всі проблеми, адже польська шляхта продовжувала чинити опір автономії, а боротьба за незалежність залишалася актуальною.

Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького мала далекосяжні наслідки. Вона започаткувала процес формування української національної свідомості та автономії, а також заклала основи для подальших спроб здобуття незалежності. Війна стала символом боротьби українського народу за свою ідентичність і права, а також закріпила постать Богдана Хмельницького як видатного лідера, який об'єднав різні соціальні верстви населення навколо спільної мети [4].

Таким чином, національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького залишила яскравий слід в історії України, ставши основою для формування сучасної української державності та національної ідентичності. Вона продовжує бути об'єктом дослідження і вивчення в історичній науці, оскільки відображає прагнення народу до свободи, справедливості та незалежності.

Список використаних джерел

1. Історія України: навчально-методичний посібник для семінарських занять / за ред. В. М. Литвина. К.: Знання, 2006. С. 161-181.
2. Національно-визвольна війна в Україні 1648–1657 рр.: збірник за документами актових книг / Упорядн.: Сухих Л. А., Страшко В. В. Державний комітет архівів України; Центральний державний історичний архів України. К., 2008. 1012 с.
3. Смолій В. А. Українська національна революція 1648 – 1676 рр. крізь призму століть. *Український історичний журнал*. 1998. № 1, 2, 3.
4. Швидько Г. К. Історія держави і права України (X – початок XIX ст.): навч. посіб. Д. : Вид-во Дніпропетров. унів-ту, 1998. С. 87-98.
5. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. К.: Наук. думка, 1990-1991. Т. 2, 3.

Паризька мирна конференція: бачення українського питання лідерами конференції

Ясельна Ганна,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Телегуз І. О.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та етнології України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Масштаби Першої світової війни та її наслідки були настільки глобальними, що країни-учасниці не могли вирішити проблеми власними силами. Період після війни став часом виникнення нових принципів функціонування не тільки політичних та економічних систем, а й виходом міжнародної співпраці на новий рівень. Українське питання поставало проблемою при вирішенні майбутнього світового порядку.

Одним з проявів міжнародної співпраці стала Паризька мирна конференція, яка проходила з 18 січня 1919 до 21 січня 1920 року. Організовували її Велика Британія, Франція, а також США. Велику Британію представляв прем'єр-міністр Ллойд-Джордж, освічений політичний діяч, співавтор Версальського договору. Від Франції прибув прем'єр-міністр Ж. Клемансо, представник радикальної течії. Сполучені Штати представляв президент Вудро Вільсон. Договори, закладені з країнами-учасниками війни, стали основою Версальської системи міжнародних відносин.

Як відомо, українська делегація прибула на конференцію із запізненням. Очолював її Г. Сидоренко, який раніше подібного досвіду не мав. Офіційно під його егідою мали перебувати делегати також із Західної області УНР. Одним із представників був В. Панейко. Крім них на конференцію відправились відомі О. Шульгин, А. Марголін, М. Туган-Барановський.

На жаль, делегати УНР та ЗО УНР не мали одностайності своїх дій, «без жодної інструкції» та не були достатньо підготованими [5, с. 149]. Головною метою постановили «домовитись» про незалежну позицію Української держави від більшовиків та відновити територіальну цілісність.

Основною проблемою для представників України стало вирішення польських кордонів, а саме розподіл західних земель. Польські делегати найбільш гостро заявляли свої претензії на Галичину. Саме в цьому питанні можна розглянути детально бачення трьох лідерів щодо майбутнього української державності.

Найбільш суперечливий погляд на проблему територіального розподілу для нашої делегації мав Ж. Клемансо. Франція турбувалась здебільшого гарантіями безпеки від більшовиків та їхніх можливих контактів з німецькою стороною.

За його планами, Польща мала відновитись та утвердитись, як союзна держава, яка створила б буферну зону між Західною Європою та Росією. Можливість визнання УНР як повноправного члена на міжнародній арені не розглядалась. Про причини подібної категоричності не можна говорити одностайно, адже існував ряд факторів, несприятливих для України. Прослідковується активна агітація Росії, своєрідної країни-колонізатора, яка мала українські землі у сфері інтересів. Водночас подібну політику проводила польська сторона, маючи на меті повернути території, втрачені у 1772 році під час першого поділу Речі Посполитої. Основним наративом було твердження про співпрацю УНР з нацистською Німеччиною та Австро-Угорщиною внаслідок укладення Берестейського договору.

Менш радикальну позицію мав Ллойд-Джордж, який запропонував відправити комісію для врегулювання польсько-української суперечки. Саме британський прем'єр-міністр ставився до польського питання найбільш скептично, вважав усі вимоги «польською невдячністю» і обурювався «польським імперіалізмом» [1, с. 190].

Відомо, що на засіданні від 18 квітня 1919 р. В. Панейко та прибувші пізніше Д. Вітовський і М. Лозинський мали змогу описати польсько-українські відносини. На перший погляд, вдалося переконати Ллойд-Джорджа у відповідальності польської сторони за збройний конфлікт. Прем'єр-міністру доповіли, що «Україна веде війну з більшовиками, а поляки атакують її з тилу», що обурило того [2, с. 116]. Проте його реакція залишається дискусійною. У цих переговорах існувало довготривале протистояння між Францією та Великою Британією. Можливо, Британія вбачала у посиленні Польщі намір Франції заручитись союзником та зміцнити себе як європейського лідера.

Ще одним фактором, який підштовхнув до подібного рішення, стала операція вивільнення території Східної Галичини. Врешті решт, комісією було постановлено припинити бойові дії та передати Східну Галичину на користь Польщі.

В. Панейко намагався переконати лідерів у несправедливості подібного рішення. На меті було привернути увагу Великої Британії та США. По-перше, орієнтація була на сприятливу позицію Ллойд-Джорджа, який згадував про принцип етнічного розселення. По-друге, покладалась надія на Вудро Вільсона, бо згідно з «14 пунктами» нація має право на самовизначення. Але ту ж карту розіграли поляки, адже там безпосередньо вказувалось про можливість відновлення Польської державності – пряме твердження пункту тринадцятого.

Говорячи про самого американського президента, найбільш точним буде сказати, що він притримувався позиції врегулювання не тільки ситуації, що склалася, а й майбутнього міжнародного становища. Що становило в собі спільну мету трьох лідерів – зменшити вплив більшовиків на країни Центрально-Східної Європи і далі.

Отже, українське питання на Паризькій мирній конференції було проігноровано. Причинами виділяють, по-перше, політичну «гру» великих держав. По-друге, неорганізованість відправлених делегатів, які не мали згоди між собою та достатньої матеріальної бази для аргументування чіткої української позиції.

Список використаної літератури

1. Алексієвець Л. М. Польське питання на Паризькій мирній конференції. Визначення кордонів Польської держави. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія, 2002. № 4. С. 189-201.
2. Гриник І. І. Дипломатична діяльність Василя Панейка на Паризькій мирній конференції, 2013. № 4. С. 111-120.
3. Кучик О. С. Зовнішня політика України: навч. посібник. Київ: Знання, 2010. 572 с.
4. Симоненко Р. Г. Паризька мирна конференція 1919–1920. Київ: Наук. думка, 2011.
5. Тимченко Р. В. Українські дипломати на паризькій мирній конференції. Український історичний збірник, 2013. № 16. С. 147–161.
6. Яцюк М. В. Українсько-польські змагання за східну Галичину на Паризькій мирній конференції 1919 року. Наукові праці іст. факультету Запорізького нац. Університету, 2015. № 44 (1). С. 154–159.

Створення та діяльність Українських націоналістів та Української повстанської армії

Тернович Богдан,

студент 5 курсу спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник:

Хрящевська Л.М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Події Української національно революції у 1917-1921 рр. зі створенням Української Народної Республіки, надихало створити ОУН в кінці січня на початку лютого 1929 року у Відні. Лідером ОУН на той час став Євген Коновалець. ОУН відіграло важливу роль у спробі створити та відновити власну державу у червні 1941 року.

Українська військова організація була однією із засновників ОУН. В цій організації було багато теоретиків. Варто зазначити Дмитра Андрієвського, та Миколу Сціборського.

Дмитро Андрієвський народився на Полтавщині, служив в уряді УНР. Микола Сціборський народився в Житомирі, український державний та військовий діяч, учасник Першої світової війни та Української революції 1917—1921, один із фундаторів ОУН, підполковник Війська УНР, публіцист та теоретик українського націоналізму.

Цілями ОУН були: вироблення і поширення національної ідеології; об'єднання всіх національних організацій шляхом скликання Всеукраїнського з'їзду.

Проти ОУН були репресії з боку Польщі. Репресії були у формі пацифікації.

Але боротьба тривала у 30-х роках 20 ст. Був вплив ОУН на різні верстви населення та особливо в молоді. Люди вступали в ОУН та кількість людей поступово зростала.

У 1940 році стався розкол ОУН на бандерівців та мельниківців. Лідером ОУН (б) став Степан Бандера. А лідером ОУН (м) став Андрій Мельник. Степан Бандера – це український політичний діяч, революціонер, один із радикальних та чільних ідеологів, практиків і теоретиків українського націоналістичного руху ХХ століття.

Андрій Мельник – це Полковник армії УНР, голова ОУН (М), борець за незалежність України, активний учасник української революції 1917-1920 років. Ці люди стали відомими завдяки боротьбі за створення власної держави.

Ідеями ОУН (б) були : ідеалізм, волюнтаризм, ідея створення людини нового типу, месіанство, ідея органічності нації та вищості її інтересів над усіма іншими інтересами в суспільстві.

Ідеями ОУН (м) були: жива ідея свободи - це прапор усіх поневолених народів і тих між державними народами, що збагнули

грозу часу і вже відкрили джерело небезпеки для свого фізичного існування, своєї духовної культури і свого становища в світі. Українська повстанська армія – військово-політична формація Українського визвольного руху, стратегічною метою якого було відновлення української державності.

У жовтні 1942 року почали створювати партизанські загони, які називалися УПА- Українська повстанська армія. Першим регіоном де діяла УПА стала Волинь. Структура УПА створювалася за зразком регулярних армій. Вона була проста та досить гнучка.

Українська Повстанська Армія поділялася на 3 групи, а ті, в свою чергу, на округи. Основною ж тактичною одиницею УПА була сотня. Із сотень утворювалися курені по 300–800 осіб. Ворогами УПА були Третій рейх, Польща та Радянський союз. У 1943 році була війна між Польщею та УПА.

Для польських політичних сил стратегічною метою було відновлення Речі Посполитої у довоєнних кордонах. Представники ж Українського визвольного руху вважали західноукраїнські терени невід'ємною частиною Української держави. Переговори ні до чого не призвели. Жодна з сторін не поступалася своїми інтересами.

Підрозділи УПА змушені були воювати із радянськими партизанами, які мали сприяти поверненню в Україну комуністичного режиму. Бої та сутички повстанців із ними тривали постійно на тлі боротьби проти німецьких окупантів.

Після Другої світової війни повстанці перейшли від наступальних до оборонних дій. У вересні 1949 року Головний командир УПА Роман Шухевич оголосив про демобілізацію останніх відділів армії, переведення вояків у нелегальну збройну мережу. Головними завданнями підпілля на той час були пропаганда й утвердження в суспільстві ідеї незалежності.

Після загибелі Шухевича у 1950 році визвольний рух очолив досвідчений конспіратор Василь Кук.

Переломним для УПА став 1954 рік. Через захоплення у полон Василя Кука боротьба набула характеру неорганізованого спротиву окремих боївків.

Останню збройну сутичку повстанці Петро Пасічний, Олег Цетнарський та Марійка Пальчак дали окупантам 12 квітня 1960 року на Підгаєччині. Петро й Олег загинули, а поранена Марія потрапила в полон. У 1960-х роках були зіткнення з поодинокими вояками. Окремі повстанці переховувалися від радянської влади ще кілька десятиліть і вийшли з підпілля тільки з відновленням незалежності України у 1991 році. 14 жовтня до 2022 року був день УПА, а з 2023 року відзначають 1 жовтня.

Діяльність ОУН-УПА мало вирішальне значення для акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991. І на сьогоднішній день українські військові воюють з 2014 року по сьогоднішній день, відстоюють нашу незалежність та територіальну цілісність нашої держави. Так само воїни ОУН-УПА у свій час воювали за Українську

Соборну державу. Варто розповідати історію про ОУН-УПА всьому світу. Та розвінчувати міфи які поширює росія. Варто розсекречувати архіви та документи про події та історію ОУН-УПА. Наше майбутнє залежить від нас та наших дій. Маємо вистояти у запеклій боротьбі з ворогом.

Список використаної літератури та джерел

1. Володимир Косик; [пер. з фр. Р. Осадчука]. "Україна і Німеччина у другій світовій війні." Видавництво Париж - Нью-Йорк - Львів, 1993.
2. Книш Зиновій Куценка-Шеремета Ю. (ред). "Становлення ОУН." Київ: Видавництво ім. Олени Теліги, 1994. – 124, [3] с..
3. Шаповал "Україна 20-50-х років: сторінки неписаної історії." Київ 1993.
4. <https://www.museumsun.org/person/53/> Андрій Мельник
6. Режим доступу: <https://drukarnia.com.ua/articles/melnikovska-oun-ta-demokratizaciya-1P84r>
7. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29747865.html>
8. Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/ukrayinska-povstanska-armiya>

Військові сили Гетьманату (1918 р.) у спогадах

Павла Скоропадського

Кузьміна Ксенія,

студентка 1 курсу спеціальності 122 Комп'ютерні науки

Науковий керівник:

Пархоменко В.А.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

м. Миколаїв, Україна

Серед спогадів провідних діячів Української революції 1917-1921 рр. важливе місце посідають мемуари гетьмана Української Держави (1918 р.) Павла Петровича Скоропадського. Як фаховий військовий, генерал колишньої імператорської армії П. Скоропадський, на відміну від лідерів Центральної Ради, чітко усвідомлював, що без власних військових сил держава стане приреченою.

Про створення національних підрозділів ще у складі російської армії, на фронті, у 1917 р. П. Скоропадський згадував у спогадах. На той момент він командував 34-м армійським корпусом, що діяв на Південно-Західному фронті. До ідеї українізації в діючій армії він спочатку поставився негативно, вважав, що це лише понизить її боєздатність. Він був рішуче проти реорганізації дисциплінованої 104-ї дивізії в українську, і пропонував для цієї мети небоєздатну 153-ю дивізію, яку йому «було не шкода» [1, с.38]. Проте, незабаром Скоропадський змінив свою позицію, коли на фронт почали прибувати свідомі українізовані підрозділи. Його зусиллями, 34-й армійський корпус реорганізовано у 1-й український.

Ставши гетьманом, у квітні 1918 р., П. Скоропадський вдруге долучився до організації військових національних сил. У своїх мемуарах він визначає ключові принципи побудови майбутньої армії. Вони стосувалися питань формування як офіцерського, так і рядового особового складу. До керівництва своєї армії гетьман прагнув залучити як національно свідомих українських офіцерів, так і професіоналів колишньої імператорської армії, навіть прихильників Білого руху, що виступали за «єдину, неподільну Росію», вважаючи, що їх фаховий досвід буде в нагоді [1, с.158]. За це його жорстко критикували політичні опоненти [2]. Сам же гетьман, свою помилку вбачав в іншому: за його розрахунками, німецькі війська повинні були залишитись в Україні до весни 1919 р., а за цей час гетьманський уряд встигнув би сформувати боєздатне військо. Проте, революція в Німеччині перекреслила усі плани [1, с.158].

Дійсно, деяка частина російських офіцерів, не задіяних у Добровольчій армії, погодилася служити в армії Гетьманату. Важливо зазначити, що мемуарист приділяв значну увагу питанню підготовки офіцерських кадрів. Із цією метою, Скоропадський планував відкрити 5 кадетських училищ, запросивши на посаду начальника військово-учбової справи генерала М. Юнакова. Однак у повній мірі реалізувати задум не вдалося [1, с.160].

Не менш важливим питанням стала комплектація особового складу. Гетьман був впевненим, що основу його армії мали становити заможні «хлібороби», щоб не допустити потрапляння до збройних сил розбещених більшовицькою пропагандою українських селян [1, с.166]. Зокрема із заможних селян почала формуватися Сердюцька дивізія під командуванням генерала П. Клименка чисельністю в 5 тисяч осіб. Однак кількість добровольців із середовища заможних «хліборобів» виявилася незначною.

Існували й інші перепони. Сам П. Скоропадський зазначає, що головною перешкодою в процесі формування гетьманської армії, стали не стільки внутрішні проблеми, а позиція німецької військової адміністрації. Так, представник німецького командування, генерал В. Гренер казав Скоропадському: «Навіщо вам армія... ми не допустимо більшовиків» [1, с.159]. Він рекомендував гетьману створити лише підрозділ із двох тисяч осіб для власної охорони та правопорядку в Києві. Всі інші функції, а саме: захист держави від більшовиків візьмуть на себе війська Німеччини та Австро-Угорщини. Мемуарист чудово розумів – позиція німців викликана не стільки їх бажанням допомогти Україні, а страхом перед можливістю використання українського війська, в майбутньому, проти них. Однак, такі побоювання були перебільшеними – окупаційні сили значно переважали військові можливості тодішньої України.

Гетьман також вказував, що Берлін, намагався нав'язати військо, сформоване в австрійських таборах із українських військовополонених колишньої імператорської армії, так званих «сірожупанників», що налічувало до 6 тисяч козаків. Автор спогадів скептично сприйняв цю

ідею: «У липні я бачив один зведений полк. Люди були, як я і очікував, непридатні. Офіцерський же склад мені сподобався» [1, с.170]. Історія підтвердила його скептицизм – під час протигетьманського повстання, дивізія «сірожупанників» перейде на бік Директорії.

Проте, процес формування військових сил Гетьманату тривав. На листопад 1918 р. гетьманське військо налічувало біля 60 тисяч бійців, переважно це були лише офіцерські кадри. І звичайно, це не була та 300-тисячна армія про яку мріяв гетьман. Крім цього, політичні події виявили ненадійність та слабку боєздатність цих гетьманських формувань, які у своїй більшості, в листопаді 1918 р., влилися у лави повстанських військ Директорії УНР.

Список використаної літератури та джерел

1. Скоропадський П.П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. К.: Наш Формат, 2023. 456 с.
2. Коновалець Є. Спомини й уваги // Історія січових стрільців. К.: Україна, 1992. С. 295; Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920 рр. К.: Академкнига, 2011. Т. 3-4. С. 118.

Життя українського села під владою гетьманського режиму П. Скоропадського

Місаренко Олексій,

студент 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Хрящевська Л. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Неоднозначна ситуація відбувалася в питанні результатів змін гетьманського режиму, що оцінювалася по-різному: прихильники П. Скоропадського зазначають, що проведені реформи вважалися частково позитивними, тоді як опоненти – повністю руйнівними для села. Сам П. Скоропадський, згадуючи ситуацію на селі писав, що саме на період його влади становище селян було покращено, і такого порядку не було ні до його правління, а ні після [1. с. 184].

Це висловлення не піддається сумнівам, не дивлячись на деякі прорахунки та складності, в Українській Державі було утворено більш чіткий та ефективний державний апарат, аніж у Центральної Ради. Були розпущені непідконтрольні гетьманському уряду земельні комітети, а власникам був повернутий озимий врожай 1917 року, що дало змогу привести до порядку вертикаль влади та припинити місцеву анархію.

Поділяв ідеї реформ села П. Скоропадського інший мемуарист Р. Суслик. Він відзначав, що розквіт українського села вилився в розвиток ремісницького промислу, масштабність та зростання

ярмаркової торгівлі і, найголовніше, припинення сільських пограбувань [2, с. 10]. Автор не уточнює, що саме були за пограбування – чи то нальоти кримінальних банд чи невеликі повстання селян, що хотіли отримати свій врожай на реквізованих землях поміщиків. Беручи до уваги соціальне походження Р. Суслика, то можна припустити, що він скоріше за все мав на думці саме другий варіант.

Після революційних змін 1917 року новий «гетьманський порядок» став ковтком свіжого повітря для великих землевласників, поміщиків та буржуазії, адже такі зміни мали для них суто позитивні наслідки, справивши нормалізації їх відносин з селом. Поділяє думки Р. Суслика у своїх мемуарних спогадах інший прибічник П. Скоропадського В. Зеньківський. Він наголошує, що новій владі вдалося виколоти із українського села більшовизм та відновити нормальні умови економічного життя [3, с. 123].

Проте, зміни на селі мали й іншу сторону медалі, негативну, про яку не замовчували навіть прихильники Гетьманату. При впровадженні гетьманських реформ у такий революційний час, уряд жадав підтримки від прибічників у збройній підтримці.

Отримавши військово-матеріальну допомогу за для повернення колишніх володінь, поміщики почали створювати каральні загони над селянами, щоб не лише здійснювати захист земель, але й мстили селянам за дії попереднього року. Нерідко такі загони на місцях сміливо порушували закони та розправлялися ї з селянами. Офіцер УНР, генерал-хорунжий М. Капустянський згадував, що знайшлися «безглузді, міднолобі, зажерливі люди, особливо поляки-дідичі, які почали помсту над селянством за 1917-тий рік...і почалася вакханалія» [4, с. 69].

Прибічник гетьмана Д. Дорошенко зазначав, що уряд на чолі з П. Скоропадським максимально засуджують дії таких каральних загонів. Гетьмана дуже засмучували ті безправні та свавільні дії, що чинилися поміщиками, проте він не мав достатньо сил аби зупинити їх [5, с. 327]. До цього ж багато мемуаристів переконані, що такі випадки діяльності загонів не були чимось системним, а здійснювалися частіше всього поодинокими випадками. Вони також підкреслюють, що більшість багатих землевласників наводили порядок на місцях гуманно та не порушуючи правопорядок. З вищесказаних тверджень виходить, що П. Скоропадський та його однодумці думали не тільки про себе і свою репутацію, але й про імідж тих, хто привів їх до влади.

Іншою негативною стороною життя на селі було те, що поміщики, повернувшись до влади, прагнули не тільки відновити та зміцнити свої позиції у селі, але й почали змушувати селян відшкодовувати збитки заподіяні ними за попередній рік. Сам П. Скоропадський вказує, що іноді такі «штрафи» були спеціально завищені [1, с. 183]. А. Денікін, посилаючись на інформацію Є. Трубецького, також підтверджує це, зазначаючи, що поміщицькі контрибуції в рази перевищували пограбоване селянами майно [6, с. 55].

Не дивлячись на те, що в реформах Гетьманату існували такі «пробоїни», прибічники П. Скоропадського у своїх мемуарах зазначали, що здійснювалися заходи, направлені на вирішення подібних недоліків. Так, гетьман у своїх «Спогадах» пише, що уряд здійснив всі можливі дії, які зрештою призвели до подолання випадків подібного свавілля на селі [1, с. 184]. Про успіхи у ряді сфер соціального життя пишуть й інші прогетьманські діячі. М. Могилянський, заступник генерального секретаря гетьманського уряду, згадує у своїх мемуарах про складання власної доповідної записки щодо неприйнятності зловжитку в селі. Проте він не уточнює про наслідки розгляду заяви [6, с. 98].

Про вирішення проблемного питання щодо каральних загонів зазначає й прибічник гетьмана Д. Дорошенко [5, с. 327]. П. Скоропадський і Д. Дорошенко стверджують, що стабілізація села відбулася за доволі короткий термін – три тижні. З плином часу зазначається, що ніяких протизаконних дій не було здійснено, що ніби вказує на коректно здійснені заходи збоку державного керівництва. В. Зеньківський, описуючи «каральні операції», ніби намагається відгородити гетьманський уряд від подібного явища, наголошуючи, що за подібними процесами стоять не загони поміщиків, а австро-німецькі війська. Тому, взаєморозуміння в українському суспільстві, принаймні серед його вищого класу встановлено [3, с. 124].

Отже, досить не складно зібрати в одне ціле картину, яку нам прагне передати в мемуарах про гетьманське крило. Так, за допомогою реформаторських рішень вдалося вирішити кризові явища, стабілізувавши стан села за місяць. Тим часом П. Скоропадський паралельно не забував про нагальні проблеми хліборобів, не оминувши їх стороною.

У висновку можна стверджувати, що ситуація в українському селі завдяки реформам була корисною та частково задовільною. Проте не слід забувати, що дана інформація не є до кінця об'єктивною, тому що вона стосується найгостріших питань правління П. Скоропадського – анархії на селі та місцевого беззаконня. Тому прибічники гетьмана у своїх мемуарах можуть недоговорювати деяку інформацію, відверто казати неправду або ж перекладати відповідальність за деякі дії на інших осіб.

Список використаної літератури та джерел

1. Скоропадський П.П. Спогади, кінець 1917 - грудень 1918 / Павло Петрович Скоропадський. К. Філадельфія, 1995. 492 с.
3. Суслик Р. Криваві сторінки з неписаних літописів (козацько-хуторянська Полтавщина в боротьбі проти московського комунізму / Роман Суслик. – Дербі: Накладом автора, 1956. 337 с.
4. Галаган М. Змоїхспоминів (1880-ті - 1920-ті рр.) / Микола Галаган. К.: Темпора, 2005. 656 с.
5. Дорошенко Д. І. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 рр.) / Дмитро Іванович Дорошенко. – К.: Темпора, 2007. 272 с.
6. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. / Павло Оникійович Христюк. – К.: Академкнига, 2011. Т. 3-4. - 354 с.
7. Ковалевський М.М. При джерелах боротьби. Спомини, враження. Рефлексії / Микола Миколайович Ковалевський. Інсбрук: Накладом Марії Ковалевської. 1960. 717 с.

8. Тютюнник Ю. Записки генерал-хорунжого / Юрко Тютюнник. К.: Книга Роду, 2008. 312 с.
9. Дорошенко М. Стежками Холодноярськими. Спогади 1918 р. Філадельфія, 1973. 220 с.

Мемуарна література як джерело з історії Української революції 1917-1921 рр.

Райда Тетяна,

студентка 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Нефьодов Д.В.,

доктор історичних наук, доцент кафедри історії Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Комплексний аналіз української мемуаристики національно-визвольних змагань 1914–1921 рр. доводить: вона представлена значним масивом різнопланової літератури, яка є важливим історичним джерелом. Водночас ця література, на відміну від більшості інших видів джерел, містить у собі й специфічні складові: суб'єктивне бачення епохи на тлі незаперечної історичної інформації (реальних фактів – історичного тла), яких автор не може уникнути, але подає у власній, специфічній інтерпретації.

Поєднання цих двох головних складових – об'єктивного та суб'єктивного – дозволяє дослідникові висвітлити такі аспекти проблеми, що не містять інші види джерел, у першу чергу, документальні. Адже для якісного та всебічного вивчення епохи потрібно не лише знати послідовність та розуміти закономірності розвитку подій, а й бачити їхню рецепцію у свідомості людей, внутрішньому розумінні особливостей певної історичної доби, події, факту. Встановлено, що джерельна база є достатньою для розв'язання сформульованих завдань дослідження. Для висвітлення даної проблеми використовувався методологічний інструментарій та категоріальний апарат переважно гуманітарних наук.

Серед робіт новітньої історіографії своєю продуктивністю відзначаються теоретичні напрацювання сучасних науковців: В. Великочия, І. Верби, В. Верстюка, В. Горака, І. Дацківа, Ю. Каліберди, М. Литвина, А. Малика, Р. Пирога, О. Ресента, О. Рубльова, М. Стопчака. У поєднанні з загальнонауковими методами історичного пізнання вони дозволили розкрити заявлену проблему. Під час дослідження проаналізовано й класифіковано джерелознавчий та історіографічний матеріал з вітчизняної мемуаристики революційної доби; у науковий обіг введено значну кількість маловідомих спогадів свідків і безпосередніх учасників цих подій.

Мемуарна література за своєю суттю не може бути цілком об'єктивною. Адже кожен із авторів так чи інакше намагається показати власне бачення причин та наслідків як особистих дій, так і діяльності сучасників. Підтримка та засудження, нерідко відверта іронія щодо дій опонентів – ці суттєві ознаки мемуарної літератури посилюються зі зростанням історичної значущості описуваних процесів, а отже, дозволяють зробити об'єктивні висновки не лише щодо історичної ролі власне автора мемуарів, а й усіх згадуваних ним у роботі осіб. Відтак у ході її використання неможливо спиратися лише на якусь одну працю, наскільки б близьким до подій не був її автор.

Мемуарні джерела мають суто індивідуальне походження і, відповідно, відображають суб'єктивне сприйняття подій, а тому вимагають критичного аналізу й вивчення умов їх створення, осіб авторів, обов'язкової верифікації за іншими джерелами. Чимало мемуарних творів написано в контексті «історії повсякденності» (внутрішні переживання, світосприйняття, деталізація побуту), що дозволяє науковцю глибше проникнути та «вжитися» в досліджуваний ним період, чим підвищує значення мемуаристики як історичного джерела.

Мемуарний матеріал (спогади, щоденники, листування) дозволяє реконструювати просопографічні портрети окремих мемуаристів. Узагалі мемуарний жанр відтворює життєдіяльність відомих історичних персон, що ґрунтувалося на особистих контактах і навіювалося споминами мемуариста. При цьому дуже часто відбувалася ідеалізація осіб, акцентувалася увага на їх ролі в доленосних воєнно-політичних подіях, що призводило до перебільшення дійсних впливів і суспільної значущості. На оцінку особи накладалися політична кон'юнктура та особиста симпатія чи антипатія мемуариста. Отже, аналізуючи історичну постать, її велич і трагізм, слід враховувати ті політичні реалії, які зумовили її вчинки, моральні риси особи.

З'ясовано суспільно-політичні умови написання мемуарів як джерела з історії Першої світової війни та Української революції. Показано негативний вплив ідеологічних стереотипів та політичних уподобань на висвітлення сучасниками подій в мемуарній літературі. Ідеологічна боротьба між колишніми учасниками революційних подій призвела до формування базових напрямів історії визвольних змагань: республікансько-демократичний (уенерівський), консервативно-державницький (гетьманський) та, на думку деяких науковців, – «зуенерівський». У спогадах також простежується і регіоналістський підхід (галичани, наддніпрянці) при висвітленні подій, що не сприяло відтворенню цілісного загальноукраїнського процесу. Сучасна історіографія (В. Великочий, В. Верстюк, М. Литвин, О. Ресент, О. Рубльов, В. Солдатенко, М. Стопчак) неодноразово звертала увагу на безперспективність цього підходу при вивченні історії визвольного руху 1914–1921 рр.

Автори мемуарної спадщини були носіями переважно національно-державницької ідеології, обстоювали права й свободи

українського населення, насамперед його право на самостійний державний розвиток. Вважаємо, що активне залучення спогадів учасників тих подій сприятиме формуванню максимально об'єктивної картини перебігу революційних процесів 1917–1921 рр., причин їхньої незавершеності, активізуватиме пошук нетрадиційних шляхів вивчення буремних процесів перших двох десятиліть ХХ ст. представниками сучасної академічної історичної науки.

Історико-мемуарна спадщина дозволяє висвітлити активізацію українського національного руху в роки Першої світової війни, проаналізувати основні етапи та особливості державного будівництва (УНР, Гетьманат, ЗУНР) та суспільно-політичного життя в Україні доби визвольних змагань 1917–1921 рр., виявити їх регіональну специфіку та причини невдач. Однак мемуарні свідчення детально розкривають переважно зовнішню сторону процесу державотворення (військово-політичні події), тоді як внутрішнім чинникам (соціально-економічні фактори) і наслідкам приділяється значно менше уваги.

Велике значення відіграє мемуарна література в процесі вивчення подій української історії минулого століття. Адже саме ХХ ст. стало найбільш заідеологізованим, відзначалося поширенням тих форм контролю над суспільною думкою, які були недоступні за попередньої доби. Офіційна історіографія СРСР та УРСР, перебуваючи під суворим державним контролем, могла трактувати події лише в тому руслі, що допускалося діючою владою. І лише мемуарна література в таких випадках могла дозволити собі якщо не відверто, то принаймні завуальовано відійти від визначених постулатів. Саме передані у спогадах особисті враження часто дозволяли показати ту тонку грань, що відділяла офіційну історичну концепцію від реальних подій. І тому часто особисте враження автора мемуарів, ті настрої та переживання, що збереглися в його пам'яті з моменту події до написання власної праці, той його суб'єктивізм дозволяють більш детально висвітлити об'єктивні явища та процеси історії.

Враховуючи, що носіями державотворчих процесів у першу чергу були військові маси, тому не випадково військова тематика стала домінуючою у мемуарній спадщині, що істотно вплинуло на її історико-аналітичне осмислення. Колишні учасники визвольної боротьби, перебуваючи на західноукраїнських землях та за кордоном, оприлюднили величезний масив першоджерел, у яких чітко простежується «наддніпрянська» (гуртувалася у Польщі – Варшава, Каліш) та «галицька» (Чехословаччина, Польща – Львів) військові еміграції, які оцінювали події минулого крізь призму власних національно-політичних уподобань. Для останньої прикметний національно-патріотичний пафос щодо Січового стрілецтва та Галицької армії як уособлення жертвовної боротьби. Військова мемуаристика по суті часто виступає єдиним джерелом щодо історії певних військових формувань, проведення окремих бойових операцій та їх безпосередніх учасників.

Слід визнати значну актуальність висвітлення періоду історії Першої світової війни та Української революції 1917–1921 рр. крізь призму мемуарної літератури, поєднуючи та порівнюючи її інформацію з даними інших джерел, а найголовніше – з офіційною історичною доктриною як радянського, так і сучасного періодів. Це, на нашу думку, не лише дозволило якісніше висвітлити основні аспекти дослідження, а й розкрити «моральну особливість» тієї епохи, а саме – настрої конкретних людей: політиків, мистецьких діячів, військових та інших осіб, які залишили нам мемуари. Завдяки ним можна було побачити всю багатогранність тогочасної ментальності людини, яка потрапила у вир буремних подій.

У плані порівняння мемуарів представників різних сторін, які часто суперечать або й відверто полемізують один з одним, пошук у них спільних рис і відмінностей дозволяє не лише підтвердити чи заперечити певні концепції та підходи, а й перевірити достовірність історичних міфів та світоглядних стереотипів, що склалися у наступні епохи.

Останні роки життя С. Петлюри

Ходарченко Ганна,

студентка 6 курсу спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник:

Хрящевська Л. М., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Останні роки життя Симона Петлюри зазвичай подаються доволі коротко та просто: еміграція у Францію, возз'єднання родини, спроби продовжувати політичну та культурну діяльність, вбивство. Смерть та суд на убивцею сприймається ледь не як найцікавіше, що сталося з Петлюрою після поразки більшовикам. Але багато досліджень демонструють інше: і шлях до Парижу був довгим і небезпечним, і справ своїх чоловік не починав заново, а навпаки продовжував і готувався далі до боротьби за Україну, і діло з Самуїлом Шварцбардом пронизане куди більшою таємницею.

Отож, починаючи з остаточного програшу військ УНР Червоній армії та подальшій інтервенції на територію Польщі, Головний отаман став на чолі так званого Державного центру УНР, що відкрився 12 листопада 1920 р. [1, с. 5]

Центр об'єднав у собі залишки урядовців, котрі продовжили свої посадові обов'язки, державну скарбницю, архів документів, майно та цінні папери; таким чином, засвідчивши себе як повноцінний представницький орган, що опікується справами українства [2] та вже 24 листопада видав меморандум до польського уряду, де повідомляв,

що саме Державний центр офіційно представляє Україну закордон, керує державним апаратом, армією. [1, с. 5]

На жаль, польська влада доволі прохолодно ставилася до діяльності УНР в екзилі, хоча уряд і не забороняв їхньої роботи, але й остаточно легалізувати не поспішав. Окрім продовження роботи в політичній сфері, Петлюра так само повернувся до журналістської діяльності. У першу чергу він багато писав про “українську справу”, важливість продовження боротьби за незалежність України, з надією агітувати народні маси на “антибільшовицькі настрої” [3]. Однак уже в 1921 р. все змінилося: після підписання Ризького договору між польською та радянською владою, — уряд УНР в екзилі остаточно перейшов на нелегальний бік. Це стало великим ударом для багатьох. У той же рік Симон Петлюра переїжджає до Варшави з Тарнави, побоюючись арешту [3, 4]. З цього періоду починається його, відверто, незаконне перебування у Польщі, де він вимушений був залишатися аж до 1923 р.

Відсутність найближчих друзів, репресії “петлюрівців” на територіях різних країн (особливо Радянського Союзу), переслідування самого Петлюри — усе це не могло не вплинути на моральний стан чоловіка. У 1922 р. в листі до генерала М. Удовиченка писав: «Очевидна річ, що і в оцінці моєї персони Ви повинні бути правдивим: що було чи є в моїй особі, в моїй діяльності негативне, те треба так і освітити, не замазувати, а на світло денне витягти. Коли Ви знайдете щось в моїй діяльності доброго слова варте, то і тут будьте вірним правді, своїй власній совісті. Не прибійшуйте, але і не зменшуйте. Залишайтеся вірним правді, як Ви її розумієте. Хочу тут тільки одне зазначити. Для мене почався вже суд історії. Я його не боюсь, бо маю в Бозі надію, що мене і мою діяльність пізніш краще і вірніше зрозуміють, як сучасники». [4]

Не зважаючи на брак коштів та можливостей, Петлюра усе одно вирішив не зупиняти своєї боротьби за незалежність України навіть у період своєрідної стагнації [2]. Він наполегливо заохочував усіх можливих та бажаючих українських діячів до спроб визнання статусу УНР на міжнародній арені; не раз саме завдяки Петлюрі українські делегації відвідували міжнародні конференції в Генуї, Каннах, Женеві, приїжджали на засідання Ліги Націй, подаючи від України меморандуми і заяви, проводячи роботу для вступу УНР до Міжнародного Товариства Прихильників Ліги Націй. [4]

Симон Петлюра активно працював задля координації усього емігрантського українського руху, підтримку армії та розвитку культурного життя, але розумів, що перебування на польській території суттєво обмежує його. Тому вже 31 грудня 1923 р. він у супроводі давнього знайомого В. Прокоповича їдуть спочатку до Відня, а потім до Будапешту [2, 4]. Долаючи шлях, Петлюра встигає зустрітися з іншими старими знайомими — Є. Чикаленком і П. Чижевським.

В. Прокопович згадував про ту подію: «За день у Відні С. Петлюра якось посвіжішав, ожив. Він з кожної дрібнички подорожньої ніби пив з насолодою щось свіже, бадьоре, животворне – почуття волі» [4].

Уже 2 січня 1924 р. Головний отаман був в Угорщині, а вже 24 травня — вирушив до Цюриха (Швейцарія) у компанії того ж таки Прокоповича. І знову, прямуючи через Берн, вони гостюють у доброго знайомого, а саме — З. Курбаса (генерального консула УНР у Швейцарії) [3]. Два місяці Петлюра з Прокоповичем жили вдвох у кімнаті місцевого пансіону в Женеві. Відомо, що уже на цей час обидва чоловіки серйозно потерпали від браку коштів, і зі смертю М. Василька, котрий надавав їм фінансову допомогу, їхнє становище сягнуло критичної точки.

Отож, від'їзд до Парижу 16 жовтня 1924 р. слід сприймати як останній відчайдушний крок. Діставшись Франції С. Петлюра жив перший час у М. Шумицького, а потім почав самостійно винаймати кімнату в готелі. 20 серпня 1925 р. до нього нарешті приїхали дружина і донька, які займали суміжну кімнату в тому ж готелі. [4] Пізніше, їм вдалося оселитися в Латинському кварталі, біля Сорбони — вул. Тенар, 7. Винаймали дві кімнати, власної кухні не мали, тому часто родину модна було помітити за обідом у місцевих маленьких ресторанах.

Увесь цей час: від Відня до Парижу, — Петлюра продовжував займатися політичною діяльністю (не дарма він був у країнах, де ще існували представництва УНР), формував нові державні структури, займався публіцистичною діяльністю та культурною сферою. [3] Наприклад, у 1925 р. Симон Васильович заснував новий тижневик “Тризуб”, де писав про визвольні змагання, становище радянської України та діяльність української еміграції. [2]

Наприкінці 1925 р. почали з'являтися чутки про начебто союз Пілсудського та Петлюри, метою якого був новий зимовий похід проти більшовиків. Проте це так і лишилося чутками, а вже 25 травня 1926 р. близько 14-ї години коло вітрини книжкового магазину Симон Петлюра був застрелений Самуїлом Шварцбардом.

Смерть спіткала його раптово, ба більше колишній Головний отаман сам назвав своє ім'я вбивці, а у відповідь отримав декілька пострілів у притул [1]. Відомо, що Петлюру намагалися врятувати, викликали швидку, доправили до шпиталю на вулиці Сан-Жермен. [1] Але вже через 20 хвилин чоловік помер від поранень.

Так і закінчилося життя Симона Петлюри, який навіть в еміграції, потерпівши поразку, продовжував справу всього свого життя — боротьбу за незалежну Україну. Він продовжував політичну та публіцистичну діяльність, налагоджував зв'язки закордоном, аби мати змогу визнати міжнародний статус України, координував діяльність української еміграції.

Список використаної літератури та джерел

1. Гінда В. «Чисту людину зроблено погромником, а убийника – героєм». Симона Петлюру застрелив Самуїл Шварцбард | Офіційний веб-сайт УІНП. Офіційний

веб-сайт УІНП. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/chistu-lyudinu-zrobleno-pogromnikom-ubiinika-geroem-simona-petlyuru-zastreliiv-samuil-shvartsbar>.

2. М'яленко О. Діяльність Симона Петлюри в еміграції (1920 — 1926 рр.) | наукові конференції. Наукові конференції. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/910>.
3. Піскун В. С. Петлюра як політичний лідер в умовах еміграції: міжнародний та український контексти. Студії до 130-річчя від дня народження С. Петлюри.
4. Симон Петлюра: переможений, але не скорений — полтавський краєзнавчий музей. Події — Полтавський краєзнавчий музей. URL: <http://pkm.poltava.ua/ua/podii/1328-simon-petlyura-peremozhenij-ale-ne-skorenij.html>.

Історичні джерела про роль жінок в українському суспільстві кінця XIX — початку XX століття

Деребальт Олександр,

студент 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Рижева Н. О.,

доктор історичних наук, професор

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Дослідження статусу та можливостей самореалізації українського жіноцтва у другій половині XIX – на початку XX ст. вимагає ретельного аналізу широкого спектру історичних джерел. Ця епоха характеризувалася значними соціальними, економічними та культурними трансформаціями, які суттєво вплинули на роль жінок в українському суспільстві. Для всебічного вивчення даної теми необхідно звернутися до різноманітних категорій джерел, кожна з яких надає унікальну інформацію та перспективу.

Нормативно-правові акти Російської та Австро-Угорської імперій, до складу яких входили українські землі, є ключовими джерелами для розуміння статусу жінок і змін у їхніх правах. В Російській імперії важливими були Звід законів 1832 року, Указ про скасування кріпосного права 1861 року та Положення про губернські та повітові земські установи 1864 року, які поступово розширювали права жінок у сферах освіти та праці. В Австро-Угорській імперії ключовими документами були Цивільний кодекс 1811 року, Закон про загальну освіту 1869 року та Державний основний закон про права громадян 1867 року, що також свідчить про поступове розширення прав жінок, з більш прогресивним законодавством у порівнянні з Росією.

Наступною категорією джерел, що заслуговує на особливу увагу, є періодичні видання. Вони виступають своєрідним дзеркалом суспільних дискусій про роль жінки. Журнал «Киевская старина» (1882-1906) регулярно публікував матеріали про становище жінок. Особливо цікавою є стаття О. Левицького «Обычные формы заключения браков в Южной Руси в XVI-XVII вв.» (1900), яка демонструє спробу історичного

обґрунтування традиції жіночої незалежності в Україні. Аналіз публікацій у періодиці дозволяє простежити еволюцію суспільної думки щодо жіночого питання, виявити різноманітність поглядів від консервативних до прогресивних, а також оцінити вплив європейських ідей на формування українського жіночого руху.

Статистичні дані також становлять важливу категорію джерел. Вони є ключовими для кількісної оцінки змін у становищі жінок та досить активно залучаються сучасними науковцями у процесі вивчення даної проблематики [2]. «Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г.» надає важливі дані про рівень грамотності жінок. Наприклад, у Київській губернії серед жінок віком від 9 до 49 років грамотними були 16,8%, тоді як серед чоловіків - 39,3%. Статистика щодо кількості слухачок Вищих жіночих курсів демонструє зростання інтересу до вищої освіти серед жінок. У 1913-1914 роках на київських курсах навчалося 3811 осіб, на харківських - 1143, на одеських - 621. Дані про зайнятість жінок у різних сферах, зокрема в освіті, де станом на 1900 рік близько 60% вчителів у початкових школах були жінками, свідчать про розширення можливостей професійної самореалізації [3].

Категорією джерел, що використовується сучасними науковцями, стала й жіноча преса. Поява специфічно жіночих видань визнається важливим етапом у розвитку жіночого руху та поширенні ідей емансипації. Альманах «Перший вінок», виданий у 1887 році у Львові Наталією Кобринською та Оленою Пчілкою, став першим українським жіночим виданням. Аналіз змісту «Першого вінка» дозволяє виявити ключові проблеми, що хвилювали українських жінок: освіта, професійна реалізація, участь у громадському житті. Дослідження реакції на появу «Першого вінка» в суспільстві дає уявлення про сприйняття ідей жіночої емансипації в різних колах українського суспільства [4].

Левову часту становлять джерела з художньої літератури, створеної жінками-письменницями. Їхні твори стали потужним інструментом для вираження прогресивних ідей та критики патріархального устрою суспільства. Роман Ольги Кобилянської «Царівна» (1895) став маніфестом жіночої незалежності. Головна героїня твору, Наталка, втілює прагнення молодшої жінки до свободи вибору та критичне ставлення до усталених суспільних норм. Драма Лесі Українки «Бояриня» (1910) відображає складні стосунки між особистою свободою жінки та вимогами суспільства. Аналіз цих творів показує формування нових жіночих образів, основні проблеми, що хвилювали жінок, і вплив літератури на суспільну думку щодо жіночого питання [5].

Важливою категорією джерел визнаються документи громадських організацій. Вони свідчать про інституціоналізацію жіночого руху. Статут «Товариства руських жінок» (1884) у Галичині демонструє прагнення жінок до організованої діяльності задля підвищення свого культурного та освітнього рівня. Аналіз цілей та методів діяльності

жіночих організацій дозволяє виявити основні напрямки їхньої роботи: освіта, благодійність, культурна діяльність. Дослідження складу учасниць жіночих товариств дає уявлення про соціальний портрет активісток жіночого руху.

Таким чином, дослідження статусу та можливостей самореалізації українського жіноцтва у другій половині XIX – на початку XX ст. вимагає комплексного аналізу різноманітних джерел. Кожна категорія джерел надає унікальну інформацію та перспективу, дозволяючи створити повну картину становища жінок у зазначений період. Законодавчі акти демонструють офіційний статус жінок та його еволюцію, періодика відображає суспільні дискусії, статистичні дані надають кількісну оцінку змін, жіноча преса та література артикулюють ідеї емансипації, епістолярна спадщина розкриває особисті погляди активісток, а документи громадських організацій свідчать про інституціоналізацію жіночого руху. Залучення сучасними науковцями всього комплексу наведених джерел мають важливе значення для розуміння історичних процесів формування гендерних відносин в Україні та їх впливу на сучасний стан українського суспільства.

Список використаної літератури та джерел

1. Кульчицький В. С. Австрійське загальне цивільне уложення 1811 // Юридична енциклопедія — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998—2004.
2. Аніщук Н. В. Становище українських жінок в історичному минулому // Право України. 2002. № 3. С. 155-158.
3. Сірополко Степан. Історія освіти України / С. Сірополко. – К. : Наукова думка, – 2001. – 440 с.
4. Іван Бойко. Українські літературні альманахи і збірники XIX — початку XX ст.. — Київ : Наукова думка, 1967. — С. 16-17.
5. Гундорова Т. Марлітівський стиль: жіноче читання, масова література і Ольга Кобилянська. *Гендерна перспектива*. Київ : Факт, 2004. С. 19-35.

Українські Січові Стрільці доба Великої війни у вітчизняній історіографії

Фоміна Наталя,

студентка 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Нефьодов Д.В., доктор історичних наук, доцент кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Важливе місце у вітчизняній історії національно-визвольної боротьби посідає перше українське національне військове формування, що з'явилося у XX столітті – Українські січові стрільці. У 2024 р. виповнилося 100 років із початку бойового шляху цього підрозділу, який став ядром до створення збройних сил ЗУНР та найкращою боєздатною частиною у складі Армії УНР.

У серпні 1914 р., на залик Головної Української Ради, в складі австро-угорської армії постав із добровольців Легіон Українських січових стрільців (УСС). Вже з самого початку його створення, в умовах Великої війни, з'явилися перші публікації присвячені історії цієї мілітарної формації. Це пояснюється тим, що у лавах Легіону перебувало чимало добровольців – представників української інтелігенції, яка всіляко намагалася поширювати ідею національної свідомості серед широкого загалу галицького суспільства.

Фактично першим «літописцем» УСС став член Головної Української Ради В. Темницький. Так, вже у 1915 р. у Відні видано його брошуру [1]. Основні тези на яких наголосив автор: Легіон став практичним втіленням ідеї довоєнного січового руху, УСС є носієм державницької ідеології. Наступного року у Львові видано історико-мемуарну працю представника УСС – О. Назарука, в якій розповідалося про бойовий шлях цього підрозділу [2].

Важливою подією у розвитку історіографії проблеми стала поява узагальнюючої праці М. Угрина-Безгрішного, що побачила світ у повоєнний час [3]. Відзначення ювілейних дат в Західній Україні (1924, 1934 рр.), присвячених 10-ї та 20-ї річницям появи УСС, активізували наукові дослідження. Наприклад, у 1936 році з'явилося два комплексні твори з історії Легіону. В першій праці учасник бойових дій О. Думін виклав історію створення та військові дії цього формування [4]. В другій розлогій книзі «Історія українського війська», розділ «Українські Січові Стрільці» написаний колишнім сотником Б. Гнатевичем [5]. Тут вміщено матеріал про зародження стрілецького руху напередодні Першої світової війни, детальний аналіз бойових дій у 1914-1917 рр.: на Ужоцькому перевалі (1914), за Маківку (1915), за Лисоню (1916), під Конюхами (1917). Важливе місце відведено організації та структурі цього підрозділу: тилу, службам, допоміжним відділам, підготовці військових кадрів. Текстовий матеріал доповнюють схеми боїв та світліни.

Серед ювілейних видань відзначимо фотоальбом присвячений історії УСС (1914-1920), що побачило світ у Львові. Представлено унікальний фотоматеріал підготовлений І. Іванцем та В. Софронівим-Левицьким. Над текстом працювали Б. Гнатевич, М. Горбовий, Н. Гірняк, Л. Лепкий, І. Німчук – в минулому учасники січового руху. Із здобуттям Україною незалежності, фотоальбом перевидано львівським видавництвом «Слово» [6].

Після завершення Другої світової війни, в діаспорній історіографії також з'явилося низка праць присвячених проблемі. Автор публікацій 1930-х рр. по історії стрілецтва Н. Гірняк у 1955 р., у Філадельфії, оприлюднив книгу «Організація і духовний ріст Українських Січових Стрільців», в якій крім опису бойових дій, торкнувся таких питань, як ментальність галицької молоді на початку ХХ ст., внутрішнє життя Легіону УСС, культ пам'яті полеглих стрільців [7].

Наступного року в Нью-Йорку видано дослідження С. Ріпецького «Українське Січове Стрілецтво» [8]. В цій комплексній роботі висвітлено

зародження стрілецтва напередодні Великої війни, бойовий шлях на теренах Галичини, внесок представників УСС у розвиток визвольної ідеї, національної культури та політичної думки.

В радянській історіографії, враховуючи панівну ідеологію, проблема Січових стрільців не могла стати темою спеціальних досліджень. В історичній літературі, якщо і згадувались стрільці, то виключно в негативних тонах, на кшталт «найманці» австро-угорського імперіалізму, «буржуазно-націоналістичні» формування.

Становлення незалежності України та відхід від ідеологічних стереотипів, викликали серед науковців, інтерес до української воєнної історії ХХ століття. Не виключенням стали Січові стрільці. Саме в цей час видано низку, невеликих за обсягом, праць історико-публіцистичного змісту П. Арсенича [9], В. Гордієнко [10] та ін. Серед ґрунтовних монографічних досліджень, слід відзначити роботу М. Лазаровича [11]. Історію символіки, уніформології, військових відзнак стрілецтва відображено в публікації В. Монолатія [12].

В останні роки активізувалися дослідження, присвячені гуманітарній складовій історії УСС. Так, українська дослідниця К. Рожак-Литвиненко досліджує культурно-мистецьку спадщину учасників стрілецького руху зокрема й доби Першої світової війни (художники, жанрові особливості творів) [13]. Інша вчена – І. Роздольська своє дослідження присвятила діяльності представників стрілецтва в літературному просторі 1915-1930-х рр. (стрілецькі фронтові часописи, літературні об'єднання, їх вплив на формування радикальної політичної ідеї серед української молоді) [14].

Таким чином, історіографія Українських січових стрільців доби Великої війни, представлена значним масивом різнопланової літератури, перші публікації якої з'явилися безпосередньо у військовий час. Однак, на наш погляд, малодослідженими залишається питання пов'язані з культурно-освітньою діяльністю стрільців на Волині у 1916-1917 рр. та перебуванням січовиків у Наддніпрянщині в 1918 р. у складі австро-угорських військ.

Список використаної літератури та джерел

1. Темницький В. Українські Січові Стрільці. (Думки й уваги з приводу українського мілітарного руху). Відень: СВУ, 1915. 40 с.
2. Назарук О. Слідами Українських Січових Стрільців. Львів, 1916. 156 с.
3. Угрин-Безгрішний М. Нарис історії Українських Січових Стрільців. Ч.1. Рогатин, Львів, 1923. 128 с.
4. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців 1914-1918. Львів: Червона Калина, 1936. 376 с.
5. Гнатевич Б. Українські Січові Стрільці / Історія українського війська. Львів: Видання І. Тиктора, 1936. С.293-356.
6. Українські Січові Стрільці (1914-1920). Львів: Слово, 1991. 160 с.
7. Гірняк Н. Організація і духовний ріст Українських Січових Стрільців. Філадельфія, 1955. 84 с.
8. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Нью-Йорк: Червона Калина, 1956. 357 с.
9. Арсенич П. Січові стрільці. Івано-Франківськ, 1990. 24 с.
10. Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. Львів, 1990. 48 с.

- 11.11.Лазарович В.М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль: Джура, 2005, 592 с.
- 12.Монолатій В. Українські легіонери: Формування та бойовий шлях Українських січових стрільців. 1914-1918 рр. К.: Темпора, 2008. 88 с.
- 13.Рожак-Литвиненко К. Пейзажні та побутові мотиви у творчості художників – Українських Січових Стрільців // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. 2016. Вип. 25. С.20-35.
- 14.Роздольська І. Літературний феномен Українських Січових Стрільців. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

Стаханівський рух: історія виникнення та його вплив на радянську промисловість

Бриченко Дмитро,

студент 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Нефьодов Д.В., доктор історичних наук, доцент кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Стаханівський рух, який став символічним соціалістичним заходом, переміг у 1935 році, і став одним із ключових складських радянської економічної політики в період індустріалізації. Його початок -Олексій Стаханов, робітник з Донбасу, який 31 вересня 1935 року встановив рекорд, набравши 102 тони вугілля за Зміну, що перевищило норму у 14 разів. Цей випадок став відправною точкою для масового підвищення продуктивності праці, яка пішла від назви «стахановський». Він швидко розширився на всі галузі радянської промисловості, включаючи металургію, машинобудування, сільське господарство та інше. Варто зазначити, що Стахановський рух став не тільки економічним, а й ідеологічним явищем, метою якого було підвищення ролі дитячої праці та стимулювання реалізації амбітних планів п'ятирічки [1, стор 234].

Особливо увагу треба звернути на український контекст розіграшу стаханівського руху. Донбас, як один із промислових регіонів Радянського Союзу, є епіцентром цього руху. Діти з різних підприємств змагалися за покращення всіх показників культурності, які прагматично перевершили "героїчне" виховання Стаханова. Важливо відзначити, що стаханівський рух був у тісному зв'язку з політичною індустріалізацією, що значно вплинуло на економічне зростання України у 1930-ті роки. Змагання за першість серед підприємств Донбасу стимулювалося не лише економічними чинниками, а й ідеологічними настановами, які пропагували робітників як нових "героїв праці" [2, ст. 185]. Пропаганда стаханівського руху, що активно підтримувала державу, створювала ідеал "нового людини", що мало повністю посвячувати себе справі соціалістичного побуту.

Не треба вважати, що стаханівський рух одразу ж приносив економічні успіхи, його довгостроковий внесок у радянську промисловість був неоднозначним. З одного боку, коли ми почали інтенсифікувати технологічні процеси, це дозволило швидко збільшити загальну продуктивність та скасувати амбітні плани п'ятирічного періоду. В іншому боці такі зусилля часто призводили до фізичного сплеску робітників та збільшення вартості продукції. Крім того, спроби досягати високих показників призвели до нервозності матеріальних стимулів, що, у свою чергу, сприяло соціальній напрузі серед робочої сили [3, с. 76]. Особливо це сталося в Україні, тому що швидкі темпи індустріалізації супроводжувалися як досягненнями, так і глобальними проблемами в економічній сфері.

На початковому етапі стаханівський рух зустріли величезним ентузіазмом, але сьогодні зрозуміло те, що систематичне збільшення планових показників не викликає позитивного впливу на загальний економічний підйом. Робітники, які перевиконали норми, часто нехтували технологічними стандартами, що спричинило зниження вартості продукції. Крім того, надмірна фізична напруга та падіння рівня життя призвела до серйозних проблем зі здоров'ям, що знижувало високу ефективність життєдіяльності [2, с. 192]. Ці фактори підтримали радянський релігійний рух для перегляду політики соціалістичної творчості в пізні періоди.

Загалом, стаханівський рух став важливою частиною в історії радянської економіки та розвитку. В Україні його висвітлювали особливо помітно, символ економічного зростання Донбасу. Однак, не звертаючи уваги на інтенсивність, рух проявився не ефективно з довгострокових точок зору, через низку соціальних та економічних проблем. При цьому, стаханівський рух мав важливе значення в історії радянської індустріалізації, оскільки сьогодні залишається основа наукових дискусій та досліджень, отримана в українській історіографії [3, ст. 80].

Список використаних джерел і літератури

1. Антонович І. П. Соціально-економічні рішення стаханівського руху в Україні. – Київ: Наукова думка, 2015. – 340.
2. Михайленко С. І. Економічна історія України. Т. 2: Індустріалізація та впровадження на робітничий клас. – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2016. – 410 с.
3. Іванов В. М. Діловий клас України у індустріалізації умів: соціальні аспекти. – Львів: Астролябія, 2017. – 289 с.

Стан освіти на Миколаївщині в період «Відлиги»

Кириленко Анна,

кандидат історичних наук, вчитель вищої категорії,
ВСП «Технологіко-економічний фаховий коледж МНАУ»
м. Миколаїв, Україна

Однією з актуальних сфер реформування є освітня сфера. Як в теперішні часи, так і в період 1950-х – початку 1960-х років не є виключення. Особливо актуальним в цьому питанні є період реформ запроваджених М.С. Хрущовим. З усіх проведених реформ «відлиги», освітню реформу можна вважати найвдалішою. Реорганізація системи освіти та науки передбачала обов'язкове семирічне навчання та перехід до одинадцяти років навчання, скасування плати за навчання у старших класах середніх шкіл, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах.

Починаючи з 1958 р., замість семирічного навчання вводилося обов'язкове восьмирічне. Повну середню освіту можна здобути, отримавши неповну середню, продовжуючи навчання у школі сільської чи робітничої молоді, або у трудовій політехнічній з виробничим навчанням (*Завадская О. А. Развитие общеобразовательной школы Украины в период строительства коммунизма (1959–1968 гг.) / Ольга Акимовна Завадская. – К.: Из-во Киевского университета, 1968, с.86).*

У досліджувані роки розпочався складний і багатогранний процес перебудови середньої школи: вироблено нові принципи реорганізації системи освіти, що вимагали від держави збільшення матеріальних витрат на будівництво нових шкіл, забезпечення їх необхідним новим обладнанням, а також кваліфікованими педагогічними кадрами. У 1957–1958 навчальному році на Миколаївщині нараховувалося 1 027 загальноосвітніх шкіл, а в 1961–1962 н.р. – вже 1 346 шкіл, збільшившись таким чином на 319 закладів освіти.

У 1957–1958 рр. в середніх школах введено виробниче навчання, яке стало невід'ємною частиною навчально-виховного процесу. Під час доповіді на XX з'їзді ЦК КПРС М. С. Хрущов критикував навчальну і виховну роботу загальноосвітньої школи. Акцентуючи увагу на тому що, «серйозною хвилю нашої школи є певний відрив навчання від життя, недостатня підготовленість тих, які закінчують школу, до практичної діяльності» (*Хрущов М.С. Звітна доповідь ЦК КПРС XX з'їздові партії, Держполітвидав УРСР. – К., 1956, с. 89).*

Під час виступу на XIII з'їзді комсомолу в квітні 1958 р. М. С. Хрущов зазначав що, «Радянська школа, покликана готувати різносторонньо освічених людей, що добре знають основи наук, і разом з тим здатні до систематичної праці, виховувати у молоді прагнення бути корисними суспільству, брати активну участь у виробництві цінностей, необхідних для суспільства» (*Хрущов М.С. Виховувати активних і свідомих будівників комуністичного суспільства. – К.: Молодь, 1958, с.15).*

Це дійсно відповідало потребам часу. В усіх південноукраїнських областях створювалися учнівські виробничі бригади, де поєднували навчально-виховну роботу в школі з колгоспно-радгоспним виробництвом. Найбільша кількість їх нараховувалася у Південній Україні, зокрема і на Миколаївщині.

Значну допомогу в налагодженні виробничого навчання школам у містах та селищах, подавали заводи та промислові підприємства області. На великих підприємствах Миколаївщини створювали спеціальні виробничі цехи, де учні виконували заводські замовлення на окремі види продукції. Учні сільських шкіл оволодівали сільськогосподарськими спеціальностями у створених при колгоспах та радгоспах учнівських виробничих бригадах.

Поширеними стали школи робітничої і сільської молоді. На Миколаївщині на 1962 рік налічувалось 109 шкіл робітничої молоді (*Народное хозяйство Николаевской области. Статистический сборник. Николаев: Б.в, 1962, с.89*).

Дещо покращився стан освіти на селі. Цьому сприяло виконання постанови уряду УРСР (квітень 1958 р.) «Про будівництво шкіл в Українській РСР за рахунок коштів колгоспників і надання колгоспам допомоги в шкільному будівництві». Господарствам на спорудження шкіл надавалися цільові кредити, а також фонди для придбання будівельних матеріалів і шкільного обладнання. В результаті мережа сільських шкіл значно виросла (*Федоренко Я.А. Зміни в культурно-духовному житті українського селянства в період хрущовської «відлиги»: дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Яніна Анатоліївна Федоренко. – Черкаси, 2009, с.140*).

Поширеною формою освіти в сільській місцевості стали вечірні та заочні школи, що стали окремими навчальними закладами, або як організовані класи при початкових, семирічних, середніх школах (*Березняк Е.С. Пути развития всеобщего образования на Украине / Евгений Степанович Березняк. – К.: Радянська школа, 1964, с.32*).

Характерною рисою міських шкіл Миколаївщини досліджуваного періоду можна назвати те, що у великих промислових центрах вони були російськомовними. Так, в м. Миколаєві налічувалось понад 60% таких шкіл. Русифікація набирала своїх масштабів. Сільські ж школи ще залишились переважно українськомовними.

Отже, хрущовська «відлига» принесла в освітню сферу населення Миколаївщини переважно позитивні зміни. Замість загальнообов'язкового семирічного навчання введено восьмирічне. У школах запроваджувалося виробниче навчання (у містах – промислове, у селах – сільськогосподарське). Збільшилась кількість навчальних закладів. Серед негативних змін можна виокремити русифікацію, недостатню кількість шкіл та фахових співробітників.

Економічний розвиток Української РСР в другій половині 1960-х - першій половині 1980-х рр. в контексті господарської реформи О. Косигіна - О. Лібермана 1965 р..

Філенко Артем,

магістрант 5 курсу спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник:

Нефьодов Д. В.,

доктор історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

У другій половині 1960-х років, на фоні економічних труднощів СРСР, була ініційована масштабна господарська реформа, відома як реформа Косигіна-Лібермана (1965 р.). Цю реформу планування та управління народним господарством країни, здійснену у другій половині 1960-х років у СРСР, було прийнято називати Косигінською реформою, пов'язуючи її з ім'ям голови Ради міністрів СРСР Олексія Миколайовича Косигіна. На Заході ж цю реформу найчастіше пов'язують із ім'ям професора Харківського державного університету та Харківського інженерно-економічного інституту Євсея Григоровича Лібермана. Серед причин, що призвели до економічної кризи та проведенню реформ можна назвати:

- Семирічний план (1959–1965 рр.) не було виконано.
- Постійне зниження темпів приросту промислової продукції; невідповідність між зростанням зарплати і продуктивності праці.
- Характерна відстала структура виробництва.
- Виробничі фонди використовувалися неефективно; збільшення капіталовкладень при їхній низькій віддачі; масовий випуск товарів, що не знаходили збуту.
- Відсутність дієвих матеріальних стимулів для підвищення продуктивності праці та якості продукції, що випускається.
- Колгоспи перебували в скрутному становищі; низька ефективність сільськогосподарського виробництва, значне відставання за темпами розвитку від промисловості всього аграрного сектору.
- Знизився життєвий рівень більшості населення СРСР.
- Характерна диспропорція в розвитку галузей народного господарства.
- Для мільйонів людей залишалась гострою житлова проблема; наявність великої кількості незавершених об'єктів у промисловому і цивільному будівництві;

Проведенню реформи передував період наукової дискусії, що розпочався у першій половині 1960-х років після публікації у 1962 році в газеті «Правда» статті професора Харківського інженерно-економічного інституту та Харківського державного університету Євсея Лібермана «План, прибуток, премія». На підтримку поглядів Лібермана

виступив авторитетний академік Василь Немчинов – у 1963 році він опублікував брошуру «Про подальше вдосконалення планування та управління народним господарством», а в 1964 опублікував у «Комуністі» аналогічну за змістом статтю «Соціалістичне господарювання та планування виробництва». У 1964-1965 роках у радянській пресі йшла особливо жвава дискусія про відхід від детального адміністративного управління на користь господарської самостійності підприємств та збільшення ролі прибутку; зі статтями та книгами на цю тему виступали як економісти та господарники – Євсей Ліберман, Лев Леонтьєв, голова Державного комітету СРСР з торгівлі Олександр Струєв – так і «технарі», які користувалися науковим авторитетом, – академік Вадим Трапезніков і авіаконструктор Олег Антонов. Ця дискусія переконала частину радянського господарського керівництва у доцільності розширення товарно-грошових відносин.

Для перевірки пропозицій Лібермана було розпочато кілька економічних експериментів. Це почалося в 1964 році з нової політики щодо двох швейних фабрик: «Більшовицької» в Москві та «Маяка» в Горькому. Коли операції на швейних фабриках виявилися цілком успішними, експеримент було розширено на приблизно 400 інших підприємств, переважно у великих містах. Експеримент у Львові включав вугільну шахту та фабрики з виробництва одягу, взуття та важкого підйомного обладнання. Деякі з експериментальних установок зіткнулися з проблемами через ненадійність постачальників, які продовжували працювати за старою системою. Завод «Маяк» зіткнувся з дилемою, намагаючись здійснити центрально підпорядковані експериментальні реформи, водночас отримуючи суперечливі накази від місцевого радгоспу.

Реформа вводилася в дію групою постанов ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР, що поширювали її положення на окремі галузі та сектори народного господарства.

Господарська реформа Косигіна-Лібермана, покликана модернізувати економіку Української РСР, зіткнулася з низкою критичних проблем, які зрештою призвели до її провалу.

Перш за все, основи командно-адміністративної системи залишилися недоторканими. Ринкові елементи, такі як рентабельність та прибуток, не були інтегровані у радянську систему на рівні, що міг би забезпечити реальні зміни. Вищі ешелони влади опиралися сприйняттю ринкових ідей, через що поступово посилювалося директивне планування, яке зрештою знівелювало основні положення реформи.

Крім того, паралельне впровадження ринкових регуляторів та централізації економіки створювало протиріччя, що призвели до неефективності управління. Повільне впровадження досягнень науково-технічної революції також гальмувало модернізацію виробництва, тоді як екстенсивний характер розвитку економіки зберігався, а якість продукції залишалася низькою.

Мілітаризація економіки, що вимагала величезних ресурсів на підтримку військово-промислового комплексу, також стала важливим чинником провалу реформи. В умовах міжнародної гонки озброєнь більшість ресурсів спрямовувалася на військові потреби, що обмежувало можливості для економічного розвитку в цивільному секторі.

Особливо відчутним цей вплив був для України, яка була однією з провідних республік СРСР за обсягами виробництва. Постійні централізовані рішення щодо використання природних ресурсів та промислових потужностей призводили до диспропорцій у розвитку різних галузей народного господарства. Більшість інвестицій спрямовувалася на проєкти, що не враховували екологічні наслідки та технологічну застарілість, що погіршувало стан навколишнього середовища.

Криза 1970-х років, особливо енергетична, відволікла ресурси на освоєння нових родовищ у Сибіру, а не на модернізацію економіки. Це збільшувало собівартість продукції та знижувало її конкурентоздатність на світовому ринку.

Таким чином, комплекс проблем – від політичної неготовності до ринкових змін, до економічних диспропорцій та мілітаризації – призвів до того, що реформи Косигіна-Лібєрманна не досягли своїх цілей і були згорнуті, залишивши економіку УРСР у стагнації до кінця 1980-х років.

Сучасна українська історіографія діяльності

“Поліської Вічі” Тараса Бульби-Боровця

Костриба Олена,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 спеціальна освіта

Науковий керівник:

Нефьодов Д.В.,

доктор історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Болісні процеси трансформації суспільства не минули й українську історіографію, яка впродовж 24 років переживає складний, неоднозначний період пошуку “власного обличчя”, намагання “вписатися у світове історіописання” [1, с. 283]. Загалом, у розвитку сучасної української історіографії чітко проглядаються дві основні тенденції, що вплинули як на її змістовий так і методологічний характер. Характерними рисами першої є намагання подолати численні фасильфікації, міфи історичного розвитку українства за всі періоди його бездержавного існування, а особливо за роки її колоніального статусу в СРСР, і як наслідок “сконструювати національний “канон” історії, який би слугував формуванню

національно-державницької суспільної свідомості та соціальної пам'яті" [1, с. 283]. Пріоритетом другої є творча акультурація кращих здобутків світового історіописання на національний ґрунт з метою подолання відставання українського історичного знання та історично-інформаційного простору від світових взірців [1, с. 283; 2, с. 24-56].

Дослідження проблем українського національно-визвольного руху середини ХХ ст., в останні два десятиліття, оформилося у повноцінний науковий напрям, зайнявши в тематичній номенклатурі одне з провідних місць [3, с. 493].

Зрештою, боротьба українського народу за національне самовизначення є важливим фактором легітимації чинної державності, а тому, дослідження усієї палітри проблем національно-визвольного руху, слід розглядати як одне з ключових завдань сучасної вітчизняної історіографії, особливо на теперішньому етапі її державного існування [4, с. 1].

Історіописання заявленої наукової теми потребує етапного окреслення. На початку 90-х років ХХ століття національний рух опору під керівництвом Т. Бульби-Боровця зазнав суттєвих переоцінок (особливо в порівнянні з "тезами" радянської історіографії, яка в контексті шаблонної критики проявив "українського буржуазного націоналізму", виривала з контексту бульбівського руху "потрібні" їй аспекти із метою компрометації, наголошувала виключно на співпраці з фашистською окупаційною владою). Нові методологічні підходи, розмаїття та порівняння архівних джерел дозволили з позицій об'єктивності та історизму по-новому оцінити військові формування Т. Бульби-Боровця. Щоправда у публікаціях в період з 1991 по 2000 роки основний акцент робився на військовому аспекті діяльності "ПС-УПА(Б-Б)-УНР", стосунках з німецькими та радянськими сторонами, польським населенням, взаємовідносинам з іншими силами національного руху опору (наукові публікації В. Дзьобака, К. Бондаренка, І. Ільюшина, Ю. Киричука, А. Кентія, О. Лисенка, В. Сергійчука) [5]. Другий період (2001 – 2015 рр.) характеризувався прагненням істориків подати системну оцінку бульбівського руху, приділити увагу не тільки військовому аспекту, але й ідейно-політичним основам та практиці українського руху опору Т. Бульби-Боровця. У когорті дослідників цього періоду слід виокремити В. Дзьобака, який в контексті власних наукових пошуків та роботи Урядової комісії з вивчення діяльності ОУН, УПА, опублікував у період з 2002 – по 2005 роки монографічні дослідження [6], приділивши все ж ключову увагу військовому аспекту діяльності бульбівського руху. У 2008 році захистив дисертацію С. Стельникович, який сфокусував свою увагу на ідейно-політичних основах та практиці бульбівського руху, зокрема, діяльності Поліської Січі в період Олевської республіки, створенні Української національно-демократичної партії (далі-УНДП) як політичної надбудови УПА(Б-Б), організації та політичним засадам УНР [7]. Розширивши тематику дослідження національного руху опору під проводом Т. Бульби-Боровця, вітчизняні історики активно

розробляють питання оцінки постаті лідера бульбівського руху [8], взаємостосунки з ОУН (б) [9], створення та діяльність УНДП [10], інформаційно-пропагандистські видання (г-та “Гайдамаки” тощо) [11].

У бульбівському русі доцільно виокремити кілька етапів (авторський підхід цілком узгоджується з періодизацією поданою науковцями, які найбільш ґрунтовно досліджували український рух опору Т. Бульби-Боровця В. Дзьобаком [12], С. Стельниковичем [13], Ю. Ленартовичем [14]): перший етап – липень-серпень 1941 року (формування не без підтримки Німеччини “Поліської Січі” та її виключна антирадянська спрямованість [6, с. 183; 15, с. 117]; другий етап – березень 1942-жовтень 1943 рр. – двофронтowa боротьба і формування структур УПА (Б-Б) – УНРА (наголосимо, що антирадянська боротьба бульбівців зумовлювалася перемогами Червоної армії на фронтах у 1943 році та активізацією радянських партизан, а тому окреслення другого етапу О. Ленартовичем як антинімецького періоду боротьби [15, с. 117] потребує уточнення); третій етап – серпень 1944-травень 1945 рр. – повернення до співпраці з німецькою владою [15, с. 117; 13, с. 280-281].

Розкриваючи організацію та діяльність “Поліської січі” в 1941 році В. Дзьобак насамперед наголошує, що Т. Бульба-Боровець, незважаючи на тогочасні європейські реалії, здійснив “спробу відійти від усталених політичних норм”, прагнув дотримуватися політичної, релігійної і національної толерантності, а амбіції поліського отамана стати в майбутньому загальнонаціональним лідером, виключали його прив’язаність до будь-якої політичної партії чи групи [6, с. 182]. Як стверджує В. Дзьобак “головним для Т. Бульби-Боровця була організація збройного формування, за допомогою якого можна було б вести з нацистами переговори про майбутнє України” [5, с. 119]. В. Дзьобак піднімає версії стосовно статусу “Поліської Січі” - як зародка УПА, чи звичайного поліцейського формування. Наголосимо, що в сучасній українській історіографії спостерігається поліфонія думок щодо цього аспекту. Так, А. Кентій зазначає, що на початку липня 1941 року Т. Бульба-Боровець створив “військово-поліцейську формацію “Поліська Січ” [16]. В. Косик, опираючись на німецькі архіви, вказує на організований в серпні 1941 року збройний загін української міліції, що виконував завдання німців по очистці північно-західної України та частково Білорусі від залишків відступаючої Червоної Армії і радянських партизанів [17 с. 4]. З’ясування проблеми про статус “Поліської Січі” важливе, оскільки актуалізовує наступні аспекти: по-перше, чи можна вважати “Поліську Січ” початками УПА; по-друге, чи була “Поліська Січ” колабораціоністським військовим формуванням. В. Дзьобак вважає, що співробітництво поліського отамана в 1941 році з німецькими властями, не дає підстав звинувачувати його в колабораціонізмі, оскільки Т. Бульба-Боровець не був громадянином УРСР (а був громадянином Польщі) та не визнавав встановленої у 1939 році радянської влади [5, с. 123]. С. Стельникович наголошує, що оскільки “УПА-ПС другої половини 1941 року мала офіційний статус

міліції по відношенню до німецької влади та винятково антирадянське спрямування, вона може розглядатися лише як “зародок” УПА” [13, с. 277]. Оскільки “Поліська Січ” виконувала завдання німецької окупаційної влади, то її “ніяк не можна вважати початком УПА”, стверджує В. Косик [18, с. 180]. В. Шайкан, опираючись на дослідження В. Дзьобака, вважає, що Т. Бульбу-Боровця “не можна вважати звичайним колаборантом, оскільки його відносини з окупаційною владою диктувалися насамперед пріоритетом загальноукраїнських інтересів, а тому його діяльність також не була колаборантською стосовно українського народу, хоча, безперечно, помилкова орієнтація на Німеччину привела бульбівський рух до краху та посіяла зерна недовіри (в подальшому компрометації) до українського самостійницького руху загалом [19, с. 51].

Оцінюючи перший період бульбівського руху, доцільно зупинитись на питанні співпраці Т. Бульби-Боровця з Державним центром УНР. У працях В. Дзьобака цей аспект не отримав належного опрацювання, водночас С. Стельникович вивчає це питання, вказуючи, що “лівизна політичної програми була зумовлена орієнтацією на еміграційний уряд УНР, який сповідував соціалістичні ідеї Центральної Ради та Директорії УНР” [13, с. 275], наголошує на постійній співпраці Т. Бульби-Боровця з Президентом еміграційного уряду УНР А. Лівіцьким. Архівні матеріали наведені В. Косиком у своїй праці, теж вказують на стосунки Т. Бульби-Боровця з керівництвом уряду УНР у Варшаві [18]. Вказують на контакти Т. Бульби-Боровця з представниками еміграційного уряду УНР, який дав завдання отаману створити “антибільшовицький партизанський рух” і І. Іллюшин та М. Боровик [21, с. 337; 22, с. 133]. Водночас, В. В’ятрович зазначає, що сучасні історики ставлять під сумнів інформацію, що Т. Боровець отримував повноваження від Президента УНР, а тим більше, що А. Лівіцький дав “добро” на план повстання [23, с. 74]. Історик критично оцінює спроможність Т. Боровця підняти таке повстання, оскільки для цього не було “жодної організаційної бази”. Більше того гостро критикує отамана “Поліської Січі” за його співпрацю з німцями в час, коли останні “згортали бандерівські державотворчі та військові ініціативи” [23, с. 78].

Потребує детальнішого дослідження внутрішнє життя “Поліської Січі”, зокрема намагання встановити українську адміністрацію на території Олевської республіки (21.08.1941 – 15.11.1941 р.) [15, с. 113]; копітка архівна праця над пошуком усіх номерів “офіціозу” “Поліської республіки” - газети “Гайдамаки”, що очевидно дозволило б пролити більше світла на налагодження усіх сфер життя [18; 28; 10].

Тиск окупаційної влади, “неможливість та відсутність необхідності утримування великої кількості військових” призвели до розпуску “Поліської Січі” [13, с. 275].

Таким чином, підсумовуючи перший етап бульбівського військового формування “Поліська Січ” доходимо наступних висновків: по-перше, серед сучасних українських істориків існують розходження в питанні наявності у військових формувань бульбівського руху чітких

ідейно-політичний засад. С. Стельникович підтверджує опертя руху Т. Бульби-Боровця на “чіткі ідейно-політичні засади” [13, с. 281]. Водночас В. Дзюбак з поміж причин поразки руху Т. Бульби-Боровця вказує на відсутність “світоглядного вчення”, “чіткої та прийнятної для широких верств населення України політичної програми” [6, с. 183]. На відсутності “...власної оригінальної концепції майбутнього державного устрою” наголошує О. Ленартович [15, с. 117]; про “нехтування політичними програмами”, через що повстанці тривалий час не мали чітко прописаних засад і цілей бульбівського руху, говорить В. В’ятрович [23, с. 83]; по-друге, обґрунтованою видається думка С. Стельниковича, що бульбівський рух “стояв на принципах демократизму, ідеях всеукраїнської національної та політичної єдності, толерантного ставлення до представників національних меншин” [7, с. 13]; по-третє, “політика постійних компромісів”, “двоїстість тактики” бульбівського лідера була характерною рисою його стосунків як зі “своїми”, так і з “чужими” протягом усього періоду його діяльності [19, с. 51, 54]. У військовому аспекті формування “Поліської Січі” (зрештою як і УПА(Б-Б)-УНРА) не створили серйозної загрози ні для нацистського, ні для радянського режимів; по-четверте, незважаючи на неминучу поразку в протистоянні зі значно переважаючими ворогами, діяльність національного руху опору під проводом Т. Бульби-Боровця мала “значне політичне та національне значення”, оскільки бульбівські військові формування “підтримали спадковість визвольних змагань”, “стали одним з прецедентів” для проголошення незалежності України [13, с. 281; 7, с. 13].

Проведений аналіз сучасного історіописання першого етапу національного руху опору під проводом Т. Бульби-Боровця дозволяє вказати на недостатньо вивчені питання, окреслити перспективні напрями подальших дослідницьких пошуків. На нашу думку детальнішої розробки потребують: формування ідейно-політичний засад бульбівського руху (зокрема діяльність УНДП, пресових органів руху); внутрішнє життя “Поліської Січі”, зокрема державотворча діяльність Олевської республіки; сфера психологічного протистояння бульбівського та бандерівського рухів, що дозволило б пролити світло на конфліктне тло стосунків, що стали на заваді об’єднання національних сил руху Опору; ґрунтовне дослідження кількісного складу усіх військових формувань руху Т. Бульби-Боровця.

Список використаних джерел та літератури

1. Зашкільняк Л. Виклики ХХІ ст. й сучасна українська історіографія / Л. Зашкільняк // Україна-Європа-Світ. Міжнар. зб наук. праць. Серія: Історія, міжнар. відн. – Вип. 14. – Тернопіль: В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 24-34.
2. Українська історіографія на зламі ХХ-ХХІ століть: здобутки і проблеми: колективна монографія за ред. Л. Зашкільняка / Львівський національний університет імені Івана Франка. - Львів, 2004. – 405 с.
4. Борчук С. Проблематика українського національно-визвольного руху в роки Другої світової війни на сторінках енциклопедичних і бібліографічних праць. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?..

5. Патриляк І. К. Діяльність українського націоналістичного підпілля та повстанської армії в роки Другої світової війни: автореф. дис... докт. іст. наук: 07.00.01. / І. К. Патриляк - Київ: Б. в., 2012. – 36 с.
6. Дзьобак В. В. Бульбівці (“Перша УПА”). В кн.: Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси / Дзьобак В. В., Іллюшин І. І., Касьянов Г. В...[та ін.]. Відп. ред. Кульчицький С. В. НАН України, Ін-т історії України. – К.: Наукова думка, 2005. – 494 с.
7. Дзьобак В. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941-1944 рр.): Монографія. / В. Дзьобак; НАН України. Інститут історії України. – К., 2002. – 261 с.
8. Стельникович С. В. Ідейно-політичні засади та практика українського національного руху опору Тараса Бульби-Боровця (1941-1944 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. / С. В. Стельникович; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К.: Б. в., 2008. – 15 с.
9. В’ятрович В. Тарас Боровець. Отаман, загублений у часі. / Історія з грифом “Секретно”. Архіви КДБ розповідають. / Центр дослідж. визволь. руху. – Львів: Часопис, 2012. – 240 с.
10. Скокова Н. Д. Конфронтація сил: Т. Бульба-Боровець і М. Лебедь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: cdvr.org.ua/sites/default/.../Skokovastattya.pdf.
11. Стельникович С. В. Українська національно-демократична партія та її роль у діяльності української повстанської армії Т. Бульби-Боровця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eprints.zu.edu.ua/6530/1/ВДПУ.pdf.
12. Стельникович С. В. Інформаційно-пропагандистські видання бульбівського руху. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?..
13. Дзьобак В. В. Деякі аспекти діяльності українських самостійницьких сил у роки Другої світової війни / В. В. Дзьобак // Вісник Черкаського університету. Серія “Історичні науки”. – 2011. - № 202. – Ч. 2. – С. 107-112.
14. Стельникович С. В. Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця: історичний нарис / С. В. Стельникович. – 2-е вид. виправ. і допов. – Житомир: Полісся, 2010. – 392 с.
15. Ленартович О. Ю. Національно-визвольний рух на Волині в роки Другої світової війни: монографія / О. Ю. Ленартович; Міністерство освіти та науки, молоді і спорту України, Волинський нац-ний ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк: Волинський нац-ний ун-т ім. Л. Українки, 2011. – 410 с.
16. Ленартович О. Ю. “Поліська січ” Т. Бульби-Боровця на завершальному етапі боротьби (березень 1942-жовтень 1943 рр.) / О. Ю. Ленартович // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2007. – Вип. 13. – С. 113 - 118.
17. Кентій А. В. Нариси історії організації українських націоналістів в 1941-1942 рр. / А. В. Кентій; НАН України. Інститут історії України. - К., 1999. – 201 с.
18. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж-Нью-Йорк-Львів: Б. в., 1993. – 657 с.
19. Стельникович С. В. Діяльність Бульби-Боровця по організації “Поліської січі” в світлі історіографічних джерел. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?..
20. Шайкан В. Український національно-визвольний рух у роки Другої світової війни: анатомія стратегічного напрямку / В. М. Шайкан // Галичина. – 2008. – № 14. – С. 45-57.
21. Ольховський І. Чи була “Поліська Січ” колабораціоністським військовим формуванням? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poliskasich.org.ua/?p=634>.
22. Перші оунівські “армії” та “Поліська Січ” отамана Бульби. В кн.: Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового

- концептуального погляду / [І. К. Патриляк, М. А. Боровик]. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко, 2010. – 590 с.
23. Друга світова війна в пам'яті України (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті) / [Упоряд.: Л. Герасименко, Р. Пилявець]. – К. – Ніжин: Видавець: ПП Лисенко М. М., 2010. – 247 с.
24. В'ятрович В. Тарас Боровець. Отаман, загублений у часі. / Історія з грифом "Секретно". Архіви КДБ розповідають. / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 240 с.
25. Бульба-Боровець Т. Документи. Статті. Листи / [Вступна стаття, упорядн., заг. ред. В. Сергійчука]. – К.: Сергійчик М. І., 2011. – 816 с.
26. Косик В. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1942-1943). / В. Косик. У 4-х т. - Т. 3. – Львів: Ін-т укр-ва ім. М. Грушевського НАН України, 1999. – 384 с.
27. Білас І. Під видом бандитів УПА. / І. Білас. – Трускавець: Франкова криниця, 1992. – 15 с.
28. Ольховський І. Якою була чисельність "Поліської Січі" – УПА – УНР? Чи воювали бульбівці проти німців? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [хьhttp://poliskasich.org.ua/?p=634](http://poliskasich.org.ua/?p=634).
29. Стельникович С. В. Газета "Тайдамака" як пресове видання Поліської Січі (вересень – листопад 1941 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eprints.zu.edu.ua/11146/1/5.pdf.

Значення та походження українського тризуба

Поліщук Анастасія,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 спеціальна освіта

Науковий керівник:

Маринченко Г.М.,

кандидат історичних наук, ст. викладач кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Тризуб як герб України має глибоке історичне коріння, яке сягає часів Київської Русі. Він був одним із найважливіших символів князівської влади та спадкоємності традицій державності. Найвідомішим носієм цього символу був князь Володимир Великий, якого вважають одним із засновників давньоруської держави та християнської релігії на території сучасної України.

Тризуб, згідно з дослідженнями істориків, був знаком династії Рюриковичів, правлячого роду Київської Русі. Його зображення можна знайти на монетах, печатках, каменях і навіть цеглинах, з яких будували храми. Це свідчить про широке використання тризуба в державному і релігійному контекстах. Найраніші зразки тризубів належать князям Ігорю, Святославу і, особливо, Володимирі Великому. Символ тризуба використовувався для маркування прав князя на управління і вважався знаком могутності та легітимності правління.

Після хрещення Київської Русі у 988 році тризуб зазнав змін, які відобразили християнські впливи. Зокрема, князь Володимир Великий додав до тризуба горизонтальну лінію, яка символізувала хрест. Це

поєднання язичницького та християнського символізму зробило тризуб універсальним знаком влади, який підкреслював новий статус Русі як християнської держави.

У Київській Русі тризуб не був просто декоративним елементом чи геральдичним символом. Він уособлював ідею спадкоємності влади від божественних сил. Правителі Київської Русі використовували цей знак для підтвердження своєї влади на землі, що виходила від божества або предків. Тому тризуб був важливим не лише для самого князя, а й для підданих, які бачили в цьому символі гарантію стабільності та неперервності влади.

Історичні свідчення про використання тризуба знаходяться в багатьох археологічних розкопках, які проводились на території Київської Русі. Зображення тризуба було виявлено на срібних монетах часів князя Володимира, що підтверджує його значення як державного символу. Також тризуб зустрічається на фресках і каменях старовинних храмів Київської Русі.

Незважаючи на те, що після розпаду Київської Русі та зміни правлячих династій тризуб став менш поширеним, його символічна значимість залишилась у свідомості українців. Під час Української революції 1917-1921 років тризуб був обраний як державний герб нової Української Народної Республіки (УНР). Центральна Рада ухвалила рішення про визнання тризуба державним символом у 1918 році, відродивши давню традицію.

Тризуб став символом спадковості української державності, наголошуючи на зв'язку між Київською Руссю і новою українською нацією. Цей вибір також підкреслював тяглість ідеї незалежної української держави, що корінням сягає не лише середньовіччя, але й язичницьких часів.

Тризуб як символ має глибокий зміст, що змінювався й розвивався протягом століть. Його витoki сягають дохристиянських часів, коли цей символ втілював космологічні уявлення про структуру Всесвіту і правління над трьома основними сферами буття. Водночас у сучасному українському суспільстві тризуб є втіленням національної ідентичності, свободи та незалежності.

Триєдність світів: земний, небесний та підземний. Одне з найдавніших тлумачень тризуба полягає в його зв'язку з ідеєю триєдності світів. Цей символ відображає уявлення стародавніх людей про будову космосу і владу, яка може поширюватися на всі рівні буття:

Земний світ – світ матеріального існування, в якому людина живе своє фізичне життя. У цьому світі правитель є гарантом порядку, справедливості та захисту народу.

Небесний світ – духовний світ, де перебувають боги, ангели або інші божественні сили. У цьому вимірі тризуб символізував зв'язок правителя з вищими силами та його божественне походження або благословення.

Підземний світ – світ мертвих або прихованих сил природи. Ця сфера часто асоціювалася з могутніми, але небезпечними енергіями, які

могли бути підвладні тільки обраному правителю, що володіє особливими знаннями.

Така триєдність відображає давні вірування про баланс сил у Всесвіті, де тризуб символізує гармонію між різними рівнями буття. Він вказує на правителя як на ключову фігуру, що має здатність керувати всіма сферами життя.

Триєдність народу, влади і держави. Інше важливе тлумачення тризуба стосується ідеї єдності народу, влади та держави. Ця інтерпретація відображає політичний і соціальний аспект символу:

Народ – основа державності, ті, хто дає владу правителям і бере участь у побудові нації. Без народу неможлива держава, тому він є важливою складовою триєдності.

Влада – центральний інститут, що об'єднує людей та організовує їхнє життя. Влада виступає як інструмент забезпечення порядку та захисту інтересів нації.

Держава – інституція, яка забезпечує стабільність і продовжуваність існування народу та влади. Вона втілює організаційні й правові структури, що об'єднують націю.

Така триєдність відображає ідею балансу та співпраці між різними аспектами державного життя. У цьому контексті тризуб наголошує на необхідності гармонії між народом, владою і державою для забезпечення стабільного й процвітаючого суспільства.

Символ свободи та волі. У сучасному українському контексті тризуб став символом волі – поняття, яке має важливе значення для українського народу. Волелюбність та прагнення до свободи відчуються у всій історії України, починаючи від козаччини і закінчуючи боротьбою за незалежність у XX та XXI століттях. Для українців тризуб став символом національної боротьби за свободу, незалежність від зовнішніх окупантів та право на самовизначення.

Тризуб уособлює прагнення українського народу до самостійності й право бути господарем на власній землі. Він асоціюється з незламністю духу та волею до перемоги, яка дозволила зберегти національну ідентичність попри численні виклики та загрози протягом історії.

Національна ідентичність та єдність. Тризуб є невід'ємною частиною української національної ідентичності. Протягом століть цей символ втілював собою тяглість української державності. Незважаючи на століття перебування під владою різних імперій, тризуб залишився символом єдності народу, його прагнення до суверенітету та збереження своєї культурної спадщини.

Тризуб також виступає об'єднавчим символом для всіх українців, незалежно від їхнього регіону, мови чи політичних поглядів. У важкі часи він став знаком опору та солідарності, під яким українці боролися за свою свободу та незалежність. Сьогодні тризуб є частиною герба України і символізує тяглість української нації та її прагнення до вільного і справедливого майбутнього.

Секція 2:

Країни світу та міжнародні відносини
в історичній ретроспективі

Субетноси та діаспори в історичному країнознавстві

Мугумов Ян,

студент Історичного факультету

Науковий керівник:

Урусов В.Б.,

доцент кафедри “Нової та новітньої історії країн Сходу”

Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Актуальність питання нечисленних народів, регіональних діалектичних і культурних етнічних груп, а також діаспор, тобто представників певного етносу, що проживає в іншій країні і є там меншістю особливо загострилася у 20-21 століттях у першу чергу у зв'язку з глобалізацією і як наслідок стирання місцевих культурних і традиційних особливостей. Однак проблема субетносів або діалектних місцевих етнічних груп в історичному країнознавстві виникла в різних місцях в міру зростання ідеї “націоналізму” і жорсткішої централізації держави, загалом цей процес доволі тривалий і почався в різних місцях по різному, однак в усіх випадках мова йде про нову та новітню історію, особливо з 18-19 століття і по сьогодні. Якщо сприймати глобалізацію як процес централізації, змішування і узагальнення на протилежності місцевій ідентичності, то можна сказати, що глобалізація є продовженням утворення національних централізованих держав тепер вже на загальносвітовому рівні. Діаспори ж виступають своєрідними містками між культурами, і з одного боку сприяють міжкультурному діалогу, а з іншого боку виникає проблема збереження ідентичності її представників серед іншомовної більшості, і в цьому субетноси та діаспори мають багато схожостей.

Питання як субетносів, так і діаспор у новітній історії є дуже політизованим і це безперечно відобразилося на історії тих чи інших країн так і відповідно на країнознавстві. До прикладу дуже показовим є асоціація певної культури чи традиції з певною країною, чи навіть просто державою, оскільки практично вся планета нині перекроєна тими чи іншими державними утвореннями, чого подекуди не було навіть 100 років тому. Тобто більш правильно було б говорити про певну культуру з прив'язкою до конкретної місцевості і відповідно людей, які там живуть. Мало того, у держави не може бути культури, адже воно є у народу, в людей, а отже не можна стверджувати про, наприклад культуру Індії, Бразилії, чи України тощо, адже у кожній із цих країн культура стосуватиметься населення і ще точніше конкретного регіону якщо говорити про Україну та регіону і конкретного етносу і субетносу якщо говорити про Індію і Бразилію.

Класичне історичне країнознавство робить особливий акцент на країну і державу і в цьому його проблема, адже так знівельовується значущість діалектних груп з їх регіональними культурами як і з діаспорами. Це внаслідок того, що історично коли будувалась національна централізована держава, остання зазвичай обирала певну

модель як вона виглядатиме і навколо чого власне і будуватиметься нація, яка фактично складалась з різноманітних людей, що тим чи іншим шляхом були об'єднані на одній території, що чітко накреслила свої кордони. Відтепер, всі ці різні люди мали стати одним цілим, в основі їх єдності мала лягти єдина мова, культура традиції тощо, які звісно ж бралися не з порожнього місця, а на основі вибору держави того чи іншого діалекту, утвердженням чи запозиченням тих, чи інших свят та інших рис нації держави. Все це безумовно стало ударом для регіональної ідентичності, культури, традицій, діалектів тощо, адже вони відтепер розглядались часто не просто нейтрально, а і небажано. Рівень збереження тих чи інших регіональних особливостей у різних країнах залежав більше від політики конкретної держави, більш чи менш репресивної, однак загальним є те, що держава нація поставила під удар місцеві культури і малі етноси чи субетноси, які існували впродовж багатьох століть і навіть тисячоліть під удар, навіть у випадку лояльної і демократичної держави, ця проблема не сильно відрізнялась, а подекуди розмивання субетносів і діаспор у демократіях був і є навіть вищим, через такі питання як престижність загальнонаціонального, непрактичність регіонального тощо. Однак якщо в репресивних щодо регіонів державах, регіональні групи могли давати відсіч, і все, за що вони робили цю відсіч ставало основою їх ідентичності, яку вони таким чином зберігали, то ліберальні суспільства часто працюють як плавлячий котел, в них проживають різні етноси, діаспори тощо, які черпають свою ідентичність вже не від місця проживання, мови чи діалекту групи тощо, таким чином вони значно простіше втрачають останнє.

Історичне краєзнавство переважно працює вже з результатом, тобто з країною, яка виступає як нація держава, і відповідно в історичній науці у першу чергу йде вивчення країни, її історії та культури, при чому в межах, в яких вона існує нині, таким чином об'єктом вивчення є історія держави чи країни, а не її населення, хоча фактично вивчається саме останнє. У цьому процесі, вивчення народів, їх культур, звичаїв тощо є часто узагальненим, і навіть якщо воно деталізоване, воно все одно спирається на певну основу, що була закладена в основі тієї чи іншої країни, а отже вивчення виникнення та еволюції різних народів відбувається відштовхуючись від країни або народу нації, а не населення території, що було б більш правильним з точки зору більшої давності й послідовності. Це переважно через те, що більшість сучасних держав і "націй" є відносно недавніми, налічуючи від кількох десятків до приблизно 500 років, однак вивчаючи основи, хронологічно потрібно йти значно далі від 500 років, тобто в часи коли не було не тільки націй, а і держав як таких.

Діаспори як об'єднання людей на основі спільної мови, діалекту чи культури тощо, є особливо актуальними останні 2 століття, через значне переміщення людей по планеті переважно з причин індустріалізації, спрощенню міжнародної торгівлі та загалом пересування тощо. Однак діаспори виникли значно раніше, як мінімум 2-3 тисячі років тому,

тобто за довго до виникнення національних держав, однак у часи виникнення і розвитку цивілізацій. Саме слово “діаспора”(розсіяння) грецького походження, і очікувано що стосувалось воно давніх греків, які з материкової Греції розселилися по всьому Середземномор'ю і за його межами, іншими словами розсіялися. Але як ми знаємо давні греки як хоча і сприймаються нами як щось спільне, насправді таким не були, точніше були риси культурні, релігійні і знання про спільне походження які їх і об'єднували, однак фактично це були різні державні утворення, і навіть можна сказати народи, які в процесі переселення засновували колонії, де панувала не грецька мова, а грецькі мови чи діалекти, і кожна колонія виводила своє походження не з Греції, а з того чи іншого регіону сучасної Греції, і ідентичність в них була саме регіональна (якщо казати з сучасного погляду, адже вони не вважали це “регіонами”, а своєю батьківщиною країною), при чому як на рівні полісу, так і навіть на рівні окремого населеного пункту.

Схожа ситуація як у греків була і з іншими народами, які переселялися на інші території, наприклад євреї упродовж близько 2 тисяч років у кожному з регіонів утворювали регіональні групи (ашкеназі, сефарди тощо) які були майже як окремі народи, але їх об'єднувала релігія, що дає підставу вважати всіх їх однією діаспорою. Схожа ситуація була і є з китайською діаспорою, яка активно розвивалась з середини 19 століття і по сьогодні. Дуже цікавим є те, що китайці, особливо старшого покоління сприймають себе не вихідцями з Китаю, а саме вихідцями з певної його провінції, і різні групи розмовляють своїми мовами/діалектами, а міжгрупові відносини не завжди складались належним чином, адже вони відчували різницю між собою при цьому були і спільні речі. У цьому випадку виникає питання, чи буде точним слідувати терміну “китайська діаспора” стосовно різних груп, які мають чітку внутрішньогрупову відмінність, і на загал їх об'єднує у першу чергу походження з території держави Китай. З іншого боку у процесі розвитку націоналізму, нині сучасне покоління китайців як і багатьох інших народів більш схильні відносити себе саме до китайської спільноти на основі спільного походження і усвідомлення цієї спільності. Якщо ж до прикладу взяти більшість країн американських континентів, то вони були утворені переважно емігрантами, кожна з яких була окремою діаспорою, однак згодом начебто розчинилась в одну спільноту.

Таким чином, субетноси та діаспори в історичному країнознавстві через низку причин як історичних, так і соціальних часто не враховуються, традиційно історична наука схильна розглядати більше історію однієї країни як історію етносів і субетносів, що проживають на її території, і тим самим часто упускаючи розвиток регіональний без прив'язки до сучасної держави, окрім цього процес централізації негативно впливає на збереження і розвиток місцевих культур, діалектів тощо. Схожа ситуація з діаспорами, оскільки їх часто розглядають цілісно як невідчужну частину конкретної держави, не

враховуючи їх власний погляд з середини, їх положення, а також особливість самої діаспори.

Формування європейської школи зброєзнавства

Михайлов Михайло,

аспірант 2 року навчання спеціальності 032 Історія та археологія,

Науковий керівник:

Рижева Н.О.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Зброєзнавство – окрема історична дисципліна, яка формувалась у кінці XIX ст. Європейська школа вивчення зброєзнавства зароджувалась шляхом від зацікавленості наукової спільноти у дослідженні зброї, до виокремлення зброєзнавства як самостійної історичної дисципліни. Засновано школу вивчення озброєння колишніми військовими, які присвятили себе історичній науці.

Історіографія зброєзнавства – з одного боку досить широка і представлена фундаментальними роботами європейських дослідників (Беґайм, Ошотт, Кепвел, Петерсен та ін), з іншого, в Україні вивчення середньовічного озброєння залишається доволі не значним. [3]Тоїчкін 2021] Таким чином вивчення клинкової зброї в Україні потребує збільшення уваги історичної спільноти. Актуальність цієї проблеми пов'язана насамперед з тим, що більшість вагомих робіт по вивченню клинкового озброєння Київської Русі було надруковано близько 60 років тому. Крім цього ми знаємо, що роботи писались радянськими фахівцями, які могли бути ідеологічно несприятливо налаштовані. Дуже часто метри радянської історіографії мали москвоцентричні погляди на історичні процеси. До того ж усі наукові праці проходили жорстке цензурування, яке могло негативно відображатись на якості інформативного матеріалу. Актуальності питанню додає відсутність значної кількості якісних перекладів фундаментальних класичних робіт з досліджень середньовічної зброї які створювалися за кордоном. Тож український шукач інформації має користуватись або оригіналами, або російськими перекладами, що на мою думку стримує розвиток вітчизняної історичної науки.

Питання формування європейської школи зброєзнавства важливе для розуміння концепцій класифікації і термінологізації зброї. Виникнення і розвиток нової історичної дисципліни у Європі допоміг всебічній історико-дослідницькій діяльності.

Одним з перших засновників історичного зброєзнавства є німецький офіцер, полковник Карл Моріц Тірбах. Це був одним із перших експертів у зброї, він намагався хронологічно упорядкувати еволюцію розвитку стрілецької зброї й багнетів до неї. Проте слід

зазначити, що через відсутність тоді спеціальної літератури з цієї тематики, в його роботах існує багато припущень й авторських практичних висновків. У 1883 р. він опублікував роботу «Die geschichtliche Entwicklung der Handfeuerwaffen» («Історичний розвиток стрілецької зброї»), яка, завдяки своїй унікальності, стала на той період прикладом для наслідування й основою для інших спеціалістів у галузі зброєзнавства. [5]Коетшау, 1902; [8]Тіттман, 2020]

Першою вагомою роботою з історії клинкової зброї, стала книга Річарда Френсіса Бертон «The book of the sword» («Книга мечів»), 1884 р. В своїй роботі Р. Бертон систематизував значну кількість інформації стосовно стародавньої зброї й намагався упорядкувати її в хронологічному порядку. Дослідник охоплює період від кам'яної доби до раннього середньовіччя, розмірковує на тему виникнення зброї й сутності її в історії людства. [6]Кеннеді, 2005: 200-203]

У 1890 р., в Лейпцигу вперше опубліковано працю Венделіна Бегайма «Handbuch der Waffenkunde. Das Waffenwesen in seiner historischen Entwicklung vom Beginn des Mittelalters bis zum Ende des 18 Jahrhunderts.» («Довідник зі зброєзнавства. Збройова справа в її історичному розвитку від початку середньовіччя до кінця XVIII ст.»), яка у наш час відома як «Енциклопедія зброї В. Бегайма». Названа робота стала класичною вже при житті автора і являє собою визнаний еталон наукової роботи з історичного зброєзнавства. Венделін Бегайм став одним із перших засновників зброєзнавства як частини історичної науки й засновником європейської школи зброєзнавства. Робота В. Бегайма є визнаним фундаментом історичного зброєзнавства й не втрачає своєї актуальності і в сьогоденні. Українська наука наразі потребує поглибленого дослідження цієї фундаментальної роботи, що сприятиме комплексному розумінню історії зброї. [7] Рєгел, 1955: 301-303]

У 1919 р. Ян Гревє Таулоу Петерсен захистив у Відні докторську дисертацію «De Norske Vikingsverd» («Норвезькі мечі вікінгів»), яка в наш час є універсальним довідником з класифікації Каролінзьких мечів. Фундаментальна класифікація мечів Петерсена не втрачає актуальності вже більше ста років. У другій половині ХХст історики Еварт Окшотт й Анатолій Кирпичников називали її занадто деталізованою, але абсолютно універсальною до всіх Каролінзьких мечів незважаючи на територіальну приналежність. Ян Петерсен класифікував мечі вікінзького періоду на 26 видів з підтипами та розташував їх в хронологічному порядку. Дослідження науковець будував за різновидами ефесу. Крім того, Петерсен написав низку фундаментальних робіт з дослідження інструментів, прикрас й побуту вікінгів. [4] Солберг, 2023]

В Україні серед напрацювань теми історіографії зброєзнавства можна виділити роботу відомих науковців І. Крип'кевича та Б. Гнатевича «Історія Українського Війська» видану Іваном Тиктором (надрукована у Львові 1936р.) [1]Заболотна, 2007]. Робота охоплює великий період від Князівської доби до 1919 року. Еволюція та

формування зброї в роботі відстежується досить побіжно, але є розуміння авторів тенденції розвитку під час опису озброєння в різні періоди. Автори наводять приклади озброєння і їх різновиди, книга містить низку гравюр для уточнень. І. Крип'кевич і Б. Гнатевич зробили вагомий вклад у розвиток вітчизняної історії. Книга видавалась два рази у 1936 р. й в 1953 р. Друге видання передбачало доповнений варіант з додатком історії Української Повстанської армії. [2]Якимович, 1992; [1] Заболотна, 2007]

Школа Європейського історичного зброєзнавства робила свої перші еволюційні кроки розвитку на початку XIX століття. Цьому сприяла зацікавленість наукового товариства західної Європи. Завдяки всебічному дослідженню історіографії є можливим відслідкувати зародження й формування європейської школи зброєзнавства, тенденції розвитку, напрями подальших досліджень та їх причини. Українські історики першої половини XX століття показали схильність вітчизняної науки до європейських засад вивчення історії. Таким чином, на сучасному етапі з'являється нагальна необхідність продовження досліджень виникнення й розвитку європейської школи історичного зброєзнавства й впливу її на українську науку.

Список використаних джерел та літератури

1. Заболотна І. Історіографія життя та наукової спадщини І.П.Крип'якевича. Історіографічні дослідження в Україні. Зб. наук. пр., Київ: 2007. Вип. № 17. С. 201—217.
2. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З., Думін О., Шрамченко С. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). Упорядкування Б. Якимовича. Вид. 4-те, змін. і доповн. – Львів: «Світ», 1992. 713с.
3. Тоїчкін Д.В. Етапи розвитку зброєзнавчої історіографії старого світу та короткий огляд розвитку зброєзнавства у Європі до кінця XIX ст. Військово-Науковий вісник. Львів. Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. 2021. Вип. № 35. С. 238—251
4. Bergljot Solberg, Jan Greve Thaulow Petersen. Universitetet i Bergen.. Store norske leksikon. 2023. Retrieved from: https://snl.no/Jan_Greve_Thaulow_Petersen October. 02. 2024
5. Karl Koetschau. Wendelin Boeheim. Zeitschrift für historische Waffenkunde 2, 1902, P. 131–134.
6. Kennedy Dane. The Highly Civilized Man: Richard Burton and the Victorian World. Cambridge: Harvard University Press 2005, 354 p.
7. Oskar Regele. Böheim, Wendelin Josef. Neue Deutsche Biographie (NDB). Band 2, Berlin: Duncker & Humblot. 1955, 367 p.
8. Wilfried Tittmann: Der Neubeginn von Verein und historischer Waffenkunde im Berlin der Nachkriegszeit – Zur Vita von Heinrich Müller und Helmut Nickel. Waffen- und Kostümkunde. Band 62, Nr. 2. Sonnefeld: Louis Hofmann 2020, P. 175–192.

Польські землі в зовнішній політиці Наполеона Бонапарта на початку XIX ст.

Янчук Максим,

студент 4 курсу, спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Буглай Н. М.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Доба Наполеона завжди привертала увагу істориків. Сьогодні у наявності дослідження різних аспектів історичного минулого Франції, внутрішньої та зовнішньої політики, військового керівництва Наполеона Бонапарта. Інтерес у науковців викликає, у т.ч. політика Наполеона по вирішенню польського питання. Польща розглядалась французьким імператором як інструмент у досягненні його основної військової та політичної мети: встановлення французького домінування в Європі. Наполеон розумів, що зусилля відновлення польської держави в кордонах 1772 р. призведуть до тривалого збройного конфлікту із могутніми на той момент державами Європи Росією, Австрією та Пруссією. І хоча він завжди вважав Польщу «засобом, а не метою» досягнення Францією гегемонії, певна частина польської еліти розраховувала на допомогу Франції у відновленні власної державності.

Польська шляхта на початку XIX ст. була розділена на сильні проросійські та проавстрійські фракції. Наполеон визнавав, що дворянство Правобережжя мало вірило французьким обіцянкам, а під час кампанії 1812 року він отримав недостатню допомогу від Литви та Варшавського герцогства. А поляки Поділля, Волині та України зібрали тисячі козаків для Росії. Лише на корінних польських територіях значна частина місцевої шляхти вбачала підтримку Франції як реалістичний шлях до незалежності.

Війна між Францією та Росією почалася 24 червня 1812 р. Сам Наполеон вважав її «другою польською кампанією». В цей час більша частина польської еліти була переконана, що Франція відновить Річ Посполиту. На Варшавському сеймі 28 червня 1812 р. було утворено Генеральну конфедерацію Королівства Польського. Група впливових магнатів формує нечисленну фракцію депутатів сейму щоб підштовхнути Наполеона до вирішення польського питання. Це призвело до проголошення Польської Корони, яка закликала до возз'єднання всіх польських земель у їхніх кордонах 1772 року. Однак, як уже зазначалося, повне відновлення Польщі не входило в плани Наполеона на той час.

Наполеон мав намір створити в Сеймі організацію для мобілізації всіх поляків на війну проти Росії. 11 липня 1812 р. до Вільнюса прибула депутація Генеральної конфедерації Королівства Польського. Наполеон відмовився підтримати рішення сейму про відновлення Польщі й

відкинув польські претензії на Галичину, заявивши, що він гарантував австрійському імператору цілісність володінь. Наполеона передусім цікавило польське питання як інструмент зовнішньої політики і герцогство Варшавське, створене ним, слугувало важелем впливу на Росію та Австрію і Пруссію.

Наполеон планував створити «систему залежності» від Франції ряду держав (від Рейну до Вісли), до яких би входило Велике Герцогство Варшавське та польські провінції Пруссії. Створення такої буферної зони між Францією та іншими європейськими державами мало допомогти у боротьбі проти антифранцузьких коаліцій. Для підтримки військових кампаній потрібні були чималі фінансові й людські ресурси таких «союзних» держав, що номінально були незалежними, але повністю підпорядковувалися Наполеону і воювали у складі французької армії, що, в свою чергу, на думку імператора, унеможливлювало приєднання союзників Франції до антифранцузьких коаліцій. За допомогою такої стратегії Франція фактично розподілила залежні держави між ворогуючими сторонами, заважаючи їм об'єднатись, а це дестабілізувало існуючі коаліції.

Тож, «польське питання» в дипломатії Наполеона Бонапарта було, передусім, інструментом реалізації його стратегічних інтересів та тиском на провідних європейських гравців, а не щирою підтримкою польської незалежності. Реальні наміри Наполеона полягали у використанні польських територій і збройних сил для підтримки його військових кампаній та геополітичної стратегії. Попри певні сподівання частини польської шляхти на допомогу Франції у відновленні державності, створені залежні держави, зокрема Варшавське герцогство, діяли як буферна зона між Францією та іншими європейськими державами, забезпечуючи фінансові ресурси і солдат для французької армії. Водночас, Наполеон прагнув уникати конфлікту з великими державами, а його політика щодо Польщі була цілком прагматичною в контексті зміцнення свого впливу у Європі, де Польща розглядалась, насамперед, як інструмент просування його власних геополітичних амбіцій.

Консулат у Франції як військова диктатура: історичний міф або реальність

Богданов Олександр,

магістрант 6 курсу спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник:

Нефьодов Д. В.,

доктор історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

В історичній науці склалася традиція визначати характер державної влади Наполеона Бонапарта в роки Консулату і Першої імперії як військової диктатури. До такого висновку приходять не тільки прихильники так званої «чорної легенди» про Наполеона, а й історики, що претендують на об'єктивність у своїх історичних висновках. Підстави для такого розгляду існують: Наполеон Бонапарт був генералом, владу захопив він завдяки солдатам й іншим генералам, яким віддавав наказ, демократизації не сприяв – навпаки, зосереджував у своїх руках якомога більше влади. Цей прецедент і державний переворот 1851 р., здійснений його племінником Луї Бонапартом, призвів до утворення терміну «бонапартизм» для позначення окремого виду військової диктатури, що характеризується легітимізацією влади диктатора шляхом всенародного голосування і підтасовки його результатів [1, с. 71-72; 2, с. 653-657].

Дана традиція започаткована давно, видатний історик, представник однієї із перших хвиль «Школи Анналів», Ж. Лефевр у своїй праці про Наполеона прямо називає його режим військовою диктатурою [3, с. 60]. На сучасному етапі традицію продовжує ще ряд дослідників: П. Джонсон назвав Наполеона першим диктатором, який «намалював собі результати на виборах» [4], К. Ріббе порівняв режим Наполеона з диктатурою націонал-соціалістичної партії і особисто А. Гітлера в Німеччині [5].

Передусім треба зрозуміти під які критерії має підпадати військова диктатура. Відповідно до політологічної енциклопедії: «Військова диктатура – нічим не обмежена політична, економічна та ідеологічна влада в державі або в окремому регіоні армійських структур(зазвичай, генералітету), які у своїх цілях спираються на протизаконне використання силових можливостей збройних сил, підпорядкування армії інших інститутів насильства(поліції, прикордонної служби, карних установ), а також на відповідний політичний режим» [1, с. 106-107].

Велика українська енциклопедія дає наступне визначення: «Диктатура – це необмежена влада в державі особи, групи осіб, суспільної верстви, що на відміну від демократії тримається не на вільних і незалежних виборах, а спирається на силові структури та органи держави чи навіть на пряме насильство, репресії, терор» [6]. У

франкомовній Загальній енциклопедії до визначення диктатури приписано наступні ключові її елементи: встановлюється і тримається за допомогою сили, а конкретно – військової сили; населення не має прав і гарантій особистої безпеки; більшість населення не підтримує владу диктатора або групи диктаторів [7, с. 551-553].

Отже, військова диктатура відповідає наступним основним критеріям:

- Необмеженою владою в державі володіють представники військових структур, зазвичай генерали;
- Населення такої держави аполітичне, не має прав і гарантій особистої безпеки, систематично до нього застосовуються силові методи придушення, репресії і терор;
- Більша частина населення не підтримує владу, вона не користується популярністю ні в яких верствах, окрім власне самого правлячого класу;
- Незалежність інших силових структур окрім армії виключена, поліція, прикордонна служба і т.д. підпорядковуються армійцям;

Центральним поняттям військової диктатури є зміна політичної структури держави на користь військових, мілітаризація повсякденного життя, підпорядкування силовим структурам, головним чином армії, державних органів. Практично усі роки існування Першої імперії Франція знаходилась у стані війни, те саме можна сказати про Консулат, який зміг запровадити лише тимчасове перемир'я в Європі. За таких умов військові цілком можливо могли стати не просто привілейованою частиною населення, але й скласти більшу частину державного апарату.

Оскільки вибори було відмінено, то повнота влади по призначенню держслужбовців залишалася в руках Наполеона і його оточення, документи доносять до нас принципи і критерії, яким мали відповідати кандидати. В посланні Першого консула до Консервативного Сенату від 28 березня 1800 р. знаходимо рекомендацію щодо призначення на вакантне місце в цьому органі генерала-майора Лефевра, обґрунтування для цього рішення мають пафосно-патріотичний характер: «Генерал дивізії постійно був на передовій під час війни за свободу. Він командував в Парижі під час 18 брюмера, він виявив стільки ж мудрості, скільки й прихильності до священних принципів свободи, рівності та представницької системи» [8, с. 259]. Як видно з наведеної цитати, військові подвиги є важливими для призначення державного чиновника, але вони одночасно переплітаються з повагою до представницької системи. На ділі це могло вилитись в фактичну домінацію мілітарних елементів в держапараті: Перший консул побудував свою кар'єру в армії і при розбудові держави йому було б простіше керувати звичними для себе генералами, а не людьми інших сфер, з якими було б багато непорозумінь.

Однак більш детальний аналіз говорить про те, що такі випадки як з генералом-майором Лефевром були не частими. В перший склад

Сенату, в якому всього було 60 членів, увійшли люди, обрані Сієсом як першим президентом цього органу, в основному це були представники політичної еліти революційної епохи з поміркованими поглядами, але були серед них і вихідці з армії, слід назвати найбільш відомих. Дивізійний генерал Ф. Келлерман відзначився в обох італійських кампаніях і в майбутньому отримав аристократичний титул за Першої імперії. Ще один дивізійний генерал Ж. Атрі був одним із перших сенаторів, але помер через кілька років після призначення. Серед інших відомих генералів, що увійшли в склад Сенату, також Ж. Серюрье і Леспінас. Були серед них і представники воєнно-морських сил: адмірал Морар де Галл. Окремо слід згадати мореплавця, організатора першої французької навколосвітньої експедиції і дослідника Океанії Л. де Бугенвіля, який не є класичним представником армійських структур, а має лише дотичне відношення до них як керівник військового корабля [9, 10].

Окрім відомих військових, пости сенаторів отримали вихідці з багатьох сфер діяльності: банкіри, вчені, літератори, митці і т.д., але в основному цей орган складався з людей, яких Ж. Тюлар охарактеризував «професійними парламентарями», справа в тому, що трохи більше половини всіх сенаторів – були вихідцями з органів влади попередніх режимів [11]. Таким чином, Сенат як мінімум на 40% складався з політичних діячів, ще половина була представниками різних сфер, військовими серед яких були лише невелика частина.

До 1810 р. шляхом кооптації по 2 нових члени в рік планувалося збільшити склад Сенату до 80 членів, але основний його склад залишався незмінним. Репрезентативним є перелік президентів Сенату, які обиралися самими сенаторами для управління на засіданнях. Вже згаданий Сієс займав цей пост тільки до 1800 р., далі до 1814 р. його займало по черзі вісім людей, з них тільки двоє були військовими – Ф. Келлерман в 1801-1802 рр. і Сен-Вальє в 1808-1809 рр.. Окремо слід згадати про одного з адвокатів на суді над Людовиком XVI Ф. Тронше на посту президента в 1801 р., і колишнього члена Директорії до Перевороту 18 фрюктидора Ф. Бартелемі, який був президентом двічі в 1801-1802 рр. і в 1813-1814 рр.

Для повноти картини вважаємо доцільним надати не детальний, а загальний огляд складу двох інших державних органів – Трибунату зі 100 членів і Законодавчого корпусу з 300 депутатів. Ці два державні органи формально і фактично не мали значного впливу на політику держави, оскільки члени їх назначалися Консервативним Сенатом із національних списків від департаментів, до того ж, самі списки складалися жителями кожної адміністративної одиниці держави із так званих місцевих «нотаблів», або тих, хто підпадав під характеристику громадянина в Конституції. В першому складі Законодавчого корпусу 287 з 300 членів були учасниками попередніх революційних національних зібрань. В Трибунаті спостерігалось домінування культурних діячів: за весь час існування цього органу до 1807 р. 49 осіб

займали пост президента, 5 з них були військовими, що становить 9,8% [12, с. 38-40].

Формально урядом Французької республіки за Консулату були три консули республіки, але фактично існували пости міністрів. Серед усіх восьми міністрів до проголошення імперії лише декілька були вихідцями з військової сфери, але самі їх посади вимагали компетенції у військовій справі: генерал О. Берт'є і Л. Карно по черзі були воєнними міністрами. Посаду міністра військового флоту і колоній в 1799-1801 рр. займав інженер-гідрограф П. Форфе. Показовим було особисте рішення Наполеона призначити міністром внутрішніх справ видатного вченого П'єра-Сімона Лапласа, він пробув на цій посаді менше року і пізніше став сенатором, але сам прецедент є свідченням того, що в Консулаті величезну частину державного апарату зайняли діячі культури [9].

Примат принципу талантів і вмінь над ідеологічними або особистими зв'язками і вподобаннями при призначенні на державні посади був причиною того, що диктатури військових у Франції в роки Консулату не виникло. Проведений нами аналіз державного апарату Консулату свідчить про те, що основу його складала політична еліта революційної декади поміркованих поглядів, лише частина, але не більша, в ньому була відведена вихідцям з армії.

Список використаних джерел та літератури

1. Велика українська енциклопедія. Том 1 / Упорядник д.і.н., проф. Киридон А. М. та ін. — К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2016. — 592 с.
2. International encyclopedia of political science. Volume 1 / edited by Bertrand Badie, Dirk Berg-Schlosser, Leonardo Morlino. SAGE Publications, 2011. — 1776 p.
3. Lefebvre, Georges. Napoléon. Presses Universitaires De France, 1941. — 606 p.
4. Johnson, Paul. Napoleon: A life. Penguin, 2006. — 208 p.
5. Ribbe C. Le crime de Napoléon. Prive, 2005. — 207 p.
6. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — 808 с.
7. Encyclopaedia Universalis. T. V / Paris éd., 1980. — 25000 p.
8. Correspondance de Napoléon Ier; publiée par ordre de l'empereur Napoléon III t.6 [Electronic resource]. — Regime of access: <https://catalog.hathitrust.org/Record/008589218>
9. Lentz, Thierry. Napoléon: dictionnaire historique. Perrin, 2020. — 1040 p.
2. Lentz, Thierry. Dictionnaire des ministres de napoléon, Paris: Editions JAS : Christian, 1999. — 208 p.
3. Lentz, Thierry. Branda, Pierre. Pinaud, Pierre-François. Quand Napoléon inventait la France: Dictionnaire des institutions politiques, administratives et de cour du Consulat et de l'Empire Editions. Tallandier 2008, — 770.
4. Tulard, Jean. Napoléon: Ou le mythe du sauveur. Fayard, 1983, — 512 p.

Польсько-українська війна 1918-1919 рр.: міжнародна реакція, дипломатичні зусилля та вплив Антанти

Романенко Дмитро,

студент 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Нефьодов Д.В.,

доктор історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Польсько-українська війна 1918–1919 років за контроль над Східною Галичиною викликала значний інтерес з боку міжнародної спільноти, зокрема держав Антанти. Вона відіграла важливу роль у формуванні геополітичної ситуації в Європі після Першої світової війни. Однією з основних причин цієї уваги було стратегічне значення регіону, який слугував буфером між Центральною Європою та Радянською Росією. В умовах поширення революційних ідей Антанта намагалася стабілізувати Європу і гарантувати безпеку в регіоні, що визначало її підтримку. Західні держави, особливо Франція та Велика Британія, вбачали у Польщі природного союзника у боротьбі проти комунізму, тому міжнародна підтримка цієї держави стала вирішальною у конфлікті [1, с. 234]. Антанта намагалася врегулювати польсько-український конфлікт шляхом дипломатичних переговорів, однак її підхід був нерівномірним. Визначальну роль у міжнародних зусиллях грали Великобританія та Франція, які надавали значно більше підтримки Польщі, ніж Україні. Польща розглядалася як стабільніша держава, здатна протистояти більшовицькій загрозі, і це стало ключовим аргументом для західних союзників у підтримці саме цієї сторони конфлікту. За словами Головіна, Антанта розглядала Польщу як бар'єр проти радянської експансії, тоді як українська сторона не отримала належної підтримки через слабкість міжнародного впливу Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) [2, с. 156]. Спроби ЗУНР залучити західні держави до вирішення конфлікту на свою користь, зокрема шляхом офіційного визнання, не увінчалися успіхом. Антанта була обережною в своїх діях, щоб не погіршити відносини з Польщею, яка мала більш важливе геополітичне значення для західних держав. Паризька мирна конференція 1919 року стала одним із ключових моментів міжнародної реакції на польсько-український конфлікт. На ній вирішувалася доля Східної Галичини, і західні союзники Антанти прийняли рішення на користь Польщі. Це було зумовлено політичними та військовими міркуваннями, оскільки Польща розглядалася як важливий союзник у стримуванні більшовицької Росії. Рішення конференції мало не лише політичний, але й військовий характер, оскільки Антанта прагнула зміцнити Польщу як форпост проти комунізму в Центральній та Східній Європі [3, с. 187]. Це рішення стало ключовим для подальшого розвитку польсько-українського

протистояння, оскільки міжнародна підтримка забезпечила Польщі контроль над більшою частиною спірних територій.

Українська дипломатія в цей час активно намагалася змінити хід подій. Представники ЗУНР зверталися до урядів Франції, Великої Британії, Італії та інших країн, намагаючись пояснити своє право на самовизначення та контроль над Східною Галичиною. Проте ці зусилля не дали бажаного результату через недостатню підтримку з боку західних держав. Франція, яка мала вирішальний вплив на міжнародні рішення після війни, виявляла більшу симпатію до Польщі через історичні та політичні зв'язки, що зробило позиції української сторони менш вигідними [2, с. 160]. Відсутність сильної міжнародної підтримки з боку західних держав стала вирішальним фактором поразки України у цьому конфлікті. Антанта також активно підтримувала Польщу військовим шляхом. Польські війська отримували військове обладнання, яке залишилося після Першої світової війни, що дозволило їм отримати перевагу над українськими силами, особливо у вирішальних фазах конфлікту. У липні 1919 року польська армія, посилена поставками зброї та матеріальних ресурсів, розпочала масштабний наступ, який завершився поразкою українських військ та втратою контролю над Західною Україною. Довженко підкреслює, що саме міжнародна підтримка з боку Антанти суттєво зміцнила польську армію, що стало одним із ключових факторів її перемоги [3, с. 191]. Це також показує, наскільки вирішальним може бути вплив міжнародної допомоги в конфліктах, особливо коли йдеться про підтримку великих держав.

Для української сторони поразка у польсько-українській війні мала довготривалі наслідки. Включення Західної України до складу Польщі призвело до тривалого етнічного і політичного протистояння між українцями та поляками, яке продовжувалося протягом всього міжвоєнного періоду. Цей конфлікт став символом нереалізованих національних прагнень українців і показав, наскільки важливим є вплив зовнішніх факторів, таких як підтримка великих держав, у боротьбі за національну незалежність [1, с. 240]. Таким чином, міжнародна реакція на польсько-українську війну 1918–1919 років була вирішальною для визначення результату цього конфлікту. Дипломатичні зусилля Антанти сприяли тому, що Польща отримала міжнародне визнання і підтримку, тоді як українські зусилля щодо отримання міжнародної допомоги не увінчалися успіхом. Це ще раз підкреслює важливість міжнародної підтримки у визначенні результатів конфліктів і формуванні політичної карти Європи після Першої світової війни.

Список використаних джерел і літератури

1. Іваненко О. Польсько-українська війна 1918–1919 рр. та її наслідки для Західної України. Київ: Видавництво, 2019. 456 с.
2. Головін І. Польсько-українські відносини у міжвоєнний період: дипломатія, конфлікти та компроміси. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 320 с.

3. Довженко О. Політичні процеси у Західній Україні 1918–1939 рр.: міжнародні аспекти. Харків: Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 288 с.

Роль медіа у відносинах Британської королівської сім'ї із суспільством

Медвідь Софія,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Черевко О.С., кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії та археології

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Засоби масової інформації відіграють важливу роль у комунікації між британською королівською родиною та суспільством, допомагаючи формувати сприйняття монархії у громадськості. Протягом десятиліть змінилися способи, за допомогою яких монарша родина взаємодіє зі своїми підданими та світовою аудиторією, від газет та радіо до соціальних медіа, які стали ключовим інструментом в сучасних умовах.

Історична трансформація ЗМІ у взаємодії з королівською родиною. Коли королева Єлизавета II зійшла на престол у 1952 році, головними джерелами новин були газети та телеграф. Телебачення тільки починало набувати популярності, і лише невелика частина населення могла спостерігати репортажі про королівські події на екрані. За десятиліття вплив преси зростав, але контроль над наративом залишався переважно у руках королівської родини та її офіційних комунікаторів. З розвитком цифрових технологій і появою соціальних мереж змінилися способи взаємодії. Як зазначає The Washington Post: «королева Єлизавета II активно підтримувала ідеї використання соціальних мереж для популяризації монархії. У 2014 році вона особисто зробила свій перший допис у Twitter під час відкриття галереї інформаційних технологій у Лондоні [10]». Королівська сім'я створила офіційні акаунти на Instagram та інших платформах, що дозволило їм розміщувати ексклюзивні фото з подій, на які преса не мала доступу. Це сприяло зростанню популярності монархів в інтернеті, де їхні акаунти на різних платформах мають мільйони підписників.

Вплив соціальних медіа на сприйняття королівської родини. За даними Ofcom, опублікованими у 2023 році, дві третини дорослих у Великій Британії отримують новини через соціальні мережі, і цей показник досягає 83% серед молоді віком від 18 до 24 років [7]. Королівська сім'я також змушена адаптуватися до нових реалій, використовуючи соціальні мережі для прямої комунікації з аудиторією. Соціальні мережі стали важливим інструментом монаршої родини для виправлення пліток або запобігання скандалам. Традиційні медіа часто

спекулювали на особистому житті монархів, але тепер соціальні мережі дозволяють родині швидко реагувати на подібні ситуації. Наприклад, коли принц Гаррі та Меган Маркл стикалися з критикою після оголошення про вихід з монаршої сім'ї, вони використовували свої офіційні соціальні платформи для пояснення своєї позиції [8].

Переваги використання соціальних медіа. Найбільшою перевагою соціальних платформ для британської королівської сім'ї стала можливість підтримувати постійний зв'язок із громадськістю та ділитися своїм життям, показувати іншу сторону. Медіа дозволять їм краще спілкуватися та висвітлювати все, що вони роблять як частину своїх королівських обов'язків. Це, ймовірно, зробило британську монаршу сім'ю більш близькою до сучасного суспільства, ніж будь-коли раніше [6]. Крім того, соціальні медіа стали важливим інструментом для просування благодійної діяльності королівської родини. Зокрема, кампанія Hold Still, ініційована Кейт Міддлтон під час пандемії COVID-19, зібрала тисячі фотографій британців, які зображували їхнє життя під час карантину [2]. Цей проєкт показав королівську сім'ю як таку, що поділяє ті самі труднощі, з якими стикаються звичайні люди.

Недоліки та виклики. Соціальні мережі, попри їхні переваги, можуть також створювати проблеми для королівської родини. Один із найбільших ризиків – це негативні коментарі та тролінг. Принц Гаррі та Меган Маркл були особливо уразливими до нападок у соціальних медіа після їхнього одруження. Гаррі неодноразово критикував ЗМІ за расизм і несправедливе ставлення до його дружини, і пара вирішила припинити використання соціальних мереж через цей тиск [3].

Ще одним викликом для королівської сім'ї є необхідність постійно бути присутніми в медіапросторі. Суспільство швидко починає спекулювати, коли один із членів родини зникає з поля зору. Наприклад, відсутність Кейт Міддлтон на публічних заходах після Різдва 2024 року викликала численні теорії змови та чутки про її здоров'я [4]. І хоча, зазвичай, «палац зберігає мовчання, коли мова заходить про здоров'я королівської особи [1]» та згодом, щоб спростувати чутки, королівська родина випустила відео, в якому Кейт Міддлтон відкрито заявила про свою хворобу та попросила «часу, простору та конфіденційності» [6].

Офіційні акаунти в медіа. Британська королівська родина активно інтегрує соціальні мережі у свою комунікаційну стратегію, що є важливим аспектом підтримки зв'язку з суспільством. Представники монархії мають офіційні акаунти на провідних платформах, таких як X, Facebook, YouTube та Instagram.

На сторінці The Royal Family у Facebook регулярно публікуються новини про діяльність членів родини, святкові поздоровлення та нові фотографії, зокрема спогади про герцога Філіпа, чоловіка Єлизавети II. У Twitter представники королівської родини поширюють короткі новинні дописи та відео, тоді як на YouTube можна знайти промови членів родини та архівні відеоматеріали, які відображають різноманітні офіційні події [9].

Головний акаунт монаршої родини в Instagram, заснований у 2013 році, виконує функцію звітності про виконані обов'язки британських монархів, на початок червня 2024 року налічуючи 13,3 мільйони підписників та понад 4000 фотографій, які документують всі аспекти публічного життя родини. Особливо популярним є акаунт Кенсінгтонського палацу, які налічує 16 мільйонів фоловерів та орієнтований більше на молодіжну аудиторію та містить світлини з благодійних заходів, зокрема принца Вільяма і Кейт Міддлтон, та їхніх дітей [5]. Після заручин з принцом Гаррі, актриса Меган Маркл була змушена видалити свої особисті акаунти в соціальних мережах, оскільки члени королівської родини, зокрема герцогині, не повинні мати особисту присутність у мережі. Всі новини про її життя тепер публікуються на офіційному акаунті герцогів Сассекських, який налічує 9 мільйонів підписників [10]. Деякі члени родини, такі як принцеса Євгенія, мають право вести особисті акаунти, де часто висвітлюють їхню благодійну діяльність і демонструють почуття гумору [5].

Отже, соціальні медіа дозволяють королівській родині інтегруватися в суспільство, демонструючи гнучкість і готовність до змін, проте сучасність приносить нові виклики, оскільки суспільство стає дедалі критичнішим, що вимагає від монархії відкритості. Незважаючи на негативні аспекти, такі як скандали та тиск медіа, соціальні мережі надають можливість підтримувати популярність і легітимність королівської родини в очах громадськості. У цьому контексті засоби масової інформації відіграють ключову роль у формуванні іміджу британської королівської родини. Якщо раніше основними майданчиками для висвітлення життя Корони була преса, то зараз все більшу популярність набирають офіційні акаунти в соціальних мережах, зокрема в Instagram, де члени королівської сім'ї позиціонують себе як люди з високим соціальним статусом, які не позбавлені радощів мирського життя і не приховують цього від пересічних британців. Такий підхід дозволяє представникам монархії встановлювати прямий зв'язок із суспільством, проте вимагає постійного моніторингу та контролю, щоб уникнути спекуляцій і негативного впливу.

Список використаних джерел і літератури

1. Adam K., Somasundaram P. Princess of Wales apologizes for 'confusion' over altered Mother's Day photo. The Washington Post. Режим доступу до ресурсу: <https://www.washingtonpost.com/style/media/2024/03/10/princess-kate-middleton-photo-manipulated/>.
2. Harman L. Kate Middleton's hobbies—how the Duchess of Cambridge's interests are preparing her for life as Queen [Електронний ресурс] / Laura Harman // Woman & Home. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.womanandhome.com/life/royal-news/kate-middleton-hobbies/>.
3. Harry and Meghan reported to have quit social media. The Guardian. Режим доступу до ресурсу: <https://www.theguardian.com/uk-news/2021/jan/10/harry-meghan-quit-social-media>.
4. Hassan J., Pietsch B., Adam K. Catherine, Princess of Wales, has cancer, she says in video. The Washington Post. Режим доступу до ресурсу: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/03/22/catherine-princess-wales-has-cancer-she-says-video/>.

5. Instagram королівської сім'ї: що публікують британські монархи [Електронний ресурс] // Люкс ФМ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://lux.fm/instagram-korolivskoyi-simyi-shcho-publikuyut-britanski-monarhi_n80446.
6. Pietsch B., Hassan J. World reacts to Princess Catherine's shock cancer announcement. The Washington Post. Режим доступу до ресурсу: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/03/22/reactions-kate-middleton-cancer-news/>.
7. Ємельянова М. Члени монарших родин в соцмережах: що публікують принцеси і королеви в своїх акаунтах [Електронний ресурс] / Маша Ємельянова // TSN.ua.. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/lady/zvezdy/zvezdy/chleni-monarshih-rodin-v-socmerezah-scho-publikuyut-princesi-i-korolevi-v-svoyih-akauntah-1250694.html>
8. Козенко А. Герцогиня, що не виправдала очікувань. Чому британські таблоїди не люблять Меган Маркл [Електронний ресурс] / Андрій Козенко // BBC News Україна. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48921425>.
9. Корона без блиску: скандали з особистого життя королівської родини [Електронний ресурс] // BBC News Україна. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44028496>.
10. Максимова І. І. Медіа образ британської монархії та королівської родини : дис. канд. : 291 / Максимова Ірина Ігорівна – Вінниця, 2021. – 62 с.

Офіційне листування Королеви Великої Британії Вікторії з прем'єр міністрами: аналіз епістолярної спадщини

Іщенко Діана,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Черевко О.С., кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та археології

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Листування Королеви Вікторії, яка правила Британською імперією з 1837 по 1901 р., є надзвичайно цінним джерелом для дослідників. Протягом свого тривалого 63-річного правління, Королева вела регулярне листування з багатьма державними діячами, родичами, друзями. Її епістолярна спадщина налічує десятки тисяч листів, які проливають світло на багато важливих історичних подій та особистостей вікторіанської епохи. Вона стала однією із самих плідних авторів 19 століття. З дитинства до вдовства вона довіряла свої думки паперу: державні та сімейні справи, дипломатична переписка.

Досліджуючи епістолярну спадщину Королеви Вікторії та її прем'єр-міністрів, на нашу думку, необхідно виокремити двох керівників уряду, які займали свої посади протягом досить тривалого часу. У хронологічній послідовності слід розпочати з сера Роберта Піля, який обіймав посаду прем'єр-міністра її Величності з 1841 по 1846 рр. Його наступником став Лорд Джон Рассел, який перебував на цій

посаді з 1846 по 1852 рр. Листування між Королевою та її прем'єр-міністрами розкриває важливі деталі процесу прийняття рішень, розстановки пріоритетів та формування державної політики. Крім того, особисте листування дозволяє краще зрозуміти характери та погляди ключових політичних діячів того часу.

Кореспонденція між Королевою Вікторією та сером Робертом Пілем розпочалася 10 травня 1839 р. і закінчилася 1 липня 1846 р. Тож проаналізувавши їхню кореспонденцію можна стверджувати, що з боку Королеви Вікторії стиль листування із прем'єр-міністром Пілем відзначався високим ступенем офіційності та дотриманням суворого протоколу, що було характерним для тогочасної епістолярної традиції між монархом і підданими. Навіть у ситуаціях розбіжностей в поглядах сторін чи конфліктів, вона зберігала офіційний тон викладу, обмежуючись делікатними натяками на своє невдоволення, не допускаючи зайвих емоційних випадів.

Коли Королева Вікторія набула досвіду та впевненості в статусі монарха, її тон став дещо більш рішучим, особливо в питаннях державної політики. Наприклад, 16 серпня 1843 р. в її листі до сера Роберта Піля містяться такі слова: «...Королева не може втриматися від того, щоб не написати рядок, висловити своє обурення з приводу того, що меншість з тринадцяти членів перешкоджає просуванню справи.... " [1 ст. 488].

Сер Роберт Піль рішуче дотримувався найвищих стандартів ввічливості, про що свідчить його лист від 10 травня 1839 р.: «...Шанобливо підкоряючись волі Вашої Величності та смиренно повертаючи в руки Вашої Величності важливу довіру, яку Ваша Величність люб'язно висловила йому, сер Роберт Піль сподівається, що Ваша Величність дозволить йому висловити Вашій Величності свої враження щодо обставин, які призвели до припинення його спроби створити Адміністрацію для ведення служби Вашій Величності...». [1 ст. 169-170] Тогочасний етикет вимагав у спілкуванні з монархом обов'язкові фрази, як «Маю честь» і звернення «Ваша Величносте». Такі вирази, як «Її Величність», замість використання особистого займенника демонструють протокол спілкування представників британського політикуму з монархом.

На нашу думку, слід зазначити, що стиль листування сера Роберта Піля був еллізтичним, тобто він переважно пише від третьої особи, швидше за все це було вимогою етикету в тогочасному листуванні. Наприклад у листі від 18 червня 1842 р.: «На думку сера Роберта Піля, загальний зміст звітів є задовільним. З Манчестера, з Вігана, з Престона звіти дуже хороші.» [1 ст. 424] .

Дослідивши кореспонденцію між Королевою Вікторією та її прем'єр-міністром Робертом Пілем варто поділити її на окремі етапи за змістом листів. Аналіз листування з вересня 1841 р. по грудень 1845 р. свідчить про систематичне обговорення призначень на державні посади, звільнень і зарплат членів кабінету. Це питання, що

повторюється в низці листів за цей період, свідчить про постійний інтерес Королеви до кадрових питань в британському уряді.

Наступний етап стосується аналізу політичного листування, який дозволив виявити велику кількість листів, якими обмінялися сер Роберт Піль і Королева між 1841 і 1846 рр. Розглядаючи ці листи в хронологічному порядку, можна виділити кілька основних тематичних напрямів, які відображають різні аспекти тогочасної британської політики. Перша група листів стосується дебатів у Палаті Громад: 14 лютого 1841 р. - 29 червня 1846 р., містять детальні звіти про парламентські дебати та їхній потенційний вплив на політичний курс країни. Друга група листів стосується дискусій всередині уряду та кабінету міністрів, 13 серпня 1842 р. - 22 червня 1846 р. показують внутрішні механізми прийняття рішень. Третя група листів стосується міжнародних відносин, зокрема із Сполученими Штатами Америки (листи від 28 жовтня 1841 р. та 29 червня 1846 р.), які показують важливість зваженої позиції по відношенню до цієї країни для зовнішньої політики Сполученого Королівства.

Третя група листів присвячена місцевим подіям, таким як ситуація в Манчестері (листи від 13 та 18 серпня 1842 р.), ілюструють соціальні та економічні труднощі, з якими стикалася Британія в той час. Четверта група листів стосується питань, пов'язаних з королем Ганновера (листи від 11 листопада 1842 р. та 12 і 13 серпня 1843 р.), і відображає складні стосунки між британськими династіями. Остання група листів стосується релігійних питань, зокрема стану Шотландської церкви (листи від 26 і 30 грудня 1842 р.), та ілюструє певну кризу в релігійних питаннях у британському політичному житті.

Листування між Королевою Вікторією та Джоном Расселом представлено з 22 червня 1837 р. та закінчуючи 1 грудня 1861 р. У кореспонденції цього періоду можна відмітити обговорення в листах політичних рішень, міжнародних справ та кадрових питань.

Стиль листування між Королевою Вікторією та лордом Расселом характеризується поєднанням формальності, властивої офіційній кореспонденції того часу, та поступовим розвитком більш особистих, довірчих відносин. На початку їхньої переписки листи носили переважно діловий характер, охоплюючи державні справи та політичні питання. Однак з часом можна простежити еволюцію їхніх стосунків, що відображалось у тоні та змісті листів.

Королева Вікторія у своїй кореспонденції демонструвала глибоке розуміння державних справ та активну участь у політичному житті країни. Її стиль письма характеризується чіткістю викладу думок, увагою до деталей та вмінням лаконічно формулювати проблеми. Наприклад, в листі за 14 березня 1847 р. до лорда Рассела вона писала: «Королева хоче знову звернути серйозну увагу лорда Джона Рассела на стан Іспанії та Португалії, а також на політику, яка проводиться щодо них, і на результат цієї політики...» [2 ст. 119]. Цей уривок демонструє не лише її обізнаність у зовнішніх справах, але і здатність послідовно просувати інтереси імперії.

Пізніше у листуванні прослідковується зростання довіри та поваги до лорда Рассела. Королева іноді дозволяла собі більш особисті коментарі, наприклад у листі за 25 січня 1855 р.: «...Королева віддає належне тому, як високоморально і безкорисливо лорд Джон пожертвував два роки тому своєю посадою колишнього прем'єр-міністра і лідера великої партії» [3 ст. 74]. Такі висловлювання демонструють розвиток більш теплих, хоча й все ще формальних, відносин між монархом та прем'єр-міністром.

Аналіз листування, особливо щодо зовнішньої політики, є безцінним джерелом. Воно охоплює період з 1846 по 1851 рр. і дозволяє простежити розвиток зовнішньої політики у переломний час, коли відбувалися значні зміни у міжнародних відносинах. Хронологічний аналіз листування дозволяє виділити кілька періодів підвищеної інтенсивності листування, які можуть свідчити про ключові моменти у формуванні та реалізації британської зовнішньої політики. Зокрема, помітне збільшення кількості листів у 1848 р., що пов'язано з революційними подіями в Європі та реакцією на них британського уряду і Королеви, двосторонні відносини з іншими країнами, реакція на європейські революції та колоніальну політику.

Аналіз листування за 1853-1854 рр. засвідчує, що повернення Рассела до уряду Пальмерстона на посаду міністра закордонних справ у 1859 р. ознаменувало новий етап у його кореспонденції з Королевою. Обширне листування між липнем і груднем 1859 р. показує, що Рассел брав активну участь у британській зовнішній політиці, зокрема, в питанні об'єднання Італії.

Висновки. Аналізуючи листування Роберта Піля та Джона Рассела з Королевою Вікторією, ми виявили значні відмінності та подібності. Обидва політики демонстрували велику повагу та дотримання протоколу в листуванні з Королевою Вікторією, але їхні стосунки з монархиною розвивалися по-різному. З часом відносини покращилися, а обмін листами сприяв зміцненню взаємної поваги та довіри. Аналіз епістолярної спадщини двох політиків виявляє цікаві особливості в їхніх стилях спілкування. Якщо Піль писав у більш лаконічному та офіційному стилі, то листування Рассела з часом ставало менш формальним. Обидва політики писали листи від третьої особи, що було поширеним в тогочасному офіційному листуванні з Королевою. Теми листування між двома прем'єр-міністрами та Королевою були різноманітними і охоплювали широке коло державних питань. Однак існували певні відмінності в пріоритетах. Листування Піля стосувалося переважно питань внутрішньої політики, тоді як листування Рассела більше зосереджувалося на зовнішній політиці та міжнародних відносинах.

Дослідження цієї епістолярної спадщини розкриває важливі аспекти політичного життя вікторіанської епохи, є надзвичайно цінним історичним джерелом, яке допомагає ґрунтовніше зрозуміти особливості державного управління та взаємодії між монархом та урядом у Британії XIX століття.

Список використаних джерел і літератури

1. The Letters of Queen Victoria : A Selection from Her Majesty's Correspondence between the Years 1837 and 1861. Volume 1, 1837-1843
2. The Letters of Queen Victoria : A Selection from her Majesty's correspondence between the years 1837 and 1861. Volume 2, 1844-1853
3. The Letters of Queen Victoria : A Selection from Her Majesty's Correspondence between the Years 1837 and 1861. Volume 3, 1854-1861

Османо-французькі відносини за даними листування Нурбану-Султан та Катерини де Медічі

Самченко Фелікс,

аспірант другого року навчання Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Рубель В.А.,

доктор історичних наук, професор кафедри стародавнього світу та
середніх віків Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Після офіційно укладеного в 1536 році альянсу між Францією та Османською імперією в особах Франциска I [1515-1547] та Сулеймана I Пишного [1520-1566] відповідно, що стало для тодішньої Європи безпрецедентним кроком, османо-французькі відносини на момент воцаріння Сулейманового сина Селіма II [1566-1574] опинилися в стагнаційному положенні. Попри те, що на практиці результати османо-французького альянсу були достатньо скромними, його психологічні наслідки для католицької Європи були величезними. На той час подібна акція розглядалася мало не зрадницькою, надто, що Франція в умовах розгортання в Європі Реформації продовжувала лишатися одним з оплотів католицизму. Втім, співробітництво двох держав вилилося, головним чином, в економічну площину, яка проявилася в так званих капітуляціях, або привілеях для французьких торговців на теренах Османської імперії.

Що ж стосується військово-політичної царини, то тут найбільш помітним проявом стала спільна франко-османська облога Ніцци в 1543 році флотом під командуванням Франсуа де Бурбона (1519-1546) та Хайр-ад-Діна Барабаросси (1475-1546), після чого османський флот спинився на зимівлю в Тулоні, тоді як французи у відповідь на це відправили невеличкий артилерійський загін на підтримку османській армії до Угорщини [2, с. 47]. Проте, як можна помітити, помітити продуктивність даного союзу залишала бажати кращого і хоча наступник Франциска I його син Генріх II [1547-1559] розумів необхідність збереження альянсу із османами результативність даних домовленостей продовжувала знижуватися, а Като-Камбрезійський мир 1559 року із Іспанією і зовсім закріпив гегемонію останньої у Європі, а сама Франція поринула в хаос релігійних воєн, які по суті були ще й

громадянськими, що, зрештою, звело нанівець угоди [2, с. 47, 51]. Охолодженню відносин також значною мірою посприяв чинник Реформації. Політику підтримки протестантів як противаги католицькій імперії Габсбургів започаткував ще Сулейман I.

Так, зокрема, відомо, що османи настільки підтримували кальвіністів, що, навіть, виношували плани із перетворення підконтрольної їм Угорщини на твердиню кальвінізму, що породило термін кальвінотуркізм [2, с. 47]. Ця політика лише поглибилася за правління сина Сулеймана I Селіма II завдяки зусиллям великого візира Соколу Мехмеда-паші (1505-1579). Так, османи налагодили дипломатичні відносини із голландцями, які саме повстали проти іспанського панування, після чого вдячні гези, як іменували повстанців, почали виготовляти медалі у формі півмісяця, начепивши потім їх на свої капелюхи. В ключі цієї політики можна дійти висновку про те, що Османська імперія так чи інакше була задіяна в контексті громадянських воєн у Франції, надаючи як мінімум моральну підтримку кальвіністській партії гугенотів, до якої правлячий французький уряд був вороже налаштований. Зокрема, згадана кальвіністська партія згодом стверджувала, що франко-османський альянс планувалося застосувати проти католицької Іспанії і Варфоломіївська ніч, коли було винищено гугенотів розлютила османський уряд [2, с. 47]. Зрозуміло, що події завели відносини двох держав у глухий кут, вихід з якого проблиснув через неформальну переписку вельми впливових жінок Нурбану-султан (1525-1583) та Катерини де Медічі (1519-1589), які відповідно в Османській імперії та у Франції користувалися безпрецедентним рівнем могутності.

Катерина де Медічі встигла побути в ролі регентки при двох своїх синах, а на третього справляла значний вплив протягом його правління, при цьому жодне рішення в державі зазвичай не обходилося без її особистого схвалення чи контролю. Що ж до Нурбану-султан, то обсяг її повноважень був ще ширшим, оскільки не маючи офіційно ніяких владних повноважень, окрім хасекі-султан та валіде-султан, тобто дружини та матері правлячих падишахів, вона здійснювала безпосередній вплив на всі державні справи в країні. Так, без її схвалення не відбувалося жодне призначення на будь-яку бодай трохи значущу державну посаду. Окрім того не стояла вона осторонь і від дипломатичної сфери діяльності. Вважається, що вона підтримувала дипломатичні відносини з представниками одразу декількох європейських королівських домів [4, р. 226].

Втім, її переписка із Катериною Медічі є однією з найбільш знаних. Ключовими її темами виступали налагодження гарних стосунків між французьким двором та османським палацом, а також поновлення торгових привілеїв для французьких купців [5, р. 251]. Результативність даного обміну листами теж дала про себе знати. Нурбану-султан запропонувала Катерині де Медічі направити до Константинополя посольство, що, доречно, вже засвідчує той факт, що на момент переписки відносини двох держав перебували не в

найкращому стані, якщо врахувати те, що обмін посольствами не відбувався давно, а інакше не могло бути, бо в такому разі окремо подібна тема не підіймалася б. Більше того, очевидно, що Нурбану-султан дала даному посольству особисті гарантії безпеки, оскільки подібні місії були справою небезпечною, приміром, перше посольство, яке надсилала ще матір Франциска I Луїза Савойська (1476-1531), щоб заручитися підтримкою падишаха Сулеймана I Пишного для визволення свого сина з полону Карла V [1519-1556] після поразки у битві при Павії зникло, не доїхавши до Стамбула, на теренах Боснії. Що ж стосується другого питання, то і тут відбувся значний прорив, оскільки торгові привілеї для французьких торговців було відновлено [1, с. 177].

Так само очевидним є і той факт, що в стагнації опинилися не лише політичні, а й економічні відносини між державами, якщо торгові домовленості довелося поновлювати, з чим теж успішно впоралася так звана тіньова дипломатія цих двох впливових правительок. Окрім того, важливим складником цієї переписки був неодмінний обмін дорогими подарунками, який засвідчував взаємну повагу та породжував обопільну довіру [1, с. 177].

Відносини з Катериною де Медічі перейшли у спадок від Нурбану-султан до її невістки, правонаступниці та наступної ключової фігури доби Жіночого султанату – Сафіє-султан (1550-1618), однак їхня результативність явно почала йти на спад. Зокрема, згадується випадок коли французька королева надіслала до Стамбула листа, в якому висловлювала бажання одержати дванадцять абіссінських рабів, слона, жирафа та інших екзотичних тварин, однак натомість вона одержала лише бальзам та фрагмент *terra sigillata* – різновиду керамічних виробів [3, pp. 16-17].

Подібне ставлення свідчило, що нова хасекі-султан явно не мала французький напрямок пріоритетним в своїй приватній дипломатії. Почасти це пояснюється тим, що Сафіє-султан не надто прагнула розвивати сердечні відносини з правителькою, котрі їй дісталися в спадок від свекрухи, з якою у неї були напружені стосунки. Щоправда, цей чинник не завадив їм обом орієнтуватися у своїй зовнішній політиці на Венецію, тож, така версія видається малоімовірною. Вірогідніше те, що Сафіє-султан в цей період часу активно налагоджувала контакти з англійською королевою Єлизаветою I [1558-1603] і тому проявляла значно менше зацікавленості відносно Катерини де Медічі.

Інтерес Сафіє-султан до постаті Єлизавети I пояснюється просто, а саме для османської хасекі-султан вельми незвичним був статус королеви як самовладної правительки не обмеженої ні регентством, ні тіньовим впливом, чим не могла похизуватися Катерина де Медічі, чие положення протягом правління її сина Генріха III [1574-1589] стало подібним до її османських візаві, котрі всім керували, перебуваючи за лаштунками [1, с. 188]. Тим не менше, підсумовуючи все зазначене, можна сказати, що подібні неофіційні канали дипломатичного зв'язку, як це було у випадку із Нурбану-султан та Катериною де Медічі досить

часто слугували вирішенню тих проблемних зовнішньополітичних завдань, які офіційна дипломатія ефективно реалізувати була не спроможна.

Список використаних джерел і літератури

1. Евлоев Р. Всемирная история. Османская империя / Евлоев Р. – К.: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. – 368 с. – (Всемирная история).
2. Іналджик Г. Османська імперія. Класична доба. 1300-1600 / Г. Іналджик: Пер. з англ. О. Галенко. – К.: Критика, 1998. – 287 с.
3. Pedani M. Safiye's Household and Venetian Diplomacy // Turcica. – Paris: Editions Klincksieck, 2000. – Vol. 32. – P. 9-32.
4. Leslie P. Peirce The imperial harem. Women and Sovereignty in the Ottoman Empire / Leslie P. Peirce. – New York: Oxford University Press, 1993. – 400 p.
6. Şahin İ. Nurbânû Sultan // TDV İslâm Ansiklopedisi. – İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007. – P. 250-251.

Німецьке місто Гослар: культурно-історична спадщина минулого в контексті сучасності

Нанакіна Карина,

студентка 3 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Буглай Н. М.

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Німецьке місто Гослар є прикладом унікального середньовічного міста, яке зуміло зберегти свою культурно-історичну спадщину та інтегрувати її у сучасні реалії. В сучасному світі питання історії в контексті збереження культурних цінностей набуває особливого значення. Гослар - місто з багатовіковою історією, де особливо прослідковується баланс між збереженням культурного середовища та розвитком економічних і соціальних процесів. Вивчення еволюції міста Гослар дозволяє не лише глибше зрозуміти закономірності розвитку середньовічних міст, але й виявити практичні шляхи збереження та популяризації культурної спадщини в сучасних умовах.

Гослар відіграв важливу роль у політичному житті середньовічної Європи. Місто було резиденцією німецьких імператорів Священної Римської імперії, що підкреслювало його політичну вагу. Одним із ключових моментів історії міста стало правління імператора Генріха II, який зробив його однією з імперських резиденцій. Він побудував тут Імператорський палац (Кайзерпфальц), що став символом політичної влади і міці німецьких імператорів. На сьогодні цей палац є одним із найвизначніших архітектурних пам'яток міста, що приваблює дослідників [3].

Культурна спадщина Гослара збереглася завдяки багатовіковому зусиллю місцевих громад та державних ініціатив зі збереження історичних пам'яток. Особливої уваги заслуговує старе місто, яке залишається зразком середньовічної архітектури [3]. Проблематика історико-культурної спадщини, особливо в контексті її збереження у середньовічних містах, давно привертає увагу науковців.

Дослідження Гослара як історичного та економічного центру почалося ще в XIX столітті. Історики, археологи, економісти, архітектори, активно досліджували історію, економічний розвиток, культурні та архітектурні трансформації міста [4]. Увага зосереджувалася як на аналізі окремих архітектурних пам'яток, так і на більш широких аспектах розвитку та інтеграції міста в економічний простір середньовічної Європи.

Ключові етапи розвитку міста охоплюють період від його заснування як важливого гірничого центру до періоду, коли Гослар став однією з резиденцій імператорів Священної Римської імперії [1]. Шахти Раммельсберг, які забезпечували місто економічними ресурсами протягом багатьох століть, відіграли визначну роль у його становленні та розвитку. Архітектурна спадщина міста, що поєднує романський, готичний та ренесансний стилі, стала одним із основних об'єктів уваги міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО [4].

Включення міста до списку Світової спадщини ЮНЕСКО стимулює не лише розвиток туризму, а й зобов'язує до впровадження комплексних програм збереження та реставрації [2].

У сучасному світі, де міста стають все більше орієнтованими на інновації та розвиток новітніх технологій, дослідження питання збереження історичних об'єктів має особливу значущість для збереження культурного розмаїття. Використання цифрових технологій для популяризації історичних об'єктів стає новим напрямком досліджень. Крім того, інтердисциплінарні підходи, що поєднують історію, політику, економіку, культурологію та архітектуру, дозволяють створити комплексне уявлення про культурну еволюцію міст, таких як Гослар, та їх роль у сучасному світі.

Історичні процеси вплинули на формування сучасного вигляду і функціонування міста Гослар. Історичне значення міста у політичному та економічному форматі середньовічної Європи, його архітектурні здобутки, а також вплив гірничої промисловості, зробили Гослар важливим культурним центром, що зберігає свій статус і до сьогодні.

Зокрема, його історичний розвиток у форматі архітектурної спадщини представлений Імператорським палацом, церквами та шахтами Раммельсберга, є не лише свідченням минулих епох, але й ресурсом для розвитку сучасного міста [5].

Збереження та інтеграція культурної спадщини в сучасні реалії є ключовим викликом для міст з багатовіковою історією. Гослар демонструє приклад успішного поєднання збереження історико-архітектурних об'єктів із розвитком сучасної туристичної інфраструктури. Залучення міжнародних організацій, таких як

ЮНЕСКО, до охорони спадщини дозволяє підтримувати високий рівень реставраційних робіт та забезпечувати залучення дослідників до вивчення культурної спадщини.

Тож, культурна спадщина може слугувати рушійною силою для економічного та соціального розвитку міста. Стратегічний підхід до збереження історичних пам'яток, їх використання у сучасних культурних і туристичних проєктах дозволяє не лише зберегти ідентичність міста, але й зробити її активною частиною його майбутнього.

Список використаних джерел і літератури

1. Griep, H.G. Goslars Pfalzbezirk und die Domkurien. Harz-Ztschr. 1967/68. 205-251 p.
2. Griep, H.G. Ein Goslarer Kronleuchter in Münnerstadt. Harz-Ztschr. 1961. 103-117 p.
3. Jordan K. Goslar und das Reich im 12. Jahrhundert. Goslar. 1963. 279-307 p.
4. Christine H. Bauer Die Restaurierung der Kaiserpfalz in Goslar im Zeitalter von Historismus und Nationalismus, 2012. URL: <https://denkmalatlas.niedersachsen.de/viewer/objekte/die-restaurierung-der-kaiserpfalz-in-goslar-im-zeitalter-von-historismus-und-nationalismus/> (date of application: 31.01.2020).
5. Helmut L. Eine Halberstädter Büchersammlung in Goslar: 1535 bis heute, 2022. URL: <https://lj.harrassowitz-library.com/article/lj/2022/1/8> (date of application: 01.08.2022).

Повстання сипаїв 1857 року в Індії як чинник переосмислення історії колонізації регіону

Бурцев Іван,

студент 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Буглай Н. М.

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

На повстання сипаїв 1857 р. в Індії вплинули глибокі соціально-релігійні розбіжності. Вони дозволяють зрозуміти, як історичні події формували національну та релігійну самосвідомість населення сучасної Індії та допомогти краще зрозуміти важливість традицій та релігійної свідомості в житті народів Індії. В ході написання роботи ми намагались проаналізувати релігійні та соціальні фактори, що призвели до повстання сипаїв 1857 р. в Індії, а також розглянути перебіг повстання та його наслідки.

Повстання сипаїв 1857 р. стало найвизначнішою подією в історії Індії XIX ст. оскільки навіть питання про його характер залишається відкритим до сьогодні. В Індійській науковій думці популярна ідея того, що це була «війна за незалежність Індії», за прикладом В.Д. Саваркара (V.D. Savark) який розглядав події 1857 р. у своїй праці «The Indian War

of Independence of 1857» з вкрай націоналістичного погляду, різко засуджуючи агресивні методи придушення повстання, індійський історик Сурендра Натх Сен (Surendra Nath Sen) в праці «Eighteen Fifty-Seven» написаній на замовлення індійського уряду також дивився на події як війну за незалежність. Британці частіше розглядали це питання як на «заколот», називаючи його просто «повстанням сипаїв» (Сипаї – наймані колоніальні війська в Індії, які були створені з місцевого населення) наприклад у праці Джуліуса Бернкасла (Julius Berncastle) «The Revolt of the Bengal Sepoys in 1857», або у двотомній роботі Чарльза Болла (Charles Ball's) «The History of the Indian Mutiny». В більшості праць інтерпретація подій 1857 р. залежить не скільки від об'єктивної дійсності, а від поглядів історика.

Слід також зазначити, що повстання сипаїв не були чимось незвичним для Індії так у 1806 р. у м. Веллор сипаї повстали, коли британське командування змусило замінити їх старий тюрбан на новий зі шкіряною кокардою, мусульмани та індійці з яких і набирались сипаї боялися, що це може бути шкіра свині чи корови, що суперечило їх релігійним переконанням, але цей випадок легко владнався, коли відкликали ці нові вимоги. Другий випадок такого повстання відбувся у 1824 р. з початком «Другої Бірманської війни», туди хотіли відправити індійських солдат, але ті побоювались, що їх вирішать відправляти до Бірми морем, що суперечило їх релігійним переконанням [4, с. 501–502]. Тому в повстанні сипаїв 1857 р. релігійний фактор був визначним. В цей час у військовій справі почали використовувати гвинтівки Енфілда, набої до яких були упаковані в водонепроникний патронний папір запечатаний тваринним жиром, тому серед населення Індії пішли чутки, що їх змащують жиром з корів та свиней. А щоб дістати набої солдату треба було відкусити зубами запечатаний кінець, що було як для індійців, так і для мусульман смертельним гріхом (корова була священною твариною в індуїзмі, а свиня – вважається нечистою твариною в ісламі). Окрім того, вже довгий час мусульманська спільнота побоювалася християнізації Індії, особливо цей страх посилювався після голоду 1837 р. – тоді велика кількість сиріт була передана на виховання християнським монастирям. В 1856 р. з будинку генерал-губернатора в Калькутті один зі священнослужителів видав листа з закликом до індійських працівників замислитись над істинами християнства [1, с. 25]. Всі ці події відбувалися на фоні того, що в 1854 р. християнські школи отримали гранти від держави. В них вся програма викладання була побудована на християнській доктрині та західній системі освіти. Так з 1835 р. було дозволено викладання лише європейської історії, західної філософії та природничих наук виключно англійською мовою. А залучення жінок до освіти сприймалось населенням як спроба знищити інститут пурди (Пурда – морально-етичний кодекс жіночого населення який полягає в практиці повного усамітнення жінки, щоб та могла зберігати свою духовну чистоту і цноту.), чи закон 1850 р., який визнавав злочином практику викреслення зі спадку людей які змінили свою віру на християнську. В

цьому місцеві бачили як ще одну спробу навернення індійців у християнство [1, с. 26]. Окрім того, відбувався наплив дешевих машинних товарів з Британії, що сприяло масовому безробіттю серед місцевого населення, зокрема мусульман оскільки вони дуже негативно ставилися до шкіл створених британцями, бо вивчення наук сприймалося ними як нечестиве, і в результаті вони не могли зайняти більш оплачувані місця на ринку праці. Але всі ці причини британська влада не помічала і навіть після повстання в наукових колах основною причиною повстання англійці виділяли вищезгадані упаковки до гвинтівок Енфілда та ідею джихаду в ісламі, вважаючи, що іслам це релігія виключно меча [4, с. 501].

Саме ж повстання почалося з Бенгальської армії Ост-Індійської компанії, важливо зазначити, що сама ця армія була набагато більша за чисельністю, ніж інші армії разом узяті, які мала у своєму розпорядженні компанія. Це взагалі була найчисельніша армія східніше від Суецу, в якій налічувалося 139 807 корінних жителів Індії під наглядом 26 089 британців [2, с. 6]. Окрім своєї чисельності Бенгальська армія також відзначилася і великою кількістю бойових завдань, вони були учасниками «Першої Афганської» (1839 р.), «Пенджабських війн» (1845 – 1846 рр. та 1848 – 1849 рр.), «Бірманської війни» (1852 р.), «Опіумних воєн» (1840 – 1842 рр.) та Кримській війні (1854 р.). В більшості солдати там походили з родин дрібних землевласників, в піхоті (близько 112 000 осіб) брахмани (каста жерців) становили найбільший сегмент, за ними йшли раджпути (каста землевласників та військових) і вже потім всі інші індійці та мусульмани. В кавалерії (понад 19 000 осіб) мусульмани із сеїдів й пуштун були в більшості. В артилерії (менше ніж 5000 осіб) був повністю змішаний склад [2, с. 7]. І основна кількість солдат цієї армії була набрана з регіону Ауд, важливість тут полягає в тому, що саме в цих землях повстання сипаїв 1857 р. вибухне найбільше.

Ця армія служила вже довгий час англійській короні, але при перших ознаках заворушень в 19 піхотній дивізії в Бешампоре в кінці лютого 1857 р. її полковник пригрозив всім, що «їх відправлять до Бірми або Китаю, де люди помруть» [2, с. 6]. Потім 29 березня 1857 р. сипай, на ім'я Мангал Панді напав на британських офіцерів військового гарнізону в Баракпоре. Він був заарештований, а потім страчений британцями на початку квітня. Він закликав своїх товаришів повстати проти британського панування, проте спочатку його заклик виявився марним 19-та і 34-та піхотні дивізії дозволили себе роззброїти та розпустити. Проте його слова не зникли, вони почали розходитися між казармами та частинами всієї Бенгальської армії, поки 11 травня повстанці з міста Мірут не зайняли Делі подавши сигнал до заклику загального повстання і цей сигнал мав успіх, на вересень 1858 р. в Бенгальській армії залишилося лише 7796 сипаїв [2, с. 8]. В Делі де не стояв британський гарнізон до повсталих приєдналися місцеві сипаї, а вже ввечері того ж дня вони відновили останнього імператора Великих Моголів Бахадур Шаха II, який мав

номінальну владу. Захоплення Делі стало важливим ідеологічним факелом для повстанців, але важливо зазначити, що окрім старого імператора, його синів та Нана Сахіба, він був прийомним сином поваленого мартхського пешви (Пешва – індійський титул, еквівалентний сучасному прем'єр-міністру, у державі маратхів) ніхто з авторитетних індійських князів не приєднався до повстанців, а навіть навпаки деякі з них всіляко допомагали британцям придушувати зародки повстання на своїх землях.

Коли британці привели підкріплення і контратакували, відсутність централізованого командування у повстанців стала очевидною. Серед повстанців було кілька чудових лідерів, але загалом вони покладалися на своїх раджив і князів. У червні 1857 р. британці відправили дві колони з Мірута і Шімлі до Делі, вбивши й повісивши величезну кількість місцевих по дорозі [3, с. 1721]. Ці дві сили, до складу яких входили загони гуркхів (Гуркхи – війська які набиралися з непальських добровольців) з бенгальської армії, врешті-решт зустрілися і розгромили повстанців 8 червня 1857 р. у битві при Бадлі-ке-Сераї, відтіснивши їх назад до Делі. Після цього на початку липня розпочалася облога Делі. Солдати під командуванням Джона Ніколсона прибули в середині серпня, але лише після того, як до облогових сил приєднався важкий облоговий потяг, британцям нарешті вдалося прорвати міські стіни та знищити артилерію повстанців. 14 вересня британці штурмували проломи й після тижня запеклих вуличних боїв місто впало. В міських боях окрім великої кількості жителів загинули також сини та онук Бахадур-шаха II. Після падіння Делі британські війська почали відбивати місто за містом до кінця 1857 р. британці повністю контролювали ситуацію. В останній битві біля міста Гваліорі сили повстанців остаточно були розбиті, і 8 липня 1858 р. було підписано мирний договір, і повстання закінчилося.

В характері повстання можна простежити як його лідери, зокрема Бахадур-шах II закликав до об'єднання індійців та мусульман в спільній боротьбі проти британців аби захистити свою віру. Наголос на релігійному чиннику говорив про певну слабкість національної свідомості у повстанців: так не дивлячись на постійні заклики лідерів повстання до всіх народів Індії, на практиці в таборі повстанців було поширено місництво та фракційність. І це не дивно оскільки саме повстання виникло дуже швидко та несподівано навіть для самих повстанців.

Після закінчення повстання було зрозуміло, що британська Ост-Індійська компанія більше не відповідає запитам Лондона, тому її розпуск у 1858 р. та запровадження прямого управління був закономірним процесом. Окрім того, був проведений ряд реформ для зниження напруги в суспільстві, зокрема до управлінських органів новоутвореної Британської Індії були допущені представники місцевого населення. Всі жителі Індії стали підданими її високості королеви Вікторії, а свою владу вона здійснювала через генерал-губернатора

якому було даровано титул віцекороль. А сама королева 1 травня 1876 р. була коронована імператрицею Індії.

Отже, аналізуючи повстання сипаїв 1857 р. в Індії можна сказати, що воно було комплексним соціально-політичним рухом, який поєднував в собі релігійні, соціальні та ідеологічні аспекти, а не джихадом як писали британські сучасники подій. Повстання було наслідком багаторічної політики агресивної християнізації та соціальних перетворень за західним зразком. Всі криваві заворушення спричинені в ході повстання сипаїв виходили з багаторічної боротьби народів Індії за збереження своїх традицій та віри. Але це повстання призвело до повного переосмислення всієї двохсотрічної історії колонізації регіону.

Список використаних джерел і літератури

1. Geaves R. India 1857: a mutiny or a war of independence? The muslim perspective. *Islamic Studies*. 1966. Vol.35, №1. P.25–44.
2. Habib I. The coming of 1857. *Social Scientist*. 1998. Vol.26, №1/4. P.6–15.
3. Kaushik P. The beginning of «People's War» in India. *Economic and political weekly*. 2007. Vol. 42, №19. P.1720–1728.
4. Tripathi D. The character of the movement of 1857. *Proceedings of the Indian History Congress*. 1958. Vol.21. P.501–509.

Внутрішня політика США у міжвоєнну добу в контексті економічної кризи 1929-1933 рр.

Юськів Діана,

студентка 4 курсу, спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Буглай Н. М.

доктор історичних наук, професор кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Міжвоєнний період в США став етапом значних політичних, економічних і соціальних змін. Цей період характеризується економічною кризою, що увійшла в історію під назвою «Велика депресія» і стала причиною запровадження політики «нового курсу», що мав на меті відновлення економіки та стабілізацію суспільства. «Велика депресія», що почалася у жовтні 1929 року, мала катастрофічні наслідки для економіки США, коли безробіття досягло рекордного рівня, а мільйони людей втратили свої заощадження. Ця економічна криза поставила під загрозу соціальну стабільність країни та вимагала термінових дій з боку уряду.

Криза розпочалася з падіння курсу акцій на Нью-Йоркській фондовій біржі. Продаж акцій за зниженими цінами призвів до масового їх розпродажу та втрати вартості. Всі галузі економіки були охоплені кризою, значно скоротились споживчі витрати, що призвело

до зниження виробництва. Відбувається банкрутство банків, а підприємства не могли погасити свої кредити. В цей час почалися масові скорочення робочих місць. Отримати короткострокові кредити у банках стало надзвичайно важко. До 1933 року промислове виробництво скоротилося на 46%. Найбільше постраждало машинобудування, значних втрат зазнала металургія, скоротився випуск чавуну і сталі, зменшився видобуток вугілля, великих збитків зазнало сільське господарство зазнало величезних збитків. Ціни на пшеницю, кукурудзу, бавовну впали. Близько 1 мільйона фермерських господарств було знищено. Обсяг зовнішньої торгівлі за роки кризи зменшився практично втричі, а вивезення капіталу майже повністю припинилося.

Президент США Г. Гувер дотримувався принципів індивідуалізму та виступав проти державного втручання в економічні процеси. На протязі 1929-1933 рр. уряд вжив заходів: було збільшено податки на багатство; засновано Американську сільськогосподарську організацію по збуту аграрної продукції; був ухвалений протекціоністський закон щодо підвищення мита на імпорتنі товари; створено державну організацію «Реконструктивна фінансова корпорація» для підтримки ключових галузей економіки. Але всі ці заходи виявилися недостатніми для подолання кризових явищ та не призвели до суттєвого покращення ситуації.

Найгостріша фаза фінансової кризи призвела до того, що мільйони малих вкладників втратили свої заощадження і опинилися в злиднях. В 1932 р. у США відбулись президентські вибори, перемогу на яких здобув Франклін Рузвельт, який у відповідь на економічні труднощі у 1933 р. оголосив про «новий курс» як спосіб подолання кризи, в основу якого було покладено принцип державного регулювання економіки та соціальні реформи. Заходи «нового курсу» були спрямовані фактично на відновлення економіки та поліпшення умов життя американців.

Ключовим аспектом внутрішньої політики уряду стало відновлення промисловості та ухвалення закону, що зобов'язував підприємців укладати угоди про чесну конкуренцію. Ці угоди мали регулювати рівень виробництва, ціни, заробітну плату та ринки збуту. Закон про допомогу фермерам передбачав укладення контрактів для скорочення посівних площ і поголів'я худоби. Закон Вагнера забороняв втручання підприємців у діяльність профспілок та переслідування робітників. Закон про соціальне страхування встановлював систему пенсій за віком і виплат з безробіття.

Основні елементи та законодавчі ініціативи політики «нового курсу»: фінансова реформа для регуляції банківської діяльності; соціальна програма в контексті запровадження соціального забезпечення; програмита державні проекти, спрямовані на створення робочих місць, не лише поліпшили економічну ситуацію в країні, але й змінили ставлення до ролі держави в житті суспільства, заклавши основи для активнішої участі уряду в економічних процесах. А головне,

новий президент зумів налагодити довіру населення до уряду, налагодивши комунікацію із громадськістю через радіомовлення, пояснюючи суть своїх реформ.

У 1938 році в США набрав чинності Закон про мінімальну заробітну плату та максимальну тривалість робочого тижня, що забороняв працю дітей до 16 років, та встановлював оплату за понаднормові години. Держава також реформувала систему оподаткування, підвищивши ставки податків на наддоходи. До 1937 року економічні показники США досягли рівня 1929 року. Впровадження «нового курсу» супроводжувалося значними видатками з державного бюджету. За п'ять років витрати на сільське господарство зросли майже в п'ять разів, а на підтримку зайнятості – в сім разів. В цілому, з 1933 по 1937 роки витрати федерального бюджету збільшилися в 2,2 рази. Оскільки доходи не покривали цього зростання, уряд змушений був вдаватися до великих внутрішніх позик. За чотири роки державний борг виріс з 22 до 36 мільярдів доларів. Спроба скоротити бюджетні витрати призвела до нової кризи в 1937-1938 роках. Лише з початком Другої світової війни та значними державними замовленнями для важкої промисловості й військових галузей американська економіка змогла повністю подолати кризові явища.

Тож, президент Ф. Рузвельт досяг реальних успіхів у впровадженні нових ідей, використовуючи сміливі експерименти й застосовуючи відповідні заходи. Завдяки їм було реанімовано американську систему капіталізму. Американське суспільство міжвоєнної доби, завдяки політиці «нового курсу», змогло уникнути катастроф, громадянських конфліктів і революційних рухів.

Провінція Хубей у контексті Україно-Китайських Відносин у період 1991-2022 років

Дубач Богдан,

студент 2 курсу магістратури спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник:

Урусов В. Б.,

кандидат історичних наук, доцент Київський Національний Університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

У період з 1991 по 2022 роки відносини між Україною та Китаєм були багатогранними і охоплювали широкий спектр таких галузей, як політика, економіка, наука, технології та гуманітарна сфера. Помітним каталізатором розвитку цих відносин була китайська провінція Хубей, яка перетворилася на центральний хаб, що робить значний внесок у підвищення рівня двосторонніх зв'язків.

У 21 столітті Хубей відіграє важливу роль у встановленні та підтримці активних зв'язків з різними регіонами України, сприяючи

таким чином співпраці у багатьох сферах. Це включало в себе ініціювання кількох проектів політичного обміну та підписання важливих документів, спрямованих на підтримку всебічних зусиль у сфері розвитку. Партнерство між провінцією Хубей та українськими регіонами перетворилося на багатостороннє та багатовимірне підприємство.

Відносини між провінцією Хубей та українськими областями беруть свій початок у 1960-х роках. У 1960-1990-х роках сторони обмінювалися та співпрацювали у сферах політики, економіки та торгівлі, науки і техніки, гуманітарних досліджень, освіти та культури, що дозволило їм досягти значних результатів та накопичити великий досвід. З 2000 по 2021 рік відбулося 34 адміністративні візити між провінцією Хубей та українськими областями і містами [4, с. 59].

У 2003 році заступник секретаря провінційного комітету КПК, голова Постійного комітету Всекитайських зборів народних представників провінції Хубей Ян Юнян на чолі економічної делегації відвідав Україну. Під час візиту було укладено угоду про дружнє співробітництво між провінцією Хубей та Київською областю. Крім того, Хубейський науково-дослідний інститут механіки та електроніки планував запозичити технологію виробництва матриць в Інституті металофізики НАН України. Того ж року Україну відвідали комісії провінції Хубей з питань зв'язку, водного рибальства, картографії, політики та законодавства, які, в свою чергу, здійснили візити в Україну.

30 червня 2003 року в Пекіні відбулася зустріч губернатора провінції Хубей Ло Цінцюаня з Послом України в КНР Михайлом Резніком. В результаті сторони досягли домовленості про будівництво українського високотехнологічного агропромислового парку в провінції Хубей. У 2006 році відбувся візит в Україну китайської делегації на чолі з віце-губернатором провінції Хубей. Сторони підписали рамкову угоду про співробітництво в галузі сільського господарства, протокол про дружбу і співробітництво, а також меморандум щодо співпраці [1, с. 76].

У 2006 році Китай та Україна почали співпрацювати в галузі машинобудування. Компанія «Dongfeng» та корпорація "Богдан" підписали угоду про будівництво нового заводу з виробництва вантажних автомобілів. Обсяг торгівлі в цій сфері мав би сягнути 200 мільйонів доларів. Однак, на жаль, проект нового заводу «Dongfeng» і "Богдан" так і не був реалізований.

У серпні-вересні 2007 року відбувся дружній візит урядової делегації провінції Хубей на чолі з губернатором провінції Ло Цінцюанем до України з метою розширення сфер співробітництва з Київською областю. Він наголосив на необхідності поглиблення співпраці між науковими установами Хубея та України шляхом надання технічних послуг, залучення акціонерів та використання інтелектуальних ресурсів [3, с. 195].

У червні 2008 року компанія «Changyangxin Hubei» приїхала в Україну для участі у переговорах із запорізькою компанією "УНІКОН". Сторони уклали угоду про подальші дослідження марганцевої руди на суму 20 мільйонів доларів. У 2010 році Хубейська компанія "Ляньфен" і Київська область підписали угоду про співпрацю у вирощуванні овочів на загальній площі 30 гектарів, а також про відкриття заводу з переробки сільськогосподарської продукції. З 2017 року політичні відносини між Китаєм та Україною були відновлені на адміністративному рівні, що сприяло розвитку торговельно-економічного та науково-освітнього співробітництва. У 2017 міський голова Житомира підписав протокол про співпрацю з Хубейським Бюро Залізниць, згідно з яким Одинадцятьте бюро надаватиме комплексні послуги з розбудови інфраструктури Житомира. Після підписання угоди Житомир став 106-м містом-побратимом Уханя [5, с. 149].

У жовтні 2018 року голова Олександрівського району Запоріжжя Валерій Мостовий разом з делегацією прибув до міста Ічан, за результатами візиту було підписано Протокол про співпрацю між Олександрівським та Заводським районами м. Запоріжжя та Ічанською зоною вільної торгівлі.

Ще однією важливою подією у відносинах між Хубеєм та Києвом стало прибуття 6 липня 2020 року в Україну першого китайсько-європейського контейнерного потягу "Ухань-Київ", який зустрічали представники Китаю та України на станції Київ-Ліски. За цим маршрутом в Україну було доставлено сировину для хімічної промисловості, сільськогосподарське обладнання, а також алюмінієві рами, шприци, пакети тощо. На зворотному шляху до Уханя з України доставляли молоко, соняшникову олію, вино, пиво, хліб і сир [2, с. 123].

Отже, відносини між провінцією Хубей та Україною з 1991 по 2022 рік демонструють траєкторію продуктивної співпраці та взаємного зростання в різних сферах, включаючи сільське господарство, технології, інфраструктуру та торгівлю. Відносини помітно зміцнилися у 2010-х роках, що характеризувалися успішними сільськогосподарськими експериментами в китайсько-українському демонстраційному агропарку та пожвавленням політичних зв'язків у 2017 році, що сприяло створенню атмосфери, сприятливої для двостороннього співробітництва. Обмін через форуми та створення міст-побратимів проклали шлях для розвитку інфраструктури, зокрема в Житомирі та Києві, а також уможливили академічне партнерство та технологічний обмін. Загалом, відносини між Україною та Хубеєм слугують прикладом того, як культурно відмінні регіони можуть використовувати спільні інтереси та ресурси для розбудови довготривалого і вигідного міжнародного партнерства.

Список використаних джерел і літератури

1. Boiko, O., Vasiutkina, N., & Kondratiuk, O. (2020). Ukrainian-Chinese Cooperation of Industrial Enterprises on Innovative Principles. In ekmair.ukma.edu.ua. URL:

https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/21116/1/Ukrainian-Chinese_Cooperation_of_Industrial_Enterprises.pdf

2. Ostashko, T., Olefir, V., Venger, V., & Boiko, O. (2021). A Comparative Analysis of the Trade and Industrial Policies of Ukraine and China in the Context of the OBOR Initiative. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 24(2), 119–136. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=965892>
3. Raišienė, A. G., Yatsenko, O., Nitsenko, V. S., Karasova, N., & Vojtovicova, A. (2019). Global dominants of Chinese trade policy development: Opportunities and threats for cooperation with Ukraine. In *ceeol.com*. *ceeol.com*. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=787138>
4. Yuan, Tian. "Political, Economic, Scientific, Technical and Cultural Exchanges between Hubei Province and the Regions of Ukraine in the XXI Century." *Chinese Studies*, no. 4 (2021): 56–82. URL: <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.04.056>.
5. Zhuravka, F., Botvinov, R., Parshyna, M., Makarenko, T., & Nebaba, N. (2023). Ukraine's integration into the world arms market. In *biblio.umsf.dp.ua*. *biblio.umsf.dp.ua*. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/4986/1/Botvinov%2C%20Rostislav%20WofS%20IM%2021%2004%20Zhuravka.pdf>

Інституціональна історія дипломатії Греції другої половини XIX – першої половини XX століття (національні особливості формування грецької моделі дипломатії)

Николаїду Елпіда-Надія,

здобувач вищої освіти 2 курсу, спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії.

Науковий керівник:

Циватий В.Г.,

кандидат історичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України; член правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин; доцент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби НН Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка; Visiting Professor у НН Інституті історії, права та міжнародних відносин, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка.

Формування моделі дипломатії та зовнішньої політики Грецької Республіки, інституціональна розбудова зовнішньополітичного відомства держави були обумовлені низкою історичних подій та факторів, які мали місце в історії Греції. Важливо виокремити наступні основні етапи формування інститутів дипломатії та зовнішньої політики, які доцільно умовно поділити на наступні віхи в історичному розвитку держави:

Просвітлення і національне відродження Греції. Цей період характеризується в основному розвитком могутньої Османської імперії, який об'єднав Південно-Східну Європу, регіон Чорного моря та Близький Схід у єдине політичне утворення, яке керувалося законами

Ісламу та Указами Султанів. У той час Європейський світ проходив стадію Відродження, Гуманізму та Реформ і поступово досяг ери Просвітлення, нова фаза соціального та інтелектуального розвитку ознаменувалася повним визнанням індивідуальності як життєво необхідної якості тогочасного світу, повним відмежуванням Науки від догм богослов'я.

Греко-православні християни були представлені своїм духовним лідером – Патріархом Константинополя. Після розпаду Османської імперії, яка відчувала свою недосконалість у порівнянні з європейськими територіями, до великих посад залучали греків. Таким чином, з 1700 року греки обіймають найвищі посади в імперії. У XVII ст. формується соціальний прошарок греків-Фанаріотів. Це були багаті високоосвічені родини, які зазвичай виступали офіційними перекладачами та дипломатами Великої Порти. У другій половині 18 ст. народжується новий клас торговців, ремісників, землевласників, які починають встановлювати зв'язки із Середньою та Східною Азією. Цей клас виступає наряду із Фанаріотами і стають провідниками ідей Просвітництва, панівною ідеєю виступало розповсюдження знань про становлення політичної рівності. З'являються нові таємні громади, які пропагували ідеї визволення нації від турків. Найбільш важливим та впливовим угрупованням було «Філікі Етерія» (Η Φιλική Εταιρεία). Отже, важливою рисою цього етапу стає зміна світосприйняття та колективне усвідомлення греками себе як нації.

Боротьба греків за незалежність, перше політичне утворення (1821-1832). У цей час основні події розвивалися навколо боротьби та активізації зусиль греків-патріотів. 1814 року в Одесі виникла таємна спілка «Філікі Етерія», в яке увійшли греки, що у більшості своїй перебували на російській військовій і державній службі. Як вже зазначалося, «Філікі Етерія» підбурювала повстання греків, що розпочалися в 1821 році у Молдавії та поширилися на материкову Грецію, від Пелопоннесу до Македонії. На початку березня 1821 р. загін добровольців під керівництвом генерала російської армії Олександра Іпсіланти перейшов турецький кордон на Дунаї. Похід закінчився невдачею, але послужив поштовхом для початку національно-визвольної грецької революції. На Пелопоннесі повстанці зайняли місто Каламата і створили перший грецький урядовий орган — Пелопоннеський сенат. День початку повстання — 25 березня святкується зараз в Греції як День незалежності. Повстання проводилися греками під впливом ліберальних та націоналістичних рухів Європи. Усвідомлення відродження елінізму, демократії та суверенності держави широко пропагувалися і це дало поштовх як для Греції, так і для Європи загалом. Рух солідарності поширився і серед європейських інтелектуалів та ліберально налаштованих кіл Європи, які вважали, що грецька революція була піонером європейського лібералізму та відродженням класичної форми демократії та просвітлення. Прагнення здобути незалежність та отримати Конституцію, яка б гарантувала політичне та соціальне звільнення

мобілізувало більшість греко-православного населення на материковій Греції на відчайдушну боротьбу проти Османської імперії.

Підсумовуючи здобутки цього періоду, варто зазначити, що 1822 року Греція проголосила незалежність, але ще багато років продовжувалася кровопролитна війна з турками. За Адріанопольським договором, укладеним після перемоги Росії над Османською імперією у війні 1828-1829 рр., Греція отримала автономію, а 3 лютого 1830 р. за рішенням Лондонської конференції – Росія, Англія і Франція – Греція стала незалежною державою. Перший грецький президент Іоанніс Каподістрія був убитий 1831 року. Тоді у внутрішні справи Греції втрутилися «великі держави», заявивши, що Греція повинна бути монархічною державою.

Від абсолютистської до конституційної монархії (1832-1862). Перша Конституція Грецької Республіки. Цей період ознаменувався встановленням абсолютистської монархії в Греції. 1833 року на грецький престол зійшов король Оттон Баварський із німецької династії Віттельсбахів. У Грецію також були введені баварські війська, а грецька національна буржуазія відсторонена від управління державою. Розвиток економіки відбувався повільно. Греція перебувала у фінансовій залежності від іноземного капіталу, не мала власної сировинної бази. З 1834-1838 роки у низці регіонів відбулися масштабні селянські повстання, які були жорстоко придушені. Національна буржуазія в боротьбі за політичну владу використовувала селянський рух і невдоволення міських низів. 14 вересня 1843 спалахнуло збройне повстання у грецьких військових частинах в Афінах. Король змушений був розпустити баварські війська, дати відставку міністрам-баварців і скликати Національні збори, які прийняли конституцію, що встановила відповідальне міністерство, двопалатну систему і виборче право, обмежене майновим цензом. 1834 року Афіни були оголошені столицею країни, однак об'єднання грецьких земель продовжувалося до 1947 р.

Встановлення ліберального парламентаризму та економічний розвиток (1862-1893). Друга Конституція Грецької Республіки. У ці роки економічна розруха, важке оподаткування, відсутність демократичних свобод викликали в лютому 1862 року революцію. Відбулися повстання у багатьох містах містах. У жовтні було створено тимчасовий уряд, який оголосив про позбавлення влади короля Оттона і скликав Національні збори для вироблення нової конституції та виборів короля. У 1862 році греки вибрали своїм королем датського принца Георга I із династії Глюксбургів.

Прийнята наприкінці 1864 конституція вводила однопалатний парламент і загальне виборче право. У тому ж році Греції передавалися Іонічні острови. У 1881 році в Константинополі була підписана конвенція про передачу Греції частини Фессалії та району Арти в Епірі. До початку 20 століття при владі в Греції почергово перебували представники двох потужних грецьких політичних угруповань, очолюваних Харілаосом Трикупісом і його суперником Теодоросом

Деліанісом. Політика першої – Прогресивної партії, заснованої у 80-х роках 19 століття, виражала інтереси великої торгової і промислової буржуазії, пов'язаної з іноземним (переважно англійським) капіталом. Деліаніс і його прихильники – націоналісти – прагнули здійснити вимоги тієї частини буржуазії, яка виступала проти засилля іноземного капіталу, за возз'єднання з Грецією всіх грецьких земель.

Економічна та політична криза (1893-1909). Період 1893-1909 років характеризувався наростанням економічної кризи, яка призвела країни до боргів. До того ж, у цей час спостерігається політична криза. У 1893 році, не маючи коштів для сплати боргів, уряд Трикупіса оголосив про державне банкрутство Греції. Одне з численних антитурецьких критських повстань, що почалося в 1896 році, призвело до греко-турецької війни 1897. Непідготовлена до війни Греція зазнала поразки і була змушена сплатити Туреччині контрибуцію. Фінансова неспроможність Греції призвела до заснування 1898 року Міжнародної фінансової комісії (Велика Британія, Франція, Росія, Австро-Угорщина, Німеччина та Італія), якій доручався контроль за доходами та витратами Греції.

Елефтеріос Венізелос та остання фаза національного об'єднання (1909-1924). Кінець 19-го — початок 20 століття характеризувалися для Греції деяким прискоренням темпів розвитку економіки. Фінансова залежність Греції від західних держав викликала невдоволення широких кіл суспільства. 1908 року група офіцерів, пов'язаних з опозицією, створила «Військову лігу» та очолила Афінське повстання 1909 року, в результаті якого до влади прийшов засновник Ліберальної партії, утвореної 1910 року, Елефтеріос Венізелос. Він провів реформи оподаткування, аграрну і адміністративну реформи, брав участь у створенні Балканського союзу 1912. У результаті першої та другої Балканських воєн 1912-1913 років Греція отримала Македонію із Салоніками, Західну Фракію із містами Серрес, Кавала і Драма, Епір і Крит.

У перші роки Першої світової війни 1914-1918 Греція займала нейтральну позицію. Водночас в державі розгорнулось протистояння між королем Костянтином I і прем'єр-міністром Елефтеріосом Венізелосом щодо того, чи має Греція взяти участь у Першій світовій війні. Ця розбіжність і наступне звільнення Венізелоса з посади королем призвели до глибокого розколу в особистих відносинах між двома політиками, який переріс у розкол між їхніми послідовниками і більш широко – у розкол у грецькому суспільстві в цілому – Національний розкол. Тільки 29 червня 1917 року вона виступила на боці Антанти.

Після Першої світової війни в Греції спостерігався підйом революційного руху – її участь у війні призвела до економічної розрухи, фінансової кризи. 24 вересня 1922 року розпочалося повстання проти політики уряду, яке незабаром поширилося на всю Грецію і призвело до повалення уряду монархістською Народною партією, представник якої змінив у листопаді 1920 року Венізелоса на посаді голови уряду.

Король Костянтин зрікся престолу на користь свого сина – Георга II і 27 вересня 1922 покинув Грецію.

У липні 1923 року було підписано Лозаннський мирний договір 1923, який завершив війну. Відповідно до підписаної Грецією і Туреччиною конвенцією про обмін населенням до Греції прибуло 1,5 млн. переселенців. Приплив дешевої робочої сили призвів до зниження зарплати в усіх галузях промисловості. У відповідь на це в серпні 1923 року відбувся під керівництвом Компартії Греції загальний страйк. Незважаючи на поразку страйк здійснив вплив на розвиток політичної боротьби. На виборах у грудні 1923 більшість отримали прихильники проголошення Греції республікою. Король Георг II у грудня 1923 року покинув країну.

Друга Грецька Республіка (1924-1935). 23 березня 1924 року Установчі національні збори проголосили Грецію республікою. Новий уряд країни під керівництвом Александропа Папанастасіу прийняв низку законів, які зміцнили новий режим, зокрема про аграрну реформу та ін. Підйом на початку 1925 року робітничого і селянського руху, деякі ліберальні заходи уряду Папанастасіу викликали побоювання великої буржуазії. У червні 1925 року, генерал Теодорос Пангалос здійснив державний переворот, заарештував своїх супротивників, оголосив компартію поза законом і заарештував весь її склад, розпустив Грецький парламент та оголосив себе у січні 1926 року диктатором.

Масове невдоволення політикою Пангалоса спричинило його повалення у 1926 році. Нові вибори принесли перемогу Ліберальній партії Елефтеріоса Венізелоса. Коли до влади прийшов уряд Венізелоса, у країні були відновлені деякі демократичні свободи.

Світова економічна криза, що почалася в 1929 році, з винятковою силою вразила Грецію, особливо її сільське господарство. У 1932 році до влади прийшов лідер Народної партії Панаїс Цалдаріс, який у зовнішній політиці орієнтувалася на Францію. У жовтні 1935 року лідер Національної радикальної партії Георгіос Кондиліс здійснив військово-монархічний переворот. За його пропозицією парламент ухвалив рішення про відновлення монархії, що дозволило королю Георгу II повернутися до Греції.

Занепад Республіки та встановлення диктатури Іоанніса Метаксаса (1935-1941). У 1936 році генерал Іоанніс Метаксас здійснив фашистський переворот, розпустив усі політичні партії, заарештував їх лідерів та встановив диктатуру. У зовнішній політиці уряд Метаксаса проводив курс на зближення із Німеччиною.

Отже, дипломатія Греції та її модель має багатовікову інституціональну історію та багатий досвід успішного здійснення зовнішньої політики. Модель дипломатії в історичній ретроспективі та сучасності має практичний інтерес для інших держав світу. Сучасна грецька дипломатія активно використовує набутий протягом віків інституціональний досвід, перейнявши від давньогрецької дипломатії як низку методів, так і деякі принципи зовнішньої політики.

Основним дипломатичним інструментарієм та напрямками грецької зовнішньої політики в XIX – першій половині XX століть були:

- створення якнайкращих зовнішніх умов для збереження внутрішньополітичної стабільності та сталого економічного розвитку;
- мирне співіснування та забезпечення територіальної цілісності держави дипломатичними засобами;
- забезпечення мирних, стабільних відносин конструктивного партнерства із сусідніми державами шляхом політико-дипломатичного діалогу і відповідних форм дипломатії;
- грецька модель дипломатії та інструменти грецької дипломатії забезпечували в складних геополітичних умовах інституціональний розвиток взаємовигідної співпраці грецької держави із провідними державами світу.

Список використаних джерел і літератури

1. Σαπφώ Τλούπα Πολιτιστικό πανόραμα: νέα ελληνικά και πολιτισμός. Εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη 1994.
2. Θάνος Βερέμης-Γιάννης Κολιόπουλος Ελλάς: η σύγχρονη συνέχεια από το 1821 μέχρι σήμερα. Εκδόσεις Καστανιώτη 2006.
3. Циватий В.Г., Таранова К.О. Дипломатична служба Грецької Республіки: традиції, модель, інституційний розвиток (історико-політичний аспект). *Зовнішні справи*. 2013. № 2. С. 40-45.

Секція 3:

Освіта України та країн світу:

історія та сучасні тенденції

Освіта України та країн світу: історія та сучасні тенденції

Грекова Марія,

студентка 3 курсу спеціальності 291 Міжнародні відносини

Науовий керівник:

Новосколькова Л.О. ,

кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології і
міжнародних відносин

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Освіта є одним із найважливіших аспектів розвитку суспільства. Вона формує майбутнє нації, впливаючи на соціально-економічний прогрес і культурну ідентичність. В Україні та світі освіта проходить через значні зміни, що викликані глобалізацією, технологічним прогресом і соціальними трансформаціями.

Формування системи освіти в Україні пройшло довгий історичний шлях і пов'язано, перш за все, з появою і розвитком писемності, створенням слов'янської азбуки у IX ст. Перші освітні заклади виникали в монастирях, де навчали релігії та грамоті. В історії, літописанні, описовій географії спроби і успіхи вітчизняних вчених того часу були помітні, автори яких, тим самим показали високий рівень освіченості, високу моральність, гуманність, потяг до знань. На 1654—1656 роки в межах Гетьманщини та всіх етнічних українських територіях населення було досить освічене, як відзначали тогочасні мандрівники — більшість українського населення письменні і вміють читати, що було високим показником освіти тогочасної Європи [1, с. 3-5].

На жаль, у XIX ст. в Україні посилюються процеси насильницької русифікації, утиснення української мови та культури. Тому після лютого 1917 року створення ефективної системи освіти в Україні стає одним з основних питань у діяльності Центральної Ради. Влітку 1917 року у Києві був створений перший Український народний університет [2, с. 78-91].

В подальшому розвитку, недоліки, притаманні адміністративно-командній системі, негативно відобразилися і на сфері освіти та науки. Якщо розвинені капіталістичні країни у порівнянні з 50-ми – початком 60-х рр. у декілька разів збільшили свої витрати на науку і освіту та здійснили прорив до нових технологій за рахунок потужного розвитку мікроелектроніки, інформатики, біотехнології, то Радянський Союз топтався на місці, втрачаючи пріоритети у розвитку науки і освіти.

Незалежність України у 1991 році стала початком нових реформ у сфері освіти, спрямованих на інтеграцію в європейський освітній простір. У період 1991-2002 років, було ухвалено Закон Української РСР «Про освіту» та Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», у яких чітко окреслено право України на формування незалежної від зовнішнього центру політики у сфері освіти і науки,

схвалено Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») [3, с. 94-100].

У норвезькому місті Берген 19-20 травня 2005 року на конференції Україна офіційно приєднується до Болонського процесу, що має на меті створення Загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 року. Це надає можливість здійснити перетворення вищої освіти за узгодженою системою критеріїв, стандартів і характеристик, що дозволяє Україні стати частиною європейського освітнього і наукового простору. Інтеграція України у світовий освітній простір, Болонська декларація, що стала новим етапом у розвитку вищої школи Європи, докорінно змінили філософію освіти в Україні. Інтеграція в Європу означає зростання відкритості національної освіти й економіки та потужної конкуренції з боку вищих навчальних закладів, освітніх установ, організацій і підприємств Європейського Союзу.

Так найвідоміша країна світу за рівнем своїх технологій Японія, займає перше місце в цьому списку завдяки своїм реформам освітньої системи. У них вийшло повністю змінити модель освіти і створити ефективну систему контролю в цій сфері. Після повного краху економіки цієї країни освіта стала єдиним джерелом розвитку для Японії. Ця країна має дуже давню історію освіти, традиції які зберігаються і зараз. Рівень грамотності населення 99,9%, хоча обов'язковим є тільки початкова освіта. Також, Польща - єдина країна в світі, де було створено власне міністерство освіти, яке й зараз працює найкращим і належним чином. Польська вища школа визнається в багатьох країнах завдяки стабільно високій якості навчання.

Завдяки постійному зростанню витрат на освіту та оптимізацію їх структури розвинуті країни зберігають провідне становище у світовій економіці. У різних країнах світу існують різні підходи до організації навчання. Наприклад, фінська модель акцентує увагу на рівності та інклюзивності, що дозволяє всім учням отримувати якісну освіту без дискримінації. У США система освіти є більш децентралізованою, що дозволяє кожному штату адаптувати навчальні програми під свої потреби. Також, у сучасному світі здійснюється якісне навчання у таких країнах, як Південна Корея, яка знаходиться далеко попереду від решти країн світу за рівнем розвитку технологій, що досягнуто завдяки системі освіти і реформ уряду. Це Сінгапур, Гонконг, Великобританія, Фінляндія, Канада, Нідерланди, Ірландія, Відень. В інших регіонах, наприклад, в деяких частинах Африки, доступ до якісної освіти залишається викликом через бідність та нестачу ресурсів. Важливо також зазначити, що міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, працюють над покращенням освітніх стандартів і забезпеченням рівнобічного доступу до освіти по всьому світу.

В останні роки в Україні реалізуються численні реформи, зокрема концепція Нової української школи, яка передбачає особистісно орієнтований підхід до навчання, інтеграцію STEM-освіти (наука, технології, інженерія, математика) та розвиток критичного мислення.

Проблеми з доступом до якісної освіти залишаються актуальними. Внутрішньо переміщені особи також стикаються з труднощами у отриманні освіти через нестачу ресурсів та інфраструктури, а також проблеми з бюджетуванням освітніх програм залишаються серйозним викликом для України. Недостатнє фінансування призводить до нестачі ресурсів та погіршення якості навчання.

Слід зазначити, що використання онлайн-навчання та дистанційних курсів наразі є особливо актуальним, під час збройної російської агресії проти України. Це дає змогу багатьом студентам продовжувати навчання, незважаючи на обмеження. Наприклад, міжнародні програми обміну, такі як Erasmus та Fulbright, сприяють міжкультурній комунікації та співпраці між університетами різних країн, що дозволяє здобувачам освіти отримувати нові знання та досвід.

Нещодавно, Європейський Союз розпочав нову комунікаційну кампанію "Разом навчаємося і зростаємо", що має на меті підтримати освіту та молодь України в часи війни. Посол ЄС в Україні Катаріна Матернова в межах презентації ініціативи нагадала, що "в Україні триває війна, яка кардинально змінила життя мільйонів дорослих". "Але найбільш вразливим є саме молоде покоління, позбавлене нормальних умов для навчання й розвитку. Тому ми вважаємо критично важливим зробити все від нас залежне, аби створити для школярів, студентів, педагогів безпечний освітній простір та надати методичну, технічну, психологічну допомогу", - розповіла вона [4].

У зауваженні "загального порядку 13 про право на освіту за статтею 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права" зазначається: "Освіта одночасно є і правом людини, і необхідним інструментом для реалізації її інших прав. Відкриваючи широкі можливості, право на освіту є головним інструментом, за допомогою якого економічно і соціально маргіналізовані групи дорослих і дітей можуть позбутися бідності і знайти можливість повноправно брати участь у житті своїх громад. Освіта відіграє життєво важливу роль у розширенні можливостей жінок, у захисті дітей від непосильної і небезпечної праці та сексуальної експлуатації, у заохоченні прав людини та демократії, у захисті навколишнього середовища та у контролі за зростанням чисельності населення" [5].

Отже, освіта в Україні переживає етап трансформації, прагнучи інтегруватися у світову освітню спільноту. Вивчення досвіду інших країн може стати важливим кроком у покращенні української системи освіти. Необхідно продовжувати реформи, спрямовані на підвищення якості навчання та забезпечення доступності освіти для всіх верств населення. Адаптація до нових викликів і тенденцій є ключовою для забезпечення якісного навчання та підготовки майбутніх поколінь до реалій життя.

Список використаних джерел і літератури

1. Освіта в Україні : історія, сучасність та майбутнє : бібліографічний покажчик / упоряд. Ж. П. Копитко, Л. В. Орел ; Департамент культури виконавчого органу

- Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації); Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих. – Київ, 2018. – С. 3-5.
2. Беллецца, С. А. Освіта в Україні під час нацистської окупації : на матеріалах Дніпропетровської області / С. А. Беллецца // Український історичний журнал. – 2010. – № 3. – С. 78-91.
 3. Погребняк, Н. М. Історичний аспект розвитку процесів оновлення освітнього простору в системах освіти різних країн / Н. М. Погребняк // Гуманітарні науки. – 2013. – № 1. – С. 94-100.
 4. ЄС запустив нову кампанію на підтримку освіти та молоді України під час війни. DOI: <https://www.rbc.ua/rus/news/es-zapustiv-novu-kampaniyu-pidtrimku-osviti-1727699115.html> (дата звернення 07.10.2024)
 5. Зауваження 13 загального порядку про право на освіту в Статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, 08/12/99. E/C.12/1999/10, пункт 1. DOI: <http://www.unhchr.ch> (дата звернення 07.10.2024)

Освіта України (європейський вектор):

історія та сучасні тенденції

Олексій Пілевін-Савенко

студент 3 курсу спеціальність «Міжнародні відносини»

Науовий керівник:

Новосколькова Л.О. ,

кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології і міжнародних відносин

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

За всі часи існування світу, освіта була є і буде однією з найвпливовіших сил у світі. Вона вчила людей спілкуватись, комунікувати, домовлятись. Україна не є виключенням, наші перші школи з'явилися ще у Давній Русі, і в загалом вони були при церквах, монастирях та інших закладах пов'язаних з релігією. А також одним із найстаріших академій Європи є Києво-Могилянська академія-флагман навчання всієї Європи.

Якщо ж ми перейдемо до часів Радянського союзу, то у нашій країні почалася масова ліквідація неписьменності, а також пізніше розпочалися репресії українського народу та нашої літератури та культури. Дуже важкий період через те що знищували українських письменників, поетів, музикантів, та просто людей, які любили Україну та були щирими патріотами. З початку Незалежної України, наша держава взялась за освіту кардинально. Було взято за основу та було долучено нашу державу до Болонського процесу.

Якщо ж брати історію освіти Європи, то там все почалось трохи раніше. Греція стала першопрохідником у світі освіти, перші філософські школи та ліцеї, такі як академія Платона чи ліцей Аристотеля, були створені саме тут. Недарма називають Грецію, колискою західної цивілізації. Пізніше перші юридичні школи були відкриті у Римі, тому що це римляни полюбили застосовувати свої знання на практиці.

У XII-XIII столітті було започатковано перші університети у центральних містах Європи-Париж, Лондон, Оксфорд, Болонья. Але через відсутність фінансових можливостей, більшість дітей були змушені працювати зразу після закінчення середньої освіти у школах (деякі навіть не мали базового вміння -читати, писати, рахувати). Університети були доступними для поважних, заможних підприємців, бізнесменів чи людей, які пов'язані з владою.

З XIX століття почався масовий прорив у реформації освіти. Школи ставали обов'язковими для навчання, було створено перші медичні академії, університети ставали більш заточеними на певні дисципліни. Друга світова війна була крахом у освіті не тільки у Європі, а й у Радянському союзі. Шість років без освіти, багато загиблих дітей, педагогів, студентів. Післявоєнний період, коли все зруйноване і потребує відновлення — ніхто і не думав за отримання вищої чи навіть базової освіти.

У 1999 році, у Лісабоні було прийнято рішення щодо перетворення та зміни освітньої програми. 29 міністрів Європейських країн прийняли рішення щодо покращення умов навчання студентів та системи освіти. Пізніше у 2010 році стало видно наявну ціль Болонського процесу — сфокусувати навчання в університетах Європи на ринок праці, а також збільшення привабливості навчання для студентів з інших країн.

Якщо брати 2024 рік, то наразі всі європейські країни намагаються переводити навчання у цифровий варіант задля комфорту студентів та викладачів. Більш того, освітній розвиток переходить на інший рівень для груп людей, які за медичними показниками не можуть вчитись у основних групах, для цього створюють навіть спеціальні школи чи університети.

Порівнюючи рівень освіти України та Європи можемо зазначити, що в нас все ще ведуться застарілі рамки освітніх програм. На мою суб'єктивну думку, у нас у школах хоч і застарілі рамки навчання, але наші школярі випускаються більш прогресуючими у порівнянні з європейськими школярами. Але система отримання вищої освіти у Європі більш доступна. Хотів би нагадати про умови проживання гуртожитків. Більшість гуртожитків України мають багато недоліків у зв'язку з війною та недостатньою фінансовою допомогою від держави. Також найголовнішим фактором на мою думку є, те що після навчання у європейському університеті — для тебе завжди є місце для роботи за професією. В нашій країні, нажаль, не завжди виходить працювати за спеціальністю.

Підсумовуючи, хотів би сказати, Україна є прогресивною країною, і у нас є перспективи для розвитку. Але все ж, ми навіть в умовах війни, продовжуємо встигати за динамічними інноваціями у рамках освіти.

До питання про морально-екологічний імператив освіти

Радіонов Вадим,

аспірант спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

Науковий керівник:

Бельська Т.В.,

доктор наук з держ. упр., професор, професор кафедри менеджменту і
публічного адміністрування

Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова

Місце тієї чи іншої країни в сучасному світі, конкурентні позиції її економіки дедалі меншою мірою залежать від розмірів території, запасів природних ресурсів і дедалі більшою мірою – від людських ресурсів, від спроможності населення засвоювати та використовувати накопичені знання, а також генерувати нові знання, які забезпечують лідерство у сфері високих технологій, роль знань різко зростає. Використовувати й удосконалювати сучасні технології здатні лише люди, які мають 10-15 років освіти та установки на безперервне оновлення запасу знань. Тому постіндустріальний етап суспільного розвитку називають суспільством, заснованим на знаннях. За таких умов випереджальний розвиток освіти стає важливим чинником національної конкурентоспроможності.

Темпи науков-технічного прогресу за всіх позитивних здобутків для людства спричинили й таку проблему – відставання системи освіти від накопичених і накопичуваних наукових знань. Наука й освіта, змінюючи свою спрямованість із техногенно-економічної на екологічно доцільну, мають випереджати природоперетворювальну діяльність людей, не тільки передбачати й прогнозувати, а навіть в умовах невизначеності майбутнього й різноманітних ризиків пропонувати попереджувальні, дозвільні й обмежувальні рекомендації.

Аналіз літератури дає змогу зробити висновок, що нині світогляд людини починається з екології, з екологічного мислення, а виховання й освіта людини – з екологічного виховання.

У законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», у статті 7 «Освіта і виховання в галузі охорони навколишнього природного середовища» зазначено, що «підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у галузі охорони навколишнього природного середовища». Ця система включає в себе загальну, середню професійну, вищу та додаткову професійну освіту [1].

Найважливішу роль у становленні екологічної культури особистості відіграє вища школа, де нерозривними є наукові дослідження, інновації та навчання, де відбувається формування екологоорієнтованого професійного світогляду, ціннісно-сислової сфери особистості, опановують на практиці екологічні норми й вимоги,

досвід ухвалення екологічно доцільних рішень та особистої участі у розв'язанні екологічних проблем.

При цьому екологічна компетентність як особистісна властивість, що розвивається, може і повинна стати показником рівня сформованості екологічної культури.

У багатьох університетах світу, наприклад, у 50% університетів Скандинавії, у 96% вишів Великої Британії та Швеції, реалізуються освітні програми та курси в галузі сталого розвитку. І лише в 5% українських вишів здійснюються дослідження проблем сталого розвитку природи і суспільства, розробка та впровадження фахових екологічних освітніх програм (основних і додаткових) [2]. На ділі брак екологічних знань і компетенцій на відміну від загальнокультурних і технічних не прирівнюють до профнепридатності чи функціональної неграмотності. Пріоритет традиційно віддається оволодінню необхідним рівнем екологічних знань – умінь – навичок – компетенцій замість світоглядної складової, формування морально-екологічного імперативу свідомості. Для підготовки кадрів, які здійснюють управління відходами в країні, зазначені проблеми видаються найбільш актуальними.

Професіонал зобов'язаний передбачати можливі наслідки, мінімізувати ризики не тільки для людини, суспільства, а й для природи, володіти професійною етикою. Досить часто терміном «етика» позначають систему моральних і етичних норм певної соціальної групи, причому йдеться насамперед про професійну етику, як певний моральний кодекс (клятва Гіппократа, честь офіцера, педагогічна етика, суддівська етика). У згаданих професіях необхідна особлива моральна відповідальність, оскільки вони пов'язані з людьми, їхнім фізичним, психологічним, моральним, юридичним станом, який можливо змінити на довгі роки. Не менш важливою і складною є діяльність фахівця з охорони довкілля, і в цьому контексті фахівця з управління відходами, який впливатиме на середовище існування і людську діяльність у ньому, формуватиме комунікації та спосіб життя споживачів. У зв'язку з цим постає питання, які етичні засади професії необхідні цим фахівцям.

На наш погляд, ключовими компетенціями є:

- світоглядна, яка пов'язана з уявленнями та розумінням цінностей навколишнього світу;
- загальнокультурна, яка включає знання і розуміння національних культур і загальнолюдської культури;
- комунікативна компетенція, яка є чинником гармонізації стосунків на професійному, суспільному рівнях і в системі «людина – природа – суспільство»;

Зазначимо, що екологічна компетенція, яка має бути також ключовою в цій професії, у стандартах вищої професійної освіти в професійного навчання не виокремлюється [3]. Формування екологічної культури та володіння моральними нормами екологічної поведінки

лише декларуються, але не забезпечуються освітніми програмами та педагогічними технологіями.

Знання трансформуються в переконання, коли зачіпають інтереси особистості, коли вмотивована участь у процесах, а зацікавленість виникає, коли знання збігаються з власним досвідом. Тому величезну роль мають знайомство з кращими прогресивними проектними рішеннями та аналіз конкретних практик з управління відходами [4, 644-647]. Бо саме знання про управління відходами це сьогодні теоретичний і практичний імператив екологізації освіти.

Прийняти управління відходами в контексті морально-екологічного імперативу непросто. На кожну людину в сім'ї, на підприємстві чи в установі, яка усвідомлює й розуміє необхідність переходу від старих методів ведення справ, припадає набагато більше людей, які не бачать потреби в змінах або не прагнуть до них. А якщо просто сказати їм, що необхідно змінити поведінку, не факт, що їх вдасться переконати. Люди можуть бути впертими.

Для подолання цього опору змінам важливим інструментом є ефективна та стійка комунікація, під час якої виявляють проблеми людей і на них дають практичні аргументи та чіткі послання. Реальна інформаційна робота також слугує потужним механізмом для надання практичних рекомендацій, інформації та підтримки, щоб допомогти перевести вмотивованих споживачів і виробників із ситуації, коли вони знають, але не впевнені в тому, що або як вони можуть зробити, у ситуацію, у якій вони відчують себе потрібними. Існує безліч моделей зміни поведінки, але всі вони мають однакові або схожі характеристики. Як правило, виділяють п'ять поведінкових станів на шляху від необізнаності до активності. Просування цим поведінковим шляхом не є автоматичним, проте потрібні зусилля, щоб допомогти людям рухатися ним. Для того щоб докласти цих зусиль, необхідно, щоб керівники вищої ланки підприємств та установ, а також голови та впливові особи в домогосподарствах були обізнані про управління відходами та або стимулювали, або підтримували зусилля з упровадження підходу управління відходами.

Однак навіть якщо вони обізнані та підтримують, цього недостатньо. Без відповідної зовнішньої підтримки їхні можливості обмежені. Необхідний зовнішній механізм, здатний викликати ентузіазм, стимулювати заходи і забезпечити підтримку. А також розробка навчальних програм і методичних матеріалів, придатних для використання в початковій, середній і вищій ланках освіти. Вони мають бути спрямовані на підвищення обізнаності та інформування майбутніх поколінь про те, чому необхідне ресурсозберігаюче виробництво, ефективне водокористування, мінімізація відходів; і що можуть зробити окремі громадяни для сприяння цьому процесу. Потрібні навчальні програми для середніх шкіл і навчальних закладів вищого рівня, що включають Концепцію з переходу України до «синьої економіки» та управління відходами.

Список використаних джерел і літератури

1. Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
2. Оцінювання сформованості екологічних компетентностей:
3. Навчально-методичний посібник / В. П. Карпенко, І. І. Мостов'як, Т. М. Пушкарьова-Безділь. – УНУС, 2017. – Одеса: НУ «ОМА», 2017. – 59 с.
4. Горошкова Л.А. Освіта для сталого розвитку: теорія, методологія,
5. практика. Київ: БІНПО, 2022. 102 с. URL: https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9B.%D0%90.%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%D0%95%D0%9D%D0%9A.pdf
6. Радіонов В. С. Управління органічними відходами як імператив захисту навколишнього середовища: історико-філософський контекст / *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 5(5) 2024. С. 640-653.

Педагогічні погляди китайського мислителя Дун Чжуншу: конфуціанство як основа виховання

Гончарук Вадим,

магістр 2 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Жолоб М.П.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та археології Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

У Стародавньому Китаї існувало місце, де великий імператор, володар усієї Піднебесної, повинен був зійти з коня та пройти пішки біля мавзолею чиновника, який змінив хід історії своєї країни. Цей чиновник, Дун Чжуншу, не був ні імператором, ні князем, ні принцом, але його ідеї та освітні погляди залишили глибокий слід у китайській культурі на тисячоліття. Його основна пропозиція – "викорінити сто шкіл і шанувати виключно конфуціанство" – стала лозунгом освітньої політики цілої династії Хань, що забезпечила централізовану ідеологічну базу для управління державою.

Дослідження освітніх поглядів Дун Чжуншу є надзвичайно важливим для розуміння не лише освітніх процесів, а й соціальних структур китайського суспільства. Конфуціанські принципи, закладені Дун Чжуншу, вплинули на всі аспекти китайського життя — від сімейних відносин до державного управління. Вивчення цих аспектів не лише сприяє кращому розумінню китайської культури, а й допомагає педагогам і студентам оцінити глобальні освітні традиції, збагачуючи їхній культурний кругозір.

Дун Чжуншу (кит. - 董仲舒 - 179-104 рр. до н.е.) увійшов в історію як визначний китайський мислитель (філософ-ідеаліст), як педагог, як

майстер конфуціанства, так і як державний діяч за часів Західної династії Хань (202 р. до н.е. – 9 р. н.е.). У пам'яті китайського народу закарбував себе як «Конфуцій династії Хань» (汉代孔子). Народився у заможній родині в Гуанчуань (сучасний Цзаоцян, провінція Хебей). Вже з дитинства виявляв неабияку тягу до знань і конфуціанських текстів. Через інтенсивне навчання, у підлітковому віці досяг рівня глибокого знавця «П'яти класик» і став майстром конфуціанства. У дорослому віці він став визнаним педагогом, зібравши навколо себе численних учнів. Особливістю його викладання було залучення успішних учнів до навчання новачків, що створювало умови для розширення педагогічної практики. Дун Чжуншу також займав важливі державні посади. У 140 р. до н.е. він був помічений імператором У-ді, у ході його політики «обрання найкращих і найрозумніших із народу» за відповідь на «Три стратегії Неба і Людини» (天人三策), що заклало основу його політичного успіху. Однак його критика імператора, мало не коштувала йому життя, але його врятував колишній учень. Дун Чжуншу прослужив понад 20 років чиновником і, відчуваючи втому, пішов у відставку в 121 р. до н.е., вирішивши присвятити останні роки життя письменництву. Помер у 104 р. до н.е. і похований перед мавзолеєм храму Дунцзи у місті Янчжоу (扬州市) [2, с.6].

Освітні погляди. Дун Чжуншу переймався також питаннями освіти. Так, у своєму короткому трактаті, написаному у 134 р. до н.е., «Відповідь на моє піднесення більш гідним і досвідченим ученим» (举贤良对策) [3], він висунув три основні напрямки культурної і освітньої політики:

- *«Викорінити сто шкіл і шанувати виключно конфуціанство»* (罢黜百家, 独尊儒术). Дун Чжуншу вважав, що для забезпечення політичної єдності держави і закону необхідно спочатку об'єднати уми - досягнути ідейної єдності. В той час порочна система управління полягала саме у відсутності єдності в думках, тобто так звані «нинішні вчителі сповідують різні вчення, люди мають різні протилежні думки, вчені мають різні теорії і не мають спільної філософії. І по цій причині, з перерахованого вище, тримати в руках єдність влади і законодавство гілки влади не знають як». «Коли часто змінюються закони та укази, піддані не знають, чим вони повинні керуватися і як їх дотримуватися» [1, с. 2523]. Отже, Дун Чжуншу пропонував скинути сто філософських шкіл, і поважати виключно конфуціанство, для того, щоб досягти єдності думок. Тобто «все, що не належить до шести головних конфуціанських мистецтв (六艺 - етикет, музика, стрільба з лука, керування кінями, каліграфія, математика) і не вчення Конфуція, має бути придушено. Їм не дозволяється поширювати свої ідеї і конкурувати з конфуціанством, а теорії злих думок мають бути знищені. Таким чином, правила і норми будуть узгоджені, закони будуть роз'яснені, і люди знатимуть, чого слід дотримуватися» [1, с. 2523].

• *Заснувати школи для виховання талантів, та для прищеплення гарних звичок, звичаїв та традицій.* У зв'язку із винятковою повагою до конфуціанства, Дун Чжуншу запропонував заснувати навчальні заклади для виховання талантів. Він вважав, що «очікувати появи таланту, не піклуючись про виховання вчених, все одно, що як шукати досконалості та краси, у не обробленого нефриту» [1, с. 2518]. Ключовий пункт для реалізації цієї ідеї - це створити центральний вищий навчальний заклад (太学 - тайсюе), який буде «воротами до мудрих» та «джерелом повчання». Дун Чжуншу також висловив погляди на те, як зробити хорошу роботу такого закладу: «назначити мудрих наставників, для виховання талановитих людей» [1, с. 2518], а також посилити «оцінювання й відбір, щоб повністю розкрити їхні здібності» [1, с. 2518]. Окрім доброго управління Тайсюе, є дуже важливим і питання місцевої (провінційної) освіти. Вчений вважав, що звичайні люди завжди переслідують матеріальні інтереси, як і вода тече вниз по схилу, і якщо немає захисту (дамби), то неминуче виникне катастрофа. І цим захистом, може слугувати – освіта. Тому він запропонував «заснувати вищий навчальний заклад (тайсюе), для навчання країни, створити сільські школи (庠序 – сяйсюй), з метою виховання народу в окрузі, поступово впроваджувати у людей доброзичливість, навчати їх праведності і порядку» [1, с. 2510], щоб досягти мети «виховання народу і прищеплення гарних звичаїв» [1, с. 2510]. Іншими словами, через місцеві школи поширюється суспільне виховання та формуванню добрих суспільних звичаїв, що має особливе значення для стабільності правління.

• *Вибори для призначення на службу гідних і талановитих людей.* Дун Чжуншу вважав, що для досконалого управління державою, є дуже важливим питання способу призначення чиновників на свої посадові місця. В той час система управління державою, була досить сильно «прогнившою»: корупція серед чиновників, система «призначення сина на місце батька» (успадкування посади), практики «покупки посад» тощо. Для вирішення цієї проблеми, він пропонував обирати найкращих і найрозумніших, і «призначати чиновників відповідно до їх здібностей» [1, с. 2512]. Пропозиція Дун Чжуншу безпосередньо сприяла створенню системи відбору чиновників - «чацзюй» (察举 – або рекомендаційна система). Основна особливість цієї системи полягає в тому, що місцеві чиновники проводять пошук та добір талановитих кадрів на своїй території, потім рекомендують їх вищому керівництву чи центральній владі. Після чого кандидати проходять випробувальний термін (经过试用) та атестацію (考核) перед призначення на посади. Основним критерієм для оцінювання становило знання «П'яти класик», і таким чином конфуціанство стало головним стандартом для підготовки та відбору кадрів у державному управлінні [4, с. 62].

Дун Чжуншу, як один із найвпливовіших мислителів стародавнього Китаю, справив значний вплив на формування освітніх і моральних норм китайського суспільства. Його ідеї про викорінення

суперечливих філософських шкіл і шанування виключно конфуціанства стали основою культурної та освітньої політики династії Хань, сприяючи формуванню єдиного світогляду та мислення в суспільстві. Створення вищого навчального закладу, його пропозиції щодо виховання талантів і розробка системи відбору чиновників не лише посилили централізовану владу, а й стали запорукою розвитку освіти і культури.

Попри те, що деякі його ідеї можуть виглядати застарілими в сучасному світі, їхнє значення для розуміння конфуціанських цінностей, моральності та соціальної єдності залишається актуальним. Дун Чжуншу підкреслив важливість освіти як основи для розвитку суспільства, відзначаючи, що виховання добрих звичаїв і традицій є критично важливим для стабільності держави. Водночас тривале панування конфуціанської думки в історії Китаю не обходилося без негативних наслідків, зокрема, пригнічення інших інтелектуальних традицій, що, певним чином, гальмувало культурний прогрес.

Отже, ідеї Дун Чжуншу залишаються важливими для сучасних педагогічних практик і виховних стратегій, пропонуючи цінні уроки щодо ролі освіти у формуванні моральних цінностей і соціальної відповідальності. У вивченні китайської культури та історії його вплив безперечно заслуговує на подальше дослідження, оскільки ми продовжуємо шукати шляхи для інтеграції давніх мудростей у сучасні контексти.

Список використаних джерел і літератури

1. Han Shu, Volume 56, Biography of Dong Zhongshu, Beijing: Zhonghua Book Company, 1962.
2. Hao Jianping, Hao Jiaxing. "On Dong Zhongshu's Thoughts on Social Education." *Journal of Xianyang Normal University*, 2024, 39(3): 1-8.
3. Jing Guojing, Yu Weidong. "The Three Strategies of Heaven and Man and Dong Zhongshu's Thoughts on Governance." *Journal of Hubei University of Technology (Humanities and Social Sciences Edition)*, 2024, 41(2): 86-96.
4. Zhu Cheng. "Names and Governance: The Intent of Dong Zhongshu's Educational Thoughts." *Chuan Shan Academic Journal*, 2024(3): 59-69.

Важливість патріотичного виховання у сфері вищої освіти: Україна в світовому історичному процесі

Петрусь Юліана,

студентка 2 курсу спеціальності 256 Національна безпека

Науковий керівник:

Лісовський В.М.

кандидат політичних наук, доцент кафедри національної безпеки та політичного аналізу Національний університет кораблебудування /імені адмірала Макарова

Патріотичне виховання в контексті сучасної України набуває особливого значення. Воно є не лише проявом любові до своєї країни, а й інструментом формування активної громадянської позиції, здатності захищати національні інтереси та сприяти розвитку держави. Вища освіта відіграє в цьому процесі ключову роль, оскільки саме в університетах формується майбутня інтелектуальна еліта країни.

Чому патріотичне виховання важливе?

- Зміцнення національної ідентичності: Патріотичне виховання допомагає молоді усвідомити свою приналежність до української нації, вивчити її історію, культуру та традиції.
- Формування активної громадянської позиції: Виховує відповідальних громадян, готових брати участь у розвитку країни та захищати її інтереси
- Спротив інформаційній війні: Допомогає молоді критично оцінювати інформацію, протистояти маніпуляціям та фейкам.
- Збереження культурної спадщини: Спонукає молодь до оцінювання та збереження культурних цінностей українського народу. Роль вищої освіти у патріотичному вихованні
- Вивчення історії України: Глибоке знання історії свого народу формує почуття гордості за досягнення предків та розуміння сучасних викликів.
- Наукові дослідження української тематики: Залучення студентів до наукової роботи над актуальними проблемами української державності сприяє розвитку критичного мислення та поглибленню знань.
- Волонтерські проекти та громадські ініціативи: Участь у таких проектах допомагає студентам відчувати свою соціальну відповідальність та набути практичних навичок.
- Культурно-мистецькі заходи: Знайомство з українською культурою, мистецтвом та літературою сприяє формуванню естетичного смаку та почуття національної гордості.
- Спорт та фізична культура: Заняття спортом формують здоровий спосіб життя, дисципліну та командний дух, що є важливими складовими патріотичного виховання. Сучасні виклики та перспективи

- Інформаційна війна: Поширення фейків та маніпуляцій потребує розвитку критичного мислення у молоді.
- Глобалізація: Збереження національної ідентичності в умовах глобалізації є складним завданням.
- Оновлення змісту та методів патріотичного виховання: Необхідність адаптації до сучасних реалій та використання інноваційних підходів. *Які кроки можна зробити?*
- Включення патріотичного виховання в освітні програми: Розробка спеціальних курсів, інтеграція патріотичного компонента в різні дисципліни.
- Співпраця з громадськими організаціями: Залучення до реалізації спільних проектів.
- Використання сучасних технологій: Створення онлайн-платформ для навчання та спілкування.
- Підтримка студентських ініціатив: Створення умов для реалізації студентських проектів, пов'язаних з патріотичним вихованням.

Патріотичне виховання – це невід'ємна частина освітнього процесу. Воно сприяє формуванню активної громадянської позиції, зміцненню національної ідентичності та розвитку держави. Вища освіта має відігравати провідну роль у цьому процесі, створюючи умови для всебічного розвитку молоді та формування патріотично свідомого покоління українців.

Список використаних джерел і літератури

1. Баранов А., Шаповал Ю. Патріотичне виховання в умовах глобалізації: виклики для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2019. Вип. 26. С. 127–138.
2. Білоконь С. Патріотизм як фактор консолідації українського суспільств., *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2021. Вип. 110. С. 58–72.
3. Гриценко О. Інформаційна війна та патріотизм: вплив на національну безпеку України. *Журнал національної безпеки і оборони*. 2020. № 5. С. 34–47.
4. Горбатюк В. Культурна політика як інструмент формування національної ідентичності. *Наукові праці Національної академії державного управління при Президентові України*. 2021. Вип. 13. С. 43–57.

Всесвітня історія в контексті використання Інтернет-ресурсів на заняттях у загальноосвітній школі

Шаповалов Богдан,

студент 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Буглай Н. М.

доктор історичних наук, професор кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

На відеохостінгу «YouTube», вчителі та учні можуть знайти величезну кількість навчальних, документальних та науково-популярних відеоматеріалів, на яких знято телевізійні передачі про окремі історичні події, теми чи проблеми [1]. Україномовний сегмент YouTube зі всесвітньої історії представлений такими каналами як:

Уроки історії пітона Каа (режим доступу: www.youtube.com/@Python_Kaa) – це колекція відеоуроків із всесвітньої історії та історії України, що постійно поповнюється. Їх можна використовувати для дистанційного навчання та демонстрацій під час викладання. Тут ви можете знайти відеолекції з історії Стародавнього світу, історії Середніх віків, історії Нового часу, Новітньої історії українською мовою. Канал побудовано за принципом енциклопедії, – всі навчальні відео поєднані перехресними посиланнями та анотаціями на історичні події, що в них згадуються, об'єднані в зручні добірки. Автор каналу І. А. Алєйніков – викладач історії Кропивницького НВК №34 – економіко-правового ліцею «Сучасник». Канал створено 15.08.2014 р. Підписників станом на 04 березня 2024 р. 192 тис. і 35 731 418 переглядів.

Історія без міфів (режим доступу: <https://www.youtube.com/channel/UCXh3yVx9paWJ-BLZVqQ8CRQ>) – це популярний канал про минуле України та світу без прикрас і фальсифікацій. Ведучим і співавтором є кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних сил України Владлен Мараєв.

Тематика випусків охоплює всі періоди та висвітлює широкий спектр питань: політична, військова, економічна історія, історія міжнародних відносин, історія культури, мистецтв і спорту, біографії видатних особистостей.

Мета проекту – спростування антинаукових міфів, фейків і стереотипів про Україну та українців; поширення суспільного інтересу до історії, гордості за славетне минуле, перемоги й досягнення українського народу; сприяння консолідації українського суспільства; формування позитивного іміджу України й українців; сприяння усвідомленню місця й ролі України у світі та впливу загальносвітових процесів на нашу країну; поширення культури критичного мислення та навичок аналітичної роботи з джерелами інформації. Канал створено

30.04.2020 р. Підписників станом на 04 березня 2024 р. 810 тис. і 128 898 338 переглядів.

Всеукраїнська школа онлайн (режим доступу: www.youtube.com/@user-cu2je9cb2x) – це українська національна освітня платформа для дистанційного та змішаного навчання учнів та методичної підтримки вчителів. Мета Всеукраїнської школи онлайн – забезпечити кожному українському учневі і вчителю рівний, вільний і безоплатний доступ до якісного навчального контенту. На платформі є відео-уроки, тести та матеріали для самостійної роботи учнів (3921 відео). Для вчителів розроблено методичні рекомендації для проведення змішаного та дистанційного навчання, а також передбачено створення віртуальних класів для відстеження навчального прогресу та виконання завдань. Канал створено 20. 11. 2020 р. Підписників на станом 04 березня 2024 р. 119 тис. і 31 745 188 переглядів.

Сайт «*Всесвітня історія. Історія України. 3D-реконструкції та відео сюжети*» (режим доступу: <https://sites.google.com/view/hist-world-and-ukraine-grade-6/main>) – це сайт підтримки курсу «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас» його автори П. В. Мороз, І. В. Мороз. Тут є можливість працювати з 3D-моделями стародавніх цивілізацій і перевірити засвоєні знання за допомогою тестів.

Тетяна Вікторівна Пекар (режим доступу: www.youtube.com/@user-vr8ci2jw4w) – це канал вчителя історії Одеської ЗОШ № 45 I–III ступенів Т.В. Пекар. Тут міститься значний обсяг відеоуроків зі всесвітньої історії та історії України, громадянської освіти. Канал створено 10.10. 2015 р. Підписників станом на 04 березня 2024 р. 391 особа і 97 055 переглядів.

HistOk Популярно про історію (режим доступу: <https://www.youtube.com/@histok1665>) містить 103 відео в яких популярно розповідається про історію починаючи з хронології і літочислення і закінчуючи подіями сучасності. Канал створено 12.07. 2020 р. Підписників станом на 04 березня 2024 р. 7,7 тис. і 692 515 переглядів.

Нова Школа 8 клас (режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=IltbRB-cTE>) містить 150 відеоуроків власного виробництва «Нова Школа» в т. ч. з всесвітньої історії та історії України і відео від провідних освітніх YouTube каналів з України. Розробники каналу відбирають кращі відео та збирають в плейлисти відповідно нової програми. Мета каналу – це створення повноцінних мультимедійних підручників по кожному предмету з 1 по 11 клас. На вкладці «Канали» розташовані добірки для кожного класу. Канал створено 15.08. 2018 р. Підписників станом на 04 березня 2024 р. 1,23 тис. і 32 622 переглядів.

Канал Аліни Нагорної «*Пізнаємо історію*» (режим доступу: <https://www.youtube.com/@user-iv2sl7cjbe/featured>). Тут розміщені дистанційні уроки зі всесвітньої історії (69 відео). Мета каналу – допомогти учням в підготовці до уроків. Канал створено 17.03. 2020 р. Підписників станом на 04 березня 2024 р. 12,9 тис. і 2 681 245

переглядів.

Онлайн-уроки з історії (режим доступу: <https://www.youtube.com/@user-yq9tf4dc6x>). На каналі містяться 63 відеоуроки зі всесвітньої історії та історії України, які співпадають із шкільною програмою. Канал створено 30.10. 2020 р. Підписників станом на 04 березня 2024 р. 1,49 тис. і 336 080 переглядів. Навчальні матеріали з історії викладач може знайти в окремих тематичних розділах бібліотек «History. Твоя електронна бібліотека» (режим доступу: <https://uahistory.co/>).

Мета цього ресурсу – щоб кожен учень, вчитель, викладач, мали змогу онлайн вивчати потрібний матеріал, тим самим розвиватись, пізнавати щось нове. Сайт цього ресурсу містить такі розділи: «ГДЗ», «ЗНО», «ДПА», «Підручники», «Посібники», «Особистості», «Відео». Зокрема, у розділі «Підручники» можна обрати рубрику «Всесвітня історія: Електронні підручники» (від 5 до 11 класу ЗОШ) де потрібний підручник можна завантажити у PDF форматі. В розділі «Посібники» в рубриці «Атласи» наявні Е-атласи зі шкільного курсу всесвітньої історії, а також розробки уроків з всесвітньої історії. Для розвитку просторової компетентності учнів стануть у нагоді історичні онлайн-карти, оскільки школа відчуває брак паперових мап.

Для розв'язування цього завдання спеціалісти Інституту передових технологій (ІПТ) створили Інтернет-ресурс «Атласи та карти з географії та історії онлайн» (режим доступу: www.osvitanet.com.ua) з інтерактивними функціями та методичним наповненням з географії, історії та інших предметів. Ним можуть користуватись як школярі, здобувачі освіти, так і вчителі та викладачі ЗВО. Вебресурс дає можливість демонструвати на моніторах, проекторах та мультимедійних дошках електронні аналоги настінних карт, а також ілюстрації, схеми, сюжети та інші навчальні матеріали. Важливо, що їх можна використовувати без додаткового програмного забезпечення. Особливістю цього ресурсу є комплексне наповнення якісними навчально-методичними матеріалами, що відповідають вимогам чинних програм з географії та історії. Тут розміщені підручники з географії, історії, окремі карти, ілюстрації, атласи, методичні рекомендації, розробки занять. Крім того, на сайті подано додаткову інформацію для використання в навчанні. Особливу увагу приділено інтерактивним версіям електронних атласів і карт. Окремі карти дають можливість управляти їх тематичним змістом виводити інформацію поступово, що особливо важливо під час вивчення складних, перевантажених інформацією тем. Функція масштабування дає вчителю можливість обмежувати картографічну інформацію і, використовуючи одну карту, переходити від загального рівня до регіонального [2, с.24].

Отже, автор розглянув використання Інтернет-ресурсів учнями на заняттях із всесвітньої історії у загальноосвітній школі. Значна увага була приділена каналам відеохостінгу «YouTube».

Список використаних джерел і літератури

1. Десятов Д. А. Використання мережевих технологій у процесі навчання історії в школі. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Сер.: «Історія та географія». 2012. Вип. 46. С.123–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2012_46_29 (дата звернення: 07.03. 2024).
2. Хворостенко С. Використання інтернет-ресурсів на уроках історії. *Історія в сучасній школі* : наук.-метод. журн. 2012. № 10. С.24–28.

Зародження та розвиток шкільної історичної науки та методики навчання в Україні

Яриловець Владислав,

студент 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Хрящевська Л. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Вплив зовнішніх факторів на розвиток історичної науки є складним і багатограним процесом, що відбувається в контексті змін, які спричиняють різноманітні соціальні, політичні, економічні та культурні чинники. Ці фактори можуть як сприяти, так і гальмувати розвиток історичної науки, формуючи при цьому методологічні підходи, тематику досліджень та ідеологічні наративи.

Один з основних зовнішніх факторів, що впливає на історичну науку, є політична ситуація в країні. Зміни у владі, конфлікти, війни та революції здатні суттєво змінювати акценти в історичних дослідженнях. Наприклад, під час періоду радянської влади в Україні існувала жорстка цензура, що визначала, які теми можна досліджувати, а які — ні. Науковці змушені були адаптувати свої дослідження до офіційної ідеології, часто спотворюючи факти або ігноруючи значущі події, які не відповідали політичному курсу. Після розпаду Радянського Союзу українські історики отримали можливість вільно досліджувати минуле, що сприяло розвитку нових тем, таких як національна ідентичність, постколоніальна теорія та соціальна історія.

Економічні фактори також відіграють важливу роль у розвитку історичної науки. Фінансування наукових досліджень, наявність ресурсів для архівних розслідувань, можливості участі в міжнародних конференціях та програмах обміну — усе це безпосередньо впливає на якість та обсяг історичних досліджень. В умовах обмежених бюджетів науковці часто стикаються з труднощами у доступі до необхідних матеріалів, що може обмежувати їхню здатність до всебічного аналізу та критичного осмислення теми. Також економічні труднощі можуть спонукати молодих науковців залишати історичну науку заради більш прибуткових професій.

Культурні фактори, такі як освітня система, традиції наукового дослідження, доступність архівних матеріалів та публікацій, також суттєво впливають на розвиток історичної науки. У країнах із сильною традицією наукових досліджень часто існує більше можливостей для істориків брати участь у міжнародних проектах, отримувати гранти та публікувати свої роботи. Однак, у країнах з обмеженими ресурсами та нерозвиненою науковою інфраструктурою історики можуть зіштовхуватися з труднощами у визнанні своїх досліджень на міжнародній арені.

Соціальні зміни, такі як еволюція суспільних уявлень про роль історії, також впливають на розвиток історичної науки. Зростаюча увага до соціальної справедливості, прав людини та гендерних досліджень спонукає істориків переглядати традиційні наративи та включати до своїх досліджень нові теми, які раніше були маргіналізовані. Такі зміни підвищують актуальність історичних досліджень у сучасному суспільстві, адже вони допомагають зрозуміти, як минуле впливає на сучасність.

Не менш важливим є вплив міжнародного співробітництва на розвиток історичної науки. Спільні дослідницькі проекти, участь в конференціях та обмін досвідом між істориками різних країн сприяють поширенню нових ідей, методів і підходів до дослідження історії. Міжнародні організації та фонди, що підтримують наукові дослідження, можуть забезпечити фінансування для проектів, що досліджують важливі історичні питання.

Таким чином, зовнішні фактори відіграють критично важливу роль у розвитку історичної науки, формуючи умови, в яких працюють історики, визначаючи тематику досліджень, методологічні підходи та рівень визнання їхньої праці в суспільстві. Вивчення цих факторів є необхідним для повного розуміння динаміки історичної науки, її викликів і можливостей у сучасному контексті.

Список використаних джерел та літератури

1. Бердянський В. П. Вплив соціальних і політичних чинників на історичну науку XX століття. К.: Видавництво Київського університету, 2007. 230 с.
2. Грушевський М. С. Історія української науки: її становлення та зовнішні чинники. Л.: Світ, 1998. 315 с.
3. Іванов О. П. Вплив культурного середовища на розвиток історичних досліджень у Європі. О.: Астропринт, 2003. 182 с.

Розвиток шкільної історичної освіти в Україні у 1990-х - 2000-х роках

Барашева Тетяна,

студентка 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Нефьодов Д.В.

доктор історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Невід'ємним складником трансформаційних процесів сучасної України виступає оновлення освітньої галузі, у тому числі оптимізація змісту й викладання курсів історії у школі. Означений предмет – вагомий засіб вивчення та досягнення українською шкільною молоддю спадщини минулого, становлення духовно зрілої, творчої особистості, спроможної взяти на себе відповідальність за долю країни. У нинішніх вітчизняних реаліях яскравим проявом такої ролі шкільної історичної освіти можна вважати потужну молодіжну патріотичну діяльність – частину об'єднавчого руху української нації, що суттєво активізувався внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України.

Питання змістового наповнення шкільних курсів історії новим баченням, нормативно-правового забезпечення їх викладання, пошуку найоптимальніших моделей цього процесу стали предметом уваги державних органів влади, наукових установ, педагогів, громадськості України відразу з часу здобуття нею незалежності. Впродовж майже двох десятиліть їх вирішення відзначалося загалом поступальним характером. Повернення до засад державної політики 1991–2009 рр. у галузі шкільної історичної освіти відбулося в Україні після Революції гідності. Тому вивчення цієї політики, зокрема, щодо переосмислення історії, творення нормативної бази вивчення цього предмета учнями, сприйняття процесу громадськістю має для сьогодення вагоме практичне значення.

Політика України стосовно шкільної історичної освіти в період, який взятий для дослідження, стала наслідком проголошення й утвердження незалежної Української держави, потужного процесу переосмислення історичного минулого, початок якого припав на межу 1980-х – 1990-х рр. Його результатами виявилися небувале зацікавлення українського суспільства національною історією, нагальна потреба державних органів, наукових та освітніх установ оновити шкільну історичну освіту.

Підкреслено, що факторами, які сприяли реалізації цієї політики, стали введення до наукового обігу невідомих документальних джерел та накопичення масиву історичних фактів, відмова вітчизняних істориків від ідеологічних парадигм марксистської історіографії та їх методологічна переорієнтація, вплив діяльності Ради Європи щодо

формування єдиного європейського історичного та культурного простору, ін.;

Встановлено, що дієвим засобом реформування освітньої галузі загалом та шкільної історичної освіти зокрема була наявність міцної законодавчої бази. Її склали Конституція України, закони України, укази й розпорядження Президентів України, нормативно-правові документи з питань освіти, розпорядження Міністерства освіти і науки України, місцевих органів державної влади, міжнародні та міждержавні угоди, договори тощо. Окреме місце тут належить указам та розпорядженням Президентів України Л. Кравчука, Л. Кучми та В. Ющенка щодо знаменних та пам'ятних подій в історії України, її історико-культурної спадщини, які стали дієвим засобом формування історичної пам'яті в учнівської молоді;

З'ясовано, що загальними тенденціями оновлення шкільної історичної освіти стали демократизація і деполітизація її змісту, насичення його національним компонентом, розробка проектів державних стандартів у цій галузі, впровадження компетентнісного підходу до побудови її змісту, гуманітаризація, реалізація ідей варіативності тощо;

Засвідчено відбиття у змісті шкільної історичної освіти результатів переосмислення історичного минулого України і світу. Ними виявилось те, що в шкільному курсі історії України по-новому почали розглядатись питання, які стосувались Київської Русі, Визвольної війни українського народу середини XVII ст., відродження його національної свідомості у XIX ст., подій Української революції 1917–1921 рр., періоду непу, ін. Вперше при викладанні цього курсу були оприлюднені матеріали про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні, невідомі сторінки Другої світової війни, післявоєнного періоду тощо. Дещо в меншій мірі зміни торкнулися шкільного курсу всесвітньої історії. Та все ж певної корекції зазнали такі теми, як «Зародження капіталістичних відносин в Англії», «Великі географічні відкриття», «Завершення формування індустріального суспільства у провідних країнах світу наприкінці XIX – на початку XX ст.», «Друга світова війна», «Світ після Другої світової війни», «Країни Східної Європи» ін.;

Зазначено, що важливим напрямом діяльності державних органів, наукових, освітніх установ стосовно реалізації політики України у галузі шкільної історичної освіти була їх робота щодо оновлення змісту шкільних навчальних програм з історії та його відображення у шкільних підручниках і посібниках. Аналіз навчальних програм з історії дав змогу виділити чотири періоди їх створення та використання: 1989–1992 рр., 1992–1996 рр., 1996–2005 рр. та 2005–2009 рр. Зміст, структура цих документів, розподіл кількості навчальних годин за роками навчання і темами постійно змінювалися;

З'ясовано, що процес створення та видання підручників і посібників з історії відбувався впродовж чотирьох етапів: 1991–1995 рр., 1996–2000 рр., 2001–2005 рр., 2006–2009 рр. Кожен із означених етапів мав свої особливості. Найчіткіше поділ на такі етапи

простежується на прикладі навчальної літератури з історії України. Натомість набагато складніше виокремити відповідні етапи на прикладі навчальної літератури із всесвітньої історії, позаяк процес її написання й виходу у світ відбувався впродовж перших десяти років незалежності України досить повільно;

Встановлено, що протягом 1991–2009 рр. українські шкільні підручники з історії модернізувалися, у концептуальному й змістовому відношеннях ставали логічнішими й послідовнішими. Простежувалося намагання створювати підручники, які б успішно виконували основні функції – освітню, розвивальну, управлінську, дослідницьку; дотримуватись при їх укладанні таких принципів формування змісту навчального матеріалу, як логічність, психологічність, генетичність (успадкування структурних компонентів від попередніх підручників); орієнтуватися на особистість учня, розвивати його логічне і критичне мислення тощо. В підручниках 2006–2009 рр. робилися акценти на інтеграцію історії України до європейського контексту, поєднання регіональної історії з вітчизняною та всесвітньою;

Відзначено, що активну роль в оптимізації змісту та викладання курсів історії у загальноосвітній школі відіграли такі представники академічної науки й педагогічної спільноти як Н. Яковенко, І. Гирич, Я. Грицак, А. Зашкільняк, О. Удод, О. Карліна, О. Пометун, К. Баханов, І. Коляда, В. Мисан, ін. Завдяки проведеній ними роботі було розроблено концепції подачі у школі нового бачення історії, підготовлено навчальні посібники, висловлено пропозиції щодо вдосконалення шкільної історичної освіти;

Урок історії у форматі особистісно-орієнтованої парадигми

Гапонова Юлія,

студент 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Буглай Н. М.

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Нині спостерігаємо перехід від когнітивно-орієнтованої до особистісно-орієнтованої освітньої парадигми, заснованої на етиці взаєморозуміння, взаємоповаги, творчого співробітництва. Основою особистісно-орієнтованої освітньої парадигми є особистісний підхід у навчанні, який завдяки тісному зв'язку з іншими методологічними підходами (компетентнісним, діяльнісним, культурологічним, соціокультурним, технологічним) визнаний багатьма науковцями як найбільш доцільний у навчанні молодого покоління.

Особистісно-орієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість учня, його самобутність, самоцінність. Метою особистісного орієнтованого навчання є процес психолого-педагогічної допомоги учня в становленні його суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Особистісно-орієнтований підхід поєднує виховання та освіту в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку учня, підготовки його до життєтворчості.

Головними завданнями особистісно-орієнтованого навчання є: розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей кожного учня на уроці історії; максимальний вияв, ініціювання, використання індивідуального– (суб'єктивного) досвіду учня; допомога особистості у пізнанні себе, самовизначенні та самореалізації, уникнення формування попередньо заданих якостей; формування в особистості культури життєдіяльності, яка дає змогу продуктивно вибудовувати своє повсякденне життя, правильно визначати його лінію.

В особистісно-орієнтованому навчанні на думку сучасних дослідників важливим є формування вмінь на уроках історії, а саме: формування орієнтовної основи вмінь, тобто розкриття сутності розумової операції (складався план-пам'ятка виконання цієї операції); первинне застосування операції учнями при самостійному виконанні завдань; тренувальне застосування (поглиблює знання і навички школярів); застосування вмінь у вигляді більш віддаленого переносу (застосовування вмінь при вирішенні пошукових завдань). Тут можна зробити припущення, що групи учнів, які мали різний початковий рівень пізнавальних можливостей будуть проходити визначені етапи у неоднаковому темпі.

Особистісно-орієнтоване навчання має включати низку структурних компонентів: формування цілей і завдань диференційованого навчання історії; розробка організаційно-методичної системи особистісно-орієнтованого навчання; початкове вивчення учнів; організація експериментального навчання (формування навчальних компетенцій і розвиток визначених в експерименті параметрів); оцінка ефективності та результативності навчання [1, с.12].

Відомий український педагог і дидакт С. І. Подмазін [2, с.64-69] описує наступну технологію особистісно-орієнтованого уроку. Основні «вузли» цієї технології наступні:

1. Етап орієнтації. Мотивація наступної діяльності вчителем, позитивна установка на роботу. Орієнтація учнів у місці даного заняття в цілісному курсі, розділі, темі (схеми, опори, таблиці, словесна установка тощо).

– Опора на особистий досвід учнів з проблеми заняття.

2. Етап визначення мети. Визначення спільно з учнями особистісно-значимих цілей наступної діяльності на уроці (що може дати це заняття школяреві зараз, для здачі підсумкового заліку, екзамену, майбутнього життя). Визначення показників досягнення

поставлених цілей (які знання, уявлення, способи діяльності свідчитимуть про це).

3. Етап проектування. Залучення учнів (за можливістю) до планування наступної діяльності через попередню роботу (випереджаючі завдання, повідомлення, реферати, підготовка наочності, самостійні завдання).

– Складання плану наступної діяльності. Обговорення плану наступної роботи.

4. Етап організації виконання плану діяльності. Надання варіативності у виборі способів навчальної діяльності (письмово чи усно; індивідуально чи в групі; виклад опорних положень чи розгорнута відповідь; в узагальненому вигляді чи на конкретних прикладах тощо). Вибір учнями способів фіксації пояснення нового матеріалу (конспект, схема, таблиця, опора, план, тези, висновки тощо). Вибір учнями (за можливістю) завдань і способів їх виконання при закріпленні знань, формуванні умінь і виробленні навичок. Варіативність в завданні домашньої роботи (диференціація за рівнем складності і способом виконання). Методи і прийоми психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів: заохочення; створення яскравих наочно-образних уявлень; навчально-пізнавальна гра; створення ситуації успіху; пізнавальний інтерес; створення проблемної ситуації; поштовх до пошуку альтернативних рішень; виконання творчих завдань; кооперації учнів; створення ситуацій взаємодопомоги тощо.

5. Етап контрольно-оцінювальний. Залучення учнів до контролю за ходом навчальної діяльності (парні й групові форми взаємоконтролю, самоконтроль). Участь учнів у виправленні зроблених помилок, неточностей, осмислюванні їх причин (взаємо- й самоаналіз). Надання учням можливості самостійно або за допомогою вчителя, інших учнів порівнювати отриманий результат із критеріями еталона (мети). Використовування механізмів «цінування» (позитивного ставлення до успіху школяра) та «оцінювання» (виставлення оцінок, поурочного бала, рейтингових оцінок тощо) не тільки кінцевого результату, а й процесу навчання. Учні опановують структуру діяльності завдяки педагогові, який допомагає учням: орієнтуватися в матеріалі, який вивчається (предметний курс, тема, блок, навчальне заняття), визначати або брати участь у визначенні мети певної навчальної діяльності, реалізовувати план діяльності, маючи можливість варіювати цей процес у межах визначених норм, самостійно або спільно з іншими учнями і педагогом оцінювати результати своєї діяльності, порівнюючи її з еталоном (критеріями досягнення мети). При цьому саме суб'єктне ставлення до мети діяльності, привласнення і породження цієї мети учнями і педагогом у діалоговій взаємодії є першим відправним пунктом у реалізації особистісно-орієнтованого навчання: немає мети – немає суб'єкта! *Організаційна структура спареного скороченого уроку.* Досвід роботи багатьох шкіл уданій системі показав, що в ній, як і в звичайній системі, переважає

комбінований скорочений урок. Це й обумовило зміст методичних рекомендацій до проведення спареного уроку.

Основні завдання уроку. У будь-якому випадку за час, відведений скороченому уроку, вчитель має передусім добре опрацювати програмний зміст матеріалу і вирішити наступні завдання: виділити з усієї маси матеріалу релевантну, тобто найістотнішу інформацію; визначити логіку формування ключових понять, які відтворюють релевантний зміст матеріалу; підібрати методи викладу інформації, які за своєю інтенсивністю допомогли вчителю виконати роль посередника між двома чинниками – проблемним запитанням і вмілою допомогою – привели учня до поставленої мети.

Отже, вчитель має вміло керувати пізнавальною діяльністю учнів на уроці історії. Він повинен володіти методами і прийомами формування позитивної установки, організації оптимальної роботи сприйняття, уваги, мислення, уяви учнів; використовувати інтенсивні методи викладання (наприклад, метод опорного конспектування). Підчас викладання нового матеріалу в умовах особистісно-орієнтованого уроку більшої актуальності порівняно зі звичайним уроком історії набуває зміна видів діяльності, більш значуще розширення каналів сприйняття: залучення до діяльності слухового, зорового, моторного та інших аналізаторів. Чиста репродукція інформації на учнів має бути інтенсивною та ефективною. Щоб не марнувати час, треба намагатися якомога більше часу вивільнити для проблемного методу, самостійної роботи учнів з побудови ключових значеннєвих понять і емоційно-художніх образів.

Список використаних джерел та літератури

1. Чубур Н. В. Методичні засади особистісно-орієнтованого навчання старшокласників на уроках історії: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2004. 18 с.
2. Подмазін С. Технологія особистісно-орієнтованого уроку. *Сучасні шкільні технології* / упоряд. І.Рожнятовська, В. Зоц. Київ: Ред. загально-пед. газ., 2004. Ч. I. 112 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).

Ігрові технології під час вивчення історії: до історії питання

Черкасова Вікторія,

студентка 5 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Науковий керівник:

Маринченко Г.М.,

кандидат історичних наук, ст.викладач кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

У сучасному світі, де інформаційні технології та інноваційні методи навчання стають невід'ємною частиною освітнього процесу, ігрові технології набувають все більшої популярності. Викладання історії в закладах вищої освіти (ЗВО) потребує нових підходів, які можуть зацікавити студентів та сприяти глибшому розумінню матеріалу.

Використання ігрових технологій у вивченні історії в закладах вищої освіти (ЗВО) має величезний потенціал для підвищення мотивації, залученості та ефективності навчання. Воно дозволяє перетворити традиційний процес вивчення історії в більш інтерактивний, захоплюючий і практично орієнтований.

Ключові переваги:

Підвищення мотивації та зацікавленості: ігри дозволяють студентам відчувати себе учасниками історичних подій, активно взаємодіяти з матеріалом і отримувати задоволення від навчання.

Збільшення залученості та активного навчання: ігрові технології стимулюють студентів до критичного мислення, аналізу інформації, співпраці та вирішення проблем.

Поглиблене розуміння історичних процесів та явищ: ігри допомагають студентам зрозуміти причини і наслідки історичних подій, зануритися в історичний контекст і оцінити значення різних перспектив.

Розвиток навичок аналізу, критичного мислення та вирішення проблем: ігрові технології стимулюють розвиток навичок аналізу, критичного мислення, логічного міркування і прийняття рішень в історичному контексті.

Створення інклюзивного навчального середовища: ігри можуть допомогти зробити навчання більш доступним для студентів з різними стилями навчання і індивідуальними потребами.

В цілому, ця тема є надзвичайно важливою для розвитку сучасної освіти, оскільки вона досліджує, як можна використовувати ігрові технології для покращення якості навчання і засвоєння історичних знань у вищих навчальних закладах.

В Україні використання ігрових технологій у навчанні, зокрема в історичній освіті, набуває все більшої популярності. Це пов'язано з необхідністю модернізації освітнього процесу та підвищення мотивації студентів.

Перспективи використання ігрових технологій:

1. Підвищення мотивації студентів:

Віртуальні симуляції: Створення віртуальних середовищ, які дозволяють студентам відтворити історичні події, прийняти рішення в історичному контексті і побачити наслідки своїх дій.

Настільні ігри: Використання настільних ігор для вивчення історичних фактів, персоналій, подій і процесів.

Ігрові квести: Організація історичних квестів, що дозволяють студентам досліджувати місцевість, шукати інформацію, вирішувати завдання і відкривати для себе новий історичний матеріал.

Рольові ігри: Застосування рольових ігор для поглиблення розуміння історичних персоналій, їхніх мотивів і дій, що допомагає зрозуміти історичні події з різних перспектив.

Інтерактивні презентації: Використання інтерактивних презентацій, що залучають студентів до активного навчання, допомагають запам'ятати історичні факти і концепції. Дослідження українських науковців, таких як О. В. Кузьміна, вказують на те, що ігрові технології стимулюють інтерес до предмета, роблячи навчання більш захоплюючим (Кузьміна, 2020).

2. Розвиток критичного мислення: В. В. Лисенко підкреслює, що ігри сприяють розвитку аналітичних здібностей, дозволяючи студентам розглядати історичні події з різних перспектив (Лисенко, 2019).

3. Інтерактивність навчального процесу: ігрові технології забезпечують активну участь студентів у навчанні, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Н. А. Говорун зазначає, що інтерактивні елементи допомагають створити більш динамічне навчальне середовище (Говорун, 2021).

4. Співпраця та командна робота: застосування ігор сприяє розвитку комунікативних навичок та умінь працювати в команді, що є важливими для майбутніх фахівців (Ткаченко, 2022).

Проблеми реалізації

Необхідність підготовки викладачів: в Україні існує брак підготовлених спеціалістів, які можуть ефективно впроваджувати ігрові технології в освітній процес, зокрема в ЗВО (Савченко, 2020). Це потребує додаткових тренінгів та курсів підвищення кваліфікації.

Технічні та ресурсні обмеження: багато закладів вищої освіти стикаються з проблемами недостатньої матеріально-технічної бази для впровадження ігрових технологій (Коваленко, 2021).

Сприйняття традиційної педагогіки: деякі викладачі та студенти можуть бути скептично налаштовані щодо ігрових методів, вважаючи їх менш серйозними порівняно з традиційними формами навчання (Яременко, 2019).

Оцінка ефективності: визначення критеріїв для оцінювання результатів навчання за допомогою ігрових технологій залишається складним завданням (Шевченко, 2021).

Отже, запровадження ігрових технологій в освітній процес на рівні закладу вищої освіти є актуальним на сучасному етапі та реалізується в закладах вищої освіти України.

Цифрові технології у роботі сучасного вчителя історії

Білоконь Ірина,

студентка 5 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Науковий керівник:

Маринченко Г.М.,

кандидат історичних наук, ст.викладач кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

В сучасному світі, що стрімко змінюється під впливом технологічного прогресу, цифрові технології стають невід'ємною складовою багатьох сфер людської діяльності, включаючи освіту. Використання цифрових технологій у навчальному процесі стає не лише актуальним, але й необхідним для підвищення якості освіти та підготовки здобувачів освіти всіх рівнів до життя в сучасному цифровому інформаційному суспільстві.

Особливо значущими ці зміни є в процесі викладання історії у школі. Предмет історії вимагає не лише теоретичних знань, але й здатності аналізувати інформацію, проводити дослідження та критично осмислювати історичні події. Цифрові технології дозволяють зробити цей процес більш інтерактивним та ефективним, надаючи учням та викладачам доступ до великого обсягу інформаційних ресурсів, візуалізації історичних подій та онлайн-платформ для спільної роботи.

Цифрові технології також дозволяють більш ефективно реагувати на сучасні виклики в освіті, такі як перехід до дистанційного або змішаного навчання, що стало особливо актуальним у наш час.

Водночас, використання цифрових технологій вимагає нових навичок від педагогів, а також перегляду традиційних форм та методів викладання.

Цифрові технології надають освітянам можливість використовувати різні форми навчання:

Інтерактивні карти та віртуальні тури. Наприклад, платформи на зразок Google Earth дозволяють досліджувати історичні місця в реальному масштабі часу, створювати інтерактивні екскурсії.

Доступ до архівів і первинних джерел. Сучасні онлайн-бази, як-от Europeana, відкривають доступ до цифрових копій історичних документів і артефактів.

Гейміфікація навчання. Ігрові елементи, як-от симуляції битв, політичні ігри або реконструкції історичних подій, стають популярними

методами навчання історії. Вони дозволяють учням опинятися "всередині" подій і досліджувати їх наслідки.

Мультимедійні презентації та відеоуроки. Використання мультимедійних платформ, таких як YouTube, дозволяє створювати відеоуроки, де історичні події представляються через документальні відео, графіки або анімації.

Звичайно це позитивні зміни, але це стало викликом для всіх вчителів. Сучасний вчитель історії мусить володіти технологічними навичками, знати методи інтеграції цифрових технологій у навчальний процес та бути готовим до роботи з великими обсягами інформації. Водночас, варто зазначити, що доступ до цифрових технологій не є рівним: існує розрив між школами та учнями з різним рівнем достатку, особливо ті категорії учнів, які мають обмежений доступ до інтернету та цифрових пристроїв.

Цифрові технології відкривають перед вчителями історії нові можливості для викладання предмета у більш інтерактивний та захопливий спосіб. Вони дозволяють не лише відтворити минуле за допомогою візуалізацій, а й залучити учнів до активної участі у навчальному процесі через ігри, мультимедіа та доступ до історичних джерел.

Проте, поряд із перевагами, цифровізація навчання ставить перед вчителями нові виклики, пов'язані з нерівним доступом до технологій та необхідністю постійного професійного розвитку. Дослідження у цій сфері активно проводяться університетами, освітніми платформами та міжнародними організаціями, що дозволяє вдосконалювати підходи та інструменти, роблячи викладання історії ефективнішим та сучаснішим.

Цифрові технології, як інструмент, є потужним засобом у руках сучасного вчителя, але головна роль усе ще залишається за вчителем, який повинен навчити своїх учнів не лише фактам, але й навичкам мислення, аналізу та відповідального використання цифрових ресурсів.

Психологічна готовність дітей дошкільного віку до навчання в школі

Литвиненко І.,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Тимченко С.О

здобувач магістерського рівня освіти

Проблема готовності дитини до школи – є однією з актуальних у віковій та педагогічній психології та виступає предметом пильної уваги психологів, педагогів, медичних працівників, батьків. Адже від успішного розв'язання цієї проблеми залежить адаптація дитини до освітнього закладу, оволодіння нею навичками навчальної діяльності, успішність формування її особистості, психічне здоров'я. Сьогодні феномен готовності до навчання в школі більшість психологів розглядають як комплексну характеристику дитини-дошкільника, яка розкриває ступінь розвитку її психічних якостей, найважливіші передумови її успішного включення в нове соціальне середовище загальноосвітнього закладу й формування навчальної діяльності. Поняття «готовність до шкільного навчання» у психологічному словнику автори трактують як сукупність морфо-фізіологічних та психологічних властивостей старшого дошкільника, що забезпечують успішний перехід до систематичного, організованого навчання у загальноосвітньому закладі. На сьогодні існує декілька наукових бачень проблеми психологічної готовності дитини до школи.

Актуальність дослідження. Сучасного життя диктує високі вимоги до виховання й навчання підростаючого покоління, інтенсифікуються пошуки нових, ефективніших психолого-педагогічних підходів, які б відповідали соціально-психологічним особливостям дитини. Проблема готовності дітей до навчання в школі має особливе значення, позаяк від її вирішення залежить успішність навчальної діяльності, соціалізації особистості загалом. Саме на початковому етапі навчання закладаються такі новоутворення, як мотивація учіння, активність пізнання світу та новий соціальний статус дитини, від яких залежатиме ефективність її діяльності.

Сьогодні у психології можна спостерігати активний інтерес до проблеми готовності дитини до шкільного навчання. Вітчизняні та зарубіжні наукові розвідки, спрямовані на вивчення особливостей психологічної готовності дитини до школи здійснені такими вченими як Л. Божович, Л. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, В. Мухіна, А. Маркова, С. Цукерман, Ф. Ілг, А. Еймс, С. Штребел, А. Керн, Й. Йірасек, вказують на значну кількість соціально психологічних чинників, які зумовлюють порушення навчальної діяльності, шкільної неуспішності дітей, які вступають до школи. Слід зазначити, що у сучасних умовах вимоги до готовності дошкільника до навчання, рівня його інтелектуального та

емоційного розвитку постійно змінюються. Значну роль відіграють процеси кіберсоціалізації, тотальної інформатизації суспільства, що в свою чергу впливають на психічний та особистісний розвиток дітей.

Мета статті розглянути соціально-психологічні особливості та чинники особистісного розвитку шестирічних дітей. Емпірично дослідити вплив особливостей дитячо-батьківських відносин на психологічну готовність дітей шестирічного віку до навчання в школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою емпіричного дослідження стало вивчення впливу особливостей дитячо-батьківських відносин на формування психологічної готовності дошкільника до навчання в школі. Здійснюючи підбір вибірки було досліджено дітей та батьків (і батька, і матір) дошкільників. Вибірка досліджуваних складається з двох груп. Групу респондентів дошкільного віку склали, 25 дітей віком 6 років дошкільного навчального закладу № 4 «Казка» м. Південне, та батьки дітей-дошкільників 35 осіб.

Емпіричного дослідження включає, такі етапи:

- 1) знайомство з дітьми;
- 2) спостереження за навчальною та ігровою діяльністю;
- 3) дослідження рівня психологічної готовності дитини до школи;

4) дослідження впливу психологічної культури, особливостей дитячо-батьківських відносин на рівень психологічної готовності дитини до школи; Для дослідження психологічної готовності дитини до школи було використано методику – орієнтовний тест шкільної зрілості (Керна - Йірасека), який містить 5 завдань. Результати завдань тесту Керна – Йірасека, оцінюються за 5-ти бальною системою. Найвищий результат – 1 бал, найнижчий – 5 балів. Слід зазначити, що автор методики Я. Йірасек у своїх дослідженнях довів існування зв'язку між успішністю виконання тесту шкільної зрілості та успішністю у подальшому навчанні дітей. Готовими до шкільного навчання вважаються діти, які отримали за першими трьома субтестами від трьох до шести балів. Група дітей, які отримали 7-9 балів, є середній рівень розвитку готовності до шкільного навчання. Діти, які отримали 9-11 балів, вимагають додаткового дослідження для більш об'єктивних даних. Особливу увагу слід звернути на групу дітей, які набрали 12-15 балів, що фіксує рівень розвитку нижче за норму. Такі діти потребують ретельної індивідуальної психодіагностики інтелекту, розвитку особистісних, мотиваційних якостей. Результат аналізу показав рівень готовності дітей до школи: високий рівень 16%, середній 76%, низький 8%. Таким чином, можна говорити, що методика Керна-Йірасека дає можливість визначити рівень розвитку готовності дошкільника до шкільного навчання.

Тест-опитувальник батьківського ставлення (А. Варга, В. Столін). Його призначення – діагностувати тип батьківського ставлення [36]. Це загальновідомий тест, тому лише коротко поінформуємо про особливості його застосування. Отже, опитувальник складається із 61 питання. Обробка результатів проводиться відповідно до ключа. Тест-опитувальник містить п'ять шкал. Проведене емпіричне дослідження

дало змогу встановити, що не всі обстежені нами дошкільники мають достатній рівень готовності до навчання в школі. Значна частина дітей не є ще соціально зрілою, тому потребує комплексної психолого-педагогічної допомоги психолога, педагога, батьків, корекційних впливів, з метою розвитку соціально-психологічного компоненту готовності до навчання. Високий рівень психологічної культури продемонстрували 33,3% батьків, відповідно, низький – 66,7%, з них високий рівень характерний для 7-ми матерів та 3-х татів, а низький – для 13-ти матерів і 7-ми татів. Отже, третина з них, з одного боку, інтуїтивно, з іншого боку, через аналіз досвіду, прийняття рекомендацій педагогів і психолога, відповідально ставляться до побудови системи спілкування, взаємодії з власними дітьми, прагнуть створити для них середовище довіри й підтримки, що сприяє готовності дітей до навчання в школі. Психологічна культура батьків та особливості дитячо-батьківських відносин є чинником, що впливають на особистісний розвиток дітей та їхню готовність до навчання в школі.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Психологічна готовність дошкільника до шкільного навчання - цілісне якісне та кількісне утворення, яке забезпечує достатньо високий рівень розвитку мотиваційної, інтелектуальної та емоційно-вольової сфер особистості дитини. Особистісна й соціально-психологічна готовність до школи включає формування в дітей таких якостей, які допомогли б їм спілкуватися з однокласниками в школі, із учителем. Відставання в розвитку одного з компонентів веде за собою відставання у розвитку інших та перешкоджає успішній навчальній діяльності. Розвиток дисциплінованості, організованості й інших якостей, що допомагають шестирічній дитині регулювати свою поведінкою, більшою мірою залежить від її сприйнятливості до вимог дорослого як носія соціальних норм поведінки, правил. Серед факторів, що зумовлюють розвиток цього роду сприйнятливості, важливе місце займає характер взаємин дитини й дорослого, прояву психологічної культури в дитячо-батьківських відносинах. Дитячо-батьківські відносини детерміновані настановленнями батьків, високим рівнем психологічної культури відіграють позитивну роль у процесі підготовки дитини до школи

Список використаних джерел і літератури

1. Агафонова І.Н. Психологічна готовність до школи в контексті проблеми адаптації «Початкова школа» 1999 № 1. С. 61-63
2. Венгер Л.А., «Домашня школа» 1994. 189 с.
3. Андрієвський Б.М Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі. Б.М Андрієвський // Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Херсон: РІПО, 2010. Випуск 5.
4. Вальдамірова О.П Емоційна сфера дошкільника та корекція // Освіта Донбасу. 2003. №4
5. Барташніков О.О Як визначити рівень розумового розвитку дитини? Діагностика готовності дітей до навчання у школі: Тести для дітей 5-7 років. Тернопіль: Богдан, 1998. 84 с.

Художня література як засіб формування моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку

Огородня Дарина,

здобувачка 1-го року навчання магістратури спеціальності

012 Дошкільна освіта

Науковий керівник:

Лохвицька Л. В.,

кандидат педагогічних наук, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти, заступник завідувача кафедри з наукової роботи, заступник декана факультету історичної і соціально-психологічної освіти з наукової роботи Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

Формування моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку є одним з ключових завдань сучасної дошкільної освіти. Саме в цей віковий період закладаються основи особистісного розвитку, формуються уявлення дитини про свої права та обов'язки, засвоюються моральні правила і норми, розвивається довільна поведінка з дотриманням моральних приписів, формуються загальнолюдські риси характеру. Саме тому, важливою науковою проблемою у сфері дошкільної освіти є пошук вивчення впливу ефективних методів формування моральних почуттів у дітей, зокрема з'ясування ролі художньої літератури у цьому процесі.

Проблема морального виховання дітей здавна цікавить науковців та досліджується ними, зокрема в педагогіці Я. Коменським, А. Макаренком, О. Сухомлинським, К. Ушинським, які визначали його сутність, особливості реалізації в освітньому процесі. Різні підходи до формування моральних почуттів у дітей дошкільного віку описано у дослідженнях А. Богуш, А. Бойко, О. Кононко, В. Кузя, О. Савченко, Т. Поніманської та ін. Однак у працях зазначених науковців мало уваги приділяється художній літературі, як ефективному методу формування моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку.

Мета – визначити сутнісне значення використання художньої літератури у процесі формування моральних почуттів дітей середнього дошкільного віку.

На період середнього дошкільного віку припадає засвоєння базових моральних принципів: вияви співчуття, взаємодопомоги. У цей час діти вчаться як відчувати емпатію, так і виявляти її стосовно інших, розуміти їхні потреби, усвідомлювати важливість дотримання моральних правил поведінки у взаємодіях, що є фундаментом для подальшого особистісного й соціального розвитку.

Під сформованістю моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку дослідники розуміють рівень усвідомлення та вміння виявляти співчуття, емпатію, взаємодопомогу, здатність розуміти потреби інших, а також дотримуватися соціальних норм і правил поведінки у спілкуванні з ровесниками та дорослими [1, с. 40]. Сформованість моральних почуттів також передбачає розвиток у дітей

здатності робити моральний вибір у складних ситуаціях, розуміти наслідки власних учинків та їх вплив на інших.

Беззаперечно, ефективність процесу формування моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку залежить від вибору педагогом методів, засобів та прийомів роботи в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. І саме художня література виступає потужним засобом впливу на формування моральних почуттів у дітей дошкільного віку, створюючи умови для їх гармонійного розвитку та морального виховання загалом.

Художні твори здатні пробудити у дитини інтерес до переживань довколишніх, до встановлення взаємин і розв'язання моральних дилем, допомагаючи їй самостійно робити висновки про добро і зло. Через сюжети, образи персонажів і конфлікти, що відтворюють моральні ситуації, художня література надає дітям змогу усвідомити моральні норми та моральні правила, навчитися аналізувати наслідки вчинків і розвивати здатність до емпатії. Персонажі творів часто виступають взірцями для наслідування або, навпаки, прикладами того, як не слід чинити, що дає дитині підґрунтя формувати власні моральні орієнтири.

У роботі з дітьми середнього дошкільного віку задля формування в них моральних почуттів доцільно використовувати такі художні твори як казки, оповідання, вірші, легенди, байки, приказки, прислів'я тощо. Зазначені літературні твори допомагають дітям глибше зрозуміти поняття добра і зла, справедливості, чесності, співчуття та взаємодопомоги.

Твори художньої літератури викликають у дітей емоційні реакції, що сприяє розвитку емпатії – здатності ставити себе на місце іншої людини і розуміти її почуття. Коли діти переживають за героїв, співчувають їм або радіють їхнім перемогам, у них формується здатність до співчуття та розуміння почуттів інших людей. Таке емоційне залучення допомагає дітям переносити моральні взірці з літератури в реальне життя [2, с. 411].

Прослуховування та обговорення змісту літературних творів, які зображують різні сюжети, у які потрапляють персонажі, розвиває у дітей здатність до співчуття – щирого бажання допомогти тим, хто опинився в скрутному становищі. У художніх творах часто показані моменти, коли персонажі потребують підтримки чи допомоги, і діти, емоційно залучені в моральну історію, починають відчувати бажання підтримати їх. Беззаперечно, це розвиває у дитини співчуття до інших, адже вона починає усвідомлювати, що інші також можуть переживати труднощі і потребувати підтримки довколишніх.

Художня література часто демонструє ситуації, де персонажі взаємодіють один з одним, допомагаючи у різних обставинах, що можуть мати місце і в реальному житті. Ці взаємини створюють яскраві образи, які діти наслідують у власному поведінні. Через такі приклади діти вчаться надавати взаємодопомогу як одну з ключових ознак у встановленні взаємодії з іншими [4, с. 131].

Основними методами, засобами та прийомами впровадження художньої літератури у процес формування моральних почуттів дітей середнього дошкільного віку є:

- обговорення прослуханого твору;
- співставлення або порівняння ситуації з літературних творів із реальними подіями з власного життя або з життя довколишніх;
- відтворення змісту літературного твору морального спрямування (відповіді на запитання, переказування, бесіда за ілюстраціями, узагальнювальні бесіди, розповідь за змістом, коментування літературного твору, вивчення віршів, приказок, прислів'їв тощо);
- театралізована й виконавча діяльність (декламування, розігрування, інсценування, театральні вистави, показ різних видів театру тощо);
- творчо-імпровізована діяльність (ігри-драматизації, ігри за сюжетами літературних творів, словесно-поетична творчість, літературно-творчі ігри, сюжетно-рольові ігри);
- вікторини, квести тощо.

Вищезазначені форми впровадження художніх творів у процес формування моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку сприяють розвитку в дітей емпатії, співчуття, взаємодопомоги, відчуття справедливості та відповідальності.

Варто відмітити, що у процесі впровадження художньої літератури для ефективного формування моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку вихователям слід враховувати індивідуальні психофізіологічні особливості дітей зазначеного віку, використовувати різноманітні супутні методи, засоби та прийоми роботи із літературними творами, створювати сприятливе освітньо-розвивальне середовище та вміти обирати відповідні художні твори [3, с. 59].

Основними вимогами до художніх творів є те, що вони повинні бути: доступними за змістом; бути гуманістичного спрямування та емоційно насиченими; бути близькими життєвому досвіду дітей середнього дошкільного віку, щоб вони могли відобразити особистісне ставлення до вчинків персонажів; відтворювати яскраво виражену послідовність подій; уявляти мотиви вчинків персонажів, які були б зрозумілими для дітей.

Таким чином, художня література є потужним засобом для формування моральних почуттів дітей середнього дошкільного віку, адже вона дозволяє дітям пізнавати світ через моральні дилеми, вчинки та переживання літературних персонажів. Завдяки літературним творам діти вчаться виявляти співчуття, емпатію, взаємодопомогу, усвідомлюючи значення цих моральних цінностей у власному житті. Основними методами впровадження художньої літератури є обговорення прослуханих творів, театралізація, порівняння із реальним життям та творчо-імпровізована діяльність (ігри-драматизації, ігри за

сюжетами літературних творів, сюжетно-рольові ігри), які забезпечують активне залучення дітей до процесу усвідомлення моральних цінностей.

Список використаних джерел та літератури

1. Глушкова Л. І. Моральне виховання дошкільників засобами художньої літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 4. С. 40–45.
2. Дука Т. Розвиток емпатії у дітей засобами художньої літератури. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 4(18). С. 411–423.
3. Михальчук О. О. *Теоретичні аспекти морального виховання особистості дитини дошкільного віку*. Вісник Черкаського університету. 2018. № 1. С. 59–65.
4. Пістун Ю., Кушнір В. М. Моральне виховання дошкільників засобами дитячої художньої літератури. Перші спроби пошуку в науковому просторі: Збірник матеріалів XV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Особливості організації життєдіяльності дитини у сучасному дошкіллі». Умань: ААМІ, 2017. С. 131–133.

Гіпнотичний дискурс як різновид нейролінгвістичного дискурсу

Бородай Дмитро,

студент 6 курсу спеціальності 053 Психологія

Науковий керівник:

Олексюк О. М.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури, в.о. декана педагогічного факультету Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського м. Миколаїв, Україна

Часто виникають питання про можливий небажаний вплив гіпнозу на людину, про ймовірність його використання у недобрих цілях, про характер відносин між гіпнотизером і суб'єктом гіпнозу, про контрольованість гіпнотичного стану та про відмінності між гіпнотичним сном і фізіологічним сном.

Гіпнотичний стан - це, по суті, психологічний феномен, він не має нічого спільного з фізіологічним сном і цілком залежить від відносин повноцінної співпраці між гіпнотизером і суб'єктом. Гіпноз не може будь-яким чином завдати шкоди суб'єкту або використовуватися в антисуспільних або злочинних цілях. Кожне з цих тверджень ґрунтується на ретельно перевірених результатах обширних експериментальних досліджень.

Згідно з поширеною помилкою, гіпнотизер отримує необмежену владу над своїми пацієнтами, а сам гіпноз розглядається як домінування сильного розуму над слабкою податливою волею, і часто з різноманітними небажаними наслідками. Насправді основою гіпнозу є відносини повної взаємної співпраці гіпнотизера і суб'єкта, і не один гіпнотизер сам був загіпнотизований своїм пацієнтом в умовах експерименту. Оскільки така взаємна співпраця абсолютно необхідна для гіпнозу, жоден суб'єкт не може бути загіпнотизований_ проти його

волі чи без його відома і примусово знаходитися в трансі. Таким чином, передумовою успішного застосування гіпнозу і трансу є готовність суб'єкта до справжнього співробітництва і чітке розуміння поставлених цілей.

Не викликає сумнівів повна безпека повторних трансів, навіть якщо вони утримуються протягом багатьох років. Про це свідчить досвід великої кількості гіпнотерапевтів, які стикалися з цією проблемою, а також їхніх пацієнтів, які перебували в трансі сотні і навіть тисячі разів. Крім того, враховуючи труднощі, пов'язані з досягненням бажаних терапевтичних змін, навіть за повної співпраці суб'єкта, ймовірність побічних ефектів дуже мало ймовірна.

Будь-яку нормальну людину, готову до справжньої співпраці, можна загіпнотизувати, а люди з високим рівнем освіти найбільш здатні до гіпнозу. Як правило, **соціально дезадаптованим, істеричним, розумово відсталим і психотичним особам важко входити в стан трансу**, хоча відомо чимало винятків. З цієї причини, навіть незважаючи на повну співпрацю, не завжди можна використовувати гіпноз як терапевтичний захід [2].

Що стосується методів викликання гіпнотичного трансу, то це досить проста процедура, яка вимагає часу, терпіння і ретельного врахування особливостей особистості, емоційного стану та реакцій суб'єкта. Тому не існує жорстких схем чи шаблонів, яких слід дотримуватися. Досить встановити з випробуванням стосунки шанобливої довіри, а потім вселити йому спокій, бажання відпочити, заснути, розслабитися, посилення сонливості і, нарешті, глибокий і спокійний сон. Такі пропозиції повторюються багато разів, з послідовним переходом від одного до іншого, щоразу переконуючи, що суб'єкт на них відповідним чином відреагував. Використання пасів, кришталевої кулі, магнетичного погляду та інших містичних речей відійшли в минуле, тепер їх можна зустріти лише на сцені. Все, що потрібно, це терпляче і переконливо вселяти розслаблюючу сонливість до тих пір, поки суб'єкт не зануриться в гіпнотичний стан, а потім доручити йому залишатися в цьому стані, поки не будуть досягнуті бажані результати. Ні в якому разі не можна поспішати чи примушувати суб'єкта. Потрібно зробити все, щоб у нього була можливість сприймати будь-які передбачувані фізичні відчуття, що нагадують сон. Ознайомитися з цією нескладною технікою може кожен. Кожен, хто коли-небудь перебував у стані гіпнозу, може використовувати його для гіпнотизації інших, якщо у нього вистачить терпіння та зацікавленості для цього. Що стосується пробудження, то його можна викликати у суб'єкта або шляхом прямої вказівки, або шляхом пропонування поступового пробудження, повторюваного до тих пір, поки суб'єкт повністю не прокинеться.

Відразу після трансу можна спостерігати різні явища, характерні для гіпнозу, хоча не всі вони обов'язково будуть у кожного без винятку клієнта. Найважливішим із них є стан взаєморозуміння. Перебуваючи в глибокому трансі, пацієнт здатний бачити і чути тільки те, що пропонує

гіпнотерапевт. Однак після відповідної пропозиції звіт можна передати іншим терапевтам.

Наступне явище — **каталепсія**. У людини в гіпнотичному стані спостерігається підвищення м'язового тону. Щось подібне спостерігається у пацієнтів зі ступорною кататонією, які виявляють «воскову гнучкість». У даному випадку рука суб'єкта, піднята гіпнотизером, залишається в такому положенні без помітних ознак втоми, поки гіпнотизер сам не опустить її або не попросить це зробити [3].

Амнезія — ще одне цікаве явище. Суб'єкт, особливо після глибокого трансу, досить часто повністю забуває все, що з ним відбувалося в трансі. Таку амнезію можна керувати. Гіпнотизер може допомогти суб'єкту згадати весь або частину свого досвіду трансу; крім того, випробуваний може свідомо поставити перед собою завдання згадати все, що сталося. Це явище є найбільш мінливим, нестабільним і залежить від індивідуальних особливостей ситуації. В умовах експерименту може сформуватися амнезія, яка буде стійка до всіх негіпнотичних впливів і настільки ж глибока, як і патологічна.

Навіювання, звичайно, є важливою складовою гіпнозу. При цьому слід пам'ятати, що для успішного досягнення стійких позитивних результатів навіювання має здійснюватися відповідно до концепцій і побажань суб'єкта. Психологічні експерименти можуть надихати та вивчати різноманітні поведінкові реакції, такі як амнезія, відновлення пам'яті, галюцинації, глухота, сліпота, зміна особистості, дезорієнтація тощо. У клінічній практиці використовуються пропозиції, які мають відношення до проблеми, що розглядається, наприклад, пропозиція згадати тривожний, але забутий досвід минулого, пропозиція адекватно сприйняти або на деякий час зупинитися у вирішенні деяких проблем.

Іншим поширеним явищем є здатність до **візуальних галюцинацій**. По суті, це результат навіювання, яке призводить до того, що суб'єкт бачить різні образи і спогади. Ці явища надзвичайно важливі для експериментально-дослідницької роботи з психологічних і медичних проблем. Ця здатність відтворювати візуальні образи з минулих, а іноді навіть забутих переживань під впливом гіпнотичних навіювань часто є великою допомогою в психологічних і психотерапевтичних техніках.

Автоматичне письмо — явище, спільне для гіпнотичного стану, давно відоме і часто сприймається як містичне. Для нього характерно те, що сам акт написання суб'єктом не усвідомлюється. Автоматичне письмо можна спостерігати без гіпнозу, під час гіпнозу і після гіпнозу, тоді як зміст написаного зазвичай залишається за межами свідомого сприйняття суб'єкта і часто відкидається ним як безглуздий для нього. У психологічних дослідженнях та психотерапевтичній практиці автоматичне письмо часто є дуже цінним для вивчення поведінки та отримання важливої інформації, яка недоступна іншими способами. [1]

Іншим дуже цікавим явищем є **постгіпнотичне навіювання**, під час якого суб'єкта інструктують, як поводитися через деякий час після

пробудження. Наприклад, суб'єкта просять виконати дію в певний момент у майбутньому, і коли це станеться, він може почати діяти відповідно до цієї пропозиції, зазвичай не усвідомлюючи, що він робить, або усвідомлюючи свої дії, але не розуміючи причини, які спонукали його до цього. Через амнезію постгіпнотичного навіювання йому здається, що він діє спонтанно. Таким чином можна дати ефективні терапевтичні поради.

Гіпнотичні явища: 1. Позитивні та негативні галюцинації; 2. Амнезія; 3. Анестезія; 4. Знеболювання; 5. Вікова регресія; 6. Спотворення часу; 7. Дисоціація (перебування як би в іншому місці, левітація); 8. Ідеодинамічна поведінка: а) ідеомоторна – думка викликає дію; б) ідеосенсорний — думка викликає відчуття, наприклад, думка про лимон викликає слиновиділення; 9. Автоматична поведінка (письмо, малювання); 10. Постгіпнотична сугестивність; 11. Каталепсія; 12. Гіпермнезія

При наведенні трансу гіпнотерапевтові слід розуміти чи досягнув він бажаного рівня так званого «даунтайму» - занурення у себе. Для цього треба спостерігати за суб'єктом та визначити наявність / відсутність таких ознак трансу:

1. Економіка рухів і реакцій.
2. Дослівне сприйняття.
3. Затримка реакцій у часі.
4. Зміна рефлексорної поведінки.
5. Зміна дихання, серцебиття.
6. Зміна розслаблення м'язів.
7. Зміни в поведінці очей (розмір зіниці, форма повік, посмикування повік, зміна фокусу, моргання, окорухові реакції, сльозотеча).
8. Зміна орієнтовних реакцій.
9. Збільшення часу реакції.
10. Асиметрія правого і лівого боків.
11. Зміни кольору шкіри.
12. Дрібні м'язові рухи під шкірою.
13. Підвищена реактивність у стані раппорту.
14. Підвищена ідеодинамічна реакція.
15. Маска для обличчя. [1]

Список використаних джерел та літератури

1. Міллс Д., Кроули Р. Терапевтичні метафори для дітей і «внутрішнього дитини». М.: Класс, 2003. 144 с.
2. Beccio J., Joussellin C. Nouvelle hypnose. Initiation et pratique. Paris, La Meridienne, 1994.
3. Erickson M., Rossi E. Autohypnotic Experiences of Milton H. Erickson. The American Journal of Clinical Hypnosis, July. 1977, 20, 36-54, reprinted in Collected Papers Volume 1.

Секція 4:
Політико-правові аспекти історії країн
світу

Формування стратегії протидії терористичним загрозам

Ходько Федір,

здобувач третього освітнього рівня спеціальність 052 «Політологія»

Науковий керівник:

Новосколькова Л.О.,

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології і
міжнародних відносин

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

Тероризм, що закорінений в глибокій давнині, завжди був інструментом залякування соціуму для досягнення політичних цілей. При цьому далеко не завжди дії терористів обмежувалися територією однієї країни, створюючи тим самим серйозні проблеми для керівників цілого ряду держав. Досить згадати, що вже більше ста років тому, коли в Італії, Франції, Іспанії, активізувалися анархісти, уряди багатьох країн висловлювали стурбованість зростанням кількості терористичних акцій і шукали шляхи об'єднання зусиль для боротьби зі зростаючою терористичною загрозою. Так, царський уряд російської імперії уклав угоди з Баварією (1885) і Прусією (1895) про видачу осіб, що вчинили терористичні акти. У 1898 р. за ініціативою італійського уряду в Римі відбулася міжнародна конференція, присвячена проблемам захисту соціального ладу від анархістів. За її підсумками представники 20 держав підписали пропозиції Римської конференції, які передбачали низку заходів політичного, законодавчого та адміністративного характеру, а ще 17 країн прийняли їх без будь-яких заперечень.

У 1934 р. – після вбивства терористами в Марселі югославського короля Олександра і французького міністра закордонних справ Луї Барту – Ліга Націй приступила до обговорення питання про злочинні посягання організаторів терору на світ. 10 грудня 1937 р. Рада Ліги Націй прийняла рішення, у якому декларувалося: "На усіх державах лежить обов'язок не заохочувати й не терпіти на своїй території жодної терористичної діяльності. Кожна держава не повинна нічим нехтувати у справі попередження та репресії терористичних актів і надання з цією метою допомоги тим урядам, які цього потребують". Відтоді міжнародним співтовариством, заклопотаним розширенням масштабів і зростанням небезпеки міжнародного тероризму, прийняті десятки антитерористичних конвенцій. Україна ратифікувала 13 із них, а їх норми імплементовані в національне законодавство.

Навіть сьогодні, у третьому тисячолітті людство, накопичивши за свою довгу історію величезну кількість різнобічних і корисних знань, на жаль, не змогло використати цей колосальний багаж для створення надійного імунітету проти такої загрози для світової цивілізації як міжнародний тероризм – феномен, що нині перетворився на глобальну проблему. Спробам її вирішенню присвячуються останнім часом численні міжнародні конференції та зустрічі на вищому рівні, учасники

яких закликають усі країни об'єднатися в боротьбі проти тероризму, визнавши його явищем, несумісним із загальнолюдськими цінностями; засудити будь-які акти тероризму незалежно від їх мотивації; підтримати заходи по запобіганню тероризму, виявленню та ліквідації джерел його фінансування. Ухвалюються декларації, укладаються конвенції, дво- і багатосторонні договори антитерористичної спрямованості, оскільки тероризм сьогодні переріс рамки національної проблеми окремих держав і отримав світові масштаби. Розвиток засобів транспорту і міжнародних сполучень підвищив мобільність учасників терористичної діяльності. Заклавши бомбу з годинниковим механізмом у столиці однієї держави, терорист через пару годин, ще до спрацьовування вибухового пристрою, може почувати себе в безпеці в салоні лайнера міжнародної авіалінії, що відносить його за межі зони досяжності правоохоронних органів країни, на території якої здійснена терористична акція.

Удосконалення інформаційних технологій в останні роки розширює можливості пропаганди ідей тероризму, поширює сучасні тактичні прийоми організації й проведення терористичних акцій, пошук меценатів цієї діяльності. Так терористичні структури, які функціонують на різній організаційній і ідеологічній основі, широко використовують можливості глобальної інформаційної комп'ютерної мережі. Парадокс полягає в тому, що спецслужби і правоохоронні органи різних країн обмежені у своїх можливостях у використанні міжнародної комп'ютерної мережі з режимних міркувань, а терористи займаються пропагандою своїх ідей і обміном технологій без будь-яких обмежень. Останні десятиліття характеризуються розвитком зв'язку між терористичними організаціями різних країн у разі, коли декларовані ними політичні цілі та ідеологічні платформи близькі. Це дозволяє їм координувати свої дії, проводити погоджені за часом акції.

Трансформація тероризму з проблеми окремих держав у міжнародну відбувається й за рахунок значного підвищення вражаючої дії засобів, які використовуються сучасними терористами в якості знарядь своєї злочинної діяльності, унаслідок чого їх жертвами стають представники різних країн. Аналіз сучасних тактичних прийомів терористів свідчить, що об'єктами їх злочинних посягань все частіше стають приміщення й персонал міжнародних організацій, транспортні засоби, що забезпечують міжнародні перевезення, або дипломатичні представництва з особами, що знаходяться в них і користуються міжнародним захистом.

Тероризм стає усе більш глобальним явищем і у зв'язку з активною, часто гіпертрофованою реакцією на його прояви засобів масової інформації. Якщо, наприклад, в один і той же день стануться дві трагічні події – повінь, що знесла сотні житлових будинків, і вибух однієї будівлі, але здійснений терористичним угрупованням, то на перших сторінках газет з'являться повідомлення не про природний катаклізм, а про чергову вилазку терористів. Такі вже оцінні критерії відбору новин засобами масової інформації, які в першу чергу

цікавляться подіями, здатними залякати, викликати сенсацію. У цьому відношенні акції тероризму для електронних і друкарських ЗМІ найбільш прийнятні й цінні.

У Словнику основних термінів і понять у сфері боротьби з міжнародним тероризмом і іншими проявами екстремізму, під міжнародним тероризмом розуміється терористична діяльність, спрямована на нанесення шкоди міжнародній безпеці та міжнародному правопорядку й здійснювана за допомогою проведення міжнародних терористичних акцій. Міжнародна терористична акція – це акція, при здійсненні якої її суб'єкт і об'єкт посягання належать більш ніж одній державі. При цьому можливі наступні ситуації: 1) акція здійснюється терористом або терористичною організацією на території декількох держав або завдає збитку інтересам декількох держав; 2) акція здійснюється громадянами однієї держави відносно громадян (у тому числі що користуються міжнародним захистом) або на території іншої держави; 3) терорист і жертва тероризму є громадянами однієї держави або різних держав, а злочин скоєний за межами територій цих держав; 4) терорист і жертва є громадянами однієї держави, а злочин скоєний за замовленням громадян (уряду, спецслужб) іншої країни; 5) підготовка акції проводиться на території однієї держави, а сама акція здійснюється на території іншої держави; 6) акція проводиться на території однієї держави, а здійснивши її терористи ховаються на території іншої держави.

Сутнісним, необхідним елементом тероризму є залякування, що проводиться відносно уряду певної держави, його владних структур, окремих груп громадян або усього населення з метою примусу до здійснення дій, вигідних терористам. Цей двоетапний механізм досягнення злочинної мети – спочатку залякати, шляхом застосування насильства, а потім змусити виконати свої вимоги – відрізняє тероризм від інших протиправних "одноходових" насильницьких дій. До міжнародного тероризму відносять такі терористичні акції, які зачіпають інтереси більш ніж однієї країни та загрожують безпеці міжнародного співтовариства, міжнародним відносинам, що склалися. При цьому наймасштабнішими, агресивнішими й пов'язаними з найбільш руйнівними негативними наслідками є акції тероризму, що проводяться однією державою стосовно іншої держави. Це – державний міжнародний тероризм, боротьба з яким ускладнена через подвійні стандарти у його оцінках із боку керівників різних країн. Дійсно, як жоден військовий агресор не визнає себе таким, так і жоден терорист, будь-то окремий індивід із девіантною психікою або респектабельний уряд солідної держави, не погодиться зі звинуваченням у тероризмі.

Вивчення міжнародного досвіду інституціоналізації протидії тероризму вказує на те, що в умовах російської агресивної війни проти України найбільш важливими є ті елементи стратегій протидії тероризму, які зорієнтовані на посилення міжструктурної координації в рамках протидії. Це має сприяти формуванню єдиної бази

оперативних та статистичних даних, створеної на чітко визначених критеріях, що дозволяють акумулювати різноспрямовану інформацію спеціалізованих відомств.

Список використаних джерел та літератури

1. Антипенко В.Ф. (2002) Боротьба з сучасним тероризмом: міжнародно-правові підходи [Текст] : Монографія / В.Ф.Антипенко. – К. : Націон. бібл. ім. В. І. Вернадського. 723 с.
2. Новоскольцева, Людмила (2014) Міжнародний тероризм: проблема протидії (III Всеукраїнські політологічні читання пам'яті професора Богдана Яроша : зб. наук. пр. (Луцьк, 15 квітня 2014 р.) : - Луцьк : ПВД «Твердиня». С.72-75.
3. Рижов І.М. (2016) Базові концепти антитерористичної безпеки : монографія / І. М. Рижов ; Нац. акад. Служби безпеки України. - Київ : Нац. акад. СБУ, 2016. – 327 с.
4. Тероризм: визначення і сутність : монографія (2015) [А.В. Коростилєнко, Б.Д. Леонов, І.М. Рижов и др.] під заг. ред. В.В. Крутова, І.І. Мусієнка, В.О. Глушкова. – К. Нац. акад. СБУ. 192 с.

Демократія як основа забезпечення прав людини

Удовиченко Софія,

студентка 2 курсу спеціальності 081. Право
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Ворчакова І.Є., к.політ.н, доцент,
доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м.Миколаїв, Україна

Одним з найбільш протирічливих соціально-політичних та правових явищ в сучасному світі є явище демократії. З роками цей феномен серед дослідників тільки посилює наукову дискусію.

«Демократія — це влада народу, обрана народом і для народу» [3, с. 34] - слова шістнадцятого президента США Авраама Лінкольна. Ця цитата чудово пояснює всю суть демократії, що джерелом влади є народ, який сам наділяє себе владою, для того, щоб користуватися нею задля суспільного блага.

Термін демократія можна інтерпретувати як: форму організації влади; устрій організації, структури чи установи; світогляд ідеального суспільства та соціальний і політичний рух [3, с. 33]. Але в юриспруденції цей термін сприймається в першу чергу, як рівність всіх перед законом. Цей принцип знайшов своє офіційне закріплення в ст. 7 Загальної декларації прав людини: «Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації» [1].

Ідея демократії бере початок в період існування Стародавньої Греції. Поняття «демократія» перекладається як «влада народу» («demos» – народ, «kratos» – влада). Але сучасна демократія відрізняється від демократії Стародавньої Греції тим, що там був поділ людей на «громадян» і рабів, перші були наділені всіма права, а інші жодними [2, с. 63].

«Ніхто не народжується хорошим громадянином, жодна країна не народжується демократичною. Ці процеси продовжують розвиватися протягом всього життя. Молоді люди мають бути включені в цей процес з самого народження» – сказав Кофі Аннан [5, с. 458]. Це висловлювання пояснює, що демократія в країні передбачає залучення людей до цієї ідеології з самого народження, шляхом створення для людини сприятливих умов, щоб забезпечувати реалізацію і захист її прав. Демократія і права людини зараз є невід'ємними поняттями, бо не можуть існувати один без одного.

Через те, що кожна людина має право на владу – влада і народ споріднюється, чим отримують найбільший спектр можливостей в управлінні власною країною [2, с. 64]. Щоб запобігти зосередженню влади в руках однієї особи, групи осіб чи «владі більшості» Шарль Луї де Монтеск'є сформулював необхідність поділу влади на три гілки: законодавчу, виконавчу і судову. Основна ідея цього поділу передбачає рівність гілок влади між собою, без домінування чи пригнічення якоїсь з них. Розмежування компетенцій є однією з обов'язкових умов демократичного суспільства.

Принцип, що влада належить від волі абсолютно кожної людини, не пригнічуючи жодної меншини, не може ідеально функціонувати на практиці, тому звичайно будуть виникати суперечливі питання. Суперечка передбачає протиставлення поглядів, тому зрозуміло, що задовольнити бажання всіх неможливо, через це досягнення спільної думки – консенсусу, є єдиним способом для прийняття рішень, саме цим і керується демократія на практиці. Основною формою забезпечення консенсусу є голосування. Цей принцип офіційно закріплює ст. 21 ч. 3 Загальної декларації прав людини: «Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування» [1].

Відповідно, однією з важливих умов забезпечення рівного волевиявлення всіх людей є вільні вибори. Тобто можливість кожного впливати на управління своєю державою прямим чи представницьким шляхом. Про це говорить ст. 21 ч. 1 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників» [1]. Безпосередня (пряма) демократія включає в себе участь людей в політичному житті країни через вибори, референдуми, демонстрації, збори, слухання, петиції тощо. Представницька демократія

забезпечується участю людей через діяльність парламенту, органів місцевого самоврядування чи президента та інших. Представницька демократія можлива тільки тому, що кожен має право бути обраним. Це право закріплено в ст. 21 ч. 2 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні» [1].

Важливість демократії для суспільства полягає в тому, що демократія протидіє жорсткому впливу аристократії, сприяє підвищенню в суспільстві загального стану здоров'я, освіти, особистого доходу й інших чинників, гарантує недоторканість і невід'ємність основних природних прав людини, принцип плюралізму забезпечує людям широкий спектр волевиявлення: особистого і політичного, а головне створює відносно високий рівень політичної рівності [4, с. 64 - 65].

Таким чином, демократія – це достатньо протирічливе явище, яке має багато проявів і неоднозначних наукових оцінок. Але однозначно можна сказати, що найкращої форми правління ще не придумали.

Список використаних джерел та літератури

1. Загальна декларація прав людини (декларація ООН від 10.12.1948 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.05.2024).
2. Шидловська Х. О. Права людини в демократичному суспільстві. *Сучасні виклики соціально - політичного розвитку: політико-правові та соціально-економічні виміри*: матеріали Всеукр. студент. науково-практ. конф., м. Одеса, 3 черв. 2020 р. 2020. С. 63–67.
3. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с.
4. Ткачук А., Ткачук О. Що таке демократія? Знати, розуміти, застосовувати: посібник для молоді і не тільки. Київ : ТОВ "Вид-во "Юстон", 2020. 96 с.
5. Компас : посіб. з освіти в галузі прав людини за участі молоді / П. Брандер та ін. 2-ге вид. Страсбург : Вид-во Ради Європи, 2012. 624 с.

Конструювання іміджу сучасної України на міжнародному рівні

Стефанія Бринчак,

здобувач третього освітнього рівня спеціальності 052 «Політологія»

Науковий керівник:

Новосколькова Л.О., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології і міжнародних відносин

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, Україна

Сучасний світ побудований на взаємодії різних стратегічних комунікацій, що є основою забезпечення національної безпеки будь-якої країни. Вони діють через свої механізми та інструменти, які, безперечно, відіграють велику роль у політиці, соціально, духовній та

інших сферах життєдіяльності людини. На думку багатьох авторів, конструювання правильного позитивного міжнародного іміджу країни є одним із напрямків забезпечення національної безпеки, тому що це дає стабільність соціуму, політичне становище в країні, можливість економічної взаємодії з іншими країнами. Для того, щоб розібратися в стратегії конструювання іміджу, необхідно звернутися до самого поняття іміджу.

Імідж країни — це сукупність позитивних рис та характеристик, які емоційно формують образ держави, що формується у суспільній свідомості за допомогою механізмів та інструментів PR, реклами, а також образи-символи, що відображають особливості історичного, географічного, культурного, духовного розвитку держави. Імідж держави є різноплановим, оскільки його об'єктом може стати як окремий політичний діяч, так і держава в цілому.

Ефективний імідж безпосередньо залежить від правильного вибору стратегії та тактики його формування. У літературі можна зустріти два види стратегії: маніпуляційна та частково маніпуляційна. Саме зупинимося на маніпуляційній стратегії, оскільки безпосередньо пов'язані з формування образу держави. Маніпуляційна стратегія застосовується для формування іміджу у державній сфері, у сфері шоу-бізнесу, а також у сфері політики. Вона характеризується високою часткою маніпуляції масовою свідомістю через різні канали ЗМІ, спрямовано сприйняття іміджу масової аудиторії, результатом стратегії стає формування іміджу фантома чи іміджу міфу, носій сприймається опосередковано, а чи не напряду. Також існує низка прийомів, які допомагають у створенні іміджу:

- позиціонування – приміщення об'єкта у сприятливе йому інформаційне середовище. Завдання у тому, щоб об'єкт приймався як відомий, привабливий, а чи не чужорідний;
- маніпулювання - прийом перенесення уваги аудиторії на інший об'єкт. Дозволяє переключити увагу з головного на другорядне;
- міфіологізація – створення прообразу об'єкта, спрямований як свідоме, і на підсвідоме вплив. Крім міфів у цьому прийомі використовується явище стереотипізації;
- емоціоналізація - переклад з радикальної мови на емоційну;
- вербалізація – закріплення іміджу у слоганах, гаслах та девізах;
- деталізація-прийом заснований на переклад інформаційної мови на мову особистісного спілкування;
- архаїзація – прийом, заснований на занижений рівень натовпу, на відміну Індивідуального;
- впровадження моделей сприйняття – заснований на процесі отримання інформації разом із моделлю її схвалення з боку відомих осіб.

Для ефективного міжнародного іміджу необхідно також дотримуватись етапів його створення. На першому етапі необхідно визначити бажання та вимоги аудиторії, під час якогось дослідження. Другим етапом є пошук необхідних характеристик формування іміджу

в масовій свідомості. На третьому етапі відібрати характеристики, в які необхідно впровадити образ для формування та посилення позитивних рис об'єкта. На четвертому етапі - просувати сформований образ ЗМІ, через інструменти PR-технологій. П'ятий етап – переведення відібраних показників у різні контексти (візуальний, вербальний, сімейний, т.і.). Заключним етапом є підтримання актуальності образу залежно від політичної, економічної і соціальної ситуації країни. Формування міжнародного іміджу держави дуже різноплановий і складний процес, тому що об'єкт повинен сприйматися масовою свідомістю, як не «чужий», а як приємний та знайомий, що дає соціуму почуватися у безпеці. А стабільність соціуму є основою для забезпечення національної безпеки країни як усередині так і на політичному просторі.

Важливою передумовою покращання іміджу нашої держави на міжнародному рівні є необхідність оновлення стратегії її зовнішньої політики, без чого проведення пропагандистських заходів не принесе бажаних результатів. Цьому процесу також сприятимуть наявність стабільної політичної ситуації в країні, а також розвиток культурних та соціальних програм.

Список використаних джерел та літератури

1. Семченко О.А. (2015). Імідж держави й національний брендинг: взаємообумовленість понять. Політикус, 2, 74–78.
2. Руднєва А., Мальована Ю. (2022). Імідж України в умовах сучасних інформаційних процесів: цифрової трансформації та становлення електронного урядування. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. Випуск 42.
3. Ткаченко Н.М. (2018). Генезис уявлень про імідж в історії людства. Інноваційна педагогіка, 5, 133–137; http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2018_5_32.

Соціально-політичні аспекти національної безпеки України

Бахтін Анатолій,

кандидат історичних наук, доцент кафедри національної безпеки та політичного аналізу Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова м. Миколаїв, Україна

Кальваровська Богдана,

студентка 3 курсу спеціальності 256 Національна безпека
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Національна безпека України є комплексною та багатовимірною сферою, що охоплює військові, економічні, соціальні та політичні аспекти. Останніми роками, у зв'язку із зовнішньою агресією, питання забезпечення національної безпеки набуло нового значення, зокрема через необхідність підтримки суспільної стабільності та єдності.

Соціально-політичні аспекти, які передбачають поєднання соціальних цінностей і політичної системи є одним із елементів національної безпеки. Порівняно з іншими елементами, соціально-політичний елемент національної безпеки є стрижнем серед інших елементів національної безпеки. Таким чином, соціально-політична безпека значною мірою пов'язана з плануванням, координацією, наглядом та реалізацією всіх стратегічних цілей, які сприятимуть сталому розвитку національної безпеки.

У контексті поточної ситуації політична стабільність і національна єдність є фундаментальними умовами для забезпечення безпеки. Політична стабільність — це ключовий фактор для зміцнення суспільства, що в умовах війни та економічної кризи потребує злагодженості та ефективного управління конфліктами. Для досягнення національної єдності важливо підтримувати демократичні процеси, повагу до прав і свобод громадян, а також сприяти розвитку інституцій, здатних забезпечити справедливість та верховенство права [1].

Від ефективності соціальної політики значною мірою залежить сприйняття громадянами реформ, довіра до державних установ, політичних партій, окремих політиків. Те, як якісно та швидко будуть вирішуватися ці питання, вплине і на міжнародний імідж України в очах європейської та світової демократичної спільноти.

Розглянемо детальніше роль громадянського суспільства у забезпеченні національної безпеки України. Громадянське суспільство впливає на політичну систему України через інституційну підсистему, яка формує каркас для інших складових. Ефективність цієї інституційної підсистеми визначає стійкість політичної системи загалом. Досліджуючи діяльність неурядових організацій, можна оцінити внесок громадянського суспільства, але в Україні існує проблема недостатньої активності громадян, що знижує рівень суспільної згуртованості, послаблює вплив громадськості на державні процеси, а також ускладнює боротьбу з зовнішніми та внутрішніми загрозами [2].

Громадянське суспільство не тільки створюється через групи та організації, але й через усвідомлення громадянами своїх прав, формування суспільних потреб та активну участь у суспільно-політичному житті. Тобто, коли люди стають суб'єктами, а не просто об'єктами політики.

Багато громадських організацій, таких як волонтерські об'єднання, ініціативи з патріотичного виховання молоді та культурні проєкти, сприяють формуванню позитивного ставлення до національних символів та цінностей [3]. Це зміцнює почуття приналежності до України і готовність громадян активно підтримувати свою країну в складних ситуаціях. Наприклад, волонтерські організації, які активно підтримують Збройні Сили України, збирають кошти, обладнання та гуманітарну допомогу, об'єднують суспільство та підвищують відчуття колективної відповідальності.

Громадянське суспільство також є важливим інструментом для контролю за діяльністю державних органів та забезпечення їхньої підзвітності перед громадянами. Через громадські організації, антикорупційні ініціативи, журналістські розслідування та незалежні ЗМІ суспільство може отримати доступ до об'єктивної інформації про діяльність влади. Це сприяє запобіганню зловживань, корупції та підвищенню довіри громадян до державних інститутів, що є основою політичної стабільності [4].

Підтримка різних соціальних груп, залучення їх до громадського життя та політичного процесу сприяє національній безпеці, оскільки запобігає можливим конфліктам і посилює зв'язки всередині суспільства. Соціальна стабільність і політична стійкість взаємопов'язані – ефективні соціальні політики сприяють створенню довіри громадян до влади, що зміцнює політичну стабільність і знижує ризики дестабілізації. Активне залучення громадських організацій до реалізації державних ініціатив є ефективним засобом підвищення громадської активності та соціальної згуртованості.

Отже, соціально-політичні аспекти є критично важливими для національної безпеки України, оскільки вони забезпечують стійкість держави перед сучасними викликами та загрозами. В умовах зовнішньої агресії та внутрішніх соціальних викликів, Україні необхідно орієнтуватися не лише на військову міць, а й на соціальну згуртованість, політичну стабільність та ефективне управління. Інтеграція соціальних і політичних аспектів дозволяє забезпечити взаємодію між державою та громадянським суспільством, що зміцнює довіру до інституцій, сприяє формуванню національної ідентичності та єдності.

Список використаних джерел та літератури

1. Шемчук А. Теоретико-прикладні аспекти політичної безпеки, 2022. С. 214-221. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/45_2022/26.pdf
2. Дроботов С. А. Громадянське суспільство і забезпечення національної безпеки української держави. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск, том 3, 2019. С. 14-18.
3. Волонтерський рух України: як він змінився, чим є зараз, та що його чекає в майбутньому, 2023. URL: <https://dif.org.ua/article/volonterskiy-rukhn-ukraini-yak-vin-zminivsya-chim-e-zaraz-ta-shcho-yogo-chekae-v-maybutnomu>
5. Центр Протидії Корупції 2012 – 2024. URL: <https://antac.org.ua/about/>

Австро-угорська конституція 1867 року: правові положення для формування українських політичних партій у Галичині

Шерпа Тетяна,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Іванова Л. Г.

кандидат історичних наук, професор кафедри історії та етнології
України Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Австро-угорська конституція 1867 року мала значний вплив на розвиток політичного руху українців у Галичині, заклавши основи нових правових і політичних умов для національних рухів у межах Австро-Угорської імперії. Політичні зміни, що відбулися в середині XIX століття, були спричинені кризами та військовими невдачами імперії, зокрема поразкою у франко-італо-австрійській війні 1859 року і в протистоянні з Пруссією у 1866 році. Це змусило австрійський уряд переглянути державний устрій і укласти Австро-угорський компроміс 1867 року, що реформував імперію, утворивши дуалістичну монархію. Галичина і Буковина перебували в складі австрійської частини монархії, тоді як Закарпатська Україна увійшла до угорської частини.

Утворення дуалістичної системи означало відхід від централізованої моделі управління до федералізму, що, у свою чергу, впливало на розширення прав коронних країв та їхню автономію у внутрішніх справах. Підготовкою до австрійського конституціоналізму стали «Жовтневий диплом» 1860 року та «Лютневий патент» 1861 року. «Жовтневий диплом» проголошував конституційний лад, скликання парламенту та крайових сеймів, однак, втім їхні повноваження були обмежені владою імператора та імперською радою. До прикладу, повноваження центрального законодавчого органу Австро-Угорщини охоплювали сферу військового законодавства, фінансів, економіки, освіти, охорони здоров'я, правосуддя та віросповідання, тоді як всі інші повноваження були покладені на крайові сейми. Таким чином, обмежена компетенція крайових сеймів, не повинна була призвести до повної федералізації Габсбурзької монархії. [4, с. 5]

Отже, «Жовтневий диплом» здійснив розподіл законодавчої гілок влади в імперії Габсбургів, а також визначив сфери впливу між центральною державною радою (Рейсхсратом) та національними парламентами (Ландтагами). Проте, цих два документи все одно суттєво обмежували законодавчу ініціативу сеймів та опиралася на майновий і соціальний виборний ценз.

Ключовим моментом стало впровадження в імперії Габсбургів 21 грудня 1867 року конституційного «Закону про загальні права громадян королівств і земель, представлених в рейхстазі». [4, с. 4] Конституція 1867 року регулювала відносини між центральним урядом і коронними

краями, закріплюючи певні громадянські права та національну рівноправність. До прикладу, у ст. 1, яка повторювала зміст конституції 1849 р., вказувалося, що усі народності імперії, представлені у рейхсраті, є австрійськими громадянами, а ст. 2 утверджувала рівність перед законом. Проте, через домінування німецької та угорської еліт багато положень залишалися декларативними, обмежуючи реальну політичну участь слов'янських народів, зокрема українців.

На основі нової конституції в 1861 р. були створені Галицький і Буковинський крайові сейми, які мали займатися суто місцевими справами й представляти Галичину й Буковину в Державній раді Австрійської імперії. Юридичною базою для крайових, у тому числі зазначених, сеймів став виданий імператором 26 лютого 1861 р. патент про крайові статuti і крайові виборчі ординації до сеймів. Тоді ж було затверджено «Крайовий статус і сеймову виборчу ординацію для королівства Галичини і Лодомерії з великим князівством Краківським». [1. с. 59]

Виборчий процес до Галицького сейму мав свої особливості, які відображали соціальну структуру та політичні уподобання населення. Куріальна система виборів поділяла виборців на чотири групи: землевласників, міщан, представників торговельно-промислової палати та селян. Такий порядок розподілу надавав значні переваги шляхті, яка домінувала в сеймі, в той час як представництво українців було суттєво обмежене, оскільки більшість із них проживала в сільській місцевості. Згідно з виборчим законодавством, з 150 депутатських місць дев'ять місць займали «вірилісти» — представники духовенства та ректори університетів, а решта 141 місце розподілялася між чотирма куріями. При цьому українці мали лише 49 місць, що значно поступалося польській шляхті, яка контролювала більшість.

На чолі Галицького сейму стояв маршалок, який виконував функції спікера. Сеймові підпорядковувався крайовий комітет як виконавчий і розпорядчий орган. Він складався з 6 членів, які обиралися з числа депутатів сейму. Члени комітету очолювали шість основних департаментів і керували їх роботою. Питання компетенції і порядку роботи галицького сейму нормували Крайовий статут 1861 р. і тимчасовий регламент 1865 р. Головним у законодавчій діяльності сейму були дрібні господарські справи. Прийняті ним акти ставали чинними лише з санкції австрійського імператора. Сама ж діяльність сейму контролювалася імператорським намісником. Він або призначені ним комісари брали участь у роботі сейму. [3, с. 85]

Ці сейми також мали певні повноваження у вирішенні місцевих справ, таких як питання культури, добродійності та громадських робіт. Незважаючи на обмежений характер компетенцій, сейми сприяли розвитку політичного представництва серед українців, надаючи їм можливість виражати свої національні інтереси. Зокрема, українські депутати організували «Руський клуб» під керівництвом Г. Яхимовича та активно відстоювали національні й соціально-економічні інтереси своїх співвітчизників. [3, с. 85] Основні політичні питання стосувалися

створення окремого краю в етнічних межах і розмежування повноважень між рейхсратом і крайовими сеймами. Водночас реальна автономія була обмежена імперськими законами, а діяльність крайових сеймів перебувала під контролем імператорських намісників, що обмежувало їхню самостійність.

Це створювало суттєві перешкоди для участі українців у політичному житті. Лише на початку XX століття виборчі реформи частково покращили представництво українців, хоча проблеми зловживань залишалися.

У перервах між сесіями постійно діяв Крайовий виділ (комітет). Для підготовки законопроектів створювалися галузеві комісії.

Для попередньої підготовки питань, що виносились на обговорення і вирішення сейму, з числа депутатів створювались постійні комісії, яких наприкінці XIX ст. було 12 (бюджетна, адміністративна, банкова, гірнична, гмінна, крайового господарства, промислова, санітарна, шкільна, шляхова, юридична, петиційна). На початку XX ст. були ще додатково створені дисциплінарна, залізнична, податкова і сільна комісії. Кількість членів комісії коливалася від 6 до 23 чоловік. [3, с. 85]

Крайовий маршалок і його заступник призначалися імператором, а пропозиції щодо кандидатів на ці посади вносив до Ради міністрів намісник. Маршалком сейму звичайно був представник польських магнатів, а його заступником — львівський греко-католицький митрополит.

Склад Галицького сейму, визначений Крайовим статутом і положенням про вибори від 1861 р., проіснував з незначними змінами аж до розпаду Австро-Угорської імперії у 1918 р.

Отже, крайові сейми, попри обмеженість своїх повноважень імперськими законами та контролем з боку парламенту, зробили важливий внесок у формування народного представництва і парламентської традиції на західноукраїнських землях. Це стало основою для розвитку самоврядних практик і дало поштовх українському політичному руху, зокрема до виникнення перших політичних партій у Галичині.

Список використаних джерел та літератури

1. Гончаренко В. Законодавчі органи Австро-Угорської монархії під час перебування в її складі західноукраїнських земель. Вісник Академії правових наук України, 2005. № 4(43). С. 52–60
2. Євдокимов В.В. Апарат управління Галичиною в умовах утвердження конституційних норм Австро-Угорщини. Південноукраїнський правничий часопис, 2018. №4. Ч. 2. С. 143–146.
3. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: Навч. посібник. – Х.: Право, 2007. – 280 с.
4. Криховецький І. З. Австрійський конституціоналізм та формування засад парламентаризму в Галичині другої половини XIX ст. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 48, т. 2

5. Кульчицький В.С. Історія держави і права України : навчальний посібник для студ. юридич. спец. вузів Львів : Світ, 1996.

Інституційний розвиток радянської системи партійно-державного контролю (1917–1934 рр.)

Пирогов Віктор,

магістрант спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Подрез Ю.В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

На сучасному історичному етапі проблеми становлення елементів радянської політичної системи викликають особливу дослідницьку увагу. У зв'язку з розпадом СРСР відбувся спад інтересу до його політичної історії і ця область історичного знання, як показує практика, опинилася на тривалий час на периферії наукових досліджень.

Історія функціонування радянської системи органів партійно-державного контролю в період їх становлення та розгортання діяльності викликає сьогодні зацікавленість дослідників у контексті нової політичної історії, історії повсякдення та нової локальної історії. Реформування державного апарату управління в Україні на сучасному етапі потребує аналізу історичного досвіду та уникнення помилок в сьогоденнішніх внутрішньополітичних реаліях.

Метою даної розвідки є з'ясування передумов і відстеження основних напрямів здійснення партійно-державного контролю у 1920-х рр.

З більшовицьким переворотом у жовтні 1917 р. та з подальшим встановленням радянської влади в Україні, на її територію поширювалося російське радянське законодавство та дублювалася діяльність партійних та радянських органів РСФРР. З організаційно-правовим оформленням СРСР у липні 1923 р. Українська СРР лише номінально отримала власні органи державного управління (верховний орган влади – Всеукраїнський з'їзд Рад, що обирав вищий законодавчий орган – Верховну Раду УСРР; вищий орган виконавчої влади – Рада народних комісарів УСРР та вищий орган судової влади – Верховний Суд УСРР). Однак фактично ж всіма сферами суспільно-політичного життя в СРСР, а отже і на території Української СРР, керувала Комуністична партія (РКП(б), а потім ВКП(б)), територіальним представницьким органом якої в Україні була КП(б)У. Компартія робила призначення на всі головні посади до всіх трьох гілок влади, таким чином зосередивши в своїх руках всю повноту влади як в СРСР, так і в Україні [7, с. 201].

У ході встановлення більшовиками радянської влади було повністю реорганізовано й органи державного контролю попереднього імперського режиму. Уже 27 листопада 1917 р. було видано «Положення про робітничий контроль» [8, с. 21–23]. Спочатку на місцях стали формувати органи робітничого контролю при всіх діючих на той час радах робітничих, солдатських та селянських депутатів. Загальне керівництво ними було покладено на Всеросійську раду робітничого контролю. У складі цього органу за галузями виробництва створювали комісії зі спеціалістів-ревізорів. Згідно з декретом РНК РСФРР «Про центральну контрольну колегію і місцеві обліково-контрольні колегії та комісії» від 23 січня 1918 р. державний контроль було покладено на Центральну контрольну колегію, обліково-контрольні колегії та контрольні комісії на місцях. У липні 1918 р. Центральну контрольну колегію було реорганізовано в Народний комісаріат державного контролю РСФРР [10, с. 154].

На VIII з'їзді РКП(б) у березні 1919 р. було прийнято постанову про повну реорганізацію державного контролю. На виконання рішень цього з'їзду, у квітні 1919 р. Всеросійським центральним виконавчим комітетом (ВЦВК) та Радою народних комісарів (РНК) РСФРР було прийнято декрет «Про державний контроль» [4, с. 116]. Дія цього декрету вимагала реорганізації усієї вертикалі органів державного контролю. Тому в регіонах стали також утворювати губернські та повітові відділи державного контролю.

Згідно з декретом ВЦВК від 8 лютого 1920 р. органи державного контролю всіх рівнів стали перетворювати в Робітничо-селянську інспекцію – (РСІ) [9, с. 123–125], якій надавалися усі права та обов'язки народного комісаріату. Відповідно до «Положення про РСІ», затвердженого ВЦВК від 7 лютого 1920 р., місцеві робітничо-селянські інспекції, за прикладом їх попередників, входили до складу всіх виконкомів рад усіх рівнів на правах їх відділів.

Згідно з програмними партійними та установчими документами органів радянської влади, широкі маси трудящих отримували право на управління державою. Прикладом ставала РСІ, членів регіональних відділень якої вибирали на загальних зборах підприємств, на волосних та селянських зборах. На органи Робітничо-селянської інспекції покладалися функції безпосереднього і фактичного контролю щодо виконання декретів і постанов радянської влади в усіх областях народного господарства та державного управління. Також вона займалася перевіркою діяльності всіх установ і підприємств, доцільності витрат державних коштів та засобів. У центральному партійно-державному керівництві вважали, що ці завдання можна було реалізовувати шляхом залучення широких мас трудящих до здійснення контролю над усіма органами державного управління, господарства та громадськими організаціями, боротьбою з бюрократизмом, неоголошених ревізій, обстеженням усіх органів радянської влади, контроль за виконанням нормативно-правових актів радянської влади [5, с. 18].

Як відомо, ключовим джерелом партійно-державного контролю в СРСР була Російська комуністична партія (більшовиків) – РКП(б), яку згодом буде перейменовано у ВКП(б) та її апарат. З приходом більшовиків до влади та подоланням спротиву національних окраїн колишньої Російської імперії, новоявлені державотворці почали формувати нову імперію, яка згодом буде названа Союзом Радянських Соціалістичних Республік. Побоюючись спротиву та втрати важелів впливу, у ході цього процесу керівництво РКП(б) зіткнулося з проблемою відсутності повноцінного (тотального) внутріпартійного контролю. З'явилися страхи внутріпартійного розколу з перспективою втрати влади, що було для більшовиків життєво небезпечним.

Тому такий контроль було створено у вигляді Центральної контрольної комісії РКП(б) та її структурних органів в регіонах. Цю ідею було висунуто лідером більшовиків В. Леніним на IX партконференції РКП(б) у вересні 1920 р. ЦКК створювалася для боротьби з порушеннями дисципліни, партійної етики, з «моральним розпадом» комуністів [1, с. 212]. Формування органів партійного контролю стало логічним завершенням процесу закріплення однопартійної диктатури комуністичної партії.

Наступні три роки стали періодом апробації сил та набуття досвіду контролюючої діяльності на політичному рівні. На XII з'їзді РКП(б) було прийнято рішення про злиття діяльності Центральної контрольної комісії та Робітничо-селянської інспекції і створення єдиного органу партійно-державного контролю. У прийнятій 25 квітня 1923 р. резолюції «Про завдання РСІ і ЦКК» було визначено основи взаємовідносин між цими органами [8, с. 72].

У середині 1920-х рр. відбулося остаточне об'єднання ЦКК і РСІ, було створено єдину систему партійно-державного контролю, хоча офіційно державний контроль здійснювали органи Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції.

Таким чином, інститут партійно-державного контролю став невід'ємною частиною організаційної структури радянського державного апарату. Створення органів партійно-державного контролю обумовлювалося низкою обставин.

Зокрема, це диктувалося відсутністю ефективного зв'язку між центральними та регіональними державними органами та партійними організаціями, необхідністю контролю за виконанням нормативних актів вищих партійних та державних органів влади, моральною деградацією членів низових партійних організацій, корупцією, п'янством, зловживаннями владою. Створена у 1920-х рр. система партійно-державного контролю діяла до початку 1930-х рр. У 1934 р. на XVII з'їзді тепер уже Всеросійської комуністичної партії (більшовиків) – ВКП(б) було прийнято рішення про запровадження організаційних заходів з посилення партійно-радянського контролю. На підставі цього рішення і наступних постанов ВЦВК і РНК РСФРР від 10 березня 1934 р. усю систему органів робітничо-селянської інспекції було скасовано.

Список використаних джерел та літератури

1. Девятая конференция РКП(б). Протоколы. М., 1972. 392 с.
2. Дорохова Г.А. Рабоче-Крестьянская Инспекция в 1920–1923 годах. Москва: Госюриздат, 1959. 184 с.
3. Иконников С.Н. Организация и деятельность РКИ в 1920–1925 гг. Москва: Изд-во Акад. наук СССР, 1960. 215 с.
4. Иконников С.Н. Создание и деятельность объединенных органов ЦКК-РКИ в 1923–1934 гг. М.: Наука, 1971. 480 с.
5. История Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков). Краткий курс/под редакцией Комиссии ЦК ВКП(б). Москва: Госполитиздат, 1952.
6. Лебедь Д. Перестройка советского аппарата. Харьков, 1925. 32 с.
7. Носик М. О. Наркомат робітничо-селянської інспекції та Центральна контрольна комісія КП(б)У – органи контролю правлячої верхівки СРСР на території України (1920-і роки). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. №1 (23). С. 200–209.
8. Образование и развитие органов социалистического контроля в СССР (Сборник документов и материалов. 1917–1975). М., 1975.
9. Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1920 г. / Управление делами Совнаркома СССР. М., 1943. 818 с.
10. Чугунов А.И. Органы социалистического контроля РСФСР 1923–1934 гг. М.: Наука, 1972. 472 с.

Тобудова демократії в часи радянського тоталітаризму: національно-визвольний рух

Процик Єлизавета,

студентка 3 курсу спеціальності 256 Національна безпека

Науковий керівник:

Ніколаєнко Н.О.,

доктор політ.н., проф., в.о.зав. кафедри національної безпеки та
політичного аналізу Національний університет кораблебудування імені
адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

У ХХ столітті Україна стала ареною гострого протистояння між радянським тоталітаризмом і прагненнями українського народу до національного самовизначення. Радянська влада, утверджуючи свою ідеологічну доктрину, використовувала жорстокі репресивні механізми для придушення будь-яких проявів інакомислення та національної ідентичності. Одночасно національно-визвольний рух, що розгортався в різних регіонах України, втілював прагнення до демократичних цінностей, свободи і незалежності. У період радянського тоталітаризму, особливо в післявоєнні роки, цей рух набув особливої важливості, ставши основою для боротьби за права українського народу, яка тривала протягом десятиліть.

Радянська держава, керуючись жорсткими ідеологічними догмами, намагалася знищити будь-які прояви української національної ідентичності та самостійності. Впровадження політики централізації і русифікації було спрямоване на ліквідацію національної

свідомості та придушення будь-яких спроб демократичного самоврядування. Основними репресивними заходами радянської влади стали масові арешти української інтелігенції, політичних активістів, діячів культури та науки. Політичні чистки 1930-х років, Голодомор 1932–1933 років, а також післявоєнні репресії на Заході України стали засобами знищення українського соціального та культурного життя. Ці заходи мали на меті створити однорідне радянське суспільство, позбавлене національних особливостей, і звести нанівець будь-які можливості для розвитку демократичних інституцій [2].

Проте національно-визвольний рух, зокрема Українська повстанська армія (УПА), продовжував боротьбу за національну незалежність, виступаючи не лише проти радянської влади, а й проти нацистської окупації. Цей рух мав своє коріння в глибокому розумінні демократичних ідеалів та прагненні до створення незалежної української держави. УПА, хоч і не досягла остаточної перемоги у своїй боротьбі, стала символом опору тоталітаризму та збереження української ідентичності. Паралельно із збройним опором розвивався і дисидентський рух, який намагався протистояти радянській системі шляхом ідеологічної боротьби та захисту прав людини. Дисиденти, подібно до УПА, прагнули демократичних змін, хоча їхній метод боротьби був ненасильницьким і полягав у правозахисній діяльності та висвітленні репресивної суті радянської влади. Саме ця безперервна ідейна боротьба за права і свободи стала одним із ключових факторів, що підготували ґрунт для здобуття незалежності України в 1991 році.

У таких умовах виникає питання: чи можливо взагалі будувати демократію в тоталітарній державі, де будь-які прояви політичної або ідеологічної свободи систематично придушуються? Радянська тоталітарна система характеризувалася жорстким контролем над усіма аспектами суспільного життя – політичних, економічних, культурних та соціальних. Це значно обмежувало можливості для розвитку демократичних інститутів у їх класичному розумінні. Втім, національно-визвольний рух та дисидентський спротив свідчать про те, що прагнення до демократичних цінностей не зникало повністю навіть за таких умов. Ці рухи створювали альтернативний ідеологічний простір, у якому формувалися політичні ідеї, спрямовані на захист прав і свобод, що поступово підривало основи тоталітарного режиму. Таким чином, хоча побудова повноцінної демократії була практично неможливою в рамках радянської системи, окремі її елементи зароджувалися через протистояння репресивній владі, і в перспективі це сприяло демократичним змінам у суспільстві.

Однією з важливих наукових позицій щодо можливості побудови демократії в умовах тоталітаризму є думка українського історика Ярослава Грицака. У своїх працях він акцентує увагу на тому, що радянська тоталітарна система не залишала простору для розвитку демократичних інститутів, оскільки була побудована на абсолютному контролі та репресіях [1]. Однак Грицак вважає, що національно-визвольний рух, особливо у повоєнний період, став важливою формою

опору, в якому закладалися демократичні цінності. На його думку, хоча повноцінна демократія за радянських умов була неможливою, прагнення до свободи і самовизначення сприяли збереженню національної ідентичності і створенню передумов для демократичних перетворень у майбутньому. Грицак також підкреслює, що діяльність дисидентів і представників інтелігенції формувала альтернативний суспільний дискурс, який сприяв розхитуванню тоталітарного режиму і поступовій демократизації суспільства.

Отже, національно-визвольний рух в Україні в період радянського тоталітаризму відіграв ключову роль у збереженні національної ідентичності та закладенні основ для майбутніх демократичних перетворень. Репресії, колективізація, русифікація та інші форми тиску не змогли повністю знищити прагнення українського народу до незалежності. Боротьба за права людини, національне самовизначення та демократичні цінності, що відбувалися як у формі збройного опору, так і на ідеологічному рівні, стали важливим чинником, який сприяв краху радянського режиму і відродженню незалежної України на демократичних засадах.

Список використаних джерел та літератури

1. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Портал, 2024. 416 с.
2. Росія-Україна: зради, союзи, війни / відп.ред. М. Литвин. Львів : Астон, 2022. 798 с.
3. Ухач В. З. Український визвольний рух як напрям наукових студій 1987–1997 рр.: історіографічний дискурс. *Сторінки історії*. 2020. № 51. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.51.2020.220186> (дата звернення: 18.10.2024).
4. Ухач В. Протиборство українського визвольного руху з московсько-більшовицькими карально-репресивними структурами у др. Пол. 50-х рр. Хх ст.: історико-правовий аспект (сучасний історіографічний дискурс). *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2022. С. 147–151.

Розвиток потенціалу горизонтальної дезінтеграції суспільства

Бабінська Анастасія,

студентка 3 курсу спеціальності 256 Національна безпека

Науковий керівник:

Ніколаєнко Н.О., доктор політ.н., проф., в.о.зав. кафедри національної безпеки та політичного аналізу Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова м. Миколаїв, Україна

Розвиток потенціалу горизонтальної дезінтеграції суспільства пов'язаний із розпадом соціальних зв'язків і зниженням соціальної єдності. Цей процес може бути викликаний соціально-економічними

факторами, політичною напруженістю, інформаційними впливами, зокрема через медіа та соціальні мережі. Горизонтальна дезінтеграція зазвичай відбувається внаслідок конфліктів між різними соціальними групами, територіальними або етнічними спільнотами, що призводить до фрагментації суспільства та ускладнює його функціонування як єдиного організму.

Тема розвитку потенціалу горизонтальної дезінтеграції суспільства є надзвичайно актуальною в сучасному світі, особливо в контексті глобалізації, інформаційних технологій та політичних трансформацій. Горизонтальна дезінтеграція – це процес розколу суспільства на окремі, часто ворожі групи за соціальними, економічними, політичними, культурними або іншими ознаками. На відміну від вертикальної дезінтеграції, яка пов'язана з розпадом держави, горизонтальна дезінтеграція відбувається всередині суспільства і проявляється у формі конфліктів, протистоянь і відчуження між різними соціальними групами[1, с. 3-8].

Потенціал горизонтальної дезінтеграції суспільства відноситься до процесів, які сприяють розпаду соціальних зв'язків між групами людей на одному рівні, наприклад, між суспільними, етнічними чи культурними групами. Це може включати: 1. Економічну нерівність. Зростання розриву між багатими та бідними може призводити до соціальної напруги. 2. Політичну поляризацію. Відсутність спільних цінностей та ідеологій може викликати конфлікти між різними групами. 3. Соціальні медіа. Поширення дезінформації та екстремістських поглядів може ізолювати групи та посилювати ворожнечу. 4. Культурні розбіжності. Відмінності в цінностях та традиціях можуть створювати бар'єри між різними частинами суспільства. 5. Конфлікти національної ідентичності. Змагання між різними ідентичностями може призводити до дезінтеграції. Соціальна поляризація — процес глибокого розшарування суспільства або посилення відмінності в положенні соціальних груп у такий спосіб, що утворюються два соціальні полюси, наприклад, бідні й багаті. Це може спричинити їх протистояння один одному (поляриності) [4].

Класична тріада соціальної нерівності зводиться до нерівного доступу до багатства, влади та слави – трьох фундаментальних благ, яких прагне людина. Історія не знає жодного суспільства, у якому ці блага розподілялися хоча б відносно рівномірно або справедливо, що, звісно, не одне й те саме.

Потрібно проаналізувати потенціал дезінтеграції суспільства методом SWOT-аналізу. Сильними сторонами являє собою розвинене громадянське суспільство (активні НУО можуть сприяти вирішенню соціальних проблем та зменшенню конфліктів). Демократичні інститути (наявність виборних органів та механізмів участі громадян допомагає виявляти і вирішувати проблеми). Культурна різноманітність (різноманіття може стати основою для взаєморозуміння та співпраці між групами). Слабкі сторони це: соціальна нерівність (високий рівень нерівності може посилити напругу між різними групами). Відсутність

діалогу (низький рівень комунікації між соціальними групами може призводити до конфліктів). Низька довіра до держави (відсутність довіри до державних інститутів ускладнює вирішення соціальних проблем). Можливості: Соціальні ініціативи (розвиток програм для зміцнення соціальної згуртованості та взаємодії між групами). Освітні програми (підвищення рівня освіти може сприяти зменшенню упереджень та стереотипів). Міжкультурний діалог (заохочення діалогу між різними культурами може сприяти зменшенню конфліктів).

Загрозами потенціалу горизонтальної дезінтеграції суспільства є: екстремізм (підвищення активності екстремістських груп може призвести до насильства та дезінтеграції)[2, с.7].

Прикладами горизонтальної дезінтеграції суспільства є:

1. Протистояння між прихильниками проросійської та прозахідної політики, цей розкол, який поглибився після Революції Гідності, призвів до гострої політичної поляризації в суспільстві.

2. Конфлікт на Донбасі війна на сході України стала наслідком глибоких політичних розбіжностей та зовнішнього втручання. 3. Парламентські кризи - часті зміни урядових коаліцій, політичні блокування та нездатність парламенту приймати важливі рішення свідчать про високий рівень політичної поляризації [3].

Висновок: потрібно зазначити наслідки горизонтальної дезінтеграції в Україні, а саме: 1. Підрив довіри до державних інституцій - постійні політичні кризи, корупція та неефективність влади підривають довіру громадян до держави. 2. Посилення сепаратистських настроїв - розкол суспільства може призвести до сепаратистських настроїв, особливо в регіонах з високим рівнем самоідентифікації. 3. Зростання насильства-поляризація суспільства може призвести до зростання насильства, екстремістських проявів і радикалізації частини населення. 4. Ускладнення процесів реформ-горизонтальна дезінтеграція ускладнює проведення реформ та реалізацію довгострокових стратегій розвитку країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Експертне опитування, авт. кол.: І. Павленко, В. Нагірний, В. Потапенко, Є. Малярєвський. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. 14 липня. URL: https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/analiz-zahroz-natsionaln-iy-bezpetsi-u-sferivnutrishnoyi-polityky?__cf_chl_tk=bqVq07IHqeLNwJBdJsdUFMu5HHtWM3VQ69keq7cdsSo-1690394771-0-gaNycGzNDKU
2. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitichna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya>
3. <https://uchoose.uacrisis.org/polyaryzatsiya-i-yak-yiyi-unyknuty>

Історичний нарис про становлення та розвиток Головного управління ДСНС України в Миколаївській області

Ніколаєнко Наталія,

доктор політичних наук, професор, в.о.зайдувач кафедри національної безпеки та політичного аналізу Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова м. Миколаїв, Україна

Діма Юлія,

студентка 3 курсу спеціальності 256 Національна безпека Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова м. Миколаїв, Україна

Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) у Миколаївській області є однією з ключових структур, що забезпечує безпеку населення та територій у надзвичайних ситуаціях. Історія його становлення та розвитку є невід'ємною складовою загальної еволюції системи цивільного захисту України, яка зазнавала суттєвих трансформацій протягом багатьох років. Розуміння процесів, що супроводжували формування цього управління, дозволяє оцінити значущість його внеску в забезпечення стабільності та безпеки регіону.

Миколаївська область, як стратегічний регіон України, має складну історію, пов'язану із промисловим розвитком, воєнними діями, а також ризиками природного і техногенного характеру. Це сприяло особливій увазі до організації ефективної системи реагування на надзвичайні ситуації, що вимагає не лише професійної підготовки кадрів, але й налагодженої взаємодії з іншими державними та місцевими структурами.

Дана робота має на меті висвітлити історичний процес створення та розвитку Головного управління ДСНС України в Миколаївській області, розглянути ключові етапи його діяльності, нормативно-правову базу, яка регулювала функціонування служби на різних етапах, а також окреслити основні виклики, з якими зіткнулася служба на шляху до становлення.

21 липня 1788 року за наказом генерал-губернатора Потьомкіна в гирлі Інгулу було закладено корабельну верф. 27 серпня (7 вересня) 1789 року, він же наказав назвати її містом Миколаїв. У листопаді 1790 року було призначено міську владу - магістрат та поліцейську службу, яка за неофіційними даними займалася також і питаннями забезпечення пожежної безпеки. Але пожежі, які виникали в ті часи, вимагали створення пожежних команд [1].

У 1849 році в м. Миколаєві засновано першу місцеву пожежну команду.

Станом на серпень 1862 року вона складалась із 45 осіб: брандмейстера, унтер-брандмейстера та 43 рядових. На озброєнні мала 4 брандспойти зі шлангами, 2 дроги, 6 гайок та 1 розсувний трап.

З 29 вересня 1898 року в Миколаєві засновано міське пожежне товариство. У 1903 році до штату пожежної команди вже входили брандмейстер, його помічник, троє трубників, 23 топорники, 18 кучерів та 35 коней.

З часом почали приділяти увагу й організації пожежної охорони в сільській місцевості, про що свідчить Постанова Миколаївської міської ради від 16.12.1933 р про заснування в 7 радгоспах, розташованих поблизу міста, пожежних депо [2].

Друга світова війна призвела до руйнування пожежної охорони. Начальник УНКВС Миколаївської області полковник держбезпеки Хоруженко в травні 1944 року в доповідному листі констатував: німецькі війська під час втечі зруйнували промислову та міську пожежну охорону в Миколаєві та Очакові.

Однак одразу ж після звільнення пожежну охорону було відновлено: було створено три пожежні частини, а 21 травня 1944 року виконком Миколаївської обласної ради ухвалив постанову про посилення пожежної охорони Миколаївської області. Протягом перших двох-трьох років після війни в містах і селах, промзонах, колгоспах і радгоспах створювалися пожежні частини, розвивалася пожежно-профілактична робота.

У 1947 році начальником пожежної охорони було призначено майора Павла Семеновича Алмашова, який не мав спеціальної підготовки, але володів великим життєвим досвідом; у 1949 році в Миколаєві було створено добровільну пожежну дружину, яку очолив Г. І. Левінсон.

Напружена робота адміністрації суднобудівного заводу і пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ увінчалася успіхом. У 1949 році Міністерство суднобудівної промисловості ухвалило рішення про організацію воєнізованих пожежних команд на заводі імені Носенка і 61 комуністичному заводі [3].

Еволюцію пожежної техніки можна показати на прикладі пожежної команди Заводського району Миколаєва, організованої в 1937 році, на озброєнні якої був пожежний автомобіль ГАЗ-АА з насосом ПН-1200. У січні 1945 року воєнізована пожежна команда отримує автомобіль ПМГ-1 на шасі ГАЗ-АА з насосом Д-20. У 1953 році — пожежний автомобіль ПМЗ-9 із насосом ПН-25«А» і в 1963 році — ПМЗ-53А [3].

У 1956 році Павло Тимофійович Кривокоритов став начальником пожежної частини. Це високе звання він отримав за свій подвиг в 1945 році при звільненні Латвії. ДПТ є авторитетною і шанованою організацією і стала надійним помічником пожежної охорони в захисті народного майна від пожежі.

У 1963 роках Міністерство внутрішніх справ СРСР отримало наказ про створення в місті загону. За наказом це звучало приблизно так: "Відділення воєнізованої пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ Української РСР з охорони міста Миколаєва".

На об'єктах і в пожежних частинах організовували профілактику пожеж, обслуговування, навчання, гасіння пожеж, політико-просвітницьку діяльність, спортивні та розважальні заходи. Зокрема, техніка народного господарства була пристосована для гасіння пожеж у резервуарах із легкозаймистими рідинами, суднах, підвалах тощо. Пожежна команда судноремонтного заводу під керівництвом П.А. Савельєва і В.П. Дяченка за активної участі заступника командира загону ВПЛ П.К. Коротченка організувала виробництво високочастотного піногенератора ГВП-. Було організовано виробництво 600. Пізніше на заводі «61 Комунара» також випускали гребінки для пінопідіймачів Трофімова, що давали змогу одночасно працювати кільком ГВП-600.

Коли Україна здобула незалежність, вона була змушена внести зміни до свого законодавства про пожежну безпеку. Так, Закон України «Про пожежну безпеку», ухвалений 17 грудня 1993 року у Верховній Раді України, заклав нові загальні правові, статутні та соціальні засади забезпечення пожежної безпеки в Україні, а також діяльності державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій сфері, незалежно від їхньої діяльності та структури власності Закон «Про пожежну безпеку України» 1993 року регулює відносини між державними, відомчими, місцевими й добровільними органами пожежної охорони в Україні.⁴ Відповідно до Закону «Про пожежну безпеку України» 1993 року. В Україні створено такі чотири види органів пожежної охорони. Державну пожежну охорону (ДПС) створено на базі спеціалізованої пожежної охорони та воєнізованої пожежної охорони, структуру, функції, завдання та права яких визначено окремими статтями Закону та Положення про пожежну охорону 1994 року.

Із січня 2003 року починається реформування пожежної безпеки згідно з Указом Президента України від 27 січня 2003 року № 47/2003 «Про заходи щодо вдосконалення державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій», яке тривало 2 роки. За цей час треба було багато чому навчитися, виховати кваліфікованих співробітників та освоїти нові для пожежної охорони напрями діяльності 24 грудня 2012 року Указом Президента України № 726/2012 Міністерство надзвичайних ситуацій України й Державна інспекція техногенної безпеки України були реорганізовані в єдину Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). [4].

З 2014 року в Україні настав особливий період часткової мобілізації, який вимагає більшої відповідальності за свої рішення. У складний для України час Головне управління Національної служби України з надзвичайних ситуацій у Миколаївській області сприяє уряду Миколаївської області у зборі гуманітарних вантажів, які співробітники доправляють у регіони АТО. Активізуються роботи з пошуку та знищення боєприпасів часів Другої світової війни. Уважно досліджується Чорноморський район.²⁴ лютого 2022 року російські війська вторглися на територію України. Підрозділи Національної

служби України з надзвичайних ситуацій у Миколаївській області виконують поставлені перед ними завдання та ліквідовують наслідки пожеж, надзвичайних ситуацій та ситуацій, у тому числі спричинених ворожими обстрілами. Завдяки зусиллям Державної служби з надзвичайних ситуацій та підтримці міжнародних донорів і меценатів оновлюється техніка рятувальних підрозділів Миколаєва та поповнюється матеріально-технічна база.

Перелік нормативно-правових документів, що регламентують діяльність підрозділів ДСНС України:

- Адміністративний департамент;
- Відділ власної безпеки та протидії корупції;
- Департамент запобігання надзвичайним ситуаціям;
- Департамент економіки і фінансів;
- Департамент організації заходів цивільного захисту;
- Департамент персоналу;
- Департамент реагування на надзвичайні ситуації;
- Департамент ресурсного забезпечення;
- Режимно-таємний сектор;
- Управління авіації та авіаційного пошуку і рятування;
- Управління гідрометеорології;
- Юридичне управління[2].

Функціональна діяльність Головного управління ДСНС України у Миколаївській області, як і всієї Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС) України, включає наступні основні напрямки:

1. Попередження надзвичайних ситуацій:
 - Моніторинг та прогнозування потенційних загроз природного, техногенного, екологічного або іншого характеру.
 - Впровадження заходів для зменшення ризиків надзвичайних ситуацій.
 - Інформування населення про можливі небезпеки та правила поведінки в разі їх виникнення.
2. Ліквідація надзвичайних ситуацій:
 - Координація дій підрозділів ДСНС під час виникнення надзвичайних ситуацій.
 - Залучення аварійно-рятувальних служб та техніки для ліквідації наслідків.
 - Проведення рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт у випадках природних або техногенних катастроф.
3. Цивільний захист населення:
 - Організація заходів із захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій.
 - Розробка планів евакуації, надання допомоги постраждалим.
 - Проведення навчань з населенням щодо правил поведінки в надзвичайних ситуаціях.
4. Пожежна безпека:

- Забезпечення пожежної охорони, профілактичні заходи з попередження пожеж.
 - Оперативне реагування на пожежі та інші ситуації, що загрожують життю та майну громадян.
 - Контроль за дотриманням вимог пожежної безпеки на об'єктах господарювання.
5. Рятувальні та гуманітарні операції:
- Проведення рятувальних операцій на воді, у гірській місцевості, у разі техногенних аварій.
 - Надання гуманітарної допомоги постраждалим під час надзвичайних ситуацій.
6. Навчання та підготовка персоналу:
- Підготовка професійних рятувальників, інструкторів та інших фахівців для роботи в надзвичайних ситуаціях.
 - Підвищення кваліфікації особового складу[2].

Таким чином, основна мета діяльності Головного управління ДСНС України у Миколаївській області – це забезпечення безпеки населення та територій регіону шляхом попередження, реагування та ліквідації надзвичайних ситуацій

Список використаних джерел та літератури

1. Виникнення і розвиток міста Миколаїв. URL: <https://ukrssr.com.ua/mikolayivska/viniknennya-i-rozvitok-mista-mikolayiv>
2. Офіційний сайт Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Миколаївській області. URL: <https://mk.dsns.gov.ua/>
3. Культура Миколаївщини. URL: <https://bibl.com.ua/kultura/6437/index.html>
4. Закон України «Про охорону культурної спадщини». URL: <https://zakon.cc/law/document/read/47/2003>

Роль політичної еліти під час війни в Україні у 2024 р.

Світлий Андрій,

студент 4 курсу спеціальності 256 Національна безпека

Науковий керівник:

Ніколаєнко Н.О.,

доктор політ.н., проф., в.о.зав. кафедри національної безпеки та політичного аналізу Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

1.Ключова відповідальність політичної еліти у воєнний час

Політичне керівництво України під час війни виконує надзвичайно важливу роль у формуванні стратегії оборони, мобілізації ресурсів та підтримки соціальної стабільності. Злагодженість і ефективність дій політиків безпосередньо впливають на виживання держави та захист її суверенітету.

2.Визначення національної стратегії

У 2024 році політична еліта України продовжує реалізовувати стратегію, орієнтовану на військову перемогу, зміцнення обороноздатності та залучення міжнародної підтримки. Особливу увагу приділяють реформам у сфері оборони, швидкій адаптації економіки до воєнних умов та мобілізації суспільства.

3.Взаємодія з міжнародною спільнотою

Політики активно працюють над збереженням і посиленням міжнародної підтримки, зокрема у питаннях військової, фінансової та гуманітарної допомоги. У 2024 році Україна отримує допомогу від Заходу у вигляді озброєння, санкцій проти Росії та дипломатичної підтримки, що є результатом зусиль керівництва країни.

4.Військова політика та оборона

Політичне керівництво, на чолі з президентом та урядом, визначає основні напрями оборони, керуючи питаннями військової стратегії та взаємодії з ЗСУ. Важливим завданням залишається забезпечення військових усім необхідним – від озброєння до соціального захисту ветеранів.

5.Підтримка економіки під час війни

Політики відіграють ключову роль у впровадженні економічних реформ та мобілізації ресурсів для підтримки стабільності в умовах бойових дій. Забезпечення роботи критичної інфраструктури, енергетичної безпеки та створення умов для функціонування бізнесу є пріоритетними завданнями.

6.Інформаційна війна та підтримка морального духу населення

Політична еліта займається активною інформаційною роботою, формуючи наративи, які сприяють мобілізації суспільства та підтримці високого морального духу. У 2024 році політики використовують інформаційні кампанії для протидії дезінформації з боку Росії та зміцнення єдності українців.

7.Антикризове управління та координація дій

Умови війни вимагають від політичної еліти оперативності та координації у вирішенні кризових ситуацій. У 2024 році уряд і місцеві органи влади продовжують ефективно реагувати на виклики, пов'язані з евакуацією населення, відновленням інфраструктури та гуманітарною допомогою.

8.Суспільний запит на прозорість та відповідальність

Під час війни зростає суспільний запит на підзвітність і прозорість політичної еліти. У 2024 році важливою темою стає боротьба з корупцією, що підвищує довіру до політиків та сприяє більш ефективному використанню ресурсів.

9.Довгострокові перспективи після війни

Політичне керівництво має вже зараз працювати над планами відновлення країни після війни, формуючи стратегічні бачення розвитку економіки, інфраструктури та міжнародних відносин. Ця

підготовка є важливою для успішного переходу до мирного життя після завершення бойових дій.

Висновки: кваліфіковане політичне лідерство під час війни в Україні у 2024 році є основою для захисту державності, забезпечення обороноздатності та зміцнення єдності суспільства. Від рішучості, компетентності та прозорості політичної еліти залежить не лише сьогодення, а й майбутнє країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Богуш В. М. Розвідка в інформаційному суспільстві : довідник-словник, К.: МОУ, 2000, 768 с.
2. Брикайло Л. Ф. Системи інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН : навчальний посібник, К.: ЛІГА ЗАКОН, 2011, 236 с.
3. Голобуцкий О. П. E-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути К. : Атлант UMS, 2001, 104 с.
4. Горбулін В.П. Проблеми захисту інформаційного простору України : монографія, К. : Інтертехнологія, 2009, 136 с.
5. Данільян О. Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навчальний посібник, Харків : Фоліо, 2002, 285 с.

Секція 5:
Історичне краєзнавство та
культурно-етнологічні
дослідження

Об'єкти культурної спадщини культового призначення в контексті пам'яткоохоронної діяльності на Миколаївщині

Довбня Владислав,

аспірант 3 курсу спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник:

Рижева Н.О.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

На території Миколаївської області знаходяться 16 культових споруд, які мають статус об'єктів культурної спадщини, з них 4 об'єкти є пам'ятками архітектури національного значення, а 12 – місцевого. Переважна більшість була збудована в Миколаєві та області в кінці XVIII – початку XX століття та за часи свого існування неодноразово переживали як перебудови, так і зміни функціонального призначення, через що часто втрачали первісні оригінальні просторові характеристики та автентичний вигляд.

Так, однією з перших таких споруд була Церква Різдва Богородиці по вулиці Різдвяній (сучасна Вулиця Героїв Рятувальників) в Миколаєві. Закладена в 1794 році та добудована в 1799 році, церква неодноразово впродовж свого існування зазнавала втрат та перебудов. Зокрема, особливо критичним для будівлі став 1937 рік, коли тут розміщувався гарнізонний будинок Червоної армії та флоту, який після Другої світової війни отримав назву гарнізонного будинку офіцерів. За цей час були втрачені автентичні елементи внутрішнього оздоблення та зовнішнього опорядження фасадів. В 1992 році будівля була передана у власність релігійній громаді, а в 1998 році - будівля колишнього приміщення КЕЧ, що повернуло їй цілісність сприйняття ансамблю.

В 1822 році на території Миколаєва по вулиці Чернігівській (сучасна вулиця Шнеєрсона) була відкрита найстаріша на півдні України синагога. В період 20-х років XX століття синагога була пограбована, а в 1935 році – закрита для богослужіння. Спершу тут розташовувався польський робітний клуб, а з 1960-х років – клуб медичних працівників. Вже після здобуття Україною незалежності, в 1999 році, синагога, яка знаходилась в аварійному стані, були передана Миколаївській єврейській релігійній громаді.

Подібна тенденція з нецільового використання культових будівель була притаманна для багатьох об'єктів такого типу у період 20-80 років XX століття. Така ж доля спіткала збудовану в 1852 році лютеранську кірху, яка в 1931 році з прилеглою територією була передана спортивному клубу суднобудівного заводу «ім. 61 Комунара» – «Динамо», і до 1992 року знаходилась на балансі заводу. Римсько-католицький костел Святого Йосипа 1895 року побудови, який представляв собою приклад екзотичної для Миколаєва неороманської та неоготичної

еклектики, у період з 1935 по 1991 рік функціонував як міський краєзнавчий музей, бійня для худоби, клуб та палац культури. Ситуація була характерною і для культових споруд, які знаходилися в інших населених пунктах області.

Таким чином, відсутність належної правової охорони з боку державних інституцій призводило до фактичної втрати первісного історичного вигляду будівель та знецінення історико-архітектурного ландшафту населених пунктів області загалом.

Слід зазначити, що перші кроки в рамках збереження частини культових споруд як пам'яток історії та культури були здійсненні в 60-70-х роках ХХ століття. Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР «Про впорядкування справи обліку, реєстрації та охорони історико-архітектурних пам'ятників УРСР» було створено комісію, основною метою якої було формування попередніх переліків пам'ятників архітектури УРСР.

До переліку, серед 864 пам'яток, було включено і об'єкти, які розташовувались на території Миколаївської області. Відповідно до списку, який було затверджено постановою Ради Міністрів УРСР «Про впорядкування справи обліку та охорони пам'ятників архітектури на території Української РСР» від 24 серпня 1963 року, на державний облік було взято культові споруди – «Миколаївська церква. 1817 р.» (охоронний № 536) в м. Миколаєві, «Покровська церква та дзвіниця. 1805 р.» (охоронний № 539) в м. Первомайськ, та «Катерининська церква. XVIII ст.» (охоронний № 540) в с. Катеринка Первомайського району. А в 1979 році, відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР «Про доповнення списку пам'яток містобудування і архітектури Української РСР, що перебувають під охороною держави» охоронний статус отримала Миколаївська церква в Очакові. Всі ці об'єкти стали пам'ятками республіканського значення.

Однак, наявність статусу не завжди призводила до поліпшення долі культових споруд. Як приклад – будівля церкви в селі Пелагеївка, яка, не дивлячись на отриманий у 1986 році статус пам'ятки архітектури місцевого значення, так і залишалася в аварійному стані, і не відновлювалась від пограбування 1930-их років аж до 1992 року.

Вже зі здобуттям Україною незалежності відбулися позитивні зміни у долі культових споруд області. В 1992-1999 роках ці об'єкти переходили у користування, а згодом – і володіння релігійних громад. В 1997 році, відповідно до розпорядження голови облдержадміністрації від 20 березня 1997 року № 155-р «Про затвердження державного переліку пам'яток архітектури місцевого значення» статус пам'яток архітектури місцевого значення отримали 11 об'єктів – як згадані вище (Церква Різдва Богородиці, синагога, кірха та Римсько-католицький костел Святого Йосипа), – це Госпітальна церква по вулиці 1 Екіпажній, 2, Церква Касперівської Божої матері по вулиці Садовій, 12, Свято-Духівська церква по вулиці Троїцькій 109, та Леонідо-Феодосіївська церква по вулиці 2 Екіпажній, 4. А з прийняттям Закону України «Про

охорону культурної спадщини» у 2000 році об'єкти республіканського значення отримали статус національних.

Жіноцтво Терещенків та їх вклад у меценатство

Плечко Світлана,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Перепелюк О. М., доктор філософії (Історія та археологія), доцент кафедри історії та етнології України Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Досліджуючи історію роду Терещенків, виникає питання щодо його жіночої половини, адже знаючи про надзвичайно успішний шлях родини – від найнижчого торговельного стану до титулованих дворян – варто приділити увагу чим відзначилися представниці сім'ї у економічному та соціальному житті. Звичайно, жінки родини дбали про побут та займалися домашніми питаннями, а також отримували відповідну своєму статусу освіту та були частиною інтелігенції.

Та невже вони лишались вести домашнє господарство як і всі інші представниці жіноцтва України того часу? Володіючи матеріальними статками, маючи вплив у суспільстві та будучи освіченими – жінки роду Терещенків вкладали кошти у освітні, культурні та гуманітарні проекти.

Дослідження феномену меценатства жінок Терещенків вивчалось через дослідження діяльності чоловіків родини – Артемія, Миколи, Федора, Івана та Олексія. Більш ґрунтовно вивчена біографія Варвари Ханенко-Терещенко, доньки Артемія Терещенка. Проте, навіть вона удостоїлась свого дослідження тільки через значення свого чоловіка.

Першою жінкою в родині, що почала меценатську діяльність була Пелагея Георгіївна Терещенко – дружина Миколи Терещенка. Спільно з чоловіком вона почала піклуватись про київські притули для дітей. Завдяки їх спільним зусиллям вони змогли відкрити нове приміщення притулку розраховане на 60 чоловік.[6, с. 81].

До заслуг доньок Пелагеї – Варвари, Ольги та Марії належить будівництво дитячих садків для містян, для їх функціонування жінки виділяли щорічно 1.4 тис. крб. [1, с. 8]. У 1901 році у Києві відбулося відкриття товариства, спрямованого на виховання та захист дітей. Сприяння цій організації стимулювало відкриття ще одного дитячого садочку для дітей незаможних містян [3, с. 102].

Жінки сім'ї Терещенків були членкинями «Жіночого благодійного товариства при Солом'янській Покровській церкві» [6, с. 87]. Це об'єднання у більшій мірі завдяки пожертвам жінок цієї родини займалося утриманням дітей знедолених, служниць та безпритульних, при нім діяла безоплатна їдальня. Також при товаристві існувала

організація, яка займалась працевлаштуванням та покращенням умов життя знедолених жінок.

Дружини Федора Артемійовича та Олександра Миколайовича, які були сестрами, також долучились до благодійництва. Вони займались піклуванням про дітей з інвалідністю. На їхньому рахунку відкриття нового приміщення для глухонімих дітей при закладі, яким керувала імператриця. Сестри Єлизавета та Надія відкрили організацію для піклування над сліпими дітьми. За їх кошти було побудовано головний корпус училища та гуртожиток для дівчаток з вадами зору [3, с. 106].

Перша світова війна відкрила нові потреби, бракувало лікарень та лазаретів, тому Ольга Терещенко заснувала новий лазарет на 20 чоловік. Допомога йшла і на фронт: відкривались фабрики для пошиття взуття солдатам, комісії для збору пожертвувань на користь армії, які займались в першу чергу забезпеченням протезами солдат. Були створені притулки для воїнів з ампутованими кінцівками, при притулках існували школи для навчання медичних сестер [3, с.135].

Варвара Терещенко (Ханенко) створювала при своїх маєтках школи-училища, в яких діти могли отримати освіту та опанувати ремесло. По завершенні ремісничих курсів хлопці та дівчата отримували знаряддя, а саме: для дівчат – це ткацький верстат, для хлопців – столярні інструменти [6, с. 89]. Таке піклування давало можливість після закінчення навчання знайти роботу. Не залишались поза увагою й інші селяни маєтків. Варвара Терещенко організовувала вечірню школу з основних предметів – читання, письмо, лічба для дорослого населення. Також створювались підприємства та мануфактури на як виготовлялись різні побутові речі.

Тож, аналізуючи меценатську діяльність жінок роду Терещенків, можна зробити висновок, що всі вони не стояли осторонь потреб часу: були задіяні до організацій та спілок, створювали свої товариства та робили меценатський вклад у інші. На їх рахунку відкриття багатьох приміщень, які були призначення для піклування за хворими, бідними та знедоленими. Допомога йшла до всіх категорій людей які її потребували. Піклування отримували сироти, вони мали дах над головою та їжу. Не пройшла повз і Перша світова війна, адже з фронту повертались скалічені солдати яким потрібен був догляд та допомога. Для цього будувались нові госпіталі та училища для медичних сестер. Важливим здобутком того часу стало протезування поранених. Важко недооцінити справи цих жінок, адже кожна з них мала на меті покращити добробут малозабезпечених та знедолених.

Список використаних джерел та літератури

1. В. Н. Ханенко, М. Н. Ивашенко, О. Н. Терещенко, Е. Н. Сахновская и Е. В. Терещенко, взяли на себя, в память юбилея Н.А. Терещенко, попечение о первом народном детском саде...] // Киевлянин. – 1899. – 28 ноября. – №329. – С. 3.

2. Донік О. М. Реформування комерційної освіти в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.: поєднання інтересів держави і підприємницького капіталу. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2013. Вип. 22. С. 254–267.
3. Донік О. М. Родина Терещенків в історії доброчинності / О. М. Донік. – К. : Інститут історії України НАН України, 2004. – 313 с.
4. Меценатство на освітянській ниві М. А. Терещенка. до 195-річчя з дня народження (1819-1903) | національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1915> (дата звернення: 02.10.2024).
5. Перший олігарх: Михайло Іванович Терещенко (1886-1956)(sad) Надзвичайна історія життя мого діда, як її розповіла б мені моя бабуся - Мішель Терещенко - Тека авторів - Читиво. Читиво. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tereschenko_Mishel/Pershyi_oliharkh_Mykhailo_Ivanovych_Tereschenko_1886_-_1956_Nadzvychaina_istoriia_zhyttia_moho_dida_iak_ii_rozpovila_b_meni_moia_babusia/ (дата звернення: 02.10.2024).
6. Сергієнко Д. В. Меценатська діяльність жінок Терещенків. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 44(1). С. 87–90.
7. Ткаченко О. В. Підтримка родинною Терещенків соціально незахищених верств населення. Соціальна історія: науковий збірник. Київ, 2008. Вип. 3. С. 47–49.

Образ жінки в історії України XIX століття: Від ліричного до модерного

Порохнава Дар'я,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Перепелюк О. М., доктор філософії (Історія та археологія), доцент
кафедри історії та етнології України Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

*Хто вам сказав, що я слабка,
Що я корюся долі?
Хіба тремтить моя рука?
Чи пісня й думка кволі?
Леся Українка*

Багато століть жінки були не помітними в історії. Вони існували, але їх наче й не було. Майже всі відомі нам історичні постаті: вожді, князі, гетьмани, митці, військові – чоловіки, і, як не дивно, найчастіше саме вони «пишуть історію», а жінці лиш залишається бути у їх тіні. У другій половині XX столітті відбувається переосмислення в історіописанні, з'являються нові підходи та напрямки, один із них – гендерна історія.

Дослідження тем, пов'язаних із роллю та місцем жінки у суспільстві, є актуальними та дозволяють отримати більш повну та збалансовану картину історичного процесу, оскільки традиційно жінки часто залишалися поза увагою істориків. Дослідження жіночих образів

в історії України допомагає виявити, як гендерні стереотипи формувалися і змінювалися протягом часу, що є важливим для розуміння сучасних соціальних і культурних контекстів. Тому спробуємо висвітлити образ жінки, який формувався впродовж XIX століття.

Образ української жінки у першій половині XIX століття постає як символ краси, сили, стійкості та глибоких почуттів. Цей ліричний образ відображає не лише її роль у суспільстві, а й внутрішній світ, прагнення, мрії та переживання. Лірична героїня часто зображується як втілення краси і ніжності. Її описують у традиційному вбранні, з квітами у волоссі. Цей образ викликає асоціації з природою – вона гармонійно поєднується з пейзажем, символізуючи родючість і благодатність.

Хоча зовні жінка може здаватися слабкою, її внутрішня сила і стійкість є важливими складовими образу. Ліричні твори часто підкреслюють, що вона здатна витримати труднощі, боротися за свої мрії та цінності, підтримувати родину у важкі часи. У поезії XIX століття українська жінка постає як носійка глибоких почуттів: любові, туги, печалі, надії. Її переживання часто пов'язані з втратою, розлукою, бажанням свободи. Головними жіночими прикладами залишаються канонічні – жінка-мати, жінка-берегиня.

Упродовж довгих років типи жінок змінювалися – від романтичної красуні до емансипованої представниці світових процесів. У другій половині XIX століття знаходимо приклади інакшості та роздвоєності характеру жінки. Зокрема, жінки у творах Лесі Українки чи Ольги Кобилянської – Міріам в «Одержимій» чи Софія в «Меланхолійному вальсі» – схильні до внутрішнього драматизму. Вони поєднують чутливість з чуттєвістю, проте також постають сильними, вибуховими, ексцентричними. Жінки хочуть бути інакшими – не такими, як про них звикли говорити у суспільстві.

Жінка-інтелігентка, що представлена у творах О. Кобилянської, Н. Кобринської, Л. Українки, М. Вовчок, В. Підмогильного, В. Винниченка, намагається спростувати образ-символ жінки-матері як суспільне явище, яке формує та наперед визначає перебіг життя. Наприкінці XIX століття така героїня не могла здолати стереотипів суспільної думки, і її життя ставало направленим на боротьбу і страждання. Вона пропагує феміністичні ідеї, але не може подолати тиск суспільства, у якому перебуває, таким чином проявляється модерний вплив.

Наприкінці XIX – на початку XX століття сталася важлива подія: жінки здобули виборче право, чим забезпечили собі підґрунтя для свободи, рівноправ'я з чоловіками та незалежності. Жінки змогли здобувати вищу освіту, долучатися до науки, вільно творити, і якщо раніше жінка не могла навіть подорожувати без супроводу чоловіка, то тепер жінки завдячуючи своїй творчості та розуму представляли Україну на міжнародній арені.

Отже, образ жінки-дівчини в історії України довгий залишався традиційним: вправна господиня, дбайлива матір, а також цнотлива, тиха та скромна, адже у суспільстві будь яка девіантна поведінка гостро засуджувалась.

Лише з кінця другої половини XIX століття роль та образ жінки починає змінюватись: на місце ліричному та меланхолійному приходить образ палкий та вибуховий. Жінки починають говорити про свої права, впливати на суспільні та процеси, займатися наукою.

Тому образ української жінки XIX століття – це яскраве поєднання краси, сили, емоційності та прагнення до кращого. Цей образ втілює глибокі культурні та соціальні зміни, що відбувалися в суспільстві, а також демонструє незламність духу і велич жінки, яка вносить свій вклад у формування національної ідентичності.

Список використаних джерел та літератури

1. Кіпіані В. Країна жіночого роду. Харків: Vivat, 2023. 302 с.
2. Леся Українка. Хто вам сказав, що я слабка... URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13110> (дата звернення 01.10.2024).
3. Орлова Т. Жінка в історії України: історіографія XX – початку XXI ст. дис...канд. екон. наук : 01.10.2024 / Київський національний ун-т Тараса Шевченка. Київ. 2010. 487 с.
4. Откович К. Ілюзія свободи: образ жінки від традиціоналізму до модернізму. Монографія. К.: КАРБОН, 2010. 210 с.
5. Петренко І. Жінки в історії України. К.: АГРАФ ГРУП. 2014. 24 с.
6. Ткач О. Образ ідеальної жінки в суспільній уяві українців наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2021. С. 337 – 340.

Роль та досягнення жінок в науці: в незалежній Україні

Берест Альбіна,

студентка 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Рижева Н.О.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Ідея створення громадської організації для підтримки жінок-науковців зародилася восени 1995 року серед співробітників Вищої атестаційної комісії України (ВАК), зокрема відділу медичних, біологічних, хімічних та сільськогосподарських наук. Важливим поштовхом для цього стало обговорення питань, висвітлених на 4-й Всесвітній конференції ООН зі становища жінок, яка відбулася в Пекіні. Американська журналістка Джин Ф. О'Барр (Jean F. O'Barr)

написала статтю про 4-ту Всесвітню конференцію ООН зі становища жінок, яка надихнула співробітників ВАК України на створення організації для підтримки жінок-науковців. Її публікація викликала жваве обговорення серед співробітників ВАК і стала поштовхом до створення української організації "Жінки в науці". У своїй статті О'Барр розглядає ключові аспекти Платформи дій, спрямованої на просування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у всьому світі.

На одній із нарад ВАК, за участі експерток Олени Суислової та Надії Самляк, обговорювалися рішення Пекінської конференції, напрямки сучасного жіночого руху та його роль у суспільному житті. Це сприяло ухваленню рішення про заснування організації для підтримки жінок-науковців, яка офіційно була зареєстрована 3 жовтня 1996 року під назвою «Жінки в науці». Засновницями стали доктор медичних наук Оксана Вовчик-Блакитна, кандидат технічних наук Ореста Ковтун та кандидат біологічних наук Віла Троян, яка також була обрана першим Президентом організації.

Основними цілями організації є:

1. Сприяти зміні стереотипів про другорядну роль жінок у науці.
2. Підвищувати професійну та громадську активність жінок-науковців.
3. Залучати жінок-науковців до процесу демократизації науки та суспільства.

Організація веде активну діяльність у різних напрямках, серед яких – збір та аналіз інформації про становище жінок-науковців в Україні, організація лідерських програм для жінок, популяризація наукових досягнень жінок, а також розвиток міжнародної співпраці. Вона регулярно організовує конференції для обміну досвідом та обговорення питань гендерної рівності у науці.

Першу велику конференцію організація провела 3-4 грудня 1999 року, яка зібрала близько 250 учасників з різних міст України, а також отримала підтримку від колег з США, Німеччини та Фінляндії. На конференції обговорювалися питання гендерної нерівності в науці та освіті, необхідність подолання стереотипів та активного залучення жінок до реформування цих сфер.

Одним із ключових питань, яке розглядалося на конференції, було залучення молодих жінок до науки, важливість підтримки наукової діаспори та необхідність налагодження співпраці з нею. Ці питання залишаються актуальними і сьогодні, оскільки жінки-науковці стикаються з труднощами у кар'єрному зростанні, особливо у природничих та технічних науках.

Протягом багатьох років організація «Жінки в науці» не тільки сприяла розвитку наукових досягнень жінок в Україні, але й активно працювала над питаннями міжнародної співпраці. Вона організовує регулярні конференції, публікації та виставки, які висвітлюють важливість участі жінок у науці. У 2018 році організація стала

співорганізатором Першого Форуму української наукової діаспори, який відбувся в Києві.

За останні роки «Жінки в науці» брали участь у міжнародних зібраннях на тему «Жінки та наука», піднімаючи питання рівних можливостей у науковій сфері. Водночас, на рівні національних університетів та дослідницьких установ активно обговорюються шляхи покращення умов для жінок-науковців, включаючи розвиток лідерських якостей та сприяння їхньому професійному зростанню.

Організація продовжує свою діяльність, спрямовану на подолання гендерних бар'єрів, підтримку молодих науковиць та розширення міжнародних контактів, що дозволяє інтегрувати українську науку у світовий науковий простір.

Підсумовуючи, маємо зазначити що Жінки-науковиці України відіграли і продовжують відігравати надзвичайно важливу роль у розвитку науки, освіти та суспільства. Завдяки їхній наполегливості, професіоналізму і лідерським якостям було не лише подолано численні стереотипи щодо ролі жінок у науці, але й закладено основи для прогресивних змін у науковій сфері та гендерній рівності в країні. Організація «Жінки в науці» стала потужною платформою для підтримки, обміну досвідом та активної участі українських жінок у глобальному науковому дискурсі. Їхні здобутки і вклад у розвиток науки, зокрема через міжнародну співпрацю та підтримку молодих науковців, є свідченням того, що жінки можуть і мають значний вплив на наукові й суспільні процеси. Їхній приклад надихає нові покоління науковиць на ще більші досягнення та внесок у розвиток України й світу.

Список використаних джерел та літератури

1. Суслівська, Олена. "Жінки в науці України: історія та сучасність." Київ: Наукова думка, 2016.
2. Шевченко А. В., Гончар К. І. *Гендер у науці та освіті: український контекст*. Київ: Київське видавництво, 2021.
3. Ломоносова М. С. *Жінки в науці: Роль, досягнення та виклики*. Видавництво: Парус, 2020.
4. Грищенко, О. В. Гендерна рівність у науці: виклики та перспективи // Науковий вісник НТУУ "КПІ". – 2023. – Т. 5, № 2. – С. 45–58.
5. Палій, О. Вплив жінок на наукові досягнення України // Соціологічний журнал. – 2024. – Т. 3, № 1. – С. 32–40.

Етапи розвитку ковальської справи на території України

Тарасов Олександр,

аспірант 2 року навчання спеціальності 032 Історія-та археологія

Науковий керівник:

Рижева Н.О.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Дослідження ковальського виробництва в Україні вимагає ретельного аналізу його етапів становлення та розвитку.

Археологічні дані свідчать про те, що на території України людина оволоділа металом (міддю) близько п'яти тисяч років тому [5, с.6]. З появою ливарства в пізньому Трипіллі починає розвиватись гаряче кування, за допомогою якого покращувались механічні властивості міді. Цей період характеризується багатоманітністю кованих, ливарних та комбінованих виробів, таких, як ковальські зубила, ножі, бойові сокири, браслети, пряжки і т.п.

Винайдення заліза у I тис. до н.е. і способів його обробки відіграло революційну роль у розвитку суспільства, надало можливість розширити площі під ріллям та удосконалити знаряддя праці. Вже на початку VIII ст. до н.е. ковальське виробництво виробів із заліза вже широко розвивається на території сучасного міста Керч. Залізні руди, які слугували ковалям сировиною для отримання заліза, в районі міста Керчі залягали на поверхні землі.

З VII ст. до н.е. центром металообробки стає Скіфія. Добування залізної руди здійснювалась на території Криворізького басейну. У скіфів було широко налагоджене ювелірне виробництво. Ковалі Скіфії застосовували ковальське зварювання для збільшення розмірів заготівлі, здійснювали з'єднання різнорідних металів з метою поліпшення якості лез для знарядь, вміли виготовляти ножі з лезом, що самозаточуються.

В III ст. до н.е. під тиском сарматів розпадається Скіфська держава. Оскільки війни у житті сарматів займали основне місце, то вони особливого значення надавали озброєнню воїнів. Саме у сарматів виникають панцирі з нашитими металевими пластинками у поєднанні з кольчужними кільцями, а пізніше – кольчуги [5, с.7-8].

Кінець I тис. до н.е. – перша половина I тис. н.е. на території України характеризується формуванням нових соціально-економічних відносин. Порівняльний аналіз кованих виробів того часу дають змогу стверджувати, що майстри по обробці металу були забезпечені високоякісними в технологічному відношенні інструментами, застосовували складні способи обробки заліза [2, с.15, 56, 134; 3, с. 63].

Наприкінці I тис. до н.е. східні слов'яни в політичному відношенні становили собою союз князівств, об'єднаних в єдину державу – Київську Русь, де в містах створюються спеціалізовані центри з виробництва посуду та різних господарських предметів із срібла та золота, втілюється спеціалізація ковалів-зброярів (зброярство). У зв'язку з ростом містобудівництва розвивається спеціалізація ковалів-церковників, які займаються виготовленням соборних огорож, віконних ґратів та інших виробів.

Аналіз ковальських виробів X-XIII ст. дає можливість стверджувати, що вони виготовлені майстрами, які досконало володіли всіма основними прийомами механічної обробки заліза [13, с. 137]. Зокрема, складний спосіб наварювання сталюого леза на залізну основу широко використовувався при виготовленні ножів, серпів, кіс, сокир, мотик, свердл, ножиць. Вершиною ковальської технології цього періоду було виготовлення мечів і ножів з дамаської сталі, секрети виробництва якої були втрачені на довгі століття [7, с. 74–76, 79, 90]. Надзвичайна складність цієї технології і водночас її широка розповсюдженість серед українських ковалів говорить про високу кваліфікацію, досягнуту завдяки засвоєнню багатовікового практичного досвіду. На цей час були створені всі основні види конструкції знарядь праці та інструментів, більшість з яких використовується в сучасному виробництві та побуті.

В цей час в місті Києві налічували більше, ніж 60 спеціальностей ковалів, серед яких були: ковалі-універсали, серповики-косники, сокирники, ножівники, інструментальники, зброярі, бронники, шоломники, щитники, стрільники, цвяхарі, вуздечники, замочники тощо. Водночас із диференціацією праці формується і термінологія ковальського ремесла («кладиво», «коваль», «ковати» тощо).

Монгольська навала загальмувала розвиток ковальського ремесла, але вже з другої половини XIII-XIV ст. ковальська справа відроджується.

У XIV ст. з наданням містам самоврядування з'являються перші об'єднання ремісників різних професій, куди входили в тому числі й ковалі [10, с. 67.]. В другій половині XIV ст. багато ковалів працювало у Львові.

В XV – першій половині XVI ст. значного розвитку набуває ювелірне ремесло, з'являються нові художньо-технічні прийоми. Так, починають використовувати накладні деталі та фігурки, які прикріплюються до поверхні, вкритої кольоровою емаллю, черню або обтягнутої кольоровою тканиною – оксамитом. Такого роду пам'яткою є оправа Дерманського євангелія 1507 р., яке належало князям Острозьким, її чільна сторона – це металева поверхня, вкрита синьою емаллю. На неї накладено чотири наріжники з гравірованими зображеннями євангелістів та середник прямокутної форми зі сценою «Розп'яття з пристоячими». Вона утворена з накладного хреста та трьох, теж накладних, окремо відлитих фігурок розп'ятого тіла Христа та двох пристоячих. Хрест з гладенькою поверхнею –

чотириконечний. Але зліва від його верхнього кінця відходить уліво такої ж ширини смуга. Вона зігнута й перекинута праворуч так, що нагадує звиток [6].

В кінці XIV-XV ст. у понад тридцяти містах України були ковальські цехи або ремісничі об'єднання, куди входили ремісники-металообробники (Києві, Каневі, Брацлаві, Житомирі, Овручі, Ковелі, Збаражі, Кам'янець-Подільському, Дрогобичі, Ніжині, Вінниці, Корсуні та ін.) [10, с. 14].

Важливою функцією цехів була підготовка висококваліфікованих майстрів. Навчання було тривалим, близько 6-7 років. Після спливу трьох років учень ставав підмайстром, де після року роботи відправлявся у однорічну або дворічну мандрівку в інші великі міста чи за кордон. І тільки після повернення з подорожі з відповідною оцінкою кваліфікації і характеристики моральної поведінки міг клопотати про здачу іспиту на звання майстра. Завданням до іспиту було виготовлення підкови або сокири за двохразове нагрівання металевої заготовки. [5, с.17-18]

Тривалий час підготовки майстрів-ковалів гальмував розширення виробництва, тим самим зменшуючи конкуренцію, але збільшуючи кількість позацехових ковалів. Так, наприкінці XVIII ст. позацехове ковальство поширюється по всій території України.

У XV-XVII ст. ковані вироби посідають особливе місце в міській архітектурі, що підсилюють художню виразність простих архітектурних форм. Прикладом тому є вхідні двері каплиці Трьох святих (XVI ст.) у місті Львові, а також ковані двері Успенського собору Києво-Печерської лаври, декоративні ґрати в інтер'єрі Софії Київської, якими захоплювався антіохійський патріарх Макарій, відвідавши Київ в середині XVII ст. [12, С. 39, 40; 9, с. 14.]

З XVI ст. по всій території України виникає та швидко поширюється новий вид металургійного виробництва – рудні. [4, с. 60; 14, с. 121.]

З XVI ст. продовжує розширюватись металургійне виробництво, відкриваються нові рудні поклади. Вперше вони з'являються на Прикарпатті, Волині, а пізніше з XVI ст. – на Закарпатті, Чернігівському і Київському Поліссі [14, с. 121; 4, С. 60]. В XVII ст. у великій кількості почали видобувати руду на Полтавщині і Харківщині [11, с. 123.].

В кінці XVIII ст. – на початку XIX ст. значного поширення набуває доменне виробництво на деревному вугіллі. На Прикарпатті у 1810 р. існувало 13 доменних печей [4, С. 123].

В кінці XIX ст. – на початку XX ст. на Україні майже в кожному селі була кузня, де був свій коваль. В деяких маленьких селах кузню будувала громада і наймала майстра на сезон або постійно [5, с. 30].

В художньому ковальстві другої половини XIX ст. нові роботи багато в чому втратили: замість зварювання використовували пайку, товсті прутки з'єднували грубим клепанням, декоративне листя не кували, а просто вирізали з відповідної товщини залізного листа,

гравірували по поверхні і припаювали. [6]

З настанням індустріалізації ручне виробництво змінилося фабричним потоковим.

Таким чином, дослідження етапів становлення та розвитку ковальської справи на території України свідчить про те, що ковальство пройшло складний еволюційний процес. Ковальське мистецтво постійно змінювалось з появою нових інструментів та матеріалів, а також використання майстрами-ковалями нових технологій.

Список використаних джерел та літератури

1. Балушок В. Г. Побут та звичаї ремісничих цехів старого Києва // Свята та обряди старого Києва. – К., 1982.— С. 106-122.
2. Бідзілля В.І. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої епохи. – К., 1971. – 184 с.
3. Бідзілля В.І., Пеняк С.І. Давні металурги Українських Карпат. – Ужгород, 1978. – 128 с.
4. Бойко Д. Промисли на Україні в XVI – першій пол. XVII ст. // Український історичний журнал. – 1962. – № 1. – С. 57-66.
5. Боньковська С. М. Ковальство на Україні (XIX початок XX ст.). – Київ: Наукова думка, 1991. – 112 с.
6. Ковальство // Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеса Гончара. – Режим доступу: <https://lib.kherson.ua/kovalstvo.htm>
7. Колчін Б. А. Чорна металургія та металообробка в стародавній Русі. – 1953. – Вип. 32.— 259 с.
8. Малий словник історії України / відпов. ред. В. А. Смолій. – Київ : Либідь, 1997. – 464 с.
9. Маринченко О. Кований метал Києва. – К., 1948. – С. 14.
10. Мишко Д. І. Про розвиток міського ремесла на Україні в XV першій половині XVI ст. // Український історичний журнал. – 1963. – № 3. – С. 67-72.
11. Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні – К., 1959, 400с.
12. Овсійчук В. А. Архітектурні пам'ятки Львова. – Львів: Каменяр, 1969. – 170 с.
13. Рибakov Б. А. Ремесло стародавньої Русі. – М, 1947. – 793 с.
14. Стеблій Ф. Карпатське залізо // Жовтень. – Львів – № 1. – С. 121

Зброя та бойове знаряддя запорозьких козаків

Миргородський Сергій,

студент 6 курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Хрящевська Л.М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Актуальність обраної теми полягає в тому, що козащина — одна з героїчних і найславетніших сторінок багатовікової української історії, Понад двісті років з середини XVI ст. і до останньої чверті XVIII ст. козацтво було рушійною силою поступу України та й продовжує

залишатися феноменом для усього світу, аналогів якого та навіть подібних за змістом фактів немає.

Метою статті є ознайомлення з різноманітністю зброї, що використовувало українське козацтво.

Перші вагомі наукові розвідки, присвячені дослідженню комплексу козацького озброєння та його окремих різновидів, здійснено у працях видатних українських вчених, колекціонерів [1] та інших.

Переломним моментом у дослідженні зброєзнавства України стали 60-ті рр. XX ст. У цей період публікується праця О. М. Апанович «Збройні сили України першої половини XVIII ст.» [2], що фактично стала фундаторкою сучасного українського зброєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Відома дослідниця козацької давнини О. М. Апанович вперше створила національну історичну концепцію Збройних сил України XVII – першої половини XVIII ст. Авторка ретельно проаналізувала принципи комплектування, організації, забезпечення, військової тактики, мобілізації українського козацтва, його бойове і фортифікаційне мистецтво. Дослідниця також здійснила перший у вітчизняній історичній науці аналіз історіографічної бази військово-історичних досліджень у попередні часи.

У напрямі історико-зброєзнавчої класики працював знаний фахівець, досвідчений музейний працівник В. О. Сидоренко. Дослідником здійснена перша в українській історичній науці характеристика зброєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Окрім теорії науки, він розглядав проблеми озброєння козацької піхоти середини XVII ст. та виробництва зброї в Україні. Комплексно досліджуючи військову справу козацтва, вчений охарактеризував вогнепальну та холодну зброю, детально пояснюючи, різновиди, що приховують історичні назви в писемних джерелах, а також розглянув її технічні особливості [3].

Зброя козаків була дуже різноманітною, яка складалась зі зброї виготовленої на Січі, та зброї захопленої в боях з іншими народами. Частина зброї була дуже поширена, як то шаблі, пістолі, рушниці, інші навпаки зустрічалися нечасто - алебарди, аркебузи, бердиші. Козаки вмів застосовували наявну зброю, постійно підвищували свій рівень, а також винаходили нові прийоми застосування зброї, що надавало їм значної переваги перед супротивником.

Козаки вмів виготовляти великі і малі гармати. Часто вони захоплювали гармати у ворогів, або замовляли їх виготовлення у різних іноземних майстрів, або просто крали. Козаки дуже цінували артилерію, вони вважали, що правильно організована артилерійська підготовка та оборона можуть стати головними факторами успіху в битвах.

Артилерія поділялася на генеральну, полкову, сотенну, у кожному полку по 5-6 гармат. Крім того, значна частина козацької артилерії стояла у фортецях, зокрема в містах Білоцерківського полку

розміщувалося 50 гармат. Для утримання армати були визначені села, в яких від кожного селянського двору брали податок.

Запорозька артилерія була здебільшого легка й рухлива, що зумовлювалося необхідністю швидко пересуватися степовими просторами, а також порівняно невеликими розмірами козацьких суден. Особливо поширені були гармати-фальконети, які використовувались у морських походах. Частину важких гармат закріплювали на лафетах з колесами і без коліс, перевозили на возах, що називалися «палубами» і в які впрягали четверо або шестеро коней.

Гармати були мідні, чавунні й залізні, деякі з них нарізні. «Гаківниця» використовувалась в XVI- XVIII ст. для бойової (ядрами або ж дробом) стрільби. Для зменшення віддачі при стрільбі до прикладу кріпився гак, яким зброя зачіплювалась за мур замку, або ж за інший масивний предмет.

Основні технічні дані і характеристики: Калібр, 32 мм. Вага дула, 15 кг. Вага моделі, 31 кг. Матеріал дула – сталь. Вага порохового заряду, 40 грам [4].

«Гармата-трійник 60 мм». використовувалась в 15-18 ст. для бойової (ядрами або ж дробом) стрільби. Бокові дула призначались для збільшення щільності вогню та скорострільності установки.

Основні технічні дані і характеристики: Калібр головного дула, 60 мм. Калібр бокових дул, 48 мм. Вага головного дула, 96 кг. Вага бокового дула, 41 кг. Вага лафета з колесами, 52 кг. Вага 230 кг. Орієнтовна дальність польоту ядра головного калібру, 2 км.

Фальконет — малокаліберна гармата, з якої стріляли невеличкими свинцевими ядрами. В XVI- XVIII ст. фальконетами озброювали козацькі кораблі (чайки). Фальконети використовували також при обороні козацьких таборів, хоча, як протипіхотний засіб, вони були менш ефективними, ніж у морському бою.

«Гармата-салютівка або мортира» використовувалась в 16-18 ст. для салютної, а також бойової (ядрами або ж дробом) стрільби. Дуло розміщене на мортирному лафеті. Основні технічні дані і характеристики: Калібр, 40 мм. Довжина дула, до запального отвору 310 мм, до хвостовика(загальна довжина дула) 430 мм. Вага дула, 24 кг. Вага 35 кг. Матеріал дула – сталь. Матеріал лафета – дуб [4].

Стріляли гармати чавунними та залізними ядрами, гранатами, запалювальними снарядами, картечню й зарядами в торбинах, наповнених порохом і кулями.

Козацька артилерія складалася з гармат переважно місцевого виробництва, метал для яких виплавляли на руднях України — київських, чернігівських та інших, а також з трофейних гармат (захоплених у турецьких фортецях, польських прикордонних замках та під час визвольних воєн).

Особливо високим рівнем арматної справи й виробництва зброї відзначалася Запорозька Січ. Ковалі, зброярі, ливарники виготовляли тут рушниці, списи, шаблі, виливали ядра та гармати. Запорозька армата (до сотні гармат) зберігалась у січовій пушкарні. Розвиток

козацької армати не відставав від загального європейського прогресу. Гармати оздоблювалися майстрами-художниками.

Упродовж Національно-визвольної війни 1648-1657 рр. Збільшується кількість козацької гармати. У 1648 р. повстанці на чолі з Богданом Хмельницьким вийшли із Січі з трьома гарматами. А в битві під Берестечком (1651) козацька армія мала вже понад сто гармат, кількісно і якісно переважала польсько-шляхетську.

За наказом гетьмана Івана Мазепи в гетьманській столиці Батурині було споруджено ливарню, де вироблялися гармати. У Батуринській фортеці зосереджувалася численна артилерія.

Гарматою керував генеральний обозний з гарматною старшиною — осавулом, писарем і хорунжим. Численною була обслуга: пушкарі, гармаші, шипошники, довбиші; ремісники — столярі, стельмахи, слюсарі, римарі, ковалі, шевці; стадники, скотарі, цирюльник, коновали. Для охорони Генеральної артилерії козацького війська призначався загін у кількасот козаків. У розпорядженні пушкаря була гарматна команда з 58 канонірів і 29 хурлетів «Козаки історія лицарства».

Генеральна артилерія виходила в похід під своєю корогвою та зі своїми литаврами.

Нищівного удару українській арматі завдав російський цар Петро I. У 1709 р. він реквізував значну її частину й позабирав гармати з усіх полкових міст. Після зруйнування Січі в 1775 р. царськими військами запорозькі гармати були вивезені до Петербурга [3]. А з остаточним скасуванням у 1784 році козацького устрою України і реорганізацією козацьких полків у карабінерні українська артилерія перестала існувати.

Отже, гармати та рушниці стали неодмінним атрибутом українського козацького війська. Козацька артилерія була постійним об'єктом піклування старшини й усього війська. Зображення гармат часто трапляються у козацькій геральдиці. Гармати були жаданою здобиччю в разі перемоги і важкою втратою в разі поразки. Не меншою повагою користувались й рушниці: гаківниці, півчаки, мушкети та інші.

Окремо слід зупинитись на збройному виробництві. Постійно перебуваючи в центрі важливих воєнно-політичних подій, Україна потребувала значної кількості різноманітної зброї, що стимулювало розвиток торгівлі та власного збройного виробництва.

В Україні було добре налагоджено виробництво холодної зброї високої якості. Найбільшими центрами її виробництва були Київ, Львів та інші міста. Залізо для неї виплавляли у місцевих руднях з болотної руди, поклади якої були на Київщині, Чернігівщині, Волині, в Галичині. Помітним центром виготовлення і лагодження зброї була Запорозька Січ. Виробництво вогнепальної зброї в Україні зафіксоване писемними та археологічними пам'ятками починаючи із XIV ст. Поява артилерії позитивно вплинула на розвиток ливарництва та металообробки.

Козацька артилерія в основному поповнювалася за рахунок військових трофеїв та купівлі.

В Україні досить поширеним було виробництво пороху, що складався із селітри, сірки та товченого вугілля, випаленого з деревини. Практично кожен козак міг виготовити із місцевої сировини необхідну йому кількість зарядів, масово виготовлявся порох у містах та в Запорозькій Січі. Поступово російський уряд увів монополію на закупівлю всієї селітри державою, що призвело до занепаду порохового виробництва в Україні.

Таким чином, предмети озброєння є цінним джерелом не лише з історії військової справи, а й соціально-економічної, політичної, етнічної історії, вони значно розширюють наше уявлення про рівень розвитку технологічної та військової культури України з найдавніших часів.

Список використаних джерел та літератури

1. Д. Яворницького «Історія Запорізьких козаків». Вид. Львів., 1953. Т. 1. С. 168; Тоїчкін Д. «Козацька шабля XVII–XVIII ст.: історико-зброєзнавче дослідження». К.: Стилос, 2007. 368 с.; Апанович, О. «Розповіді про запорозьких козаків». К.: Дніпро, 1991. 335 с.; Лозенко Д. Пруська шпага нової моделі офіцерів піхоти. Альманах Історія зброї. Запоріжжя: Науково-виробничо-комерційне товариство. Музей історії зброї, 2011. № 2–3 С.104–110.
2. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991. 335 с.
3. Бачинська О. А. Козацтво в "після козацьку" добу української історії (кінець XVIII - XIX ст.) [Текст] / Олена Бачинська. К. : Вища школа, 2011. – 287 с.
4. Історія козацтва. Держава - військо - битви [Текст] / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. К.: Арій, 2012. 463 с.
5. Сидоренко В.О. Зброєзнавство як історична дисципліна. Історичні джерела та їх використання. К., 1966. Вип. 2. С. 75–80.

Вплив баконавської майстерності Соломії Крушельницької на розвиток оперного мистецтва початку XX століття

Євдокименко Оксана,

студентка 4 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Перепелюк О. М., доктор філософії (Історія та археологія), доцент
кафедри історії та етнології України

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

*«Музика – це святиня, до якої завжди треба
підходити з натхненням і піднесенням,
інакше вся робота буде марною»
Соломія Крушельницька*

Соломія Амвросіївна Крушельницька є однією з найпопулярніших в світі оперних співачок. До сьогодні її слава та вплив виконавської майстерності на оперне мистецтво залишається актуальною темою для дослідження.

Українська оперна дівка перетворювала кожну виставу на неповторне мистецьке явище. За своє життя Соломія Крушельницька виконала близько 60 оперних партій та сотні вокальних мініатюр вісьмома мовами світу. Вона побувала на чотирьох континентах та у двох десятках країн, виступаючи на сценах від Варшави до Лісабона, від Каїру до Буенос-Айреса.

Дебют молодії Соломії відбувся у 1894 році у Львові в театрі Скарбека, тоді співачці виповнився 21 рік. Там же пройшов і останній її концерт у віці 77 років. У Львові вона починала свою кар'єру і співала партії головних героїнь у «Фаусті» Ш. Гуно, «Трубадурі» й «Бал-маскарад» Дж. Верді, «Гальці» С. Монюшка, «Дочці кардинала» Ф. Галеві, «Африканці» й «Гугенотах» Дж. Мейєрбера та ін. [3, с. 318]. Загалом протягом 1890-х років вона починає тріумфально виступати на сценах театрів світу Італії, Польщі, Чилі, Іспанії, Португалії, Російської імперії, Франції, Австро-Угорщини, Єгипту, Аргентини, що приносить їй світове визнання.

Виконання головних партій в легендарних операх «Аїда» і «Трубадур» Верді, «Кармен» Бізе, «Фауст» Гуно, «Страшний двір» Монюшка, «Євгеній Онєгін» і «Пікова дама» Чайковського, «Манон Леско» і «Мадам Баттерфляй» Пуччіні приносять українській співачці світову славу [2, с. 49]. «Аїда» Дж. Верді стала творчим успіхом для юної співачки, адже та захопилась нею ще під час навчання в Італії. З часом цю партію вона співатиме майже на всіх оперних сценах світу.

Опера «Манон Леско» була однією з перших опер, завдяки якій Соломія увійшла в репертуар багатьох театрів. Вона виступила у львівській прем'єрі цієї опери на сцені театру Скарбека, яка відбулася 1895 року і стала найвидатнішою подією сезону. У ролі Манон Леско вона привернула до себе увагу музичних критиків, які оцінили її голос та артистизм. З цією оперою вона виступала не один раз, а після прем'єри в Кремоні у співачки почалось спілкування з італійськими композиторами. Вона показала свій співочий талант в театрах Сантьяго, Варшаві, поклавши початок співпраці співачки з видатним композитором Джакомо Пуччіні, яка згодом увінчалася оперою «Мадам Баттерфляй».

Соломія дуже цікавилася новаторською музикою Ріхарда Вагнера і вірила в те, що опанування його творчості поглибить її вокальні можливості. Ризикуючи, брала уроки у професора Генсбареха, бо зазвичай на музиці Вагнера можна було зірвати голос. Але сталося все навпаки – вагнерівський репертуар згодом приніс видатну славу. Вона виконала головні партії чи не в усіх операх Вагнера на різних сценах світу і вважалася однією з найкращих виконавиць його творів. Одні з найвідоміших опер були «Валькірія» та «Тангейзер».

Потім була Польща, а саме п'ять сезонів (1898 – 1902) – Крушельницька була примадонною Варшавської опери. Тут вона швидко здобула пошану та визнання. Саме на цій сцені відбувся тріумфальний виступ Соломії у 500-й виставі «Галька» С. Монюшка. З Варшави оперна співачка виїздила на гастролі до Петербурга, де співала у складі італійської трупи.

У 1899 р. дирекція Варшавської опери змусила Соломію взяти участь у концерті для сім'ї російського царя в маєтку в Скрєневіцах коло Варшави. Горда українка протестуючи проти царського свавілля в своїй країні заспівала сумну народну баладу «Ой під гаєм зелененьким брала вдова льон дрібненький».

Музичні критики того часу давали найкращу і найвищу оцінку її неперевершеній артистичності та особливій красі голосу. Успішними вважаються ролі зіграні в операх Джакомо Пуччіні, з яким вона була близько знайома. Однією з таких була опера «Мадам Баттерфляй», де вона зіграла неперевершену Чіо-Чіо-сан.

Перша прем'єра опери Джакомо Пуччіні в 1904 році без участі співачки зазнала невдачі й тоді Соломію запросили для виконання головної ролі. Майстриня спочатку відмовилась та коли погодилась, запропонувала композитору скоротити вступну арію. Під час прем'єри оновленої «Мадам Баттерфляй» у театрі «Гранде» в Брешії з її участю відбувся справжній тріумф. Артистів і композитора викликали на сцену для овацій 17 разів. Вражений композитор подарував Крушельницькій свій портрет із написом: «Найпрекрасніший і найчарівніший Баттерфляй».

Також важливими етапами в творчості Соломії були ролі в операх Ріхарда Штрауса («Саломея», «Електра»). Їм притаманна незвичність гармоній та надзвичайна складність вокальних партій, яка, до того ж, відрізняється загостреною емоційністю та особливою гіпертрофованою образністю [3, с.321]. Запрошена виконати роль Саломеї вона дуже серйозно поставилась до завдання і виступ мав успіх.

Виступи Соломії Крушельницької не зводилися до виконання оперних партій. Її ролі базувалися на виконавському концепті як інтегральному в розумінні вокальних та художніх засобів, за допомогою яких втілювався цілісний образ [3, с.322].

Феноменальний тріумф Соломії Крушельницької засвідчили безліч статей і публікацій у європейській пресі. Відомий музичний критик Р. Картопассі визначив талант співачки так: «Вона володіла тою таємничою субстанцією, яка, розливаючись рікою, ніби зачаровує публіку і несе в собі присмак безсмертної слави» [1].

Отже, Соломія Амвросіївна Крушельницька володіла бездоганним художнім смаком та талантом, який був сформований завдяки багаторічній виконавській кар'єрі на найпрестижніших оперних сценах світу. Але цього всього би не було якби співачка не мала працелюбності, цілеспрямованості та ризикованості в своєму характері. Її тонкий вокальний слух і здатність однаково вільно співати як у італійському, так і німецькому стилі підкреслювали її унікальність як виконавиці та

педагога. Цінуючи професійну вокальну школу, вона відкидала формальні методи навчання, віддаючи перевагу міцній практичній основі та глибокому розумінню співу як творчого процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Кортопасі Р. Триумф Соломії Крушельницької. *Вісті з України*. 1973. Вересень. С. 6.
2. Кди́рова І. О. Мистецький та педагогічний доробок видатної української співачки Соломії Крушельницької у контексті оперно-вокальної культури кінця XIX – початку XX століття. *Соломія Крушельницька – королева світової оперної сцени (до 150-річчя з дня народження): матеріали наук.- практ. конф., м. Київ, 19 жовт. 2022 р.* С. 47–50.
3. Мухі́на Л. П. Виконавський концепт Соломії Крушельницької в італійській та німецькій опері кінця XIX – початку XX століть. *Музичне мистецтво і культура*. 2020. № 30. С. 313–325.

Феномен українського митця Володимира Івасюка: роль родини та соціального середовища у формуванні особистості

Клапцуняк Павло,

здобувач вищої освіти магістерського рівня I курсу історичного
факультету спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Коляда І. А.,

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Володимир Івасюк — одна з найяскравіших зірок української музичної культури другої половини XX століття. Його творчість, насамперед такі пісні, як «Червона рута» та «Водограй», стала символом національного відродження, об'єднавши українців по всьому світу. Але щоб повністю зрозуміти глибину його таланту, його щирої любов до України і народу, необхідно зануритися в атмосферу, яка оточувала його з перших днів життя — в його родину та соціальне середовище, що стали живильним ґрунтом для формування його особистості та світоглядних цінностей.

Володимир Івасюк народився 4 березня 1949 року в маленькому, але мальовничому містечку Кіцмань на Буковині. Це був час післявоєнної відбудови, коли люди з надією дивилися в майбутнє, попри всі труднощі. Його батьки, Михайло Григорович та Софія Іванівна Івасюки, були людьми високої духовної культури, глибоко закоханими в українську мову, літературу та музику [1, с. 52].

Батько, Михайло Григорович Івасюк (1917–1995), пройшов нелегкий життєвий шлях. Народившись у селянській родині, він з юних

років мріяв про знання та свободу. У 1939 році, прагнучи уникнути призову до румунської армії, він перетнув кордон з СРСР у пошуках кращого життя. Але замість омріяної свободи потрапив до таборів ГУЛАГу в Комі АРСР [1, с. 34].

Ці роки стали для нього справжнім випробуванням, але не зламали, а лише загартували його дух. Повернувшись на Буковину після війни, він присвятив себе педагогіці та літературі, прагнучи передати свій досвід та любов до України молодому поколінню.

Михайло Григорович був не лише батьком, а й другом для свого сина. Він відкривав перед Володимиром безмежний світ літератури, поезії, музики. Разом вони мандрували рідними краями, збираючи народні пісні, легенди, перекази. Ці подорожі були не просто експедиціями — це були уроки життя, уроки любові до своєї землі, до свого народу. В очах батька Володимир бачив відображення історії свого народу, його страждань та прагнень, його мрій та сподівань.

Мати, Софія Іванівна Карякіна-Івасюк (1922–1995), була ніжною та турботливою жінкою, яка привнесла в родину тепло південноукраїнського степу. Народжена на Херсонщині, вона з дитинства співала народні пісні, які передавалися з покоління в покоління. Під час війни вона втратила трьох братів і батька, але попри ці втрати зберегла в серці любов та віру. Софія Іванівна була вчителькою, і її голос лунав у піснях, наповнюючи дім мелодіями степу. Вона навчила Володимира відчувати глибину музики, розуміти її душу [2, с. 45].

Особливе місце в житті Володимира займала його няня — гуцулка Магдалина Колотилук, лагідно звана Мілею. Вона стала для нього другою матір'ю, передаючи багатство гуцульського фольклору. Її казки, легенди, пісні були наче чарівні вікна в інший світ — світ магії, традицій, мудрості предків. Міля навчила Володимира слухати голоси природи, відчувати ритм життя, поважати традиції [3, с. 89].

У родині Івасюків панувала атмосфера любові, поваги, творчості. Дім був наповнений книгами, музикою, розмовами про мистецтво, історію, культуру. Батьки не нав'язували Володимиру своїх поглядів, а лише відкривали перед ним безмежний світ знань, заохочували до пошуку власного шляху. Вони вчили його бути чесним, справедливим, співчутливим, любити людей та свою Батьківщину.

Володимир з дитинства проявляв неабиякі музичні здібності. Він міг годинами слухати, як мати співає, або як батько грає на скрипці. У шість років він почав навчатися гри на скрипці в музичній школі. Його пальці, ще такі маленькі, впевнено перебирали струни, а серце наповнювалося мелодіями, які він мріяв подарувати світу. Музика стала для нього не просто захопленням, а способом вираження душі, мовою, якою він міг говорити про найпотаємніше [4, с. 23].

Буковина, де зростав Володимир, була справжнім осередком культур і традицій. Українці, румуни, євреї, поляки — усі вони жили поруч, зберігаючи свої звичаї, мову, пісні. Ця багатогранність культур збагачувала його світогляд, навчала толерантності, поваги до іншого.

Він любив слухати різні мелодії, вивчати інші мови, спілкуватися з людьми різних національностей. Але найближчою для нього була українська пісня — мелодійна, душевна, сповнена любові та болю [5, с. 12].

У 1960–1970-х роках в Україні відбувалося культурне відродження, відоме як «шістдесятництво». Молоді митці прагнули оновити національну культуру, поєднуючи народні традиції з сучасними тенденціями. Володимир Івасюк став одним із лідерів цього руху в музичному мистецтві. Його пісні були новаторськими, сміливими, але в той же час глибоко національними [6, с. 85].

Коли у 1970 році прозвучала «Червона рута», вона стала справжнім вибухом. Ця пісня, написана юним композитором, зачепила струни душі мільйонів людей. Вона була сповнена світла, надії, любові. У ній відчувався подих Карпат, шепіт річок, спів птахів. Володимир вклав у неї всю свою душу, і вона відповіла йому взаємністю, ставши безсмертною [7, с. 14].

Співпраця з такими талановитими виконавцями, як Назарій Яремчук, Василь Зінкевич, Софія Ротару, дала можливість Володимирі повністю розкрити свій талант. Вони розуміли його, відчували кожну ноту, кожне слово. Разом вони створювали музику, яка зцілювала душі, надихала, об'єднувала [4, с. 42].

Але шлях Володимира не був легким. Суспільно-політична ситуація в Радянському Союзі була складною. Тиск цензури, недовіра з боку влади, заздрість — усе це тиснуло на нього. Але він не зламався. Він вірив у те, що робить, вірив у свій народ, у свою музику. Він казав: «Музика — це мова душі, і ніхто не може заборонити душі говорити».

Трагічна загибель Володимира Івасюка у 1979 році стала великою втратою для України. Його смерть оповита плітками, домислами, але його життя залишається яскравим прикладом служіння мистецтву та народу. Він залишив по собі спадщину, яка живе і буде жити, доки звучить українська пісня [3, с. 154].

Родина та соціальне середовище відіграли вирішальну роль у становленні Володимира Івасюка. Любов батьків, їхня підтримка, атмосфера творчості та поваги до національних цінностей сформували його як особистість. Соціальне середовище Буковини, з її багатокультурністю та глибокими традиціями, збагачувало його духовно, надихало на творчість. Володимир Івасюк став символом національного відродження, втіленням прагнення до свободи та збереження національної ідентичності. Його пісні — це не просто мелодії, це голос душі українського народу, його біль і радість, його мрії та сподівання. Він показав, як важливо бути вірним собі, своїй землі, своїм корінням.

Сьогодні, слухаючи його пісні, ми відчуваємо той самий трепет, що й багато років тому. Його музика надихає, дарує надію, нагадує про те, що справжнє мистецтво вічне. Володимир Івасюк залишив незабутньо-неповторний слід в історії української культури, і його ім'я завжди буде світити нам, як зірка на небосхилі.

Список використаних джерел та літератури

1. Івасюк М. Г. Монолог перед обличчям сина. Чернівці: Прут, 2003. 256 с.
2. Івасюк Г. М. Спогади про брата. Володимир Івасюк: життя і творчість. Львів: Світ, 2004. С. 44–60.
3. Крижанівський В. Магія музики Володимира Івасюка. Київ: Музична Україна, 2009. 192 с.
4. Мазепа Л. Володимир Івасюк: крізь роки і долі. Чернівці: Букрек, 2011. 320 с.
5. Скрипник Г. А. Етнічна історія Буковини. Чернівці: Золоті литаври, 1998. 200 с.
6. Рудяченко О. Музичне шістдесятництво в Україні. Київ: Мистецтво, 2015. 240 с.
7. Чабан М. «Червона рута» Володимира Івасюка: феномен успіху. Українська культура. 2010. № 3. С. 12–16.

Глухівщина – край дитинства Народної артистки України Ади Роговцевої (за спогадами мисткині)

Тітов Юрій,

здобувач вищої освіти магістерського рівня I курсу історичного
факультету спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Коляда І. А.,

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти
України, професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Аналіз автобіографічних свідчень Ади Миколаївни Роговцевої вимагає глибшого осмислення як з позицій психології особистості, так і в контексті впливу соціокультурного середовища на формування творчої індивідуальності. Середовище Глухівщини, яке акторка згадує як «джерело своїх перших світоглядних орієнтирів», має бути розглянуте через призму регіональних культурних кодів і впливів, що мали значення для її самосвідомості та професійного становлення. Регіональні особливості культурного ландшафту накладають специфічні відбитки на сприйняття реальності індивідом, сприяючи формуванню ціннісних настанов та мотиваційних стратегій, що позначаються на подальшій творчій діяльності. У соціальній психології особлива увага приділяється поняттю «місцева ідентичність», яка формується під впливом просторово-культурного континууму. У біографії Ади Миколаївни Глухівщина постає не лише як географічна, а й як символічна місцевість, зі своїми особливими традиціями та соціальною спільнотою. Висловлювання А. Роговцевої про «повітря Глухівщини» можна інтерпретувати як метафоричне відображення синтезу культурних традицій і суб'єктивних відчуттів, що вплинули на формування її естетичного чуття та життєвої філософії. Крім того, важливо звернути увагу на той факт, що біографічні спогади митців

завжди потребують критичного осмислення в контексті реконструкції особистого досвіду [1].

У цьому контексті стає важливим також звернення до культурологічного підходу, який вбачає у просторі дитинства своєрідний міфологізований топос, що впливає на творче самовизначення індивіда. Глухівщина для А. Роговцевої може розглядатися як така архетипна «мала батьківщина», спогади про яку набувають символічного характеру, відображаючи зв'язок між особистими переживаннями та колективною пам'яттю. Це відкриває можливість для глибшого осмислення того, як просторові та культурні умови формують креативний потенціал митців [1].

Автобіографічний матеріал, Ади Роговцевої про рідний край, вимагає багатовимірного аналізу. Важливо поєднати культурологічні, психологічні та соціологічні підходи, аби виявити, яким чином регіональний контекст визначив ключові орієнтири формування її особистості, які визначили мотиви її мистецької діяльності. Розширений аналіз цих аспектів дозволяє не лише глибше зрозуміти особистість акторки, а й простежити вплив локального середовища на творчі пошуки та вибір творчих амплуа мисткинею

Серед ключових чинників впливу Глухівщини на юну Аду Роговцеву варто насамперед відзначити родинне оточення. Моральний приклад батька Миколи Івановича, який звільнився з органів НКВС, не бажаючи бути причетним до сталінських репресій, став життєвим дороговказом непохитності у відстоюванні людської гідності [2]. Ганна Митрофанівна проявляла ж лагідність і турботу, які заклали підвалини тієї душевної щедрості, якою акторка згодом щиро ділитиметься зі сцени [2]. А від бабусі Дар'ї Костянтинівні Аді Миколаївні дістався «артистичний ген», як згадує сама артистка. Бабуся постійно видумувала нереальні історії, бескінечно розігрувала, корчила смішні гримаси, все своє життя бабуся бунтувала, не змирившись з роллю домогосподарки» [4 С.17].

Не менш важливим фактором є вплив глухівського культурно-природного ландшафту на естетичні смаки і мистецьке світовідчуття майбутньої актриси. Атмосфера провінційного міста з його спокійним побутом, народними традиціями, мальовничими краєвидами живило її творчу уяву, загострювало емоційну чутливість [3]. Прищеплення цінностей національної культури в цьому середовищі стане запорукою органічності української складової акторського амплуа А. Роговцевої.

Однак найдраматичнішою сторінкою глухівського дитинства А. Роговцевої, безперечно, стали роки нацистської окупації. Жахіття воєнного лихоліття, назавжди закарбувалися в пам'яті дівчинки, але водночас загартували силу духу, здатність до співпереживання [3]. Ада Роговцева згадує, що їх дім у Глухові під час війни – це «льодяні стіни, безкрайній холод, тепло тільки біля грубки та великої печі, коли було чим її топити. Німці забрали найкращі кімнати, а ми всі тулилися в одній комірчині біля печі» [4 С.14]. Діти голодували. Але згодом в окупованому Глухові відкрився дитячий садок. Так німці, як зазначає у

своїх спогадах мисткиня, «загравали із населенням. У дитячому садку дітей годували. Сім'я довго сумнівалася, чи віддавати мене, але інакше було не вижити» [4 С.16].

Отже, трагічний досвід пережитого воєнного лихоліття, на наше глибоке переконання, втілиться згодом у пронизливих ролях воєнної тематики.

Воєнний досвід також відіграв важливу роль у формуванні творчого підходу А. Роговцевої, зокрема в її здатності до психологічної правдивості та автентичності у втіленні ролей. Досвід пережитих втрат надавав її персонажам глибини та переконливості, а здатність до співпереживання дозволяла акторці торкатися найтонших емоційних відтінків людської душі. Виступаючи в ролях, пов'язаних із воєнною тематикою, вона не лише відтворювала зовнішні події, але й прагнула передати складність внутрішнього світу людини, що переживає катастрофу. Такий підхід виводить її акторське мистецтво на рівень екзистенційного пошуку, де мистецтво стає інструментом для осмислення людського буття в умовах трагедії та випробувань [2].

Повоєнний період у житті Ади Роговцевої у Глухові характеризується усвідомленням своїх мистецьких бажань і прагнень до театральної сцени [1]. Самодіяльні гуртки та шкільні вистави сприяли розвитку природнього таланту дівчини та окреслили її майбутній фах.

Отже, дитячі роки, які були пов'язані з Глухівщиною, заклали основи для формування світоглядних орієнтирів та творчих здібностей майбутньої провідної акторки України. Природне та соціально-культурне середовище Глухівщини, родинне виховання та сімейний вплив є тими чинниками, які впливали на формування творчої індивідуальності Ади Роговцевої, у майбутньому видатної народної артистки України. Її глухівське дитинство мало глибокий вплив на формування як її естетичних смаків, так і моральних цінностей та на становлення у майбутньому її громадянської позиції. Автобіографічні свідчення актриси дозволяють реконструювати культурні, соціальні та психологічні чинники, що формували її життєву філософію і мистецький підхід. Глухівщина постає не лише як географічна, а й символічна категорія, що значною мірою вплинула на її творче становлення.

Список використаних джерел та літератури

1. Акторка з великим серцем. За що ми любимо Аду Роговцеву. *espreso.tv*. URL: https://espreso.tv/article/2017/07/16/aktorka_z_velykym_sercem_za_scho_m_y_lyubymo_adu_rogovcevu (дата звернення 16.1024)
2. Величко О. Ада Роговцева - біографія, фільми, сім'я. URL: <https://znaki.fm/uk/persons/ada-rogovceva/> (дата звернення 16.1024)
3. Україна молода. Радість причетності до генія: Ада Роговцева та Лариса Кадочнікова поділилися спогадами про Івана Миколайчука. URL: https://umoloda.kyiv.ua/number/3737/164/157887/#google_vignette (дата звернення 16.1024)
4. Роговцева А. Свідectвo стo житни / Ада Роговцева. – Кам'янець-Подільський, ООО «Друкарня Рута», 2013. – 336 с.

Чернігівщина у житті та долі Головнокомандуючого ЗСУ генерала В. Залужного

Семеній Богдан,

здобувач вищої освіти магістерського рівня 4 курсу історичного
факультету спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Коляда І. А.,

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти
України, професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Нова локальна історія як новий напрямок досліджень окремих просторових регіонів сформувався у західній історіографії у другій половині ХХ ст., поєднавши у собі здобутки та методологічні засади мікроісторії, нової соціальної історії, історії повсякденності, усної історії тощо та зосередивши свої дослідження на усебічному дослідженні певної локальної спільноти, сприймаючи її як соціальний організм, що розвивається [2, с. 13].

Локальні дослідження, на нашу думку, можна широко використовувати при розгляді багатьох тем курсу історії України, зокрема і при вивченні біографії Головнокомандуючого ЗСУ генерала В. Залужного. Так, у житті та долі Головнокомандуючого ЗСУ генерала В. Залужного таким регіоном стала Чернігівщина, з якої пов'язані як дитячі роки (зокрема Менщина), так і роки військової кар'єри, м. Чернігів.

Люди віддавна відчували зв'язок із місцем, у якому народилися та виросли. Саме слово «батьківщина» означає «земля наших батьків». Тому спочатку під батьківщиною мали на увазі саме місце народження, де живуть батьки та рідні, минуло дитинство. Лише згодом рідний край людини почали називати «малою» батьківщиною. Чи може в людини змінитися «мала» батьківщина? Як не дивно, але — може. У наш час люди часто переїжджають і відчуття «я — звідси» не завжди пов'язане з місцем, яке в документах записане як місце народження. Адже «мала» батьківщина — це не лише формальне місце народження, а й певні теплі відчуття — комфорт, безпека, затишок. Батьківщина — це там, де людина добре почувається. Так, сталося і у житті майбутнього Головкама ЗСУ (2021-2024 рр.) генерала В. Залужного. Відповідаючи журналістці інтернет-видання «Вість/Вість» В. Залужний зауважив: «Не зважаючи, що народився я в Новограді-Волинському, я вважаю, що Чернігівщина моя Батьківщина» [5].

Згодом, уточнюючи деталі свого дитинства, генерал В. Залужний додав: «Моя мама з Чернігівщини. Я в дитинстві і юності провів там дуже багато часу. І сьогодні вся наша рідня живе в Чернігові» [5].

У своїй книзі Л. Долгоновська конкретизуючи деталі біографії генерала В. Залужного зазначила: «Дід Валерія Залужного, Василь Кондратенко, повернувся із фронту Другої світової війни та служби аж

1949 р. Насамперед побудував своїм батькам дім. Сам цей будинок у селі Семенівка Менського району Чернігівської області став рідним для маленького Валерія Залужного. Тут минули ранні роки майбутнього генерала – серед турботи й любові бабусі Уляни та дідуса Василя» [4, с. 23].

Так, дитинство майбутнього «залізного генерала» пов'язано з Менщиною – територія якої «була заселена ще у сиву давнину, про що свідчать виявлені тут поселення епохи бронзи (II тисячоліття до н. е.) і раннього заліза (юхнівська культура, V – III ст.. до н. е.), а також ранньослов'янські поселення перших віків нашої ери і сіверянські VIII – X ст.. Походження назви міста історики – краєзнавці пояснюють від давнього слово «мена», яке є синонімом нині вживаного слова «обмін». І це було обумовлено зручним, вигідним положенням поселення, яке стало важливим місцем торгівельного обміну. Уперше у літописі Мена згадується в 1066 р. Після руйнації під час монгольського лихоліття Менщина у другій половині XIV ст. увійшла до складу Литовського князівства. З початку XVI ст. Менщина – у складі Московської держави. У роки Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького утворилася Менська сотня, яка проіснувала до кінця XVIII ст. З XIX ст. Менщина у складі Сосницького повіту Чернігівської губернії і стає відома як «столиця тютюна». У радянський період – окрема районна адміністративно-територіальна одиниця» [1].

Безпосередньо дитячі роки малого Валерія пройшли у с. Семенівка Менського району Чернігівської області, яке розташоване недалеко від районного центру – містечка Мена. За статистичними даними на 1968 р. у селі нараховувалося: дворів — 147, населення — 382 чоловіка. Коли влітку Валерій відпочивав у своїх дідуса Василя та бабусі Уляни, ще діяв колгосп «Зоря», який спеціалізувався на вирощуванні переважно зернових культур та мав розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. Саме село Семенівка виникло в першій половині XIX ст. Участь у Другій світовій війні брали участь 282 жителів Семенівки, з них 197 нагороджено орденами й медалями. 189 чоловік загинули смертю хоробрих [6].

Серед них учасників цієї найбільшої війни XX ст. був і дід Валерія по материнській лінії – Василь Кондратенко, який повернувся із фронтів Другої світової, демобілізувавшись у 1949 р [4, с. 23].

Саме дід Василь, як згадує брат Головкама Артур Залужний, мав неабиякий вплив на формування особистості старшого брата. «У діда – три дочки, у кожної по двоє дітей. Поміж онуків Валерій був найстаршим, а я наймолодшим, – говорить Артур. – Дідусь вважав себе головою всього сімейства [4, с. 25].

Дідусь та бабуся є носіями народних знань, вірувань, трудового досвіду, вони вчать дітей цінувати й оберігати честь роду. Спілкування з представниками старшого покоління надає гармонії родинним стосункам і дає найвищі результати у родинному вихованні. Завдяки йому відбувається формування світогляду підростаючого покоління, засвоєння ним практичних знань та моральних цінностей. Шанобливе

ставлення до дідусів та бабусь підтверджують українські родинні звичаї, за якими, наприклад, найпочесніше місце за столом завжди відводиться бабусі чи дідусеві, перша скибка хліба належить також їм. Провідним фактором формування людяності в українському родинознавстві виступає дух поваги та щире піклування про дідуся й бабусю в сім'ї [7, с. 22].

Родинна обрядовість зумовлює поведінку людей у повсякденному житті. До неї належать давні обряди та звичаї, пов'язані з народженням, одруженням та смертю людини. Родинні звичаї та обряди репрезентують акт прийняття новонародженого в рід і громаду. Вони керують поведінкою породіллі, виховують моральні чинники поваги до роду, пошани до батьків, людяності, делікатності, доброти, привчають до дбайливого ставлення і догляду за дитиною [7, с. 22].

У селянській родині матері Валерія Залужного, Клавдії Василівни, як і у кожній українській селянській родині, важливе займали народні звичаї та традиції. Особливо шанобливо у родині дідуся Василя ставилися до свята Різдва. «На Різдво всі мали обов'язково бути у діда Василя», – згадує Артур Залужний [4, с. 25].

Різдво здавна святкували в Україні. Сорокаденний піст закінчувався у Святвечір, тобто їсти скоромне можна було з появою першої зірки – Різдвяної. Їли кутю – зерна злаків, замочені у воді, з медом. Зазвичай під Різдво ще в роки нашого дитинства, у роки Романового дитинства морози також були, проте вже не такі великі, розпочиналися сильні морози, але це не заважало нашому народу, особливо молоді, веселитися. Святкова процесія йшла з паперовою зіркою і вертепом – яскраво розфарбованою скринькою у два яруси. У ньому за допомогою дерев'яних фігурок розігрували сценки, що стосувалися Різдва Христового. Колядування починали діти – хлопці і дівчата. Звичай колядувати має свою давню історію. Колядки пов'язані з днем зимового сонцестояння, яке наші предки називали святом Коляди. Його святкували 25 грудня. Вважалося, що в цей день Сонце з'їдає змій Коротун. Всесильна богиня Коляда в дніпровських водах народжувала нове сонце – маленького Божича. Язичники намагалися захистити новонародженого: вони проганяли Коротуна, який хотів з'їсти нове Сонце, а потім ходили від хати до хати, щоб сповістити людей про народження нового Сонця, і зображення його носили із собою. Як тільки на небі сходила зоря, колядники заходили у двір, кликали господаря і співали його родині величальних пісень про сонце, місяць, зорі. Ці пісні і стали називати колядами або колядками. Згодом, із появою християнської релігії, обряд колядування був присвячений Різдву Христовому. Після вечері починалися забави. Старші діти несли вечерю дідусям та бабусям і починали колядувати. Колядують діти, дорослі парубки та дівчата. В українському фольклорі «коляда» означає «Різдво» і пов'язаний із цим звичай славити господарів, дарувати подарунки колядникам. Дорослі парубки та дівчата в наші дні ходять ватагами зі «звздою» і дзвоником [2, с. 86-88].

Так, у атмосфері народних звичаїв та традицій зростав майбутній «залізний генерал» В. Залужний.

Отже, дитячі роки В. Залужного, які стали періодом становлення особистості майбутнього генерала - головкома, пов'язані з малою батьківщиною родини його матері – Менщиною. Саме атмосфера родини матері з культом дідуся Василя Кондратенка, як її глави, турботою про онуків з боку бабусі Уляни, збереженням та дотриманням у її житті народних звичаїв та традицій стали тими чинниками, що не тільки вплинули на характер, світогляд, а і визначили у майбутньому масштабність особистості генерала В. Залужного.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрієнко І. Менщина Історична. Історія Мени від дохристиянської епохи до нашого часу. газети «Менщина» № 30 від 25 липня 2013 р. URL: <https://mena.org.ua/blog/menschyna-istorychna-istoriya-meny-vid-dohrystyianskoji-epohy-do-nashoho-chasu/> (дата звернення 17.10.2024).
2. «Бешкетник з козацьким духом. Солдат Збройних сил України Роман Солоха, позивний «Більбо» та його побратими. Біографія у спогадах про побратимів Більбо, Леоніда Федюка («Кубік») і Семена Берестенка («Сеня»). Серія: «Нескорені Українці». / автор-упор. д.істор.н., проф. І.Коляда. К. 2024. – 437 с.
3. Верменич Я. Нова локальна історія та історична регіоналістика: експлікація термінів. Регіональна історія України. - 2007. - Вип. 1. – С. 13-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/reisuk_2007_1_4 (дата звернення 17.10.2024).
4. Долгоновська Л. Залізний генерал. Уроки людяності. Х.:Віват, 2024. – 208 с.
5. Журнал «Вестъ». Валерій Залужний вважає Чернігівщину рідною. 2022. URL: <https://www.facebook.com/100069098076732/posts/609604207272623/> (дата звернення 18.10.2024).
6. Історія міст і сіл УРСР. Семенівка, Менський район, Чернігівська область. URL: <https://ukrssr.com.ua/chernig/menskiy/semenivka-menskiy> (дата звернення 18.10.2024).
7. Йовенко А.І., Терешко І.Г. Традиційне родинне виховання українців: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Умань: РВЦ «Софія», 2010. . – 239 с.

Головнокомандувач ЗСУ генерал В. Залужний: про сучасну російську – українську війну та виклики перед світовою спільнотою

Оболешев Ілля,

студент магістр 1 курсу спеціальність Історія та археологія

Науковий керівник:

Коляда І. А.,

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін Український державний університет імені Михайла Драгоманова м. Київ, Україна

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року, справедливо зазначає генерал В. Залужний, призвело до початку найбільшої війни у Європі з часів Другої Світової війни. Війна коштує Україні територій, економіки, та сотень тисяч людей, які стали жертвами російської агресії. Світ же може зіткнутися з кризою в продовольчому секторі, новим напливом біженців як з України, так і з регіонів які залежать від українського зерна. Уся система міжнародної безпеки стоїть перед викликом, авторитарні режими починають діяти з позиції сили, загрожуючи світовому порядку [1].

Валерій Залужний, колишній Головнокомандувач Збройних сил України (2021—2024), а нині посол України у Великій Британії увійшов до сотні найвпливовіших людей 2022 року за версією журналу «Time» [2].

Беручи безпосередню участь у відбитті збройної агресії Російської Федерації проти України (з 2014 р.), не раз висловлював свій погляд про війну та виклики, які вона кидає світовому співтовариству.

«Російський великодержавний шовінізм, помножений на хворі імперські амбіції, поступово перетворює розпочатий нею в центрі Європи військовий конфлікт у збройне протистояння демократичного і авторитарного політичних режимів із перспективою його поширення й на інші регіони планети, побудовані за подібними геополітичними моделями (Ізраїль та Сектор Гази, Південна та Північна Корея, Тайвань та Китай тощо)», – цілком слушно, на наше переконання, вказує Головнокомандувач ЗСУ (2021-2024 рр.) Валерій Залужний, в статті для видання The Economist [1].

Вступивши у війну з більш чисельним ворогом, який має технологічну перевагу, Україна змогла не тільки вистояти, а і на перших етапах перейти у наступ та упродовж першого року війни звільнити 40% територій захоплених у 2022 році, а згодом тримати оборону [3].

Перші успіхи України, на наш погляд, цілком справедливо зазначає Валерій Залужний, пов'язані з тим, що технологічна та чисельна різниця нівелювалася новими технологіями та підходами до

ведення бойових дій. Україна почала масово використовувати цивільні дрони для розвідки та ударних операцій. Не останнє значення відіграла і надана союзниками артилерія та ракетні системи. Високоточні артилерійські 155 мм боєприпаси Excalibur були головним «козирем» у контрбатарейній боротьбі, а РСЗВ HIMARS успішно вибивали логістику ворогу, знищуючи склади з боєприпасами та казарми з особовим складом в тилу [1].

Разом з тим наголошує генерал у своїй статті: «Проте, через ряд факторів, суб'єктивних та об'єктивних, мирні переговори не відбулися, а війна почала переходити у статус затяжної. Незважаючи на втрати, більше 150 тисяч убитими, які б зупинили будь яку іншу країну від продовження бойових дій, Російська Федерація провела мобілізацію, оголталася від перших поразок та почала перехоплювати ініціативу і адаптуватися» [4].

Згідно статті видання The New York Times, що базується на конфіденційних даних українських джерел, статистика успішних уражень снарядами Excalibur впала з 50-60% до менше ніж 10%, протягом шести місяців використання, завдяки протидії з боку РЕБ ворога [5]. Армія Росії почала масове використання розвідувальних та ударних дронів ротного та батальйонного рівнів. На відсутність тотальної домінації у повітрі, авіація ворога відповіла активним використанням КАБів – керованих авіабомб, запуск яких відбувається поза межами роботи української ППО, що була посилена завдяки допомозі Західних партнерів. Вдовж усього фронту відбувається тотальне мінування, що унеможливорює будь - які прориви великими колонами техніки [1].

Виступаючи у Королівському інституті міжнародних відносин, Валерій Залужний сформулював певні аналітичні оцінки та узагальнення про дійсний стан речей, про поточну війну в Україні, та виклики, які вона спричинила перед країнами західної демократії. Однією з причин того, що військового розгрому Російської Федерації не відбулося, він назвав на початковому етапі агресії – це відсутність віри в Україну, зі сторони великих «Західних гравців». «Спочатку нам давали три години, потім три доби, врешті решт, цілі Володимира Путіна не виконані на третій рік повномасштабної війни. Коли військова допомога почала поступати для України, її розміри не стали переломними для закінчення протистояння. Слід зазначити, боячись «червоних ліній», погроз, шантажу ядерною зброєю, Захід почав дотримуватися догми «не капітуляція України, не розгром Росії». Це призвело до відсутності суттєвих наступальних успіхів України в 2023 році на Запорізькому напрямку, перехід конфлікту у статус позиційної війни, вихід з якого зараз не відчувається реалістичним або можливим. Ми втратили можливість підійти до завершення війни» [6].

Валерій Залужний у своєму аналізі застерігає, що важливою причиною подій, які розгортаються в Україні, є небажання країн Заходу впливати на світову систему безпеки. Використовуючи слабкість Заходу, і США не в останню чергу, авторитарні режими використовують право сильного, для ведення зовнішньої політики. У

2008 (військовий конфлікт з Грузією) році Російська Федерація почала розширення зони впливу, або «простору безпеки». В 2014 році почалася війна проти України, яка наразі є найбільшою війною у 21 столітті, та найбільшою війною в Європі після Другої Світової війни. Все це відбулося з мовчазної подачі Західних країн [6].

Звертає увагу Валерій Залужний і на об'єднання навколо Російської Федерації Китаю, Північної Кореї, Ірану. «А як щодо організації під назвою БРІКС, її перспективи та розширення? Прямо на очах Заходу, постає новий економічний блок. Поки цивілізований світ боїться ескалації, їх противники об'єднуються, що може призвести до непередбачуваних наслідків», – наголосив генерал [6]. Тут слід зауважити, що цей блок може розглядатися не тільки як економічний, а і військовий, для більш централізованого протистояння Західним країнам.

«Важливий факт дійсності. Війна. Хочете ви цього чи ні. Хочуть цього ваші виробники зброї з контрактами на руках, чи ні, війна, на жаль, змінилася. Війни зразка 1953 (Корейська війна 1950-1953р) року вже не буде. Вона закінчилася влітку 23-го року в Україні. У той момент, коли на поле бою прийшли роботи, а західна преса і натівські генерали сміялися з мене. Вже в 2024 році в бій прийшли технології. Їх привів штучний інтелект. З мене вже ніхто не сміється. Навіть тут у Британії вже переглядають стратегію національної безпеки. НАТО мовчить. А що тоді з глобальною безпекою? Чи вона досі тримається на винищувачах, авіаносцях і наддорогих ракетах? Я вас трохи засмучу. Ні. На жаль.», – наголосив у своїй промові у Королівському інституті міжнародних відносин посол України у Великій Британії Валерій Залужний [6].

Отже, аналізуючи сучасний та перебіг російсько-української війни, особливо на етапі повномасштабного вторгнення, Головнокомандуючий ЗСУ (2021-2024 рр.) генерал Валерій Залужний наголошує, що акт агресії з боку Російської Федерації щодо України, спричинив дисбаланс сил на світовій арені. Світова система безпеки зазнала такого удару, який вимагає від світової спільноти перегляду підходів до новітніх викликів, які стоять перед нею. Серед цих викликів є новітні технології ведення війн, інформатизація і цифровізація війн, втрата ядерною зброєю свого статусу фактору стримання агресії, неможливість міжнародних інституцій, спільноти в цілому впливати на країну, яка має найбільший ядерний потенціал і мала б бути гарантом світової безпеки та миру; наростаюча небезпеки ядерної війни; розгортання Третьої (Четвертої) світової війни, політика «не ескалації», яка лише грає на руку агресору, і дає йому час підготуватися до прямого протистояння. Поки Україна платить криваву ціну за можливість бути серед цивілізованих країн, кар'єри західної демократії мають не тільки надати Україні усю можливу економічну та військову підтримку, а і разом зі всією світовою спільнотою, особливо з країнами «Глобального Півдня» виробити нові механізми та моделі для мирного

співіснування та узабезпечення людської цивілізації від ядерної катастрофи.

Список використаних джерел та літератури

1. Валерій Залужний. Сучасна позиційна війна та як у ній перемогти. Стаття для видання «The Economist» 1 листопада 2023 рік: <https://www.economist.com/by-invitation/2023/11/01/the-commander-in-chief-of-ukraines-armed-forces-on-how-to-win-the-war> (дата звернення 22.10.2024)
2. TIME 100 most influential people 2022. Рейтинг журналу «TIME». LEADERS. Valeriy Zaluzhnyy: <https://time.com/collection/100-most-influential-people-2022/> (дата звернення 22.10.2024)
3. Офіційний аккаунт «Головнокомандувач ЗС України» у Facebook 2 січня 2023 рік: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=478660831096074&set=a.225687776393382> (дата звернення 22.10.2024)
4. «Ukraine's commander-in-chief on the breakthrough he needs to beat Russia». Редакторська стаття видання «The Economist» 1 листопада 2023 рік: <https://www.economist.com/europe/2023/11/01/ukraines-commander-in-chief-on-the-breakthrough-he-needs-to-beat-russia> (дата звернення 22.10.2024)
5. Some U.S. Weapons Stymied by Russian Jamming in Ukraine. Редакторська стаття видання «The New York Times» 27 травня 2024 року: <https://www.nytimes.com/2024/05/25/world/europe/us-weapons-russia-jamming-ukraine.html> (дата звернення 22.10.2024)
6. Залужний В. 13 чесних фактів про війну в Україні. Промова Надзвичайного і повноваженого посла України у Великій Британії і Північній Ірландії у Королівському інституті міжнародних відносин (Chatham House), Видання «Українська Правда» 17 жовтня 2024: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/10/17/7480137/> (дата звернення 22.10.2024)

Роль іноземців у формуванні осередків суднобудування та флоту на Півдні України у першій половині XIX ст.

Колбешкін Дмитро

аспірант 2 року навчання спеціальності 032 Історія-та археологія

Науковий керівник:

Рижева Н.О., доктор історичних наук, професор кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Об'єктивне відтворення історичних реалій формування на Півдні України суднобудівних осередків у XIX ст. неможливе без комплексного аналізу діяльності окремих постатей – безпосередніх творців нових міст, верфей та суден, серед яких вагому роль відігравали іноземці.

Діяльність іноземних спеціалістів здобула досить неоднозначну оцінку в наукових та публіцистичних роботах представників імперських російських історичних шкіл як 19 ст., так й 20 ст.

Саме тому, велике значення мають джерельні матеріали які систематизують та оприлюднюють, за новими науковими акцентами,

сучасні представники родин відомих на Півдні іноземців. У цьому контексті заслуговує уваги книга Мадлен дю Шатне «Жан Батист де Траверсе, министр флота Российского», яка є правнучатаю племінницею Траверсе [1].

У книзі Мадлен дю Шатне діяльність де Траверсе поєднується із тогочасними подіями та пов'язується із його взаємовідносинами із важливими постатями, які створили засадничі підвалини всієї інфраструктури Півдня. На наш погляд заслуговують на увагу взаємовідносини маркіза де Траверсе та герцога де Рішельє. Вони – два французи – заклали фундамент у розвиток Миколаєва, Севастополя, Херсона Одеси та багато в чому передбачили майбутнє міст.

У 1802 р. маркіз Іван Іванович де Траверсе (Жан-Батист де Траверсе, француз-емігрант, що походив зі старовинного дворянського роду, 1753–1831 рр.) призначається головним командиром Чорноморського флоту й портів.

Через дев'ять місяців після того, як де Траверсе призначається в Миколаїв, інший француз герцог де Рішельє (Арман Емманюель дю Плессі герцог де Фронсак) який стає градоначальником Одеси (1803–1814 рр.). Між ними почалося листування, яке протягом шести років тривало майже без перерви. Де Рішельє неодноразово зізнавався, що не встигнувши закінчити один лист до де Траверсе, він брався за наступний (перший лист де Траверсе датовано 1 квітня 1803 р.). В одному з перших листів він писав: «Мені доручено спостерігати за роботами з будівництва Одеського порту, але моя обізнаність у місцевих справах така мала, що будь-яка порада такої людини, як ви, буде для мене дорогоцінною. Мені запропонували план будівництв, але перш ніж щось вирішувати, я хотів би, щоб ви все побачили на власні очі: я був би вам нескінченно зобов'язаний і, крім того, ця маленька подорож принесла б нам задоволення особистого знайомства». (книга Стр. 185).

Звернемо увагу, що де Траверсе теж мав не значний досвід служби на Півдні, проте його компетентні рекомендації та поради, як свідчать джерела, були постійно потрібні градоначальнику Одеси – герцогу де Рішельє.

Де Траверсе, зацікавлений у будівництві Одеського порту, як порадами та рекомендаціями досить активно підтримував губернатора. «Так почалася, - пише Мадлен дю Шатне, – підкріплена взаємовиручкою дружба двох французів», які прагнули створити на Півдні України військові і торгові порти. Навіть після призначення герцога Рішельє генерал-губернатором Новоросії та Бесарабії (1804–1815 рр.) він продовжував займатися розбудовою Одеси.

Герцог разом із командиром гарнізону, англійцем за походженням Томасом Кобле, прагнув перетворити Одесу на найбільший торговий порт на Чорному морі. У місті можна було бачити прапори багатьох держав.

Де Траверсе постійно вникав в роботи, що стосувалися

будівництва Одеського порту. У 1803 р. із Одеси до Миколаєва переходить контроль над пересуванням торгових суден. Патенти на право проходу видавалися в Миколаївському адміралтействі. Тим самим на адмірала де Траверсе накладалися нові обов'язки: нагляд за всіма чорноморськими комерційними комунікаціями.

Окрім того, де Траверсе контролював розвиток, ще одного важливого міста на Півдні – Херсона. Місто, закладене у 1778 році, стало своєрідною «колискою» Чорноморського флоту, де знаходилася головна верф. По Дніпру сюди доставляли деревину з північних лісів. А на канатному заводі вироблялися снасті достатньо високої якості [2]. Відповідно до повідомлення французького негоціанта Антуана де Сен-Жозефа, у місті мешкало 25 тисяч жителів та розташовувався сухопутний і морський гарнізони. У Херсоні розміщалися резиденції англійського, австрійського консула і французького комісара.

Третя база Чорноморського флоту – Севастополь знаходилася в Криму. Місто, за зручністю розташування мало стати одним із найкращих портів у Європі. 1799 р. у його бухтах стояло 15 військових кораблів. Але де Траверсе визнав незадоволеним облаштування порту і звернув увагу на необхідність побудови верфі, а починати потрібно було з доків.

В умовах конфронтації з Туреччиною адмірал де Траверсе прагнув до будівництва боєздатного флоту. Проте бюджет, який він мав у розпорядженні для будівництва та ремонту кораблів, портових робіт, спорудження укріплень не відповідав висунутим завданням. Фінансові реалії регіону, дефіцит бюджету були високими.

Навіть у таких умовах головним командиром Чорноморського флоту й портів зумів створити умови для будівництва кораблів. У 1806- 1808 рр. на херсонській верфі будувалися шість лінійних кораблів, із котрих два 110-гарматних. Два потужних фрегати були спущені на воду. 1809 р. На верфях у Миколаєві заклали два лінійні кораблі («Александр» і «Елизавета») і один фрегат, а корвет «Або» спущений у Буг. Будувалися і транспорти, потреба в яких була особливо великою: вони призначалися для обслуговування комунікацій із Грузією та Іонічними островами. У Севастополі закінчували спорудження арсеналу; першим судном, поставленим тут на стапелі, став корвет «Крим». Результативна діяльність адмірала де Траверсе на посаді командувача Чорноморським флотом і військового губернатора Миколаєва і Севастополя сприяла зростанню його авторитету. В 1809 році де Траверсе призначено морським міністром.

Подальші події в Європі внесли зміни в діяльність та особисте життя герцога де Рішельє. Після реставрації династії Бурбонів у Франції, саме де Рішельє став міністром в уряді Людовіка XVIII (1815-1821 рр.). Проте, його багатогранна діяльність на посаді градоначальника Одеси зберігається в історії міста. Його мешканці, визнали герцога де Рішельє справжнім одеситом. Створюючи міфи про своє місто, одесити стверджували, що перед від'їздом

градоначальник Одеси сказав наступне: «Якщо в уряді Франції потрібна людина з Одеси, треба їхати».

Отже, іноземці на керівних посадах відіграли вагому роль у створенні міст, верфей та флоту на Півдні України.

Список використаних джерел та літератури

1. Шанте Мадлен дю. Жан Батист де Траверсе, министр флота Российского. Пер. с фран. М. А. Андреева; Отв. Ред. Г. Б. Удинцев. М. Наука, 2003. 412 с.
2. Рижева Н. Історія суднобудування на теренах України (від давніх часів до новітніх часів). Київ : ПП Сергійчук М. І., 2008. 476 с.

Культурний розвиток Миколаївщини у другій половині 1960-х - на початку 1990-х років

Безбожна Діана,

магістрантка 6 курсу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

Нефьодов Д.В.,

доктор історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

загальне позбавлення літературного, мистецького, наукового життя в Україні, звично пов'язуване лише з «хрущовською відлигою», насправді стало відгомонам глобальних зрушень у політичному, соціальному, культурно-мистецькому прогресі людства: саме ці роки позначені рішучою боротьбою за соціальну справедливість, права людини в різних країнах, крахом колоніальної системи, виникненням опору в «соціалістичному таборі» (угорські, чехословацькі події), студентськими заворушеннями

Українське шістдесятництво на Півдні УРСР в цілому і на Миколаївщині зокрема існувало й формувалося з різних соціальних верств у схожій суспільно-політичній атмосфері. Породжене реформами М. Хрущова, воно виникло та існувало майже виключно завдяки зусиллям інтелігенції та справило глибокий вплив на події періоду другої половини 70-х – 80-х рр. Шістдесятники Миколаївщини є вихідцями зі студентського середовища, лави яких поповнювали вчителі, науковці, письменники, викладачі вищих навчальних закладів. Незважаючи на постійний тиск системи вони дедалі відкритіше висловлювали своє розуміння життя Української РСР, бачили нагальну потребу оновлення суспільства. Згуртовуючись, студентська молодь Миколаєва у творчих клубах під керівництвом найбільш прогресивних викладачів, звертала свої погляди на відродження національної культури: виступали на захист рідної мови, популяризацію здобутків літератури і мистецтва серед народу, вивчення і пропаганду вітчизняної історії. Поступово коло активістів відродження української

культури розширювалося – до їх лав приєднувалися сільські та навіть вчителі міських шкіл, талановита молодь, літератори.

В другій половині 60-х рр. на Миколаївщині створене підпільне угруповання «Боротьба за громадську справедливість», мета якого у наданні соціалістичному устрою «людського обличчя». Однак в 1969 р. ініціатор створення спілки студент сільськогосподарського технікуму М. Богач заарештований і засуджений на 3 роки, організація викрита.

В другій половині 60-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст. здійснювалася боротьба проти дисидентського руху, шістдесятників. На Миколаївщині це проявилось у переслідуваннях і судових процесах проти В. Різниченка і М. Вінграновського з Первомайщини, О. Бердника зі Снігурівщини, В. Богача з Миколаєва, Б. Мозолєвського з Веселинівщини. В 1965 р. лише за спробу утворення політичної організації «Боротьба за суспільну справедливість» на багато років засуджено миколаївця В. Богача. 11 жовтня 1971 р. вперше заарештовано вчителя української мови та літератури однієї з вечірніх шкіл Одеси, уродженця м. Первомайська на Миколаївщині, поета і журналіста О. Різниківа (Різниченка).

В другій половині 60-х – на початку 80-х рр. покращився стан соціальної та культурно-духовної сфери. В області створено широку мережу лікувально-профілактичних установ. В 1980 р. в них налічувалось 15400 лікарняних ліжок, тобто 122,7 ліжка на 10 тис. чол. населення. У 108 лікарнях, 163 амбулаторно-поліклінічних установах і 466 фельдшерсько-акушерських пунктах працювали 3514 лікарів і 11800 медичних працівників із середньою спеціальною освітою. В 1980 р. на потреби охорони здоров'я витрачено 60 млн руб. В той же час злиднений стан багатьох медичних установ, застаріле обладнання і майже повна відсутність сучасного новітнього устаткування, апаратури, інструментарію та медикаментів, незадовільний стан підготовки медичних працівників, мала заробітна плата призвели до низького рівня системи охорони здоров'я.

Значні досягнення спостерігались в галузі освіти. Після прийняття у 1973 р. Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи подальшого покращення умов роботи сільської загальноосвітньої школи» в області відбулися суттєві зміни в системі освіти. В школах впроваджується кабінетна система навчання. Скорочується кількість малокомплектних шкіл. Навчальні кабінети оснащуються кінопроекторами, епідіаскопами, магнітофонами, телевізорами, програвачами, радіовузлами. Саме в 70-х рр. створена матеріально-технічна база для переходу шкіл області на загальну середню освіту. У 1970-х рр. завершилося формування мережі загальноосвітніх шкіл-інтернатів, дитячих будинків, спеціалізованих шкіл-інтернатів. В 1980-1981 навчальному році у 710 загальноосвітніх школах 12900 вчителів навчали 211200 учнів. В області діяли 24 палаци й будинки піонерів та школярів, 15 спортивних шкіл, дитяча флотилія, 12 станцій юних натуралістів і юних техніків, екскурсійно-туристична станція. 56 педагогам Миколаївщини присвоєно звання «заслужений вчитель».

Значні досягнення спостерігались і у вищій та середній спеціальній школах. Якщо в 1960 р. на кожні 1000 чол. населення області припадало 128 чол. з вищою і середньою спеціальною освітою, то в 1980 р. – 255. На початок 80-х рр. в області діяло п'ять вузів. У вузах, науково-дослідницьких установах і народному господарстві працювали 319 докторів і кандидатів наук. 14 технікумів і училищ області готували будівельників і залізничників, суднобудівників і спеціалістів сільського господарства, медичних сестер і кондитерів, працівників торгівлі. Продовжують плідну науково-дослідну та технічну діяльність педагогічний та кораблебудівний інститути. В 70-80-ті рр. вони виходять на новий прогресивний рівень розвитку, встановлюючи наукові зв'язки з багатьма передовими науковими установами країни. 10 травня 1984 р. за поданням керівних органів області до Міністерства сільського господарства СРСР відкрито Миколаївську філію Одеського сільськогосподарського інституту.

Значну роботу з естетичного виховання проводили Миколаївський державний український театр драми і музичної комедії, Миколаївський державний російський драматичний театр ім. В.П. Чкалова, Миколаївський державний обласний ляльковий театр, обласні державна і народна філармонії, музичне училище, 72 музичні і художні школи та їх філії, в області діяло понад 8000 колективів і гуртків художньої самодіяльності, в яких брали участь майже 125 тис. любителів. 54 кращих колективи художньої самодіяльності удостоєні почесних звань заслужених і народних самодіяльних колективів.

Значну виховну і наукову роботу проводили 2 державних музеї: обласний краєзнавчий і художній ім. В.В. Верещагіна. Популярністю користувалися 92 музеї, що діяли на громадських засадах, серед яких 8 – народних: музей бойової слави моряків десанту старшого лейтенанта К.Ф. Ольшанського, історії заводу ім. 61 комунара в Миколаєві, «Партизанської іскри» в с. Кримка Первомайського району.

Миколаївщина стала областю суцільної радіофікації, на 100 сімей припадало 104 телевізори, діяло декілька ультракороткохвильових радіостанцій, 19 редакцій міських і районних радіогазет, 22 редакції фабрично-заводського і колгоспного радіомовлення.

Однак застійні явища 70-х – початку 80-х рр. ХХ ст. не обминули і духовного життя області. «Залишковий» принцип фінансування цієї сфери призвів до негативних наслідків і занепаду багатьох її складових. Через нестачу коштів і матеріалів роками не ремонтувалося багато шкіл. Деякі з них доведені до аварійного стану і закриті. Зовсім «зникли» школи з українською мовою навчання в Миколаєві. Залишалася лише декілька десятків україномовних класів. Сотні школярів поспіхом звільнялися адміністрацією шкіл від обов'язкового вивчення української мови у російськомовних школах. На філологічному факультеті МДПІ за розпорядженням центру кількість студентів російського відділення значно перевищувала кількість студентів відділення української мови та літератури. Відбувався скерований офіційною владою процес русифікації української школи,

який стимулювався подальшою русифікацією дошкільних закладів, вузів, державних установ, культурного життя, особливо в містах. Низькою залишалася успішність у навчальних закладах, відставала навчальна база виробничого навчання в школах, ПТУ, технікумах. Малоефективною і формалізованою виявилася вечірня і заочна форми навчання. Тривалий час перебували на ремонті приміщення Миколаївського державного українського театру драми і комедії, Миколаївського обласного краєзнавчого музею, що не давало можливості мешканцям краю пізнавати історію Миколаївщини. Таким чином, назривала об'єктивна необхідність принципово нової політики, що реально враховувала б стан суспільства і спрямована на досягнення якісно нового його стану.

Процес національного пробудження, який охопив Україну в кінці 80-х – початку 90-х рр., на Миколаївщині мав свою специфіку. Неформальний громадсько-політичний рух представлений повним спектром неурядових організацій. Культурницькі, екологічні, історико-просвітницькі та політичні товариства зуміли привернути увагу населення до найважливіших суспільно-політичних проблем регіону: нехтування прав української мови і культури, різке погіршення стану навколишнього середовища, нехтування громадянськими правами і свободами людини, занедбання національної історії. Активна громадська робота неформалів: проведення мітингів, пікетів, участь у виборчих кампаніях, випуск періодичних незалежних видань, що відкривали очі населенню на реальний стан речей в державі та регіоні, дозволили демократам реально впливати на політику місцевих, а часом і центральних органів влади. Незважаючи на відмінність програмних положень кожного товариства, всі вони стали складовою антикомуністичного руху. Фактично неурядові організації створили соціальну базу для виникнення потужного національно-демократичного руху. Консолідація опозиційних сил відбулася зі створенням крайового осередку НРУ та спілки «Демократичний Миколаїв». Разом національно-демократичні сили Миколаївщини проводили боротьбу за політичні права українського народу. Незважаючи на жорстку протидію партійних органів, активна діяльність місцевих неформалів спростувала твердження про Миколаїв як «червоне» місто, розвіяла тезу, що національне відродження штучно занесене із західної України. Неурядові організації Миколаївщини зробили вагомий внесок у становлення багатопартійності та здобуття Україною незалежності.

Після путчу ДКНС 19-21 серпня Верховна Рада УРСР 24 серпня 1991 р. ухвалила Акт проголошення незалежності України. На Миколаївщині кількість громадян, що дали стверджувальну відповідь на питання незалежності, становило 86,3%, проти – 10,6%. На Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. 89,4% жителів області підтримали Акт проголошення незалежності України.

Дослідження Пізньоскіфської археологічної експедиції у кінці XX – на початку XXI ст.

Корінчук Олександр

студент 6 курсу спеціалізація 032 Історія та археологія

Науковий керівник:

Рижева Н.О.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Однією з найзначніших пам'яток пізньоскіфської культури є могильник Червоний Маяк, розташований на правому березі Дніпра в Бериславському районі Херсонської області. Цей археологічний комплекс належить до одного з останніх осередків скіфської культури, яка існувала тут від II ст. до н.е. до III ст. н.е. Він є унікальним джерелом для вивчення історії пізніх скіфів, їхнього суспільства, матеріальної культури, релігійних вірувань та контактів із сусідніми народами.

Значний інтерес до Червономаяцького могильника був викликаний відкриттями численних артефактів та добре збережених поховальних комплексів. Однак через недбалість у минулому, а також незаконні розкопки у 1990-х роках, пам'ятка зазнала серйозних втрат. Саме тому відновлення наукових розкопок у 2011 році під керівництвом доктора історичних наук Олександра Симоненка стало важливою подією у дослідженні пізньоскіфської культури.

Ця робота присвячена діяльності Пізньоскіфської археологічної експедиції, яка здійснювала дослідження могильника Червоний Маяк з 2011 до 2021 року. У тексті розглядаються основні знахідки, хронологія досліджень, соціально-культурні особливості поховань та виклики, з якими стикнулася експедиція.

Історія досліджень. Перші відкриття (XIX – XX ст.). Археологічний інтерес до території Червономаяцького монастиря виник у XIX ст. Перша археологічна знахідка була зроблена ченцями під час земляних робіт у монастирській садибі. Було знайдено кілька поховань із керамікою та римським келихом із зеленого скла. Однак, серйозні дослідження не проводилися до середини XX ст.

У 1975 році український археолог Олександр Бодянський виявив ще один могильник під час будівництва нової частини селища Червоний Маяк (місцева назва – БАМ). Цей могильник став важливим об'єктом дослідження в контексті пізньоскіфської культури Нижнього Дніпра. Протягом 1976-1988 рр. археолог Едуард Симонович провів розкопки 41 могили, а дослідження продовжив Олександр Гей, який додатково дослідив 67 могил.

Період грабувань і руйнувань (1990-ті рр.). На жаль, після розпаду Радянського Союзу і впродовж 1990-х рр. могильник Червоний Маяк став жертвою масштабних грабувань. Місцеві жителі та

нелегальні археологи активно займалися розкопками з метою продажу знайдених артефактів на чорному ринку. Це призвело до знищення близько 200 могил, втрати великої кількості унікальних артефактів та руйнування археологічних контекстів.

Відновлення досліджень. У 2011 році було відновлено наукові дослідження могильника під керівництвом Олександра Симоненка. Метою цієї експедиції було збереження пам'ятка, дослідження поховальних обрядів пізніх скіфів, а також вивчення соціальної структури та культурних контактів цього народу. Протягом десяти років дослідники змогли не лише врятувати частину могильника від подальшого знищення, а й зробити низку важливих відкриттів, що дозволили переглянути деякі усталені погляди на пізньоскіфське суспільство.

Археологічні дослідження Під час розкопок 2015–2021 рр археологи знайшли велику кількість різноманітних артефактів, які дозволяють глибше зрозуміти матеріальну культуру пізніх скіфів та їхні культурні контакти з сусідніми народами.

Зброя та кінське спорядження. Знайдено значну кількість залізної зброї, зокрема мечі, вістря стріл та списів. Особливу увагу привернули мечі, прикрашені інкрустаціями, які свідчать про високий соціальний статус власників таких речей. Окрім зброї, було знайдено численні елементи кінського спорядження, зокрема вудила та інші частини зброї, що вказує на важливу роль верхової їзди у пізньоскіфському суспільстві.

Прикраси та побутові предмети. Серед знайдених артефактів були численні фібули, браслети, сережки, а також бронзові люстра, які слугували для освітлення. Фібули різних типів дозволяють археологам точніше датувати поховання та визначати регіональні контакти пізніх скіфів. Знайдено також безліч побутових предметів, зокрема ножі, точила та інші інструменти, які використовувалися у повсякденному житті.

Намистини та підвіски. Особливий інтерес викликають намистини та підвіски, знайдені у похованнях. Багато з них виготовлені зі скла та напівкоштовних каменів, таких як сердолік, фаянс та кольорове скло з поліхромними орнаментами. Знайдено також підвіски із зображеннями божеств, зокрема бога Беса та бога Гарпократа, що вказує на релігійні вірування пізніх скіфів і їхню інтеграцію у світ античних релігійних традицій.

Інші артефакти. Знайдено також різноманітні побутові предмети, зокрема пряжки, ножі, точила та кремені, які використовувалися для господарської діяльності.

Хронологія та культурні контакти пізніх скіфів. Дослідження пізньоскіфського могильника Червоний Маяк дозволили археологам детально вивчити період життя пізніх скіфів, а також їх культурні контакти з іншими народами. Більшість поховань на могильнику датуються періодом від II століття до н.е. до початку III століття н.е. Деякі поховання, на основі знайдених артефактів, таких як римські

монети та імпорتنі фібули, можуть бути датовані пізніше — до кінця II століття н.е. і навіть початку III століття н.е. Це вказує на те, що пізньоскіфська культура продовжувала своє існування та контакти з античним світом довше, ніж вважалося раніше.

Вплив сарматів. Знайдені артефакти, зокрема «царські» браслети, свідчать про тісні культурні зв'язки між пізніми скіфами та сарматами. Ці знахідки дозволяють припустити, що сарматський вплив поширювався не лише на матеріальну культуру пізніх скіфів, а й на їх соціальну організацію та ритуали. Можливо, сарматські воїни або представники сарматської еліти займали важливі позиції в скіфському суспільстві або, навпаки, впливали на політичні процеси у пізньоскіфських общинах.

Контакти з античними містами. Імпорتنі фібули, посуд зі східної сігілати та інші предмети, знайдені в похованнях, свідчать про те, що пізні скіфи активно підтримували торговельні зв'язки з античними містами Північного Причорномор'я та Малої Азії. Зокрема, знайдені червонолакові посудини вказують на регулярний обмін товарами з античними містами, що, ймовірно, було важливим елементом економіки пізніх скіфів.

Виклики та проблеми експедиції. Однією з головних проблем, з якою зіткнулася експедиція, була значна руйнація могильника через нелегальні розкопки. Протягом 1990-х і 2000-х років могильник зазнав серйозних втрат: було знищено близько 200 поховань, а більшість артефактів опинилися на чорному ринку. Це значно ускладнило роботу археологів, оскільки знищення контексту поховань позбавило науковців важливих даних, необхідних для реконструкції соціальної структури та ритуальних практик пізніх скіфів.

Значення досліджень для археологічної науки та культурної спадщини

Результати досліджень Пізньоскіфської експедиції мають величезне значення для археологічної науки. Вони дозволили глибше зрозуміти соціальну структуру пізньоскіфського суспільства, поховальні обряди, релігійні вірування та матеріальну культуру. Крім того, знахідки свідчать про те, що пізні скіфи були інтегровані в ширші економічні та культурні процеси, що відбувалися в Євразії на рубежі ер. Виявлені артефакти показують тісні зв'язки пізніх скіфів з сарматами, античними містами Причорномор'я та іншими народами.

Рекомендації для майбутніх досліджень. Для продовження досліджень Червономаяцького могильника та збереження його археологічної спадщини археологи рекомендують такі заходи:

Публікація матеріалів: Необхідно публікувати результати досліджень, що дозволить науковій спільноті ознайомитися з результатами досліджень і використовувати їх для подальших досліджень пізньоскіфської культури.

Міждисциплінарні дослідження: Важливо розширити та продовжити міждисциплінарні дослідження такі як антропологів та інших, для детального аналізу знайдених артефактів та залишків

похованих осіб.

Збереження пам'ятки: продовжити заходи зі збереження могильника від подальшого руйнування, зокрема шляхом створення історико-культурного заповідника. Це сприятиме не лише збереженню пам'ятки, а й її популяризації як туристичного об'єкта.

Співпраця з місцевою громадою: проведення освітніх заходів серед місцевих жителів щодо значення археологічної спадщини та неприпустимості нелегальних розкопок сприятиме збереженню пам'ятки від подальшого руйнування.

Отже, Червономаяцький пізньоскіфський могильник є унікальною археологічною пам'яткою, що відображає складні соціальні та культурні процеси, які відбувалися на території Нижнього Дніпра на рубежі ер. Дослідження, проведені Пізньоскіфською експедицією під керівництвом О.В. Симоненка в 2011–2021 роках, значно доповнили наше розуміння пізньоскіфського суспільства та його взаємодії з іншими народами.

Незважаючи на труднощі та виклики, такі як нелегальні розкопки та обмежене фінансування, експедиція зробила вагомий внесок у збереження та дослідження археологічної спадщини України. Сподіваємося, що в майбутньому дослідження Червономаяцького могильника буде продовжено, а результати цих досліджень сприятимуть кращому розумінню історії пізніх скіфів та їхнього місця в історії Європи.

Список використаних джерел та літератури

1. Симоненко, О.В., Сікоза, Д.М., Дзєналадзе, О.С. 2015. Пізньоскіфський могильник Червоний Маяк. Дослідження 2011-2015 років. Херсон: ФОП "Сівак О.В."
2. Симоненко О. В., Сікоза Д. М., Дзєналадзе О. С. Дослідження пізньоскіфського могильника Червоний Маяк і городища Львове // Археологічні дослідження в Україні 2015 [Архівовано 18 лютого 2020 у Wayback Machine.]. — Київ: Стародавній Світ, 2016. — 272 с. ISBN 978-966-2608-32-8
3. Археологічні дослідження в Україні 2015 [Архівовано 18 лютого 2020 у Wayback Machine.]. — К.: Стародавній Світ, 2016. — 272 с. ISBN 978-966-2608-32-8.
4. Дослідження пізньоскіфського могильника Червоний Маяк. Архів оригіналу за 18 вересня 2020. Процитовано 22 листопада 2019. <https://iananu.org.ua/novini/ekspeditsiji/473-doslidzhennya-piznoskifskogo-mogilnika-chervonij-mayak>
5. <https://iananu.org.ua/struktura-ia/naukovi-viddili/viddil-arkheologiji-rannogo-zalznogo-viku/ekspeditsiji/piznoskifska-ekspeditsiya>.
6. <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=5492>.
7. <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=8346>.
8. <https://history.rayon.in.ua/news/592038-khersonskomu-kraeznavchomu-muzeyu-peredali-arkheologichni-znakhidki>.

Архівна спадщина професора Ю.С. Крючкова

Мирун Владислав,

аспірант 4 року навчання спеціальності 032 Історія та археологія,
викладач Відокремленого структурного підрозділу Фаховий коледж
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського"

Науковий керівник:

Рижева Н.О.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Архівна спадщина — це невід'ємна частина культурної, наукової та історичної пам'яті будь-якого суспільства. Вона включає в себе документи, матеріали та інші артефакти, що відображають життя і діяльність окремих особистостей, організацій і цілих епох. Поступ науки і техніки залежить безпосередньо від плідної роботи окремих вчених. Однак їхня праця не завжди стає відомою широкому колу дослідників. В цьому контексті дослідження життєвого та творчого шляху, всебічний аналіз наукової та педагогічної діяльності фахівця в галузі динаміки і міцності суднових енергетичних установок, історика, краєзнавця, доктора технічних наук, професора Крючкова Юрія Семеновича (1928-2015 рр.) набуває особливої актуальності.

За період багаторічної творчої діяльності Ю.С.Крючкова ним було видано 21 книга і 370 публікацій наукового та науково-популярного характеру.

У 1993 р. за досягнення в галузі науки, освіти, культури Миколаївський облвиконком ухвалив рішення про заснування в державному архіві Миколаївської області особистого фонду Ю.С.Крючкова. Наразі у фонді Р-5858 зберігається 340 справ (Опис №1 – 175 справ; Опис №2 – 165 справ).

Фонд Юрія Семеновича нараховує 20 рукописних книг, присвячених підводним човнам, їх енергетичним установкам і ударостійкості; 10 рукописних книг, що розглядають питання вітрильного суднобудування, а також матеріали 5 проектів вітрильних суден; 25 книг з історії кораблебудування, флоту і міста Миколаєва.

Особливу цінність становить фотокопія звіту адмірала О.С. Грейга про діяльність на посаді Головного командира Чорноморського флоту і портів від 3 лютого 1827 року та фотокопії та анотований опис документів фонду Грейгів, що зберігається в Російському державному архіві ВМФ (м. Санкт-Петербург), позаяк доступ до вищевказаних фондів є закритим для українських дослідників.

Для істориків становлять інтерес і такі роботи вченого як бібліографічний довідник про суднобудівників світу (у тому числі й вітчизняних), що містить кількості імен загальним обсягом 1127 сторінок рукописного тексту, довідник вітрильних суден, побудованих у Миколаєві.

У фонді міститься цінний епістолярний матеріал, що налічує 571 сторінку. Це листування із Л.Н. Неєзе (Німеччина) праправнучкою адмірала О.С. Грейга, мистецтвознавцями А.Ф. Крашеніниковим і М.Б. Михайловою, істориком Д.М. Гузевичем та іншими. Листування стосується питань історії родини Грейгів, а також архітектури та історії Миколаєва.

Зберігається у фонді й листування з іноземними вченими та суднобудівниками: доктором Х. Маєрсом (США), П. Шенцле (Німеччина), капітаном М. Уїллові (Британія) та інші. Всього цей блок листування охоплює 624 сторінки, 30 респондентів, що являє собою цінний документальний матеріал для дослідників сучасних вітрильних суден.

Розмаїття захоплень Ю.С. Крючкова представлене в архіві його рукописними книгами з історії архітектури та мистецтва. Зі шкільних років Юрій Семенович захоплювався мистецтвом та архітектурою, що визначило ще один вектор історико-краєзнавчого пошуку, а саме дослідження розвитку архітектури та історії містобудування Миколаєва. У фонді зберігається близько 10 рукописів книг присвячених архітектурі міста Миколаєва. Професором було опубліковано фундаментальну працю «Архитектура старого Николаева», що стала першою в цій сфері. В книзі автор висвітлює власне бачення архітектури та будівництва Миколаєва періоду пізнього Нового часу. Професор Тригуб Петро Микитович писав: «Архітектурні пам'ятки, хоча б згадки про них та їх вигляд, конче потрібно зберегти, бо вони руйнуються на очах: зникають старі будинки, знищуються окремі архітектурні деталі, спотворюється вигляд старих будинків, їхні фасади, зникає простір вулиць Миколаєва. Тому книга Ю.С. Крючков, у певному сенсі, увіковічнює те, що зникає з часом».

Фонд містить матеріали, що дають уявлення про Юрія Семеновича, як педагога і викладача, а саме навчальні посібники дисциплін, програми навчальних курсів, навчально-методичні посібники для підготовки курсових та дипломних робіт, курси лекцій, збірники розрахунково-графічних завдань у галузі прикладної механіки, основ ударостійкості судових силових установок, приладобудування.

Наукова діяльність професора Крючкова Юрія Семеновича є важливим внеском у розвиток суднобудування, а його архівна спадщина слугує цінною інформаційною базою для дослідників історії суднобудування, міста Миколаєва та його архітектури. Наукова діяльність професора і внесок у підготовку нових кадрів залишатимуться в пам'яті наступних поколінь. Вивчення архівних матеріалів професора дозволяє не лише зберегти його спадщину, але й надихає науковців на нові відкриття.

А-43 **Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура.** Матеріали міжрегіональної науково-практичної студентської онлайн-конференції «Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура» (до 50-річчя історичної освіти на Миколаївщині) (25 жовтня 2024 р., м. Миколаїв). – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2024. – 216 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей і повідомлень учасників Міжрегіональної науково-практичної студентської онлайн-конференції «Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура» (до 50-річчя історичної освіти на Миколаївщині). Публікації присвячені актуальним питанням вітчизняної та всесвітньої історії, історії міжнародних відносин, етнології, історіографії, краєзнавства та інноваціям в історичній освіті.

Для істориків, краєзнавців, вчителів та здобувачів освіти, а також для тих, хто цікавиться історією та питаннями освіти.

УДК [94(477)+94(100)]:327:37

Наукове видання

**Актуальні проблеми
розвитку країн світу:
історія, освіта, культура.**

Матеріали міжрегіональної
науково-практичної студентської
онлайн-конференції
**«Актуальні проблеми розвитку країн світу:
історія, освіта, культура»**
(до 50-річчя історичної освіти на Миколаївщині)

25 жовтня 2024 р., м.Миколаїв

Видано в авторській редакції